

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM DESENİNE KARAR VERME SÜRECİ: SAMSUN İLİ
BAFRA İLÇESİ SEBZE YETİŞTİRİCİLERİ ÖRNEĞİ

NUR İLKAY ABACI

DOKTORA TEZİ

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM DESENİNE KARAR VERME SÜRECİ: SAMSUN
İLİ BAFRA İLÇESİ SEBZE YETİŞTİRİCİLERİ ÖRNEĞİ**

NUR İLKAY ABACI

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

SAMSUN

2018

Her hakkı saklıdır.

TEZ ONAYI

Nur İlkay ABACI tarafından hazırlanan “Çiftçilerin Üretim Desenine Karar Verme Süreci: Samsun İli Bafra İlçesi Sebze Yetiştiricileri Örneği” adlı tez çalışması 27/04/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Kürşat DEMİRYÜREK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Jüri Üyeleri

Başkan: Prof. Dr. Emine OLHAN
Ankara Üniversitesi

Üye Prof. Dr. Nuray KIZILASLAN
Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Üye Prof. Dr. Bilal CEMEK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Üye Prof. Dr. İsmet BOZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Üye Prof. Dr. Kürşat DEMİRYÜREK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yukarıdaki sonucu onaylarım. .../.../2018

Prof. Dr. Bahtiyar ÖZTÜRK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etiğe uygun davrandığımı, yararlandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi beyan ederim.

27/ 04/2018

Nur İlkay ABACI

ÖZET

Doktora Tezi

ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM DESENİNE KARAR VERME SÜRECİ: SAMSUN İLİ BAFRA İLÇESİ SEBZE YETİŞTİRİCİLERİ ÖRNEĞİ

Nur İlkay ABACI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kürşat DEMİRYÜREK

Araştırmanın temel amacı, çiftçilerin üretim desenine karar verme sürecini ortaya koymaktır. Bu amaç için, Samsun ili Bafra ilçesindeki sebze yetiştiricilerinin sosyo-ekonomik özellikleri, tutum, değer ve hedefleri, karar verme stilleri ve üretim kararını etkileyen faktörler belirlenmiştir. Araştırmanın birincil verileri basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen 120 çiftçi ile yüzyüze yapılan anketten elde edilmiştir. Daha sonra, teorik örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen çiftçiler ve sebze sektöründeki önemli aktörler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler SPSS ve NVIVO programları kullanılarak tanımlayıcı istatistikler ve içerik çözümlemesiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; eğitim seviyesi daha yüksek, arazi büyüklüğü daha fazla, çoğunlukla kayıt tutan, yapılan iş memnuniyeti ve köye bağımlılık gibi içsel değerleri daha yüksek, hedeflerini çiftliklerini geliştirmek üzerine belirleyen, konusunda uzman kişilere danışarak karar veren, tarımsal geliri daha fazla ve büyük işletmeler genel olarak daha rasyonel karar vermektedir. Öte yandan, daha düşük eğitim seviyesine sahip çiftçiler, daha az tarımsal deneyim ve daha düşük tarım gelirine sahip küçük ölçekli işletmeler, duygularına dayalı olarak daha sezgisel kararlar alma eğilimindedir. Çiftçilerin üretim kararlarını etkileyen en önemli üç faktör; yetiştirilecek ürünlerin özellikleri, fiziksel faktörler (arazi şekli, toprak türü, arazinin çok parçalı olması vb.) ve işletme özellikleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca örümcek ağı teorisinin aksine, ürünün önceki yıllardaki fiyatı çiftçilerin üretim deseni kararını farklı şekillerde etkilemektedir. Büyük ölçekli işletmeler, bir önceki yıl fiyatı yüksek olan ürünü hiç üretmezken ya da az bir alanda üretirken küçük ölçekli işletmelerin birçoğu daha fazla alanda üretmektedir. Araştırmada sebze yetiştiricisi çiftçilerin karar verme süreçlerinin genel olarak düşünme ve uygulama aşamaları olmak üzere iki aşamadan oluştuğu belirlenmiştir. Çiftçilerin düşünme aşamasında rasyonel karar vermelerine yardımcı olacak bilgilerin, çiftçi eğitimi ve yayım çalışmaları ile sağlanması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca çiftçilerin arazilerinden optimum bir şekilde yararlanabilmeleri için karar destek sistemleri geliştirilmelidir.

Nisan 2018, 201 sayfa

Anahtar kelimeler: Üretim Deseni, Karar Verme, Karar Verme Stilleri, Tutum, Hedef, Değer, Örümcek Ağı Teorisi

ABSTRACT

PhD Thesis

**FARMERS' DECISION MAKING PROCESS ON PRODUCTION PATTERN:
THE CASE OF VEGETABLE GROWERS IN BAFRA DISTRICT OF SAMSUN
PROVINCE, TURKEY**

Nur İlkay ABACI

Ondokuz Mayıs University
Graduate School of Sciences
Department of Agriculture Economics
Supervisor: Prof. Dr. Kürşat DEMİRYÜREK

The main purpose of this study is to reveal the decision making process of farmer's production pattern. For this purpose, it was determined the factors affecting the production pattern, socio-economic characteristics, attitudes, values and goals, decision making styles of vegetable growers in Bafra district of Samsun province. The primary data of the study was obtained through survey with 120 farmers selected with simple random sampling method. Later, semi-structured interviews were made with stakeholders in vegetable sector and selected farmers determined with using theoretical sampling method. The data were analyzed with descriptive statistics and content analysis using SPSS and NVIVO programs. According to the analysis results; farmers with higher formal education level, larger land size, farm record keeper, high intrinsic values such as job satisfaction and rural dependence, determining the goals on improving the farms, decision-makers with consultation, higher agricultural income and larger enterprises made more rational decisions. On the other hand, farmers with lower formal education level, less agricultural experience, low agricultural income, small-scale enterprises made more intuitive decisions based on the feelings. The three most important factors affecting farmers' production decision were: the characteristics of products, physical factors (shape of land, type of soil, the land is too fragmented etc) and enterprises characteristics. In contrast to Cobweb Theory, the price of previous years of the product affected farmers' decisions on production pattern in different ways. While larger scale enterprises were not producing the product with a high price of the previous year or producing on a small area; smaller scale enterprises produced this product on larger areas. In the study, it was determined that the decision making process of vegetable growers was generally made with two stages in such as thinking and implementation. It is thought that the information that will help farmers to make rational decisions during the thinking phase should be provided with farmer education and publishing studies. Also, decision support systems should be developed so that farmers can make optimum use of their land.

April 2018, 201 pages

Keywords: Production Pattern, Decision Making, Styles of Decision Making, Attitudes, Goals, Values, Cobweb Theory

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Türkiye’de çiftçilerin kararları ile ilgili araştırmalar, karar verme sürecinden ziyade karar verirken etkilenilen faktörler ve kararın ortaya çıkardığı sonuç ile ilgilenmektedir. Bu araştırmada ise nüfusun beslenmesinde önemli bir karar verici konumunda olan çiftçilerin sosyo-ekonomik özellikleri belirlenerek üretim kararlarını etkileyen faktörler ve karar verme stilleri tespit edilmiştir. Ayrıca diğer araştırmalardan farklı olarak çiftçilerin sebze üretimine karar verme süreçleri de tespit edilmiştir. Dolayısıyla literatüre ve bu konuda çalışan uzmanlara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmamı desteklemeye değer bularak gerçekleştirmeme PYO.ZRT.1904.15.025 proje numarası ile katkı sağlayan Ondokuz Mayıs Üniversitesi Proje Yönetim Ofisi’ne ve TÜBİTAK- BİDEB 2211-C Öncelikli Alanlara Yönelik Doktora Burs Programına teşekkür ederim.

Her sürecin sonunda istenilen başarıya ulaşmak sadece kişinin kendi başarısı değildir. Geçirilen zaman içerisinde destek, ilgi, moral ve motivasyon sağlayan herkesin sürece önemli katkıları vardır. Dolayısıyla doktora eğitimimin başlangıcından sonuna kadar bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirmeleri ile araştırmalarımı bilimsel temeller ışığında şekillendiren, sorunu tek yönlü değil farklı bakış açılarıyla incelememi sağlayan, düşündürerek öğreten, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım sayın Prof. Dr. Kürşat DEMİRYÜREK hocama en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme toplantılarında değerli görüş ve önerilerini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. İsmet BOZ’a ve Prof. Dr. Bilal CEMEK’e önemli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca tez savunmasına gelerek araştırmanın son halini almasında önemli katkılar sağlayan hocalarım Prof. Dr. Emine OLHAN ve Prof. Dr. Nuray KIZILASLAN’a teşekkürü borç bilirim.

Hayatımda önemli bir yere sahip, çıktığım yolda onlardan öğrendiğim bilgileri her zaman kullanacağım aynı zamanda öğrenmeye devam edeceğim tüm diğer hocalarıma, değerli bilgilerini ve eşsiz desteklerini esirgemeyerek idealimi gerçekleştirmeme vesile oldukları için teker teker teşekkür ederim.

Yardım için kapılarını çaldığımda o kapıyı açan ve bir daha kapatmayan Bafra ilçesi Sebze Birliği çalışanlarına ve alan çalışmalarında sorularımı sabırla yanıtlayan, cevapları ile beni heyecanlandıran, değerlerimizin unutulmaya yüz tuttuğu günümüzde umutlarımı misafirperverlikleri ile güçlendiren çiftçilerimize teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmalarım süresince moralimi ve motivasyonumu artırmamda önemli katkıları olmakla birlikte hep yanımda olan ve yanında olacağım arkadaşım Araş. Gör. Fatma Esra GÜRSOY'a ve Araş. Gör. Selim BIYIK'a çok teşekkür ederim.

Araştırma süresince tüm zorlukları benimle birlikte göğüsleyen, hayatımın her evresinde bana destek olan, güvenini esirgemeyen hayattaki en büyük şansım, eşim Samet Hasan ABACI'ya çok teşekkür ederim. Yaşanılan süreci henüz anlayamayacak kadar küçük, zorlu sürecin üstesinden gelebilmek için zaman zaman az da olsa ilgimi esirgemek zorunda olduğum, yaşam kaynağım, canım oğlum Emir Berk ABACI iyi ki varsın.

Son olarak bugünleri görmem de çok büyük emekleri olan, desteklerini her zaman en yakınımda hissettiğim, her koşulda arkamda olduklarını hissettirerek bana güç katan aslında tam olarak duygularımı tarif edecek kelime bulamadığım hayatımdaki üç özel insan; canım babam, annem ve kardeşime sonsuz sevgi duyuyorum ve çok teşekkür ediyorum.

Nisan 2018, Samsun

Nur İlkay ABACI
Araştırma Görevlisi

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR.....	xi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Konusunun Ortaya Çıkışı	1
1.2. Araştırmanın Temel Sorusu	1
1.3. Araştırmanın Gerekçeleri.....	2
1.4. Metodolojik Yaklaşım	3
1.5. Tezin Yapısı.....	4
1.6. Sonuç.....	5
2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SEBZE ÜRETİMİ	7
2.1. Giriş	7
2.2. Dünya Sebze Üretimi.....	7
2.3. Türkiye'de Sebze Üretimi.....	9
2.4. Yaş Sebze Ticareti	13
2.5. Sonuç.....	15
3. ARAŞTIRMA ALANI	17
3.1. Giriş	17
3.2. Nüfus ve Yerleşimi.....	17
3.3. Ekonomik Yapısı	17
3.4. Coğrafi Durum	18
3.5. İklim.....	18
3.6. Tarımsal Yapı	19
3.7. Sonuç.....	20
4. LİTERATÜR.....	21
4.1. Giriş	21
4.2. Kavramsal Çerçeve	21
4.2.1. Karar verme.....	21
4.2.2. Karar verme stilleri	22
4.2.3. Karar verme süreci	24
4.2.4. Karar Teorileri.....	27
4.2.4.1. Normatif ve açıklayıcı karar teorileri	29

4.2.5. Karar modelleri.....	29
4.2.5.1. Planlı davranış teorisi	30
4.2.5.2. Etnografik karar ağacı modelleri	30
4.2.5.3. Kişisel yapı teorileri.....	32
4.3. Araştırma Konusu ile İlgili Daha Önce Yapılan Araştırmalar	32
4.3.1. Çiftlik yönetimindeki karar vericilerin rolleri ile ilgili araştırmalar	33
4.3.2. Çiftçilerin karar vermelerini etkileyen faktörler ile ilgili araştırmalar	34
4.3.3. Çiftçilerin karar verme süreçleri ile ilgili araştırmalar	35
4.3.4. Çiftçilerin karar verme stilleri ile ilgili araştırmalar	36
4.4. Çalışma Konusu İle İlgili Araştırmalarda Kullanılan Yöntemler	37
4.4.1. Kalitatif yöntemler ile yapılan çalışmalar	38
4.4.2. Kantitatif yöntemler ile yapılan çalışmalar	39
4.5. Türkiye’de Çalışma Konusu İle İlgili Yapılan Araştırmalar	40
5. ARAŞTIRMA DİZAYNI VE METODOLOJİ.....	43
5.1. Giriş.....	43
5.2. Araştırma Problemi ve Amaç	43
5.3. Araştırma Soruları	43
5.4. Araştırma Hipotezleri	45
5.5. Araştırma Kapsamı	46
5.6. Sınırlılıklar	47
5.7. Veri Kaynakları	48
5.8. Örneklemde Kullanılan Metot.....	48
5.9. Veri Toplama	50
5.10. Veri Analizi	52
5.10.1 Araştırmada kullanılan nitel (kalitatif) veri analiz yöntemleri.....	52
5.10.2 Araştırmada kullanılan nicel (kantitatif) veri analiz yöntemleri	54
5.11. Sonuç	55
6. ÇİFTÇİLERİN SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	57
6.1. Giriş.....	57
6.2. Demografik Özellikler	57
6.2.1. Yaş.....	57
6.2.2. Eğitim seviyesi	58
6.2.3. Cinsiyet.....	59
6.2.4. Tarımsal deneyim	60
6.2.5. Aile büyüklüğü	61
6.3. Yönetisel Özellikler	61
6.3.1. Tarımsal işletme faaliyeti	61
6.3.2. Tarım dışı gelir kaynağı	62
6.3.3. Arazi tasarruf durumu	63
6.3.4. Aile işgücü varlığı	64

6.3.5. Kararlara katılım	65
6.4. İşletme Özellikleri.....	67
6.4.1. Ürün deseni	67
6.4.1.1. Yazlık ürün deseni.....	67
6.4.1.2. Kışlık ürün deseni.....	68
6.4.1.3. Son üç yılda yetiştirilen ürün trendleri	69
6.4.2. İşletme kaydı	71
6.4.3. Problemler.....	73
6.4.4. Pazarlama	74
6.5. Performans Özellikleri.....	74
6.5.1. Bitkisel üretim.....	75
6.5.2. Hayvansal üretim	78
6.6. Sosyal Özellikler	80
6.6.1. Örgütlenme Durumu	81
6.6.2. Çiftçi eğitim ve yayım çalışmalarına katılım	82
6.6.3. İyi tarım ve çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması uygulamaları (İTU ve ÇATAK).....	83
6.7. Çiftçilerin Sosyal ve Ekonomik Özelliklerinin Karşılaştırılması.....	83
6.8. Sonuç.....	87
7. ÇİFTÇİLERİN TUTUMLARI, DEĞERLERİ VE HEDEFLERİ	89
7.1. Giriş	89
7.2. Çiftçilerin Değerleri ve Tutumlarını Tanımlama Süreci.....	89
7.3. Çiftçilerin “Çiftçilik Yapma Nedenlerinin” Tanımlanması	91
7.4. Çiftçilerin Tutumları.....	94
7.4.1. Sosyal ve ekonomik özellikler ile tutumların karşılaştırılması	97
7.5. Çiftçilik Değerleri	99
7.5.1. Çiftçilik değerlerinin tanımlanması.....	100
7.5.2. Sosyal ve ekonomik özellikler ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması	102
7.6. Çiftçilerin Hedefleri	104
7.6.1. Çiftçi hedeflerinin tipolojisi	107
7.6.2. Sosyal ve ekonomik özellikler ile çiftçi hedef tiplerinin karşılaştırılması	108
7.7. Önemli Bulgular ve Sonuç	111
8. ÇİFTÇİLERİN KARAR VERME STİLLERİ.....	113
8.1. Giriş	113
8.2. İncelenen Çiftçilerin Karar Verme Stilllerinin Tanımlanması	113
8.3. İncelenen Çiftçilerin Karar Verme Stilleri	116
8.4. Çiftçilerin Karar Verme Stilleri ile İlgili Karşılaştırmalar	116
8.5. Sonuç.....	124
9. ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM DESENİNE KARAR VERMELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	127
9.1. Giriş	127

9.2. Çiftçilerin Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Tanımlanması	127
9.3. Çiftçilerin Üretim Desenine Karar Vermelerini Etkileyen Faktörler ile İlgili Karşılaştırmalar	137
9.3.1. Çiftçilerin karar stilleri ile ürün seçimi kararlarını etkileyen faktörler arasındaki karşılaştırma sonuçları.....	142
9.4. Sonuç	144
10. ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM DESENİNE KARAR VERME SÜRECİ.....	147
10.1. Giriş.....	147
10.2. Araştırma Alanındaki Çiftçilerin Karar Verme Süreci.....	147
10.3. Çiftçilerin Üretim Desenine Karar Verme Sürecinin Aşamaları.....	149
10.3.1. Kararı düşünme aşaması.....	151
10.3.1.1. Kararı düşünme aşamasında çiftçileri etkileyen unsurlar	152
10.3.1.2. Kararı düşünme aşamasında çiftçileri kısıtlayan unsurlar	157
10.3.1.3. Kararı düşünme süreci	161
10.3.2. Kararı uygulama aşaması	163
10.3.3. Sonuç	163
11. SONUÇ VE ÖNERİLER	165
11.1. Giriş.....	165
11.2. Araştırmanın Sonuçları	165
11.3. Araştırmanın Teoriye Katkıları	170
11.4. Diğer Araştırmalar için Öneriler	171
KAYNAKLAR.....	173
ÖZGEÇMİŞ	183
EKLER.....	187
Ek 1. Anket Soruları.....	187
Ek 2. Görüşme Soruları	199
Ek 3. Etik Kurul Belgesi.....	201

KISALTMALAR

FAO	Food and Agriculture Organizations
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
İTU	İyi Tarım Uygulamaları
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Korunması
SUBİS	Su Ürünleri Bilgi Sistemi

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. Dünya sebze üretiminde ilk 10 ürün.....	8
Çizelge 2.2. Sebze üreticisi ülkeler.....	9
Çizelge 2.3. Türkiye’de tarım alanları.....	10
Çizelge 2.4. Türkiye’de yıllar itibariyle sebze üretim miktarı.....	10
Çizelge 2.5. Kategorilere göre sebze üretim miktarı	10
Çizelge 2.6. İBSS-düzey 1’e göre sebze üretimi	11
Çizelge 2.7. İller itibariyle sebze üretimi.....	11
Çizelge 2.8. Samsun ili sebze üretimi Türkiye kıyaslaması (ton)	12
Çizelge 2.9. Samsun ili ilçelerinde sebze ekim alanları (da) ve üretim miktarları (ton).....	12
Çizelge 2.10. Yaş sebze ve meyve ihracatı (2016-2017).....	13
Çizelge 4.1. Tüketicilerin karar alma süreci	25
Çizelge 4.2. Karar verme sürecinin kavramsal modeli.....	27
Çizelge 4.3. Araştırma konusu ile ilgili literatürler	33
Çizelge 4.4. Kalitatif ve kantitatif araştırmaların karşılaştırılması.....	38
Çizelge 5.1. Araştırmada kullanılan nicel değişkenler ve ölçüm yöntemleri	54
Çizelge 5.2. Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde kullanılan veri analiz yöntemleri	55
Çizelge 6.1. Çiftçilerin yaş aralığı	57
Çizelge 6.2. Çiftçilerin yaş dağılımları.....	58
Çizelge 6.3. Çiftçilerin eğitim süresi aralığı	58
Çizelge 6.4. Çiftçilerin eğitim dağılımları	59
Çizelge 6.5. Çiftçilerin tarımsal deneyim aralığı	60
Çizelge 6.6. Çiftçilerin tarımsal deneyim dağılımı.....	60
Çizelge 6.7. Çiftçilerin aile büyüklüğü aralığı.....	61
Çizelge 6.8. Çiftçilerin tarımsal işletme faaliyetleri	62
Çizelge 6.9. Tarım dışı geliri olan çiftçi dağılımı.....	63
Çizelge 6.10. Arazi tasarruf durumu.....	64
Çizelge 6.11. İşletilen arazi büyüklüğü dağılımı	64
Çizelge 6.12. İşletme arazisinde parçalılık durumu.....	64
Çizelge 6.13. Çiftçilerin aile işgücü varlığı aralığı.....	65
Çizelge 6.14. Çiftçilerin aile işgücü varlığı dağılımı.....	65
Çizelge 6.15. Çiftçilerin işletmelerini yönetim sistemleri	66
Çizelge 6.16. Ürün çeşitleri	67
Çizelge 6.17. Çiftçilerin ürün deseni kararları hakkındaki düşünceleri	71
Çizelge 6.18. Çiftçilerin kayıt tutma durumu	72
Çizelge 6.19. Kayıt tutulan araç	72
Çizelge 6.20. Kayıt tutulan konular	73

Çizelge 6.21. Çiftçilerin karşılaştıkları problemler.....	74
Çizelge 6.22. Çiftçilerin ürünlerini pazarlama yöntemleri	74
Çizelge 6.23. Sebze üretim durumu.....	76
Çizelge 6.24. Tarla bitkileri üretim durumu	77
Çizelge 6. 25. Bitkisel üretim durumu	77
Çizelge 6.26. Bitkisel üretim faaliyetlerinden elde edilen brüt gelir	77
Çizelge 6.27. Hayvancılık yapma durumu.....	78
Çizelge 6.28. Hayvansal üretim faaliyetlerinden elde edilen gelir	79
Çizelge 6.29. Bitkisel ve hayvansal üretimden elde edilen toplam gelir	80
Çizelge 6.30. Çiftçilerin örgüte kayıt durumu	81
Çizelge 6.31. Çiftçilerin eğitim ve yayım çalışmalarına katılım durumları	82
Çizelge 6.32. Çiftçilerin iyi tarım ve çatak uygulama durumları	83
Çizelge 6.33. İşletme grupları.....	84
Çizelge 6.34. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile işletme gruplarının karşılaştırılması	85
Çizelge 6.35. Sosyal özellikler ile işletme gruplarının karşılaştırılması.....	86
Çizelge 7.1. Çiftçilerin “çiftçilik yapma nedenlerini” tanımlama	92
Çizelge 7.2. Çiftçilik yapma nedenlerinin frekans ve skorları.....	93
Çizelge 7.3. Çiftçilerin “tutumlarını” tanımlama.....	95
Çizelge 7.4. İşletme grupları ile çiftçi tutumlarının karşılaştırılması	97
Çizelge 7.5. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile çiftçi tutumlarının karşılaştırılması	98
Çizelge 7.6. Sosyal özellikler ile çiftçi tutumlarının karşılaştırılması	99
Çizelge 7.7. Çiftçi değerlerinin sınıfları	101
Çizelge 7.8. İşletme grupları ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması.....	102
Çizelge 7.9. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması.....	103
Çizelge 7.10. Sosyal özellikler ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması	104
Çizelge 7.11. Çiftçi hedeflerinin tanımlanması	105
Çizelge 7.12. Çiftçi hedeflerinin frekans ve skorları	106
Çizelge 7.13. Çiftçi hedeflerinin tipleri	108
Çizelge 7.14. İşletme grupları ile çiftçi hedefleri ile karşılaştırılması.....	108
Çizelge 7.15. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile çiftçi hedefleri karşılaştırılması.....	109
Çizelge 7.16. Sosyal özellikler ile çiftçi hedeflerinin karşılaştırılması	110
Çizelge 7.17. Sosyal ve ekonomik özellikler ile kişilik özelliklerinin özeti.....	112
Çizelge 8.1. Karar stillerine ait faktör yükleri	115
Çizelge 8.2. Çiftçilerin karar verme stilleri toplam puanlarının tanımlayıcı istatistik değerleri.....	116
Çizelge 8.3. İşletme gruplarının karar verme stilleri	117
Çizelge 8.4. Çiftçilerin yaş grupları bakımından karar stilleri.....	118

Çizelge 8.5. Çiftçilerin eğitim durumları bakımından karar stilleri	119
Çizelge 8.6. Tarımsal deneyim bakımından karar stilleri.....	119
Çizelge 8.7. Arazi büyüklüğü bakımından karar stilleri.....	120
Çizelge 8.8. Çiftçilerin gelirleri bakımından karar stilleri.....	120
Çizelge 8.9. Çiftçilerin işletme yönetim sistemleri bakımından karar stilleri ...	121
Çizelge 8.10. Çiftçilerin tarımsal konularda kayıt tutması bakımından karar stilleri	122
Çizelge 8.11. Çiftçilerin yetiştirdikleri ürün çeşidi bakımından karar stilleri ...	122
Çizelge 8.12. Çiftçi örgütüne kayıtlılık bakımından karar stilleri	123
Çizelge 8.13. Çiftçilerin kişilik özellikleri bakımından karar stilleri	124
Çizelge 9.1. Ölçeğin Faktör Analizine Uygunluğu, KMO ve Bartlett Testi	128
Çizelge 9.2. Faktör Yapısı ve Faktör Yüklerinin Dağılımı	130
Çizelge 9.3. Araştırma modeli için DFA sonuçları	132
Çizelge 9.4. Araştırma modeli için uyum ölçütleri.....	134
Çizelge 9.5. İşletme grupları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler	137
Çizelge 9.6. Çiftçilerin yaş grupları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler.....	138
Çizelge 9.7. Çiftçilerin eğitim durumları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler.....	138
Çizelge 9.8. Arazi büyüklüğü bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler ...	139
Çizelge 9.9. Çiftçilerin gelirleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler	139
Çizelge 9.10. Çiftçilerin işletme yönetim sistemleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler	140
Çizelge 9.11. Çiftçileri kayıt tutması bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler	141
Çizelge 9.12. Çiftçilerin kişilik özellikleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler.....	142
Çizelge 9.13. Üreticilerin karar stilleri puan derecelerine göre dağılımları	143
Çizelge 9.14. Çiftçilerin karar stilleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler.....	144

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Kıtalarla göre sebze üretimi.....	8
Şekil 4.1. Karar vericinin davranışındaki subjektif ve objektif unsurları arasındaki ilişkiler	25
Şekil 5.1. Araştırmanın genel çerçevesi	44
Şekil 5.2. Örneklem Kapsamına Alınan Köylerin Haritası.....	48
Şekil 5.3. Araştırma süreci (Demiryürek, 1999'dan uyarlanmıştır)	51
Şekil 5.4 İçerik analizinde izlenen aşamalar.....	53
Şekil 6.1. Çiftçilerin cinsiyete göre dağılımları.....	59
Şekil 6.2. Tarım dışı gelir kaynakları	63
Şekil 6.3. Araştırma alanında yazlık ürün deseni	68
Şekil 6.4. Yazlık sebzeler	68
Şekil 6.5. Tarla bitkileri.....	68
Şekil 6.6. Araştırma alanında kışlık ürün deseni	69
Şekil 6.7. Kışlık sebzeler	69
Şekil 6.8. Tarla bitkileri.....	69
Şekil 6.9. Yazlık sebze üretimi (%).....	70
Şekil 6.10. Yazlık tarla bitkileri üretimi (%)	70
Şekil 6.11. Kışlık sebze üretimi (%).....	71
Şekil 6.12. Kışlık tarla bitkileri üretimi (%)	71
Şekil 6.13. Ticari hayvancılık yapma durumu	79
Şekil 6.14. Kayıtlı olunan çiftçi örgütleri	81
Şekil 6.15. Katılım sağlanan çiftçi eğitim ve yayım çalışmaları	82
Şekil 7.1. Çiftçi değer ve tutumlarının tanımlanma süreci	90
Şekil 9.1. Araştırma modeline ilişkin doğrulayıcı faktör analizi modeli.....	136
Şekil 10.1. Çiftçilerin karar verme süreci.....	150
Şekil 10.2. Bafra ovasındaki çiftçilerin ürün desenlerini belirleme konusundaki bilgi akışları	156
Şekil 10.3. Kararı düşünme süreci	162

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Konusunun Ortaya Çıkışı

Dünya nüfusunun beslenmesi için en önemli sektör tarımdır. Tarım sektöründe çalışan çiftçiler artan nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanabilmesi için çeşitli ürünler üretmede karar verici durumundadırlar. Bu nedenle üretimlerini planlarken hangi ürünleri ne kadar alanda ve kaç ton üretecekleri konusunda en doğru şekilde karar vermek zorundadırlar. Çiftçilerin tarım sektöründe var olan birçok unsuru (doğal koşullara bağlılık, fiyat istikrarsızlığı, sulama problemleri, toprak özellikleri vb.) dikkate alarak nasıl karar verdikleri, en çok etkilendikleri unsurun ne olduğu ve karar sürecinin nasıl oluştuğu bu araştırmanın ortaya çıkmasına neden olan önemli etkenlerdendir.

Çiftçilerin karar vermelerini etkileyen faktörler ve karar verme sürecinin ortaya koyulması için çiftçiler tarafından yapılacak bir seçim işlemi olması gerekmektedir. Çünkü kısaca karar verme, var olan alternatifler arasından kendine en uygun olanının seçilmesidir. Çiftçiler sadece tarım sektöründe ortaya çıkan yeni teknolojilere ya da uygulamalara karar vermezler. Tarımda sürekli devam eden bir üretim söz konusudur ve sonuçta çok çeşitli ürünler üretilmektedir. Çiftçiler çeşitli ürünler arasından kendi çiftlik özelliklerine en uygun olanı/olanları seçip üretmeye karar vermektedirler. Sebzeçilik tarımında da mevsimin özelliklerine göre (yazlık/kışkık sebzeler) çok sayıda ürün üretilebilmekte ve çiftçiler de bu ürünler arasından istediklerini üretmeye karar vermektedirler. Bu nedenlerden dolayı bu araştırma örnek olarak sebze üreten çiftçilerin karar verme sürecini konu almaktadır.

1.2. Araştırmanın Temel Sorusu

Araştırmanın ortaya çıkışı ve literatür taramasına bağlı olarak araştırma soruları geliştirilmiştir. Bu araştırmanın temel sorusu, Samsun ili Bafra ilçesinde sebze üretimini gerçekleştiren çiftçiler örnek alınarak çiftçilerin karar verme süreçlerini tespit etmek ve bu konuda etkili politika oluşturulabilmesine ve yayım ile danışmanlık hizmetlerinin sağlanabilmesine olanak tanımaktır. Bu nedenle bu araştırmada örnek alınan çiftçilerin tutum, değer ve hedefleri, karar verme stilleri, üretim desenlerine

karar verme süreçleri ve karar verirken etkilendikleri faktörleri belirlemek amaçlanmıştır.

Çiftçilerin üretim desenlerine karar verme süreçlerini ortaya koyabilmek amacıyla beş adımda beş önemli araştırma sorusu oluşturulmuştur. Bu araştırmanın ilk dört adımında anket yoluyla elde edilen çiftçilerin sosyal-ekonomik ve kişilik özellikleri, karar stilleri ve ürün desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörler ortaya koyulmaktadır. Araştırmanın ilk dört adımına yönelik olarak belirlenen araştırma soruları aşağıda yer almaktadır:

- Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri ile işletme grupları (küçük, orta, büyük) arasında farklılık var mıdır?
- Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri ile kişilik özellikleri arasında farklılık var mıdır?
- Çiftçilerin sosyal-ekonomik ve kişilik özellikleri ile karar stilleri arasında bir farklılık var mıdır?
- Çiftçilerin ürün desenlerine karar verirken etkilendikleri önemli faktörler nelerdir?

Beşinci adımda Samsun ili Bafra ilçesinde sebze üretimi yapan çiftçiler ile derinlemesine görüşmeler yaparak ürün desenlerine karar verme süreçlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik araştırma sorusu:

- Çiftçilerin ürün desenlerine karar verme süreçleri nasıl oluşmaktadır?

1.3. Araştırmanın Gerekçeleri

Bu araştırmanın gerekçeleri aşağıda yer almaktadır:

1. Türkiye’de tarımın geliştirilmesi için bunu gerçekleştirecek olan çiftçilerin karar verme davranışlarını açıklayan karar stillerini ve karar verme süreçlerinin nasıl oluştuğunu inceleyen araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Literatür taramasında değinildiği gibi, Türkiye’de bu konuda özellikle tarım ekonomisi alanında yapılmış araştırmaların yeterli sayıda olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle, bu tez Türkiye’de çiftçilerle ilgili yapılacak karar verme araştırmalarına ışık tutacak gerekli kavramsal çerçeveyi sağlayacaktır.

2. Türkiye’de özellikle köy sosyolojisi alanında yapılmış araştırmalarda çiftçilerin tutum, değer ve hedefleri nispeten göz ardı edilmektedir. Bu nedenle, bu tez söz konusu çiftçilerin kişilik özelliklerini tanımlayarak literatürdeki bu boşluğu dolduracaktır.
3. Araştırmada Bafra ilçesinde ürün desenine karar verme süreci tespit edilecek aynı zamanda karar sürecinde yer alan önemli aktörler belirlenecektir. Bu aktörler bilgilendirilerek, çiftçilerin karar aşamasına gelene kadar en doğru bilgiye ulaşmalarına yardımcı olunacak aynı zamanda bilgi akışı konusunda yayım elemanlarının doğru strateji uygulayabilmelerine yardımcı olabilecektir.
4. Araştırma, çiftçilerin sosyal-ekonomik ve kişilik özelliklerinin dâhil olduğu karar verme stilleri ile ilgili geniş bir bilgi sunmaktadır. Bu nedenle, bu tez araştırmacıların çiftçilerin ürün desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörleri ve karar verme sürecinde karşılaştıkları zorlukların neler olduklarını görmesini ve politika yapıcılara da çiftlik kararlarıyla ilgili hükümet politikalarını oluştururken yararlanabilecekleri geniş bir bilgi sağlayacaktır.

1.4. Metodolojik Yaklaşım

Araştırmada çiftçilerin karar verme süreçlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için öncelikle çiftçilerin genel profillerinin, karar stillerinin ve karar vermelerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Araştırmada çiftçilerin karar verme süreçlerinin nasıl oluştuğu sorusuna cevap bulmak kalitatif bir araştırma yaklaşımını gerektirmekte iken, diğer araştırma sorularına kantitatif bir yaklaşımla cevap aranmaktadır. Bu nedenle bu araştırmada hem kalitatif (nitel) hem de kantitatif (nicel) yaklaşımlar benimsenmiştir.

Kalitatif veriler hem anketten (çiftçilerin tutum, değer ve hedefleri) hem de derin görüşmelerden (karar verme süreci) elde edilmiştir. Araştırma soruları gereğince kalitatif veri analizi bulgularını tanımlamak için bu veriler kantitatif verilere dönüştürülmüştür. Çiftçilerin karar verme sürecini sınıflandırmak ve kavramsallaştırmak amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yaklaşımı için veri, teorik örnekleme yöntemine göre derin görüşme yoluyla toplanmıştır.

Kantitatif veriler ise çiftçilerin sosyal-ekonomik özelliklerini ve araştırmanın anket yoluyla elde edilen diğer bulgularını açıklamak için kullanılmıştır. İstatistik analizler SPSS 20 programı kullanılarak yapılmıştır.

1.5. Tezin Yapısı

Bu araştırma onbir bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; Giriş (Bölüm 1), Dünya ve Türkiye’de sebze üretiminin mevcut durumu (Bölüm 2), araştırma alanı hakkında genel bilgiler (Bölüm 3), literatür taraması (Bölüm 4), araştırma dizaynı ve metodoloji (Bölüm 5), araştırmadan elde edilen bulgular (Bölüm 6, Bölüm 7, Bölüm 8, Bölüm 9, Bölüm 10), sonuç ve öneriler (Bölüm 11) olarak sıralanmaktadır.

Bölüm 1 araştırmanın yapısı, sınırlılıkları, gerekçelerinin yanı sıra araştırmanın problemleri ve araştırma sorularının açıklandığı araştırma alt yapısını tanımlamaktadır.

Bölüm 2’de, araştırmada ele alınan sebze üretimi ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme Dünya’daki sebze üretimi ile ilgili genel bir bakış açısı sunmaktadır. Türkiye ile ilgili yapılan değerlendirme ise araştırma alanındaki mevcut durumun anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bölüm 3’de araştırmanın yapıldığı Samsun ili Bafra ilçesinin nüfusu, ekonomik yapısı, coğrafi durumu, iklimi ve tarımsal yapısı hakkında bilgiler yer almaktadır.

Bölüm 4, Dünya’da ve Türkiye’de bu araştırmanın konusu ile ilgili yapılan araştırmaları değerlendirmektedir. Yapılan bu değerlendirme sonucunda çiftçiler ile ilgili karar verme araştırmaları ve kavramsal çerçeve sunularak teorik altyapı oluşturulmuştur. Aynı zamanda konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalar, araştırma konusu ve kullanılan yöntemlere göre kategorize edilmiştir. Bu araştırmanın metodolojisi ve amacı ise Bölüm 5’de yer almaktadır.

Araştırma bulgularının ilk adımında (Bölüm 6), çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri yer almaktadır. Bu bölüm ilk araştırma sorusu olan sosyal-ekonomik özellikler ve işletme grupları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bölüm 7’de anket ve derin görüşmeler kullanılarak elde edilen kalitatif (nitel) veriler aracılığıyla bulunan çiftçilerin hedefleri, değerleri ve tutumları yer almaktadır. Bu bölüm ise ikinci araştırma sorusu olan sosyal ve ekonomik özellikler ve kişilik özellikleri arasındaki

ilişkiyi cevaplandırmaya ışık tutmaktadır. Bölüm 8’de araştırma alanındaki çiftçilere Scott ve Bruce (1995) tarafından geliştirilen Karar Verme Stili Ölçeği uygulanarak karar stilleri ortaya koyulmuştur. Bölüm 9’da çiftçilerin üretim desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörler tespit edilmektedir. Bölüm 10’da ise çiftçiler ile yapılan derin görüşmeler sonucunda ortaya koyulan karar verme süreci yer almakta ve böylece araştırmanın diğer sorularına cevap verilmektedir.

Önceki bölümlerden elde edilen bulgulara dayalı olarak, araştırmanın sonuçları politika yapıcılar ve yayımcılar için öneriler sunmak adına Bölüm 11’de tartışılmaktadır.

1.6. Sonuç

Bu bölümde araştırmanın ortaya çıkışı, araştırma problemleri ve soruları, araştırmanın yapılmasının altında yatan gerekçeler, tezin yapısı ve metodolojisi kısa bir şekilde açıklanmaktadır. Araştırma süresince, diğer bölümlerde bu konular daha detaylı bir şekilde sunulmaktadır.

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SEBZE ÜRETİMİ

2.1. Giriş

Bu bölümde Dünya'da ve Türkiye'de sebze üretiminin mevcut durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda konu ile ilgili detaylı bilgiler verilmeden önce yaş sebze ve meyve sektörü tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere literatürde sebze ve meyve sektörü ayrı değil bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

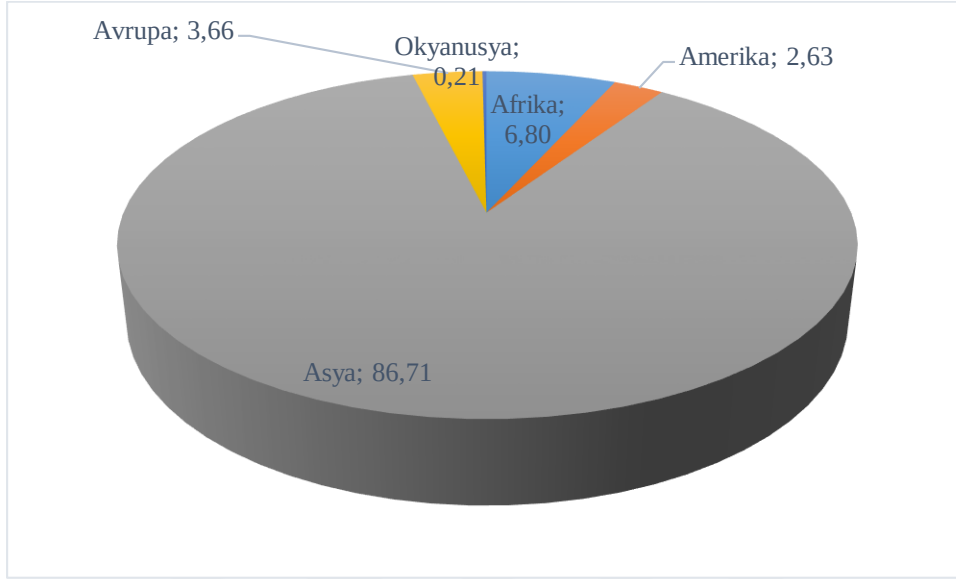
Yaş sebze meyve sektörü, meyve sebzelerin tarımsal faaliyetlerle yetiştirilmesi ve yetiştirilen ürünlerin doğal bozulma süresinin tamamlanmasından önce ve üzerlerinde asli yapılarını değiştirici bir işlem yapılmadan nihai tüketicilere ya da işleme tesislerine ulaştırılması faaliyetlerini içermektedir. Yaş sebze meyve kategorisine, yumru kökler (patates, yer elması vb.) ve ağaçta yetişen kabuklu yemişler (fındık, ceviz, fıstık, vb.) haricinde bilinen bütün meyve sebze türleri girmektedir (Anonim, 2017a). Sebze ürünleri alt kategorisinde ise, meyvesi için yetiştirilen sebzeler (domates, biber, hıyar, patlıcan, kabak, karpuz, kavun ve taze fasulye, taze börülce, taze fasulye, taze bakla, barbunya fasulyenin dahil olduğu baklagil sebzeleri), yumru ve kök sebzeler (patates, kuru soğan, sarımsak, pırasa, havuç, turp, şalgam, kırmızı pancar, kereviz), başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler (lahana, marul, enginar, kereviz, ıspanak, pazı, semizotu, maydonoz, roka, tere, nane, dereotu, kuşkonmaz, karnabahar, brokoli, mantar) yer almaktadır.

Yaş sebze meyve sektörü; tarım sektörü içerisindeki en önemli alt sektörlerden biridir ve dünyadaki tüm insanları doğrudan ilgilendiren ve yaşamlarına doğrudan etki eden bir sektördür. Türkiye de elverişli iklim koşullarının varlığı ve uygun coğrafik yapı nedeniyle meyve ve sebzelerin iyi koşullarda ve kaliteli olarak yetiştirebildiği nadir ülkelerden biridir. Bu araştırmanın kapsamı Türkiye'de yer alan Samsun ili Bafra ilçesinde sebze üretimi yapan çiftçileri konu aldığından dolayı bundan sonraki bölümde araştırma alanı ile ilgili mevcut duruma değinilecektir.

2.2. Dünya Sebze Üretimi

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nun en güncel verileri olan 2016 yılı verilerine göre; dünyada 31 milyon ha alanda yaş sebze üretimi yapılmıştır. Kıtalar

göre yaş sebze üretiminin dağılımı incelendiğinde, üretimin %86.7'sinin Asya, %6.8'inin Afrika, %3.7'sinin Avrupa, %2.6'sının Amerika ve %0.2'sinin ise Okyanusya kıtasında olduğu görülmektedir.

Şekil 2.1. Kıtalaraya göre sebze üretimi

Yetiştirilen sebze üretim miktarı yaklaşık olarak 290 milyon tondur ve en çok yetiştirilen ilk üç ürün sırasıyla domates (177 milyon ton), karpuz (117 milyon ton) ve kuru soğan (93 milyon ton).

Çizelge 2.1. Dünya sebze üretiminde ilk 10 ürün

Sıra	Ürün	Üretim Miktarı (ton)
1	Domates	177 042 359
2	Karpuz	113 263 272
3	Kuru soğan	92 021 656
4	Hıyar ve kornişon	80 616 692
5	Lahana	71 259 199
6	Patlıcan	51 288 169
7	Havuç ve şalgam	42 711 830
8	Marul ve hindiba	26 779 564
9	Ispanak	26 684 493
10	Sarımsak	26 573 001

Dünyada toplam 3 milyon ha alanda domates ekimi yapılmaktadır. Domates üretiminde dünyada önde gelen ülkeler sırasıyla Çin Halk Cumhuriyeti (56 milyon ton), Hindistan (18 milyon ton), Amerika (13 milyon ton), Türkiye (12.6 milyon ton) ve Mısır'dır (7 milyon ton).

Dünyada en çok üretimi yapılan ikinci sebze karpuzdur. 2016 yılında, 3 milyon ha alanda toplam 113 milyon ton üretimi yapılmıştır. Dünya’da önemli karpuz üreticisi ülkeler Çin Halk Cumhuriyeti (79 milyon ton), Türkiye (3.9 milyon ton), İran (3.8 milyon ton), Brezilya (2 milyon ton) ve Özbekistandır (1.9 milyon ton).

En çok üretimi yapılan üçüncü sebze kuru soğan olup toplam 4 milyon ha alanda 92 milyon ton üretim yapılmıştır. Kuru soğan üretimi yapan ülkelerin başında ise, Çin Halk Cumhuriyeti (23 milyon ton), Hindistan (19 milyon ton), Mısır (3 milyon ton), Amerika (3 milyon ton) ve İrandır (2 milyon ton). Türkiye kuru soğan üretiminde 2 milyon ton üretim ile 6. sıradadır.

Çizelge 2.2. Sebze üreticisi ülkeler

Sıra	Ülkeler	Üretim Miktarı (ton)
1	Çin Halk Cumhuriyeti	169 231 615
2	Hindistan	33 231 220
3	Vietnam	13 512 879
4	Nijerya	7 053 219
5	Filipinler	5 037 915
6	Myanmar	3 658 820
7	Nepal	3 589 182
8	Kore Cumhuriyeti	3 239 180
9	Brezilya	3 015 468
10	Japonya	2 660 817

Tarımsal üretimin yoğun olması ve iklim çeşitliliğinden dolayı tüm yaş sebzelerin üretiminin yapıldığı Çin Halk Cumhuriyeti 169 milyon ton yaş sebze üretimi ile dünyada en fazla yaş sebze üreticisi konumunda olan ülkedir. Çin Halk Cumhuriyetini, Hindistan (33 milyon ton), Vietnam (13.5 milyon ton), Nijerya (7 milyon ton) ve Filipinler (5 milyon ton) takip etmektedir.

2.3. Türkiye’de Sebze Üretimi

Türkiye’de tarım alanlarına ait mevcut durum TÜİK verilerine göre Çizelge 2.3’de sunulmuştur. Çizelgeye göre, tarım alanları içerisinde en az tarım alanının sebze ürünlerine ait olduğu görülmektedir. Yıllar itibariyle sebze tarımına ayrılan alanlar incelendiğinde ise çok fazla değişiklik olmadığı görülmektedir.

Çizelge 2.3. Türkiye’de tarım alanları

Tarım Alanı	2014		2015		2016		2017	
	Bin ha	%	Bin ha	%	Bin ha	%	Bin ha	%
Tarla bitkileri	15 782	41.0	15 723	40.8	15 573	40.6	15 532	40.9
Nadas	4 108	10.6	4 114	10.7	3 998	10.4	3 697	9.7
Sebze	804	2.1	808	2.0	804	2.1	798	2.1
Meyve	3 243	8.4	3 284	8.5	3 329	8.7	3 343	8.8
Çayır ve mera	14 617	37.9	14 617	38.0	14 617	38.1	14 617	38.5
Süs bitkileri	5	0.0	5	0.0	5	0.1	5	0.0
Toplam	38 559	100.0	38 551	100.0	38 326	100.0	37 992	100.0

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de sebze üretiminin son beş yıl içerisindeki üretim miktarı giderek artış göstermiştir.

Çizelge 2.4. Türkiye’de yıllar itibariyle sebze üretim miktarı

Ürün	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam Sebze	28 448 218	28 569 781	29 552 290	30 266 897	30 825 569

Türkiye’de 2017 yılında bir önceki yıla göre sebze üretiminde %1.8 artış gerçekleştirilmiştir. 2017 yılında toplam sebze üretimi 30 milyon tondur bunun 25.4 milyon tonu ise meyvesi için yetiştirilen sebzelerle aittir. Meyvesi için yetiştirilen sebzelerde ise en fazla üretilen ürün domates (12 750 000 ton) olmakla birlikte domates ürününü karpuz (4 011 313 ton), hıyar (1 827 782 ton) ve kavun (1 813 422 ton) takip etmektedir. Türkiye’de 2017 yılında 3.4 milyon ton yumru ve kök sebzeler yetiştirilmiştir (Çizelge 2.5). Bu sebze kategorisinde en fazla yetiştirilen ürünler ise kuru soğan (2 131 513 ton), havuç (569 533 ton) ve pırasadır (208 239 ton). Geri kalan 1.9 milyon ton üretim ise başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzelerle aittir. Başka yerde sınıflandırılmamış sebzelerde ise beyaz lahana (520 796 ton) birinci sırada yer alırken bu ürünü marul (490 423 ton), ıspanak (222 177 ton) ve karnabahar (199 710 ton) takip etmektedir (TÜİK, 2017).

Çizelge 2.5. Kategorilere göre sebze üretim miktarı

Kategoriler	2016		2017	
	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)
Meyvesi İçin Yetiştirilen Sebzeler	6 524 344	24 955 248	6 348 974	25 430 915
Yumru ve Kök Sebzeler	1 090 672	3 399 810	1 076 399	3 425 820
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Sebzeler	859 576	1 911 839	881 109	1 968 834

İBSS-düzey1 itibariyle incelendiğinde ise 2016 yılında ilk üç sırada sebze yetiştiren bölgelerin Akdeniz (9 582 082 ton), Ege (5 489 239 ton) ve Doğu Marmara (3 343 791 ton) olduğu görülmektedir (TÜİK, 2016).

Çizelge 2.6. İBSS-düzey 1'e göre sebze üretimi

Sıra	Düzeyler	Ekilen Alan (da)	Üretim Miktarı (ton)
1	TR6 Akdeniz	1 771 509	9 582 082
2	TR3 Ege	1 444 522	5 489 239
3	TR4 Doğu Marmara	831 130	3 343 791
4	TR8 Batı Karadeniz	1 035 044	3 308 969
5	TR5 Batı Anadolu	795 298	2 638 553
6	TR2 Batı Marmara	610 497	2 069 465
7	TRC Güneydoğu Anadolu	734 710	2 066 642
8	TR7 Orta Anadolu	790 519	693 512
9	TRB Ortadoğu Anadolu	229 137	576 354
10	TRA Kuzeydoğu Anadolu	115 333	336 485
11	TR9 Doğu Karadeniz	86 990	91 387
12	TR1 İstanbul	29 903	70 418

İller itibariyle incelendiğinde ise, 2017 yılında Türkiye’de en fazla sebze üretiminin Antalya (4 597 779 ton), Mersin (2 299 455 ton) ve Bursa (2 283 633 ton) illerinde gerçekleştiği görülmektedir.

Çizelge 2.7. İller itibariyle sebze üretimi

Sıra	İller	Ekilen Alan (da)	Üretim Miktarı (ton)
1	Antalya	564 734	4 597 779
2	Bursa	466 827	2 283 633
3	Mersin	349 417	2 299 455
4	İzmir	455 202	1 851 213
5	Adana	309 886	1 604 361
6	Manisa	341 493	1 532 372
7	Ankara	424 262	1 281 027
8	Samsun	374 856	1 162 037
9	Konya	261 639	1 027 229
10	Muğla	184 109	1 021 180

Bu araştırmanın alanı olan Samsun ili 1 162 037 ton üretim ile Türkiye genelinde en fazla sebze yetiştiren sekizinci il olmaktadır. Ekilen alan olarak bakıldığında Samsun’da Mersin ilinden daha fazla alanda sebze yetiştirilmektedir ancak verim düşüklüğü sebebi ile sıralamada geridedir. Samsun ilinde ayrıca depolama ve pazarlama şartlarının yetersiz olduğu bilinmektedir.

Çizelge 2.8 incelendiğinde; Türkiye’de 2017 yılında 2 608 172 ton biber üretilmiş olup, biber üretiminin %8 7’sini Samsun ili üretmektedir. Ayrıca 2017

yılında Samsun ilinde 71 108 dekar alanda 227 411 ton (sivri, dolmalık ve salçalık) biber üretilmiştir. Biber üretilen alanın ise 28 725 dekarında kapy salçalık biber ekimi yapılmıştır. Türkiye’de 1 107 713 ton kapy biber üretimi yapılmıştır. Samsun ilinde ise 94 663 ton kapy (salçalık-yağlık) biber üretilmiştir (TUİK, 2017).

Çizelge 2.8. Samsun ili sebze üretimi Türkiye kıyaslaması (ton)

Ürünler	Bafra	Samsun	Türkiye
Lahana	206 536	250 275	778 887
Biber	104 280	227 411	2 608 172
Domates	17 880	155 359	12 750 000
Karpuz	84 000	145 675	4 011 313
Fasulye	2 530	83 504	630 347
Kavun	34 200	65 325	1 813 422
Patlıcan	8 070	60 820	883 917
Hıyar	2 310	40 326	1 827 782
Pırasa	17 500	24 572	208 239
Marul	7 054	20 337	490 423
Karnabahar	18 270	18 414	199 710
Ispanak	9 750	17 748	222 177

Araştırma alanı için seçilen Bafra ilçesi, Samsun ilinde en fazla sebze üretimini gerçekleştiren ilçedir. 2017 yılında 151 626 dekar alanda 539 017 ton sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin ise 34 587 tonunu kök ve yumrulu sebzeler, 259 127 tonunu meyvesi için yetiştirilen sebzeler ve 245 303 tonunu diğer sebzeler oluşturmuştur. Bu sınıflandırmaya ayrıntılı olarak bakıldığında ise en fazla üretimi yapılan sebzeler, kırmızı ve beyaz lahana, kapy biber, karpuz ve kavun olmuştur (TUİK, 2017).

Çizelge 2.9. Samsun ili ilçelerinde sebze ekim alanları (da) ve üretim miktarları (ton)

İlçeler	Ekilen Alanları	Üretim Miktarları
Bafra	151 626	539 017
Çarşamba	148 430	471 323
Terme	37 955	91 401
Alaçam	7 812	19 027
Vezirköprü	3 415	9 638
Tekkeköy	2 920	5 191
Atakum	4 075	5 282
Ondokuzmayıs	2 006	5 191
İlkadım	3 997	4 584
Kavak	3 142	2 813
Havza	1 838	2 273
Lâdik	2 355	2 009
Ayvacık	2 760	1 457
Canik	1 353	1 445
Salıpazarı	339	654
Asarcık	545	417
Yakakent	288	315

2.4. Yaş Sebze Ticareti

Türkiye, verimli toprak yapısı ve üretime elverişli coğrafik özelliklerinden dolayı sebze üreticisi önemli ülkelerden biridir. Ancak 2015 yılı verilerine göre, Türkiye yaş sebze üretiminde dünyada 4. sırada olmasına rağmen ihracatta %1,5'lik pay ile 16. sırada yer almaktadır.

Türkiye'de Ocak-Ekim 2017 dönemine ait yaş meyve ve sebze ihracatı 1,55 milyon dolar civarındadır ve bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla miktarda %13, değerinde ise %12 oranında artış göstermiştir. Çizelge 2.10, 2016-2017 yıllarına ait Türkiye geneli yaş sebze ve meyve ihracatının mevcut durumunu göstermektedir.

Çizelge 2.10. Yaş sebze ve meyve ihracatı (2016-2017)

Ürün grubu	Ocak-Ekim 2016		Ocak-Ekim 2017		Değişim Oranı (%)		2017 Payı (%)	
	Miktar (Bin Ton)	Değer (Milyon \$)	Miktar (Bin Ton)	Değer (Milyon \$)	Miktar	Değer	Miktar	Değer
Taze Meyve	668.2	508.9	818.4	638.9	22	26	30	41
Taze Sebze	835.9	367.7	1020.9	446.5	22	21	38	29
Narenciye	882.0	490.6	867.9	443.1	-2	-10	32	29
Toplam	2 391.4	1 390.8	2 712.0	1 551.6	13	12	100	100

Akdeniz İhracatçı Birlikleri (AKİB), 2017

Çizelge 2.10'da yer alan ürün gruplarına göre, en fazla ihracat taze meyve de görülmektedir. Ocak-Ekim 2017 döneminde taze meyve ihracatında miktarda %22, değerinde %26 oranında artış yaşanmıştır ve 638.9 milyon dolar ihracat gerçekleştirilmiştir. Taze sebze ihracatına bakıldığında miktarda %22, değerinde %21 artış yaşandığı ve 446.5 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Narenciye ihracatında ise miktarda %2, değerinde %10 düşüş yaşanmış olup 443.1 milyon dolar gerçekleşmiştir.

2017 yılında en çok ihracat edilen sebze ürünleri domates, biber, soğan, kabak, patates, hıyar, patlıcan, havuç, turp, mantar ve lahanadır. En çok yaş sebze ihracatı yapılan ülkeler ise, Romanya, Beyaz Rusya, Almanya, Irak, Suudi Arabistan, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Bulgaristan, Suriye ve Ukrayna'dır (AKİB, 2017).

Ayrıca bu araştırmada elde edilen en güncel veriler kullanılarak Türkiye'de yaş sebze ticareti ürün bazında ve üretim miktarları açısından araştırma alanı ile

karşılaştırmalar yapılarak incelenmiştir. Sebze ticareti ile ilgili bilgiler GTHB verileri kullanılarak açıklanmıştır:

Türkiye kavun-karpuz üretimi dünya üretiminin yaklaşık %4'ünü karşılamaktadır. Türkiye 2017 yılı kavun-karpuz üretimi 5 824 735 tondur. Samsun ili 2017 yılı üretimi 211 000 ton olup Türkiye üretiminin %3.6'sını oluşturmaktadır. Almanya, Hollanda gibi AB ülkelerine ihraç edilmektedir.

2016 yılında Türkiye'de domates üretimi 12 600 000 tondur ve dünya üretiminin %7 'si Türkiye'den karşılanmaktadır. 2017 yılı Samsun ili üretimi 155 359 ton olup, Türkiye üretiminin yaklaşık %1.22'sini karşılamaktadır. İhracat yapılan ülkeler ise Suudi Arabistan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan'dır.

Türkiye fasulye üretiminde 2016 yılı itibariyle dünya üretiminin yaklaşık %2.8'ini karşılamaktadır. Türkiye Çin'den sonra dünyanın en büyük taze fasulye üreten ülkesidir. Türkiye 2017 yılı üretimi 630 347 tondur. Samsun, taze fasulye üretimi 83 504 ton olup ülke fasulye üretiminin %13.2'sini karşılamaktadır. Türkiye'de 2002 yılında 515 000 ton olan fasulye üretimi 2017 de ise 630 347 tona ulaşmıştır. Samsun taze fasulye üretiminde tüm iller arasında birinci sıradadır. Taze fasulye ihracatı yapılan ülkelerin başında Almanya gelmektedir.

2016 yılı dünya patlıcan üretimi 51 288 169 tondur. Türkiye'de 2016 yılı patlıcan üretimi 854 049 ton olup dünya üretiminin yaklaşık %1.7'sini Türkiye karşılamaktadır. 2017 yılı patlıcan üretimi ise 883 917 ton olup Samsun ili 60 820 ton üretimle Türkiye'nin yaklaşık %6.9'unu karşılamaktadır. Patlıcan ihracatında Almanya ilk sırada yer alırken, sonrasında Romanya ve Avusturya gelmektedir.

2016 yılı dünya lahana üretimi 71 259 199 tondur. Türkiye 2017 yılı üretimi 778 887 ton olup; bu üretimin 250 275 tonu Samsun ilinde üretilmekte ve bu ülke üretiminin %32.1'ini oluşturmaktadır. Samsun ili lahana üretiminde iç piyasaya yönelik üretimden, ihracata yönelik üretim sürecine girmiştir. Samsun'da üretilen lahananın büyük bir kısmı yurt içi tüketime sunulurken ilimizden Almanya, Avusturya, Hollanda, Romanya ve Suudi Arabistan'a lahana ihracatı artarak devam etmektedir.

2017 yılı Türkiye pırasa üretimi 208 239 tondur. Bu üretimin %11.8'i (24 572 ton), Samsun ilinde üretilmektedir. Karadeniz bölgesi ve iç piyasanın ihtiyacının büyük bir kısmını Samsun ili karşılamaktadır.

2016 yılı dünya karnabahar üretimi 25 233 723 tondur. 2017 yılı Türkiye üretimi 199 710 ton olup bu üretimin %9.2'sini yani 18 414 tonu Samsun ilinde gerçekleştirilmektedir. Samsun ilinde her yıl artan üretimin bir kısmı iç tüketimde bir kısmı ihracatta değerlendirilmektedir.

2017 yılı itibari ile 1 827 782 ton olan Türkiye hıyar üretiminin 40 326 tonu Samsun ilinde üretilmektedir. İhracatta Almanya, Romanya, Bulgaristan ve Avusturya yer almaktadır. Son yıllarda Samsun ilinde yıldan yıla artan yağlık biber üretimi önemli bir trend yakalamıştır. Özellikle Bafra ovasında geniş bir ekim alanı bulan yağlık biber Türkiye'de iç piyasa da pazar bulmuştur. Yağlık biber konusunda Türkiye iç tüketiminin önemli bir miktarı Samsun ilinden karşılanmaktadır. Samsun'dan ve Türkiye'den en fazla biber ihracatı yapılan ülke Almanya'dır. Daha sonra Avusturya, Hollanda, Romanya ve diğer ülkeler gelmektedir.

2.5. Sonuç

Türkiye'de Samsun ili uygun iklim yapısına sahip ovaları ile sebzelerin hem açıkta hem de örtü altında yetiştirilmesinde son derece elverişli büyük bir zenginliğe sahiptir. Dünyada ise özellikle kışlık sebze üretiminde mukayeseli üstünlüğe sahip Samsun ili Türkiye için çok büyük ticari potansiyel taşımaktadır.

3. ARAŞTIRMA ALANI

3.1. Giriş

Bu bölümde araştırmanın yapıldığı Samsun ili Bafra ilçesinin nüfusu, ekonomik yapısı, coğrafi durumu, iklimi ve tarımsal yapısı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Araştırma alanının mevcut durumu ortaya koyularak araştırmanın neden Bafra ilçesinde yürütüldüğü konusu bu bölümde netlik kazanacaktır. Bu bölümde yer alan bilgiler Bafra İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün 2017 yılında yapmış olduğu brifing raporundan elde edilmiştir.

3.2. Nüfus ve Yerleşimi

Bafra ilçesi kırsalda 119 mahalleye sahiptir. Merkez ilçe ise 21 mahalleden oluşmuştur. Kırsal mahallelerin nüfusu 56 480 ve merkez mahallelerin nüfusu 86 332 olup ilçenin toplam nüfusu 142 812'dir.

3.3. Ekonomik Yapısı

Son yıllarda görülen kalkınma ve sanayileşme çabalarına rağmen, Bafra ilçesi nüfusunun yaklaşık %40'ı kırsal kesimde yaşamaktadır. Tarım ve hayvancılık sektörü toplam istihdamın büyük bir kısmına iş alanı olma özelliğini sürdürmektedir. Şehir nüfusu da yine büyük bir oranda tarımsal faaliyet ile uğraşmakta dolayısıyla tarımsal üretim toplam üretim içindeki ağırlığını korumaktadır.

Tarım sektörü; temel gıda maddeleri üretimi ile beslenme sorununun çözümünde, yeterli sermaye oluşumu ile diğer sektörlerin alt yapılarının oluşmasında, tarımsal ürünlere dayalı sanayi kollarına hammadde temininde, yurt dışına ihracat imkanı ile döviz girdisi temininde, ilaç sanayisinin gelişmesinde ve yurt içindeki bölgeler arası kalkınmışlık farklarının ortadan kaldırmasında önemli fonksiyonları üstlenmiş ana üretim sektörlerinden biridir.

Türkiye tarım ülkesi olarak bilinmesine rağmen, son zamanlarda görülen yoğun ve bilinçsiz tarımsal üretim uygulamaları, veraset yoluyla toprağın parçalanması gibi sebeplerle bu özelliğini kaybetmekte ve bazı tarımsal ürünleri ithal etmektedir. Bafra ilçesinde tarım işletmelerinin toprak büyüklüğü genellikle küçük aile işletmesi

ölçeğinde olup, ortalama işletme büyüklüğü 1-50 dekar arasındadır. Bu arazi ölçeğine sahip çiftçi sayısı, toplam aile sayısının %90'ını oluşturmaktadır. Bu çiftçilerin sahip oldukları arazi miktarları toplam tarım arazisinin %65'idir.

3.4. Coğrafi Durum

Bafra ilçesi Kızılırmak nehrinin getirdiği zengin alüvyonlu toprakların oluşturduğu geniş delta üzerinde kurulmuştur. Bafra ovasını oluşturan düzlük, yaklaşık 40 km uzunlukta ve yer yer 20 km derinlikte olup Karadeniz Bölgesinin en büyük ova düzlüğüdür.

İlçe merkezi, Karadeniz'e 20 km uzaklıktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 17 m, deniz kıyı sınırı 32 km'dir. 41.35o Kuzey enlemi ve 33.55o doğu boylamı arasındadır. İlçenin doğusu 19 Mayıs ilçesi ve kuzeyi Karadeniz, batıda Alaçam, Vezirköprü, güneyinde Kavak ve Havza ilçeleriyle çevrilmiştir. Samsun iline uzaklığı 50 km'dir. Yüzölçümü 145 700 hektardır. Kızılırmak deltasını kaplayan Bafra Ovası, güneyde dağlarla çevrilidir. Bu dağlar Canik dağlarının uzantılarıdır. En yüksek noktası 1.224 m ile Nebyan dağıdır.

Türkiye'nin en uzun akarsuyu Kızılırmak, bu dağları derin vadi ile geçerek ovaya ulaşmaktadır. Bafra ovası tamamen Kızılırmak tarafından oluşturulmuştur. Irmağın denize yakın kısımlarında ise birçok göl oluşmuştur. Nebyan Dağı'nın etekleri ise yayla durumundadır.

3.5. İklim

Bafra ilçesi tipik Karadeniz iklimine sahiptir. Yazları serin, kışlar ılık ve yağışlıdır. Bafra'ya hakim rüzgarlar havanın rutubetini azaltmaktadır. Yıllık nispi nem ortalaması %70'in üzerindedir. Yıllık yağış 750-1000 mm kadardır. Kar yağışı az olmaktadır ve uzun sürmemektedir. Sahil kesiminde kar kalmamaktadır. İç bölgelere gidildikçe kar kalınlığı artmaktadır. İlçede en soğuk aylar Ocak, Şubat olup en sıcak ay Ağustos ayıdır.

3.6. Tarımsal Yapı

Bafra ilçesinin toplam arazi varlığı 145 700 hektardır. Bu miktarın %38.18'ini orman ve fundalık alan, %6.31'ini çayır-mera, %5.97'sini kültüre elverişli arazi, %3.01'ini göller ve %46.53'ünü tarım arazileri oluşturmaktadır.

Bafra ilçesinde 6 adet un fabrikası, 14 adet pirinç fabrikası, 1 adet yağ fabrikası, 4 adet süt işleme tesisi, 2 adet salça fabrikası, 2 adet balık unu ve yağı tesisi, 2 adet soğuk hava deposu ve paketleme tesisi, 1 adet yem fabrikası bulunmaktadır.

Bitkisel üretim durumu incelendiğinde, Bafra ilçesinde yoğun olarak tarla bitkileri, sebze ve meyve üretiminin yapıldığı görülmektedir. 2016 yılında toplam 152 643 da alandan 556 139.25 ton sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Bafra ilçesindeki sebze verimi ise 97 765 kg/da'dır. En fazla üretimi yapılan ürünler kırmızı lahana, beyaz lahana, salçalık (kapy) biber, karpuz ve kavundur. 543 455 da alanda ise tarla bitkileri üretimi yapılmaktadır. Üretim miktarı 592 261.85 ton olan tarla bitkilerinin verimi ise 25 582.5 kg/da olarak belirlenmiştir. Bafra ilçesinde yoğun olarak çeltik ve buğday üretimi yapılmakta yem bitkisi olarak silajlık mısır ve fiğ üretilmektedir. Bafra ilçesinde meyve veren ağaç sayısı toplam 1 188 800, ağaç başına ortalama verim 2 089 kg'dır. 2016 yılında ilçede toplam 10 265.05 ton meyve üretimi yapılmıştır. Fındık, elma ve armut ise en çok üretimi yapılan meyvelerdir. Bafra ilçesinde aynı zamanda 1 224 da alanda örtü altı sebze yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Cam ve plastik seranın yüksek yatırım maliyeti nedeniyle, erkenci ve geçici üretimde bulunmak isteyen çiftçiler daha çok yüksek ve alçak tünellere yönelmektedir. 2016 yılında plastik serada 1 302 ton hıyar, patlıcan ve domates, yüksek tünelde 2 500 ton ve alçak tünelde 2 078.55 ton hıyar, patlıcan, domates ve kıvırcık marul yetiştirilmiştir.

Rapora göre, 2016 yılında Bafra ilçesinde 50 000 büyükbaş, 30 500 küçükbaş ve 582 000 kanatlı hayvan vardır. Ayrıca 45 arı işletmesi, 40 adet arılık, 4150'si aktif ve 1450'si pasif olmak üzere toplam 5600 koloni mevcuttur.

Bafra ilçesindeki çiftçilere toplam 17 553 175.85 TL tutarında bitkisel üretim desteklemesi yapılmıştır. Çiftçilerin almış olduğu bu destekler, yağlı tohumlu bitkiler, hububat fark ödemeleri, fındık alan bazlı ürün, sertifikalı tohumluk, sertifikalı fidan, yem bitkileri ve ilçede uygulana ÇATAK projesi, organik tarım projesi ve iyi tarım uygulamaları projesi destekleridir. Ayrıca 7910 hayvana 2 768 500 TL tutarında anaç

sığır desteği, 1899 hayvana 1 595 650 TL tutarında anaç manda desteği, 6427 hayvana 791 035 TL tutarında buzağı desteği verilmiştir. Bafra ilçesinde hayvancılık yapan çiftçilere malak, koyun-keçi, çiğ süt, besilik erkek sığır desteği de verilmektedir.

Bafra surnleri avlak sahası olarak çok geniş bir alana ve surnleri çeşitliliğine sahip durumdadır. Bafra Balık Glleri Kompleksinde bulunan 22 parça Balık Glnn yanında Karaboğaz Balık Gl, bunları birbirine bağlayan kanallar Kızılırmak, Derbent ve Altinkaya Baraj Glleri iç su avlak sahaları olup Koşu köyünde yoğun bir deniz surnleri avcılığı yapılmaktadır. Bu avlak sahalarda 1380 Sayılı Surnleri Kanunu, bu kanuna istinaden yayınlanan Yönetmelik ve tebliğ hükümleri doğrultusunda denetimler yapılmaktadır. Ayrıca balıki tekneleri tarafından avcılık yaptıkları günlerde düzenledikleri seyir defterlerinin kayıtları Surnleri Bilgi Sistemine (SUBİS) kaydedilmektedir.

Aynı zamanda 2016 yılında Bafra ilçesinde 34 adet ifti eğitim toplantısı gerçekleştirilmiştir ve bu toplantılara 829 çiftçinin katılımı sağlanmıştır. Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programı konulu 2 toplantıya 108 ifti katılmıştır. Hayvansal retim konusunda 6 ifti eğitim toplantısı yapılmış, 163 ifti katılmıştır.

3.7. Sonuç

Bölüm 2’de de bahsedildiği üzere, Bafra ilçesinde hem kışlık sebze hem de yazlık sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır ve üretimi fazladır. Ayrıca Samsun ilinin sebze üretiminde payının bu denli yüksek olmasından dolayı bu araştırmada Bafra ilçesinde sebze üretimi yapan çiftçilerin üretim desenine karar vermelerini etkileyen faktörlerin ve karar verme süreçlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi sonucunda Bafra ilçesinde özellikle sebze sektöründe önemli karar mekanizmaları tespit edilecek ve var olan ticari potansiyelin daha da artırılması için gerekli önlemler alınması sağlanacaktır.

4. LİTERATÜR

4.1. Giriş

Bu bölümde araştırma konusu ile ilgili önemli kavramlar tanıtılmış, karar verme kavramı, karar verme stilleri, karar verme süreci, karar teorileri ve modelleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca tarımda karar verme ile ilgili yapılan araştırmalar incelenmiştir.

4.2. Kavramsal Çerçeve

4.2.1. Karar verme

Karar kelimesi sözlükte yer alan en basit tanımı ile “herhangi bir olayı düşünme eylemi sonunda ulaşılan çözüm ya da bir sonuç” şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak karar verme, bir amaca varabilmek için mevcut olan ve koşullara göre mümkün olabilecek çeşitli hareket tarzlarından en uygun görüneni seçmek, tercih etmektir (Kurt, 2003). Dolayısıyla en yalın haliyle karar verme, çeşitli alternatifler arasından seçim yapma işlemi olup seçme işlemi gerçekleştirilene kadar eş deyişle; nihai kararı verene kadar geçirilen süreci ifade etmektedir. Karar ise bu sürecin bir ürünü/çıktısı olarak düşünülmektedir.

Karar verme genellikle karmaşık olduğundan ve birçok faktörden etkilendiğinden dolayı doğru karar vermek için evrensel bir teknik yoktur (Lee vd. 1999). Karar vermek özellikle doğru karar vermek kolay bir şey değildir. Bazı kararlar rasyonel ve bilinçli olmak için dikkate alınmaktadır fakat bir kadının ya da erkeğin günlük yaşam hayatı boyunca aldığı kararların çoğu bilinçaltı düzeyindedir (Sadler-Smith ve Sparrow, 2008). Bu kararın duygular gibi saf rasyonelliğin dışındaki diğer şeylere dayalı olduğu anlamına gelmektedir. Bilinçaltı karar verme sürecini etkileyen önemli faktörler bireyin deneyimi ve bilgisidir (Alam, 2013).

Karar verme; ekonomi, işletme yönetimi, psikoloji ve sosyoloji gibi farklı bilim dallarının çalışma konusu olduğundan dolayı birçok tanımı söz konusu olmaktadır. Ranyard vd. (1997), karar verme kavramını, insanların günlük yaşamlarındaki kararları verirken kullandıkları gerçek süreçlerin içerisindeki araştırmaların heyecan verici yeni bir koleksiyonu olarak ifade etmişlerdir. Yazarlara göre karar verme, karar

verme psikolojisindeki güncel düşüncelere bir bakış sağlamaktadır, ekonomistlerin ve yöneticilerin içinde bulunduğu bilişsel psikologlar için değerli bir kaynaktır.

Simon (1960), kararları programlanmış ve programlanmamış kararlar olarak ikiye ayırmaktadır. İş örgütlerindeki programlanmış kararlar basit, tekrarlanan ve rutin günlük faaliyetler anlamına gelmektedir. Programlanmamış kararlar ise, araştırma ve geliştirme yatırımları için arazi seçimi gibi dolaylı ve yapılandırılmamış anlamına gelmektedir.

Gilligan ve Krehbiel (1988) ise karar almayı yönetim sürecinin temel bir parçası olarak kabul etmektedir ve kararları, kısa vadeli işletme kontrol kararları, periyodik ve stratejik kararlar olmak üzere üçe ayırmaktadır. Kısa vadeli kontrol kararları, kontrol amaçlı karar süreci içerisine düzenli geri bildirimler sağlaması, bilgi üretmesi beklenen ve belli basitleştirici varsayımlar gerektiren mekanik karar modeli olarak tanımlanabilmektedir. Periyodik kontrol kararları düzenli fakat seyrek alınmaktadır. Düzenli bir bilgi akışı sağlayabilmek için bu kararlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ekipman yenileme, yatırım ve harcama kararları, performans izleme ve proje kontrolü için sıklıkla uygulanmaktadır. Stratejik kararların ise sonuçlarını ölçmek diğerlerine göre zor olmakta ve büyük belirsizlikler içermektedirler. Bu nedenle amaçları açıkça belirlemek çok zor olmaktadır. Yeni ürün geliştirmek ve dış büyüme sağlayabilmek için kullanılmaktadır.

4.2.2. Karar verme stilleri

Karar verme stili, kişilerin belirledikleri hedeflere ulaşmaları amacıyla nihai kararlarını verebilme sürecinde sergiledikleri hareket tarzları ve davranış biçimleridir. Süreç içerisinde yaşanan her türlü problemi çözme biçimi, motivasyon unsurları ve kısıtlayıcı durumlara yaklaşım her kişi için farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla farklı karar verme stillerinin var olduğu söylenebilmektedir.

Karar verme stilleri ile ilgili literatürde yapılan birçok tanım ve farklı yaklaşımlardan kaynaklanan farklı stiller vardır. Driver ve Mock (1975) karar vermenin bilgi sürecinde odak ve yararlanılan bilginin miktarı şeklinde iki boyut tanımlamışlardır. Bu iki boyutu birleştirerek dört farklı karar verme stili açıklamışlardır: (i) kesin stil, (ii) esnek stil, (iii) hiyerarşik stil ve (iv) birleştirici stil.

Kesin stil hız, verimlilik ve tutarlılıkla ilişkili iken esnek stil hız, uyarlanabilirlik ve sezgi ile ilişkilidir. Hiyerarşik stilde en iyi kararı verebilmek için bilginin dikkatli bir şekilde analizi yapılmaktadır. Birleştirici stilde ise bilginin tamamı kullanılmakta ve birden fazla çözüm üretilmektedir (Taşdelen, 2001). Arroba 1978 yılında sanayide çalışanların karar verme stillerindeki farklılıkları araştırmış ve altı karar stili (düşünmeden, itaatkar, mantıklı, duygusal, sezgisel ve tereddütlü) ortaya koymuştur. Arroba'ya göre, düşünmeden karar verme stiline sahip bireyler hiç düşünmeden karar verirken itaatkar karar vericiler beklentiler doğrultusunda karar verenlerdir. Mantıklı karar vericiler, amaçlarını gözden geçirerek ve alternatifleri değerlendirerek en iyi kararı vermeye çalışırlar. Duygusal karar veren bireyler hislerine göre davranmakta iken sezgisel karar vericiler ise kadercidir. Tereddütlü karar vericiler ise son ana kadar kararını veremeyen bireylerdir.

Driver (1979), karar verme stilini bireylerin karar vermede kullandıkları alışılmış bir model olarak, Harren (1979) ise, bireylerin karar verme görevlerini algılama ve tepki verme biçimi şeklinde tanımlamaktadır. Bu nedenle Harren mesleki karar verme stili modeli geliştirmiştir ve bağımlı, rasyonel, sezgisel olmak üzere üç stil belirlemiştir. Harren'e göre bağımlı karar vericiler kararın sorumluluklarını diğer bireylere yansıtmakta, rasyonel ve sezgisel karar vericiler ise karardan etkilendikleri için bir sorumluluk yüklenmektedirler. Ayrıca rasyoneller karar verirken daha dikkatli davranırken sezgiseller hızlı ve önsezilerine güvenerek karar vermektedirler (Taşdelen, 2001).

Dunham ve Pierce (1989) karar verme sürecinde bireysel farklılıklar olduğunu bunun ise karar verme sürecindeki hız ile toplanan bilgi miktarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Araştırmacılara göre, hızlı karar veren bireyler yüksek risk eğiliminde olup bilgi toplama ve değerlendirmeye daha az zaman harcamaktadırlar. Driver vd. (1990) karar verme stilini, bir karar verme sürecinde düşünülen alternatiflerin sayısı ve toplanan bilgilerin miktarı olarak tanımlarken Scott ve Bruce (1995), bireylerin topladıkları verileri anlamlandırma farklılıkları olarak tanımlamaktadır. Kuzgun (1992) ise seçenekleri belirlerken karar verme konusunda esas alınan boyutları dört farklı şekilde tanımlamıştır: (i) bağımlı, (ii) kararsız, (iii) mantıklı ve (iv) içtepisel. İçtepisel karar verme stilini, bireylerin karar verirken kendi isteklerine ya da başkalarına öncelik vermek olarak tanımlamaktadır.

Scott ve Bruce (1995)'e göre karar verme stili, bir karar durumuyla karşı karşıya kalındığında gösterilen, öğrenilen, alışılmış yanıttır. Aynı zamanda araştırmacılar, teorik açıklamalara dayanarak beş farklı karar verme stili (rasyonel, sezgisel, bağımlı ve kaçınma karar verme stilleri) tanımlamışlardır. Araştırmalarında bireylerin karar stillerini ortaya koyan bir ölçek geliştirmişlerdir ve Genel Karar Verme Stilleri ölçeği olarak literatüre kazandırmışlardır. Bireylerin karar verme stillerinin belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan ölçeklerden biridir. Bu nedenle araştırmada çiftçilerin karar stillerinin belirlenmesi amacıyla bu ölçek kullanılmıştır.

4.2.3. Karar verme süreci

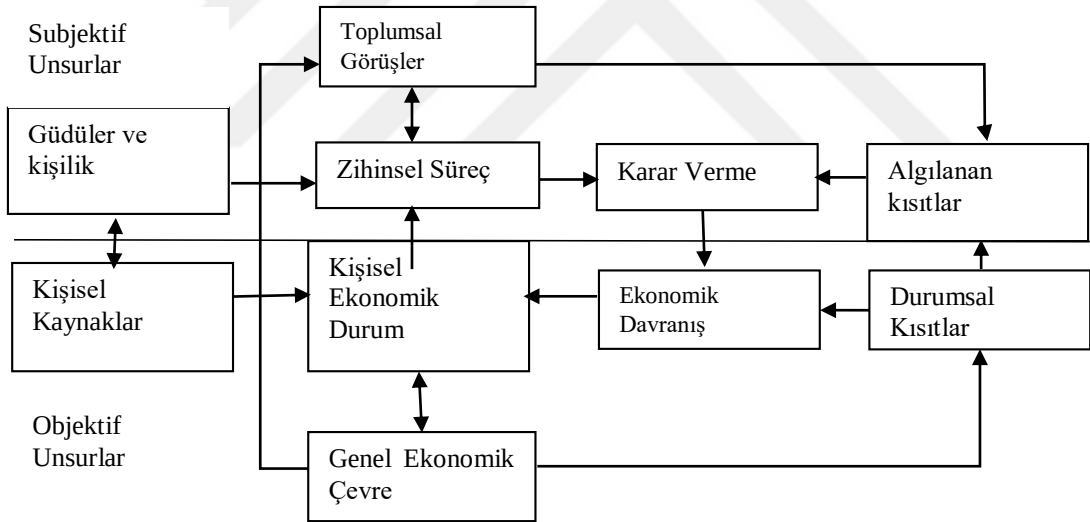
Karar alma analizleri davranışsal analizler olarak sınıflandırılabilir çünkü “insanların nasıl karar verdiğini” açıklama amacı vardır (Bell vd. 1988). Diğer bir deyişle, bu tür analizler insanların kararlarını mantık çerçevesinde yürütmek için neden ve süreç üzerine odaklanabilmektedir. Öhlmer vd. (1998) tarımsal karar verme durumundaki bir çiftçinin tam karar verme sürecini analizlere dahil etmeyi önermektedir. Örneğin analiz; (i) bir veya daha fazla fırsatları değerlendiriyorken onları kötüye kullanan bir çiftçinin amaçları, hedefleri ve değerlerini tanımlayan unsurlarını, (ii) çiftçilerin fırsatlardaki hem potansiyelleri hem de riskleri tam olarak kavrayıp kavramadığını hesaba katmalıdır. Tüm yönleriyle bahsedilen durum çiftçinin zihinsel süreci ile ilgili olabilmektedir. Ancak zihinsel süreçlerin yapısı hakkında sınırlı bilgi mevcuttur.

İnsanın zihinsel süreci ve davranışı arasındaki ilişki yaygın tüketici davranışları alanında araştırılmaktadır (Antonides, 1996). Kantona 1964 yılında, karar verme süreci belli bir uyarana (bağış, durum ya da fırsat kaynağı) tepki olarak başlayan anket sonuçlarına (Çizelge 4.1) dayalı tüketici davranışlarının temel bir konseptini geliştirmiştir. Uyarı daha sonra öğrenme süreci, tutum geliştirme ve nihai gerçek davranış içinde sıralı adımlara yol açan bir "algısal süreç" neden olmaktadır (Antonides, 1996'dan alınmıştır).

Çizelge 4.1. Tüketicilerin karar alma süreci

Objektif Çevre	Zihinsel Süreç	Davranış
Gelir, varlıklar, istihdam olanağı, sosyo ekonomik statü	Zihinsel işlemler, subjektif refah, ekonomik tutum, kişisel ve ekonomik beklentiler	Tüketici talebi ve satın alma

Antonides (1996), karar vermenin öznel ve nesnel yönlerini tanıyarak bu kavramı geliştirmiştir (Şekil 4.1). Subjektif unsurlar bir anketten toplanan bireysel yargı ve tercihlere dayalı olarak inşa edilebilirken objektif unsurlar istatistiki veri ve bağımsız bilgilerden elde edilebilmektedir. Çizelge 4.1’den elde edilen objektif çevre, bireysel motivasyon ve kişilik yönleri (subjektif unsurları) ile bireysel varlıklar (nesnel unsurlar) olarak bölünmüştür. Aynı zamanda Çizelge 4.1’deki zihinsel sürecin yapısı toplumsal normları (subjektif unsurları), kişisel refah ve makroekonomik koşulları (objektif unsurlar) içerecek şekilde detaylandırılmaktadır. Öte yandan, bir karar ve davranış içinde zihinsel süreçlerin dönüşümü bazı kişisel ve dış kısıtları içeren, doğrudan veya dolaylı yolları alabilmektedir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Karar vericinin davranışındaki subjektif ve objektif unsurları arasındaki ilişkiler

Şekil 4.1’deki kavram, davranış değıştirmenin veya genel ekonomik koşulların, toplumsal görüşlerin ve bireysel zihinsel süreçlerin değışken (yenilendiğı) bir etkiye sahip olduğı geri besleme mekanizmasını göstermektedir. Yeni bir algı, karar ve davranış oluşturuluncaya kadar karşılıklı etkileşimler devam etmektedir. Bu geri bildirim mekanizması karar vericinin sürekli öğrenmesini ve çevre değerdirmesinin

(Van Raaij, 1981; Antonides, (1996); Kelly, 1955; Simon, 1978) ele alınmasını temsil edebilmekte, yani sürekli bir zihinsel süreç olabilmektedir.

Literatürde, çiftçilerin karar vermesi çoğunlukla doğrusal bir adım olarak görülmektedir. Johnson vd. (1961) karar vermenin 6 adımını tanımlamaktadır: (i) problem tanımı, (ii) gözlem, (iii) analiz, (iv) karar, (v) uygulama ve (vi) sorumluluk taşıma. Çiftlik yönetimi ile ilgili makalelerin çoğunda karar adımlarının listesi 5-8 aşamadan oluşmaktadır (Bradford ve Johnson, 1953; Castle vd. 1972; Boehlje ve Eidman, 1984, Castle vd. 1987; Kay ve Edwards, 1994). Bu makalede Johnson ve diğerlerinden farklı olarak karar adımlarında hedefler, izleme ve değerlendirme aşamaları da bulunmaktadır. Simon (1965), üç adımda karar sürecini tanımlamaktadır: (i) zeka, (ii) tasarım (plan) ve (iii) seçim. Mintzberg ve arkadaşları (1976) başlangıçta benzer üç adımı tanımlamakta; (i) tanımlama, (ii) geliştirme ve (iii) seçim fakat daha sonra stratejik karar süreci içerisinde 12 aşamalı olarak listelenmektedir: (iv) kararı tanıma, (v) teşhis (ortaya çıkarmak), (vi) araştırma, (vii) plan, (viii) değerlendirme-seçim, (ix) yetki, (x) karar kontrolü, (xi) karar iletişimi ve (xii) politika. Yapılan çalışmalarda listelenen adımlar her karar için doğrusal bir düzende takip edilebilmektedir ancak araştırmacılar karar vericilerin süreci doğrusal bir şekilde takip etmediğini tespit etmiştir. Witte vd. (1972); (i) problem tanıma, (ii) bilgi toplama, (iii) geliştirme, (iv) alternatifleri değerlendirme, (v) seçim, (vi) veri işleme aşamalarını tanımlamaktadır. Ancak bu adımların en etkili karar süreçlerinde dahi doğrusal bir şekilde takip edilemediğini vurgulamaktadır. Mintzberg ve arkadaşları, karar vermeyi ‘döngüsel bir süreç’ olarak tanımlamaktadır (Öhlmer, 2001). Yaptıkları araştırmalarda doğrusal süreci ortaya koyamamışlardır ve aynı zamanda çalıştıkları kararların tümü 12 temel rutinin her birini içermemektedir. Araştırmalarının sonucunda “basit karar süreci” olarak 6 faktörü tanımlamaktadırlar: (i) ara verme (interrupt), (ii) zamanlama gecikmeleri ve (iii) hızlandırma, (iv) geri bildirim gecikmeleri, (v) anlama (kavrama) döngüleri ve (vi) başarısızlık geri dönüşümü.

Öhlmer ve diğerlerinin (1998) yaptıkları araştırmada ise, çiftçilerin herhangi bir basit, ardışık süreçteki ortak adımların bir dizisini takip edebilmelerinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Ancak yukarıda açıklanan süreçlerin, karar vermenin 4 farklı işlevini (problem tespiti, problem tanımı, analiz ve seçim, uygulama) tanımlamak için kullanışlı olduğu ifade etmektedir (Çizelge 4.2). Çizelge 4.2’ye göre

her işlev dört alt süreçten oluşmaktadır: (i) bilgi arama ve ilgili bilgiye dikkat etme, (ii) sadece seçeneklerin seçimi ve analiz aşamasında dahil olan planlama ve yeni bilginin sonuçlarını tahmin etme, (iii) sonuçları değerlendirme ve alternatiflerin seçimi, (iv) seçimin sorumluluğunu taşıma.

Çizelge 4.2. Karar verme sürecinin kavramsal modeli

Fonksiyon	Alt süreç			
	Arama ve dikkat etme	Planlama ve tahmin	Değerlendirme ve seçim	Sorumluluk taşıma
Problem tespiti	Bilgi tarama; dikkat etme	Sonuçları tahmin etme	Sonuç değerlendirme; problem belirleme	Seçimleri kontrol etme
Problem tanımı	Bilgi arama; seçenekleri bulma	Sonuçları tahmin etme	Sonuç değerlendirme; çalışma için seçeneklerin seçimi	Seçimleri kontrol etme
Analiz ve seçim	Bilgi arama	Planlama ve sonuçları tahmin etme	Sonuçları değerlendirme; seçeneklerin seçimi	Seçimleri kontrol etme
Uygulama	Bilgi arama; sonuçlar için ipucu	Sonuçları ve çıktıları tahmin etme	Sonuçları değerlendirme; doğru uygulamaların seçimi	Sonuç çıktıları için sorumluluk taşıma; ileri besleme bilgileri

Geleneksel kavramsal modellerle karşılaştırıldığında, gözlem kendi başına bir işlev değil tüm işlevlerde bir alt süreç olarak yer almaktadır. Bilgi ise sonuçları tahmin etmek ve onları değerlendirmek için kullanılmaktadır. Problem belirlemede, beklenen ve gözlenen bilgi arasında sonuçların farklılıkları tahmin edilmektedir. Sorumluluk her fonksiyonun çıktısı için alınması gereken bir alt süreçtir. Her fonksiyon çiftçiye problem ve seçenekler için derin bir anlayış sağlamaktadır. Bu anlayış çiftçinin daha önceki fonksiyonların sonucunu revize etmesine neden olmaktadır (Öhlmer vd. 1998).

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkılarak, karar verme süreci üzerine çalışan araştırmacıların sürecin aşamalarını, karara ulaşmak için uygulanan adımlar olarak gördükleri düşünülmektedir. Asıl süreç adımların birbirleri arasındaki geçişi sağlayan alt süreçler yoluyla ortaya çıkmaktadır.

4.2.4. Karar Teorileri

Karar teorisi, bir matematiksel yaklaşım olduğu kadar belli teknikleri kapsayan bir yığındır. Belli bilgi ve tekniklerden yararlanarak geleceğe ilişkin belirli bilinmezlikler altında en iyi (optimal) karar verme ile ilgili sorunlarla uğraşmaktadır. Bu nedenle risk ve belirsizlikler dünyasında karar vericiye rehberlik yapmaktadır. Yol göstericiliği;

problemin yapısını ortaya koymayı, belirsizlikler ve olası sonuçların değerlendirilmesini ve en uygun stratejiyi içermektedir. Böylece, seçenekler arasından en iyisini ortaya çıkarmaktadır. Buna karşın seçilen en iyi davranış biçiminin, uygulamada en iyi olacağı gibi kesin bir garantisi olmamaktadır (Kaynak, 1979).

Farklı araştırma yöntemlerine göre farklı tanımları olan karar teorisi, karar vermede genel bir yaklaşımı ifade etmektedir. Günlük hayat içerisinde birçok kararı verirken farkında olmadan karar teorisi kullanılmaktadır. İnsanların yaptığı hemen herşey karar vermeyi gerektirmektedir. Bu sebeple kararların nasıl verildiğini çözümlmek çoğu zaman insanların neyi, niçin yaptıklarını anlamaya yaramaktadır. Karar teorisi olayların akışının daha iyi kavranmasına daha sistematik olarak algılanmasına yardımcı olabilmektedir (Lin, 2004). Karar teorisini daha iyi anlamak için aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Bugün şemsiyemi yanıma almalı mıyım?

Bu karar tam bir kesinlikle tahmin edemediğimiz hava durumuna ve yağmurun yağma olasılığına bağlı olmaktadır. Bu karar o gün için tahmin ettiğimiz açık havada kalma sürecimiz, şemsiyemizi taşıma kolaylığı, büyüklüğü ya da bir önceki yağmurda şemsiye almadığınız için ıslanmamızı hatırlamamıza bağlı olarak değişebilir.

- Satın almak için bir ev arıyorum. Bunu satın almalı mıyım?

Bu ev iyi görünüyor fakat araştırmaya devam ederseniz aynı fiyata daha güzel bir ev satın alabilirsiniz.

- Ben bir sigara daha içmeye gidebilir miyim?

Sadece bir sigara problem değildir fakat aynı kararı pek çok kez verirsem, beni öldürebilir.

- Mahkeme sanığın suçlu olup olmadığına karar vermek zorundadır.

Burada iki hata olabilir: Masum bir insanı mahkum etmek ya da suçlu bir insanı beraat ettirmek. İkinci durumun daha ciddi bir hata olduğunu düşünürsek eğer mahkeme hangi ilkeleri uygulamıştır?

- Komite bir karar alır fakat üyeleri farklı fikirlere sahip olabilir.

Anlaşmazlık içinde olsalar bile aynı sonuca ulaşabilmek için hangi kuralları kullanmışlardır? İnsanların yaptıkları hemen herşey kararlar içermektedir. Bu nedenle kararlar hakkında teori kurmak insan faaliyetleri ile ilgili teori kurmak ile hemen

hemen aynı olmaktadır. Ancak karar teorisi bu kadar değildir. İnsan faaliyetlerinin sadece bazı yönlerine özellikle özgürlüğün nasıl kullanıldığı konusuna odaklanmaktadır. Ele alınan durumlarda karar teorisyenleri, fikirler arasından rasgele olmayan bir şekilde seçim yapmaktadır. Bu durumda seçimlerimiz amaca yönelik faaliyetler olmaktadır. Bu nedenle karar teorisi, seçenekler var olduğunda amaca yönelik davranışlarla ilgili olmaktadır (Hansson, 2005).

4.2.4.1. Normatif ve açıklayıcı karar teorileri

Karar teorisindeki normatifin kapsamı çok sınırlı olmasına rağmen, normatif (yani rasyonellik-normatif) ve açıklayıcı arasındaki ayrım genellikle bulanıktır. Karar literatürü incelendiği zaman normatif ve açıklayıcı yorumlar arasındaki karışıklık ve belirsizlik görülebilmektedir. Ancak karar biliminde, normatif ve açıklayıcı yorumlar arasına keskin bir çizgi çizmek diğer disiplinlerin çoğunda daha zor olmaktadır (Hansson, 2005). Normatif karar teorisi, kararların nasıl alınması gerektiği konusunda bir teori iken, açıklayıcı karar teorisi kararların gerçekte nasıl alındığı hakkında bir teoridir. Rasyonel karar verme şartları için ifade edilen, bilim adamlarının aldıkları kararlar arasında bir anlaşma olabilmesidir. Diğer bir deyişle, normatif karar teorisi kararın nasıl rasyonel alınabileceği hakkında bir teoridir. Bu “normatif” kelimesinin çok sınırlı bir anlamıdır. Rasyonellik normları sadece karar almada uygulanması gereken normlar değildir. Ancak karar teorisi, rasyonel normların dışındaki normları kabul etmeye çalışmaktadır. Karar teorisi etik ya da politik normlar sabit olana kadar faaliyet alanına girmemektedir. Amaçlar sabit olsa bile karar teorisi, mevcut olan normatif konularla ilgilenmektedir. Normatif konuların kalanı, belirsizlik ve bilgi eksikliği olduğu zaman bireylerin nasıl hareket etmeleri hakkındaki soruların büyük bir bölümünü içermektedir. Karar teorisi aynı zamanda bireylerin zaman içerisindeki kararlarının nasıl koordine olabildiği konusunu ve çeşitli bireylerin sosyal karar prosedürlerindeki kararlarının nasıl koordine olabildiği konusunu içermektedir (Hansson, 2005).

4.2.5. Karar modelleri

Karar analizi yapabilmek için birçok karar modeli vardır. Bu modeller; Tek Denklem Modelleri, Çok Denklem Modelleri, Etnografik Karar Ağacı Modelleri ve Kişisel Yapı

Teorileridir (Sambodo, 2007). Ancak araştırmanın bu bölümünde yaygın olarak kullanılan modeller tanımlanacaktır.

4.2.5.1. Planlı davranış teorisi

Planlı davranış teorisi, çok denklemlili karar modellerinin içinde yer almaktadır ve davranış analizlerine sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik yaklaşımları dahil etmek için oluşturulmuştur (Burton, 2004). Bu teori kişilerin tutumları, sosyal baskıları ve algılanan davranış kontrolündeki değişim ile kişilerin davranışlarının etkilendiğini varsaymaktadır (Ajzen, 1991; 2002). Tutumlar söz konusu davranışı gerçekleştiren bir kişinin genel değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Tutumlar, davranış sonucu ortaya çıkan etkiler hakkında kişinin olumlu ve olumsuz düşüncelerini, subjektif normlar ise algılanan sosyal baskıyı yansıtmaktadır (Ajzen, 2002). Algılanan davranışsal kontrol, bireyin bir olay ile başa çıkmak için kendi kapasitesine olan inancını temsil etmektedir (Burton, 2004). Davranış ve davranışı getirecek etkiler arasındaki ilişkilere kişinin düşünceleri aracılık etmektedir. Bu ilişkiler, birinin davranışlarının gizli değişkenlerini belirleyen kişinin öğrenme ve zihinsel süreçleri anlayabilmesine yardımcı olmaktadır (Ajzen, 1991, 2002). Bu teori zihinsel sürecin (tutumlar, beklentiler, sosyal normlar) uyardığı objektif (uyarıcılar, örneğin, sosyoekonomik ve kişisel şartları) bir ortamda Antonides (1996) tarafından özetlenen zihinsel süreç kavramı ile uyum içindedir ve sonunda bir eylem (sonuç, davranış) ile sonuçlanmaktadır. Böylece planlı davranış teorisi, çiftçilerin nasıl davranacağı konusundaki farklılıklara daha net bir açıklama sağlayabilmektedir.

4.2.5.2. Etnografik karar ağacı modelleri

Bu modelin temel ilkeleri, insanların kendi kriterlerine göre karar verme yapısını tanımlama gerekliliği ile ilgilidir (Gladwin, 1989). Kriterler kültürel ya da doğal formlardan oluşabilmekte ve insanlar inançlarının temeli olan ölçütleri kullanmaktadırlar. Bu nedenle, etnografik karar ağacı modelleri insanların karar vermede kullanmakta olduğu pratik yöntem ve sezgileri tanımlamaya yardımcı olabilmektedir (Sambodo, 2007).

Çiftçilerin karar vermede uzman olması bu modeldeki temel varsayımdır. Çiftçiler erişim ve bilginin işlenmesinde kısıtlamalara sahip olabilmekte fakat onlar durumları ve kapasiteleri hakkında en iyi bilgiye sahip olduğumuz kişiler olmaktadır. Karar vericilerin bir hiyerarşik prosedür içinde kendi kararlarını oluşturması başka bir varsayımdır fakat seçenekleri sıralamak için herhangi bir çaba gerekmemektedir (Gladwin, 1989). Tek seferde birden fazla seçenek üzerinden sıralama yaparak kendi yetersizliğini yansıtmak ve onların stratejilerinin belirsizlikleri ile başa çıkmak için insanların aynı zamanda pratik basit kurallar kullandıkları varsayılmaktadır (Gladwin, 1980). Böylece bu modelin bütün ilke ve varsayımları, bilgilerin mükemmel erişimi ve kullanılabilirliği varsayımını reddetmektedir (Gladwin, 1980; Murray-Prior, 1998).

Etnografik karar ağacı modeli görüşme tabanlı bir modeldir ve görüşmeler iki aşamalı olarak kabul edilen karar verme yolunu açıklamayı hedeflemektedir (Gladwin, 1980; 1989a). Birinci aşamada genellikle kriterlere uymayanlar alınmakta ve karar vericilerin hızlı seçimlerini sınırladığı için bilinçsizce meydana geldiği algılanmaktadır. Bu aşama ikinci aşamada bir ya da daha fazla seçimin irdelenmesine müsaade etmektedir. İkinci aşama karar vermenin bilinçli aşaması olarak bilinmekte ve en az altı adım içermektedir: (i) seçimin çeşitli yönleri sıraya göre düzenlenmektedir, (ii) karar vericiler az subjektif ya da subjektif olmayan değerler, aynı ya da eşdeğer değerler veya diğer yönler üzerinde dolaylı ve parçalanamaz etkilere sahip olma ölçütlerine göre bazı özellikleri çıkarmaktadırlar, (iii) karar verici yüksek yarar ve subjektif değerler, karşılıklı ya da karşılıksız özel yönleri olup olmayışı gibi ölçütlere göre bir yön seçmektedirler, (iv) karar vericiler kalan yönlerin her biri için asgari koşulları belirlemektedir ve seçim bu kısıtlamalar ile uyumlu olmalıdır, (v) karar vericiler, bir akış şeması, karar ağacı veya tablo kullanarak kısıtlamalara dayalı seçimleri değerlendirmektedirler. Tüm kısıtlamaların geçtiği bir seçim muhtemelen seçilmiş olabilmektedir, (vi) karar vericiler yeni yönler seçme ya da yeni yönler arama stratejilerini almalıdır. Bu aşamalar, karar vericilerin zihninde anında oluşabilmekte ve derinlemesine bir birey veya grup görüşmesi ile bu aşamalar biçimsel olarak oluşturulabilmektedir (Sambodo, 2007).

4.2.5.3. Kişisel yapı teorileri

Kişisel yapı teorileri; genellikle klinik psikoloji, psikoterapi, pazarlama, eğitim, turizm ve tarım alanlarında uygulanmaktadır (Salmon, 1980; Walker, 1996). Salmon (1980), Murray-Prior (1994) ve Jangu (1997) çiftlik çalışmalarında kişisel yapı teorilerini kullanarak başarılı bir uygulamaya sahip araştırmacılar arasındadır (Sambodo, 2007). Bu teorinin avantajları çeşitli davranışsal ve motivasyonel analizlerde uygulanabilirliği ve aşağıdan yukarıya doğru bireyin öğrenme sürecinde daha doğru bir açıklama sağlama ve ortaya çıkarma sürecinde diğer bireylerin etkisinin azaltılması ile ilgilidir (Jangu, 1997). Kelly (1955) tarafından ortaya çıkarılan teorinin temel fikri; bir kişinin süreçleri, olayları beklediği yollarla psikolojik olarak kanalize etmesidir. Bu fikir, “anlam verme, değer biçme, teorik bir yapı uygulaması, mantıklı yollar oluşturma ya da yeni bir bakış açısı benimseme” eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bahsedilen kişinin sürekli kendisine ve çevreye karşı kendi görüşünü geliştirmek için çabaladığı gibi yeni şeyler öğrendiğini ifade etmektedir. Bu nedenle, karar vericinin kişisel yapı teorisi ile ilgili görüşleri bir nesne gibi değildir (Walker, 1996) ve kendi tecrübelerine dayanarak olayları kontrol etmek için karar vericinin özerkliğini (otonomi) tanımaktadır. Bir birey için bir sorunu göz önünde bulundurmanın sonucu eylemleri yönlendiren bir yapı oluşumudur. Bu durumda yapı buluşsal ya da ampirik bir benzerlik göstermektedir.

Kişisel yapı teorisinin on bir gerekçesi vardır ve bir kişinin olayları nasıl geliştirdiğini, değerlendirdiğini ve bazı hipotezleri nasıl test ettiğinin hiyerarşik bir ilişkisini göstermektedir (Jangu, 1997; Sambodo, 2007).

4.3. Araştırma Konusu ile İlgili Daha Önce Yapılan Araştırmalar

Karar araştırmaları ile ilgili literatürler incelendiğinde sağlık sektöründen finans sektörüne kadar çok farklı disiplinlerde yapılan araştırmalar olduğu görülmektedir. Ancak bu araştırmada sadece tarımla ilgili karar araştırmalarına değinilmiştir. Daha önce Kim (2010) tarafından oluşturulan çiftlik yönetimi ile ilgili karar araştırmalarının tipolojisinden yararlanılarak Çizelge 4.3 oluşturulmuştur.

Çizelge 4.3. Araştırma konusu ile ilgili literatürler

Araştırmaların amaçları	Araştırma örnekleri
Çiftlikteki aile üyelerinin içerisinde en önemli karar vericilerin rolleri ile ilgili araştırmalar	(Burchinal ve Bauder, 1965; Rogers ve Vandeman, 1993; Kishor vd. 1999; Kalinda vd. 2000; Damisa ve Yohanna, 2007; Alwand vd. 2017)
Çiftçilerin karar vermelerini etkileyen faktörler ile ilgili araştırmalar	(Featherstone ve Goodwin, 1993; Kolodinsky ve Pelch, 1997; Willock vd. 1999; Stirm ve Pierre, 2003; Solano vd. 2003; Solano vd. 2006; Bragg ve Dalton, 2004; Chianu ve Tsujii, 2004; Iqbal vd. 2006; Edwards-Jones, 2006)
Çiftçilerin karar verme süreci ile ilgili araştırmalar	(Öhlmer vd. 1998; Murray-Prior, 1998; Dounias vd. 2002; Bekele ve Drake 2003; Illukpitiya ve Gopalakrishnan 2004; Sambodo, 2007; Kim, 2010)
Çiftçilerin karar stilleri ile ilgili araştırmalar	(Öhlmer, 2001; Alam, 2013)

Çizelgeye göre, araştırmalar amaçlarına göre dört kategoride incelenmiştir. Ancak literatürde; çiftlik yönetimi ile ilgili karar konuları (Matshe ve Young, 2004; Bowers ve Lane, 2006), özellikle belirsizlik ve risk gibi belirli durumlardaki karar modelleri ile ilgili araştırmalar (Etner vd. 2012), karar davranışının sonuçlarının değerlendirilmesi ile ilgili araştırmalar (Sonkkila, 2002) ve karar destek sistemleri (Cox, 1996; McCown, 2002) ile ilgili araştırmalar da mevcuttur.

4.3.1. Çiftlik yönetimindeki karar vericilerin rolleri ile ilgili araştırmalar

Bu bölümde yer alan araştırmalar özellikle kadınlar olmak üzere çiftlikteki aile üyelerinin hem çiftlik içinde hem de çiftlik dışında karar verme rollerini incelemişlerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların tarımsal faaliyetlere katılımlarının artması ve çoğu tarımsal kararlara dâhil olması nedeniyle bu araştırmalar artış göstermiştir.

Karar verme süreçlerinde kırsal kadının rolünü belirlemeyi amaçlayan araştırmalar (Burchinal ve Bauder, 1965; Rogers ve Vandeman, 1993; Kishor vd. 1999; Kalinda vd. 2000; Damisa ve Yohanna, 2007; Alwang vd. 2017) erkek çiftçilerin kadın çiftçilerden daha fazla yönetim kararlarına dâhil olduğu sonucuna varmışlardır. Kadın çiftçiler üretim süreçlerinin bazılarında (ekim, çapalama ve hasat) önemli bir rol oynamasına rağmen özellikle finansal konular bakımından karar süreçlerindeki rollerinin çok az olduğu tespit edilmiştir. Kırsal kadının karar süreçlerindeki rollerinin

az olmasının onların sosyal ve ekonomik (yaş, eğitim durumu, gelir durumları, arazi mülkiyet durumları vb.) özelliklerine bağlı olduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir.

Yapılan bu araştırmaların kırsal kadınların kararlara katılımlarının karar verme sürecine fayda sağlayıp sağlamadığını incelemek konusunda eksik kaldığı düşünülmektedir. Bu nedenle kırsal kadının karar verme sürecine katılımının önemi hakkında daha fazla araştırmaya gereksinim duyulmaktadır.

4.3.2. Çiftçilerin karar vermelerini etkileyen faktörler ile ilgili araştırmalar

Bu bölümdeki araştırmalar, çiftçilerin herhangi bir konuda karar vermelerini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi üzerine yapılan araştırmalardan oluşmaktadır. Yapılan bu araştırmalar çiftlik yönetim kararları, yatırım kararları, yenilikleri benimseme kararları, bir topluluğa (kooperatif, üretici birliği, organik tarım, iyi tarım vb.) katılma kararları, özel bir tarımsal faaliyet için çiftlik yeri belirleme kararları vb. gibi konuları incelemektedir.

Araştırmalarda benzer sonuçlar bulunmuş olup yaş, eğitim durumu, elde edilen gelir, arazi büyüklüğü, verim, gelir kaynakları gibi sosyal ve ekonomik özelliklerin çiftçi kararlarını etkilediği sonucuna varılmıştır (Featherstone ve Goodwin, 1993; Stirm ve Pierre, 2003; Iqbal vd. 2006; Bragg ve Dalton, 2004). Solano vd. (2006), çiftçilerin yönetim ve performansları üzerine karar verme profillerini ve çiftçilerin demografik özelliklerini analiz etmiştir. Çiftlik yönetimi uygulamalarında yaş ve eğitim süresi önemli bulunmuştur ancak eğitim süresi çiftlik yönetiminde negatif şekilde etkili iken yaş pozitif şekilde etkilidir.

Karar verme sürecinde aile üyeleri, diğer çiftçiler, danışmanlar, yayım elemanları, çiftlikte çalışan işçiler ve ticari kuruluşlar gibi kişisel bilgi kaynaklarının rolünü ve çiftçilerin tercih ettikleri bilgi kaynaklarını inceleyen araştırmalarda mevcuttur. Araştırma sonuçları aile üyeleri ve danışmanların genel olarak karar verme sürecini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Çiftlikte çalışan işçilerin problem belirleme aşamasında, diğer çiftçiler ve ticari kuruluşların ise çiftlikte yeni uygulamalara karar verme aşamasında etkili olduğu görülmektedir (Solano vd. 2003). Bilgi, karar verme sürecinin her adımında gereksinim duyulan önemli bir girdi olarak

tanımlanmakta (Ohlmer, 1992) ve karar vericilerinin farklı kaynaklar yoluyla bilgiye sahip oldukları bilinmektedir. Ancak tarımda önemli bir karar verici konumunda olan çiftçiler yazılı bilgi kaynaklarından ziyade kişisel ve hizmet odaklı medyayı tercih etmektedir (Ford ve Babb, 1989). Sutherland 1996'da yaptığı araştırmasında bu ifadeyi doğrulamaktadır. Yazılı bilgi kaynakları çiftçilere diğer bilgi kaynaklarından daha geç ulaşmakta olduğundan dolayı az kullanılmaktadır. Ayrıca teknik terimler kullanıldığından dolayı hatalı olarak anlaşılma olasılığı yüksek görülmektedir.

Sosyo-ekonomik, psikolojik ve çiftlik değişkenlerini (hane halkı özellikleri, sosyal çevre, yenilikleri benimseme özellikleri) birleştirerek karar verme sürecini etkileyen faktörlerin tespit edildiği araştırmalarda, çiftçi inançları, değerleri ve kişilik özelliklerine bağlı amaç ve tutumlarında karar verme sürecini etkilediği görülmektedir. Ayrıca psikolojik faktörlerin de önemli olduğu tespit edilmiştir (Willock vd. 1999; Edwards-Jones, 2006; Kim, 2010). Kolodinsky ve Pelch'de (1997) ekonomik ve çevresel faktörlerin çiftçilerin karar davranışlarında önemli bir etkiye sahip olduğunu araştırmalarında tespit etmişlerdir.

4.3.3. Çiftçilerin karar verme süreçleri ile ilgili araştırmalar

Süreç kelimesi, herhangi bir olayın sonucunu değil olayın gerçekleşene kadar geçirdiği aşamaları ifade etmektedir. Dolayısıyla karar süreci denildiği zaman, karar olayı gerçekleşene kadar geçirilen aşamalar akla gelmektedir. Ancak karar süreci ile yapılan çoğu araştırma karar sürecinin tümü ile değil sürecin son aşaması olan karar olayına odaklanmaktadır. Bu nedenden dolayı karar süreci ile ilgili yapılan bazı araştırmaların, karar vermeyi etkileyen faktörlerin belirlenmesi için yapılan araştırmalar ile benzer amaçlara sahip olduğu görülmektedir (Bekele ve Drake, 2003; Illukpitiya ve Gopalakrishnan, 2004).

Çiftçilerin karar verme süreciyle ilgili diğer araştırmalar, tarımda karar verme sürecini ortaya koyarak çiftçilerin karar verme davranışlarını tahmin etmek ve tanımlamak üzere yapılmıştır. Yapılan araştırmalar içerisinde Ohlmer vd. 1998 yılında geleneksel karar verme sürecini (değerler ve amaçlar, problem belirleme, problem tanımlama, gözlem, analiz, niyet gelişimi (karar verme), uygulama ve sorumluluk taşıma) kullanarak çiftçilerin karar verme davranışlarını test etmeyi ve tanımlanan modeli geliştirmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda ise gözlemlerine dayalı

olarak kavramsal karar verme sürecini (problem belirleme, problem tanımlama, analiz ve seçim ve uygulamayı) 4 aşamalı olarak revize etmişlerdir. Ancak karar verme süreci ile ilgili diğer araştırmalar çiftçilerin karar verme sürecinin tanımlandığı gibi doğrusal bir süreçten ziyade karmaşık bir süreç olduğunu ifade etmektedir.

Sambodo (2007), teknolojiyi benimseyen yarı ticari çiftçilerin karar alma yapılarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Yazara göre, çiftçilerin yeni bir teknolojiyi benimsemesi, kabul etmesi ya da red etmesi sezgisel karar alma kurallarına dayanmaktadır ve bu kurallar sürekli olarak gözden geçirilmektedir yani dinamiktir. Kim ise 2010 yılında yaptığı araştırmasında Kore’de yaşayan çiftçilerin kısa ve uzun vadeli kararlarının neler olduğunu belirleyerek, bu kararları etkileyen faktörleri analiz etmiştir. Daha sonra çiftçilerin karar verme sürecini ortaya koymuştur. Araştırmasında, çiftçilerin kısa vadeli kararlarını verme sürecinin düşünme ve uygulama olarak iki aşamada gerçekleştiği, uzun vadeli kararlarını verme sürecinin ise planlama, uygulama ve sonuç olarak üç aşamada gerçekleştiği sonucuna varmıştır.

Çiftçilerin daha iyi kararlar verebilmesine yardımcı olabilmek için karar verme süreçlerinin iyi bir şekilde anlaşılabilir olarak ortaya koyulması gereklidir. Karar verme sürecinin ortaya koyulması ile çiftçilerin nasıl karar verdikleri anlaşılabilir. Dolayısıyla karar sürecinin aşamalarında karşılaştığı kısıtlarda ortaya koyularak bu kısıtların giderilmesine yardımcı olunabilir.

4.3.4. Çiftçilerin karar verme stilleri ile ilgili araştırmalar

Çiftçilerin karar stillerinin belirlenmesi ile ilgili yapılan araştırmalara literatürde çok rastlanılmadığı ve bu araştırmalarında herhangi bir ölçek kullanılmadan çiftçiler ile yapılan görüşmeler sonucu karar stillerini belirledikleri görülmektedir. Öhlmer (2001), sezgisel çiftçiler ile iletişim kurabilmek için sezgisel karar verme hakkında bilgiler sunmaktadır. Araştırmasında, alan çalışması ve literatürler yardımıyla çiftçilerin stratejik kararlarını nasıl verdiklerini ortaya koymayı amaçlamıştır ve daha sonra karar verme sürecinde çiftçilerin davranışlarından karar stillerini belirlemiştir. Alam (2013) tarafından yapılan araştırmada karar stilleri kişilik özellikleri olarak ifade edilmektedir ve karar verme sürecinde yöneticilerin kişiliklerinin önemli bir rol oynayıp oynamadıkları incelenmektedir. Araştırma sonucunda yöneticilerin karar vermede hem analitik hem de sezgisel yaklaşımları kullandıkları ve aynı zamanda kişiliğin karar

verme sürecinde önemli bir rol oynadığı ancak yöneticilerin örgün eğitim durumu, bilgisi ve deneyiminin de etkili olduğu ortaya koyulmuştur.

4.4. Çalışma Konusu İle İlgili Araştırmalarda Kullanılan Yöntemler

Bu bölümde karar verme konusunda çalışan uzmanların amaçlarına ulaşabilmek için verileri nasıl elde ettikleri ve analiz yaptıkları ortaya koyulmaktadır.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, araştırma yöntemlerinin kalitatif (nitel) ve kantitatif (nicel) olmak üzere iki kategoride toplandığı görülmektedir. Bu araştırma yöntemleri verilerin elde edilmesi aşamasından sonuçların yorumlanmasına kadar araştırma tasarımının her kısmında birbirinden farklılıklar göstermektedir (Çizelge 4.4). Kantitatif araştırmalar; sayısal modeller, teoriler, hipotezler geliştirerek veya uygulayarak, istatistiksel yöntemler yoluyla bir fenomeni veya fenomenler arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik yürütülen bir araştırma yöntemi iken kalitatif araştırmalar, birçok akademik disiplinin yanı sıra özellikle sosyal bilimlerde yaygın bir şekilde kullanılan, sosyal fenomenleri, insan davranışlarını ve bu davranışların sebeplerinin neler olduğunu detaylı ve derin bir şekilde anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Güler vd. 2013).

Çizelge 4.4. Kalitatif ve kantitatif araştırmaların karşılaştırılması

Kantitatif Araştırma	Kalitatif Araştırma
Varsayım	
- Gerçeklik nesneldir - Asıl olan yöntemdir - Değişkenler kesin sınırlarıyla saptanabilir ve bunlar arasındaki ilişkiler ölçülebilir - Araştırmacı olay ve olgulara dışardan bakar, nesnel bir tavır geliştirir	- Gerçeklik oluşturulur - Asıl olan çalışılan durumdur - Değişkenler karmaşık ve iç içe geçmiştir ve bunlar arasındaki ilişkileri ölçmek zordur - Araştırmacı olay ve olguları yakından izler, katılımcı bir tavır geliştirir
Amaç	
- Genelleme - Tahmin - Nedensellik ilişkisini açıklama	- Derinlemesine betimleme - Yorumlama - Aktörlerin bakış açısını anlama
Yaklaşım	
- Kuram ve denence ile başlar - Deney, manipülasyon ve kontrol - Standardize edilmiş veri toplama araçları kullanma - Parçaların analizi - Uzlaşma ve norm arayışı - Verilerin sayısal göstergelere indirgenmesi	- Kuram ve denence ile son bulur - Kendi bütünlüğü içinde ve doğal - Araştırmacıların kendisinin veri toplama aracı olması - Örüntülerin (yapıların) ortaya çıkarılması - Çokluluk ve farklılık arayışı - Verinin, derinliği ve zenginliği içinde betimlenmesi
Araştırmacı Rolü	
- Olay ve olguların dışında, yansız ve nesnel	- Olay ve olgulara dahil, öznel bakış açısı olan ve empatik

Kaynak: Yıldırım ve Şimşek, 2013; Glesne ve Peshkin, 1992

4.4.1. Kalitatif yöntemler ile yapılan çalışmalar

Kalitatif yöntem kullanılarak yapılan karar araştırmalarında, veri toplama yöntemi olarak alanda çiftçiler ile birebir yapılan derinlemesine görüşmeler ve katılımcı gözlemleri kullanılmıştır. Araştırmacıların çoğu çiftçilerin gerçek karar davranışlarının nasıl oluştuğunu ortaya çıkarmak için alana gitmeyi tercih etmiştir.

Karar araştırmalarında en yaygın kullanılan kalitatif yöntemlerden biri örnek olay (case study)'dır. Araştırmacılar açık uçlu ya da yarı yapılandırılmış anket formu kullanarak, belirli çalışma alanlarında tesadüfi olmayan örnekleme kullanarak (Bandong vd. 2002; Bohnet vd. 2003; Le Quang ve Mensvoort, 2004) ya da araştırma amaçlarına uygun örneklemler yaparak (Ohlmer vd. 1998; Murray-Prior ve Wright, 2001, Vaarst vd. 2003) örnek olay araştırmalarını yürütmüşlerdir.

Vaarst vd. (2003), son iki yıl içerisinde organik üretime geçiş yapan 20 çiftçi ile açık uçlu sorulardan oluşan bir anket yapmıştır. Murray-Prior ve Wright (2001), test grubu ve gelişme grubu olarak çiftçileri ikiye ayırmıştır ve Avustralya'daki yün üreticilerinin üretim ve pazarlama kararları ile ilgili bir model geliştirmiştir. Ohlmer vd. (1998) ise, çiftçilerin nasıl karar verdiklerini belirlemek için tekrarlanan görüşmeler yoluyla üç yıl boyunca derinlemesine çalışarak araştırmalarını yürütmüşlerdir.

Kalitatif yöntemler ile elde edilen veriler sözel veriler olduğundan dolayı öncelikli olarak elde edilen verilere içerik analizi yapılarak veriler analize uygun hale getirilmektedir (kodlama, kategori oluşturma). Daha sonra oluşturulan kalitatif değişkenlerden bir karar modeli oluşturmak için karar ağacı yöntemi, planlı davranış teorisi ve kişisel yapı teorisi kullanılmaktadır (Murray-Prior ve Wright 2001; Le Quang ve Mensvoort 2004; Sambado 2007).

4.4.2. Kantitatif yöntemler ile yapılan çalışmalar

Kantitatif yöntemler kullanılarak yapılan karar araştırmalarında çoğunlukla kalitatif ve kantitatif veriler bir arada kullanılmıştır. Bu veriler yapılandırılmış görüşmeler ve anketlerden elde edilmiştir. Elde edilen kantitatif veriler çeşitli faktörler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak ya da karar modellerini test etmek için istatistik yöntemler (varyans analizi, faktör analizi, ortalama vb.) ile test edilmiştir.

Kantitatif karar araştırmalarında en yaygın kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri, tesadüfi olarak seçilen çiftçiler ile bire bir yapılan yapılandırılmış anketlerdir. (Willock vd. 1999; Kalinda vd. 2000; Solano vd. 2003; Chianu ve Tsujii, 2004; Damisa ve Yohanna 2007). Örneğin, Willock vd. (1999) çiftçilerin iş ve çevresel odaklı davranışlarını modellemek için tesadüfi olarak belirlenen 200 İskoç çiftçisi ile yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirerek veri toplamıştır. Benzer şekilde Chianu ve Tsujii, (2004) çiftçilerin organik ve organik olmayan gübreleri benimsemelerini etkileyen faktörleri ortaya koymak için dört farklı köyde bulunan 160 Nijerya çiftçisi ile yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Anket yapılan çoğu araştırmada, zaman ve para açısından daha avantajlı olduğu düşünülen posta anketleri de tercih edilmiştir (Stirm ve St-Pierre 2003; Bragg ve Dalton 2004).

Bazı kantitatif araştırmaların amaçlarına uygun olarak ikincil veri setlerinden yararlandığı görülmektedir (Rogers ve Vandeman 1993). İkincil veri setleri ile zaman serisi analizleri yaparak gelecek tahmin edilmeye çalışılmaktadır ancak bu yöntemle yapılan araştırmaların kapsamı karar davranışının nasıl gerçekleştirildiği ve sürecin nasıl oluştuğu konusunda sınırlı kalabilmektedir.

4.5. Türkiye’de alışma Konusu İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu araştırma konusu ile ilgili Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde; çiftçilerin karar verirken etkilendikleri faktörlerin tespit edilmesine ve karar rollerinin ortaya çıkarılmasına yönelik olarak yapılan iki tip araştırma ortaya çıkmaktadır.

Çiftçilerin arazi toplulaştırması kararlarını, tarım sigortası yaptırma kararlarını, üretim dalı tercihlerini, girdi kullanım kararlarını ve herhangi bir ürünü üretme kararlarını etkileyen faktörlerin tespit edilmesine yönelik yapılan araştırmalar oldukça fazladır (Yavuz ve Ceylan 2005;  zt rk vd. 2010; Yavuz, 2010; Kuzgun vd. 2014; Aktaş vd. 2006; Günden 2016; Aydın vd. 2016). Günden (2016); İzmir ve Aydın illerinde 165 ifti ile yaptığı araştırmasında tercih kriterlerini yüksek kar, etkin kaynak kullanımı, düşük risk düzeyi ve pazarlama kolaylığı olarak belirlemiştir ve çiftçilerin en fazla tercih ettikleri üretim dalının tarla bitkileri olduğu sonucuna varmıştır. Aydın vd. (2016), çiftçilerin girdi (tohum, gübre, ilaç) kullanım kararları ile ilgili araştırmalarında 383 üretici ile anket yapmışlardır ve çiftçilerin öncelikli olarak ziraat mühendislerine, deneyimlerine güvenerek, girdi temin yerlerine ve arkadaşlarına danışarak karar verdiklerini tespit etmişlerdir. Kuzgun vd. (2014) iftilerin pamuk üretim kararlarını etkileyen faktörleri iki farklı bakış açısı ile incelemiştir: Üretim kararını kısıtlayan faktörler ve üretime motive edici faktörler. Araştırmalarının sonucunda, fiyat düşüklüğü; üretim maliyetlerinin y ksekl ği, işçi temin güçlüğü gibi ekonomik faktörler çiftçileri kısıtlayan faktörler olarak belirlenmiştir. Motive edici faktörler ise; destek fiyatları, geleneksel üretim (alışkanlık) ve deneyimler olarak tespit edilmiştir. Çiftçilerin  retim deseni belirleme davranışını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ile ilgili araştırmanın ( zt rk vd. 2010) sonucunda ise, ürünün 5-10 yıldır iyi fiyat ediyor olmasının ve arazi yapısının uygun olup olmama durumunun çiftçilerin kararlarını etkilediği görülmektedir. Konu ile ilgili diğer araştırmalardan çıkan ortak sonuç çiftçilerin sosyal ve ekonomik özelliklerinin,

işletme özelliklerinin ve sosyal çevrelerinin çiftlikleri ile ilgili verdikleri kararlarda etkili olduğudur.

Türkiye’de çiftçilerin karar rolleri ile ilgili araştırmalar cinsiyet analizi ile değerlendirilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar özellikle kadın çiftçilerin çiftlik yönetimindeki rolleri ve aile içinde dâhil oldukları kararların belirlenmesi ile ilgilidir (Hablemitoğlu, 1996; Özkan vd. 2000; Kızılaslan ve Yamanoglu, 2010; Kutlar vd. 2013). Yurt dışında yapılan araştırmalardan farklı olarak Türkiye’de kırsal kadınların aile içi kararlarda bir söz hakkı olduğu ancak tek başlarına bir karar sorumluluğu olmadığı görülmektedir. Kırsal kadınların ekim, çapalama, hasat gibi üretim süreçlerinde; ev ve giyim eşyaları ile temizlik malzemelerinin satın alınması, yiyecek ihtiyaçlarının belirlenmesi gibi aile içi kararlarda önemli bir rolleri olduğu araştırmalarda ortaya koyulmuştur. Ancak girdi kullanım kararlarında ve özellikle çiftlik faaliyetleri ile ilgili satın alma kararlarında kadın çiftçilerin rolleri erkeklerden oldukça düşüktür. Bu duruma sebep olan kısıtlar ise; kadınların bilgiye, teknolojiye, kredi imkânlarına daha az erişim sağlamasıdır. Aynı zamanda özellikle kırsal alanlarda, toplum tarafından kadınlara yüklenen sorumluluğun sınırlandırılmış olması da kadınların aile içindeki söz hakkını elinden almaktadır.

Türkiye’de yapılan araştırmaların yöntemleri incelendiğinde ise sadece kantitatif yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Araştırmacılar amaçlarına uygun olarak belirli bir örnekleme yöntemi kullanarak elde ettikleri çiftçi sayısı kadar alanda anketler yaparak verilerini toplamaktadırlar. Bu araştırmalar çiftçilerin karar verirken etkilendikleri faktörleri istatistik yöntemler (ortalama, oransal dağılım, grafikler, ölçekler, faktör analizi, analitik hiyerarşi süreci) ile analiz etmektedir. Ancak araştırmalar, çiftçilerin kararı verene kadar hangi süreçlerden geçtiği ve sürecin aşamalarında etkilenilen faktörlerin (motive edici ve kısıtlayıcı) neler olduğunun belirlenmesi konusunda yetersiz kalmışlardır. Bu araştırma kantitatif ve kalitatif verilerin bir arada kullanılarak çiftçilerin karar verme sürecinin ortaya koyulması ile yeni yapılacak araştırmalara ışık tutacaktır.

5. ARAŞTIRMA DİZAYNI VE METODOLOJİ

5.1. Giriş

Araştırmanın genel çerçevesinin ortaya koyularak elde edilmesi gereken doğru değişkenlerin belirlenebilmesi ve doğru hipotezler kurularak değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya koyulabilmesi önemlidir. Bu nedenle bu bölümde araştırmanın problemi ve amacı, soruları, hipotezleri, kapsamı ve sınırlılıkları, veri kaynakları, örneklemede kullanılan yöntem ve verilerin analizinde kullanılan metotlar yer almaktadır.

5.2. Araştırma Problemi ve Amaç

Bölüm 4’de sunulan literatür taramasında ifade edildiği gibi, özellikle Türkiye’deki araştırmaların önemli bir kısmı çiftçilerin karar verme tiplerinin ve tarımsal konularda nasıl karar verildiğinin belirlenmesinden ziyade, karar olayına ve kararın sonuçlarına (tarım sigortası yaptırma/yaptırmama, arazi toplulaştırmasına katılma/katılmama vb.) odaklanmaktadır. Çiftçilerin karar verme davranışı ve kararlarının sonuçları işletmelerinin başarısı ile yakından ilişkilidir. Aynı zamanda çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri, çiftçiliğe karşı tutumları ve sahip oldukları değerler kararlarını etkilemektedir. Dolayısıyla çiftçilerin olaylar ile ilgili kararlarını nasıl verdikleri, bu çiftçilerin kişilik özelliklerinin (tutum, değer, hedef) neler olduğu ve karar stilleri ile ilişkili olup olmadığı bu araştırmanın problemleri olarak görülmektedir.

Bu nedenle bu çalışmada sebze üretimi yapan çiftçilerin sosyal/ekonomik, kişilik özelliklerini, karar stillerini, karar vermelerini etkileyen faktörleri ve ürün desenlerine karar verme süreçlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amacın çiftçilerin yaşam standartlarının daha iyi olmasına yönelik politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.3. Araştırma Soruları

Araştırmanın amaçlarını başarılı bir şekilde ortaya koyabilmek için belirtilen amaç ve incelenen literatürler doğrultusunda araştırmaya yön verecek olan ve araştırmanın hangi noktaya varacağını gösteren araştırma soruları beş adımda belirlenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan araştırmanın genel çerçevesi ise Şekil 5.1’de sunulmaktadır.

Adım 1: Çiftçilerin sosyal/ekonomik özelliklerinin belirlenmesi

Araştırma sorusu 1: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından işletme büyüklük grupları (küçük, orta, büyük) arasında farklılık var mıdır?

Adım 2: Çiftçilerin tutum, değer ve hedefleri gibi kişilik özelliklerinin belirlenmesi

Araştırma sorusu 2: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından kişilik özellikleri arasında farklılık var mıdır?

Adım 3: Çiftçilerin karar stillerinin belirlenmesi

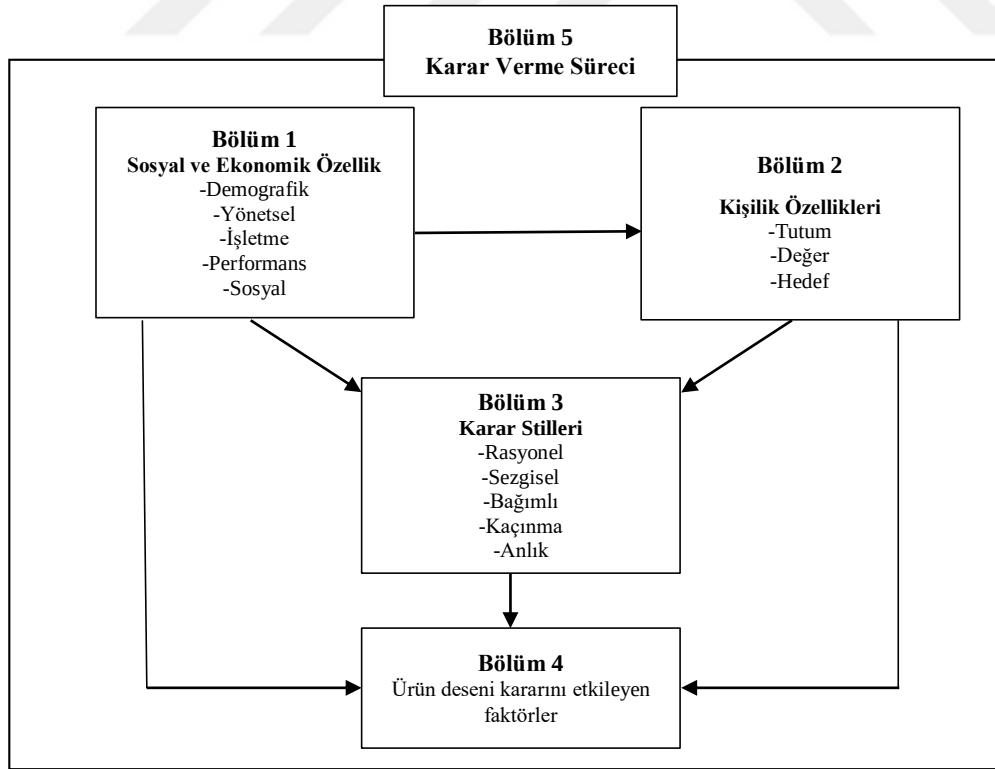
Araştırma sorusu 3: Çiftçilerin sosyal-ekonomik ve kişilik özellikleri bakımından karar stilleri arasında herhangi bir farklılık var mıdır?

Adım 4: Çiftçilerin karar verirken etkilendikleri faktörlerin belirlenmesi

Araştırma sorusu 4: Çiftçilerin ürün desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından sosyal ve ekonomik özellikler, kişilik özellikleri (tutum, değer ve hedef) ve karar stilleri arasında herhangi bir farklılık var mıdır?

Adım 5: Çiftçilerin ürün desenlerine karar verme sürecinin belirlenmesi

Araştırma sorusu 5: Çiftçilerin ürün desenlerine karar verme süreçleri nasıl oluşmaktadır?

Şekil 5.1. Araştırmanın genel çerçevesi

5.4. Araştırma Hipotezleri

Araştırma sorularından yola çıkılarak daha önce yapılan çalışmalar ve araştırma alanında yapılan gözlemlerden elde edilen bilgiler ışığında oluşturulan araştırma hipotezleri aşağıdaki gibidir:

Hipotez 1:

H₀: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından işletme büyüklük grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından işletme büyüklük grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 2:

H₀: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından kişilik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından kişilik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 3:

H₀: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından karar stilleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından karar stilleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 4:

H₀: Çiftçilerin kişilik özellikleri bakımından karar stilleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: Çiftçilerin kişilik özellikleri bakımından karar stilleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 5:

H₀: Çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından sosyal ve ekonomik özellikler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: Çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından sosyal ve ekonomik özellikler arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 6:

H₀: Çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından kişilik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: Çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından kişilik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 7:

H₀: Çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından karar verme stilleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: Çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından karar verme stilleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 8:

Çiftçilerin karar verme süreçleri karmaşık bir yapı göstermektedir.

5.5. Araştırma Kapsamı

Araştırma tarımsal işletmecilik açısından ekonomik karar verme, işletme planlaması yapma ya da işletmelerin optimum üretim desenini belirleme ile ilgili bir araştırma değildir. Bu araştırmanın konusu, araştırma kapsamında ele alınan sebze yetiştiricisi çiftçilerin sosyal ve ekonomik özelliklerini ve karar vermelerini etkileyen faktörleri, çiftçilerin tutum, değer ve hedeflerini, karar verme stilleri bakımından bu özellikler arasındaki farklılıkları, karar verme süreçlerinin nasıl işlediğini ya da ortaya çıktığını, ortaya çıkan sürece nelerin sebep olduğunu belirlemektir.

Çiftçilerin özelliklerini belirlemek amacıyla beş adımda oluşturulan araştırma sorularının üç adımında (çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri, karar stilleri, karar verirken etkilendikleri faktörler) kantitatif, iki adımında ise (çiftçilerin kişilik özellikleri ve karar verme sürecinin belirlenmesi) kalitatif araştırma yöntemleri olmak üzere iki farklı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kantitatif ve kalitatif veriler anket ve derin görüşme yoluyla elde edilmiştir.

5.6. Sınırlılıklar

Araştırmada kantitatif verilerin toplanmasında alana çıkılarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket sonuçlarının aynı dönemde elde edilmesi araştırma sonuçlarının güvenilirliği açısından önemli olduğundan dolayı bu yöntem zaman ve maliyet açısından araştırmacıyı zor duruma sokabilmektedir. Ayrıca araştırmanın amacına uygun olarak belirli bir kalıpta hazırlanan anket soruları çiftçilere yöneltildiğinde yanlış/eksik cevaplar alınabilmektedir. Araştırmada bu kısıtı ortadan kaldırmak için, çiftçilerin kendilerini tam olarak ifade edebilmesine imkân sağlayacak ortamlar sağlanmaya çalışılmıştır ve anket formunda kapalı uçlu sorulardan ziyade açık uçlu sorulara da sıklıkla yer verilmiştir.

Araştırmada kalitatif yaklaşım kullanıldığından dolayı örneklemenin dar bir alanda yapılacak olmasının önemli bir sınırlılık oluşturabileceği düşünülebilir ancak araştırma metodolojisi açısından daha dar bir alanda derinlemesine yapılan görüşmeler araştırılan konunun daha net bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu anlamda araştırma hem pozitivist hem de yorumcu bakış açısıyla ele alınmıştır (Neuman, 2010). Araştırma Bafra ilçesinde ÇKS'ye kayıt yaptıran ve sebze yetiştiren çiftçiler ile sınırlı kalmaktadır. Aynı zamanda sebzecilikle ilgili herhangi bir destekleme politikasının olmamasından dolayı bütün çiftçilerin Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı olmaması örnekleme açısından bir kısıt oluşturabilmektedir.

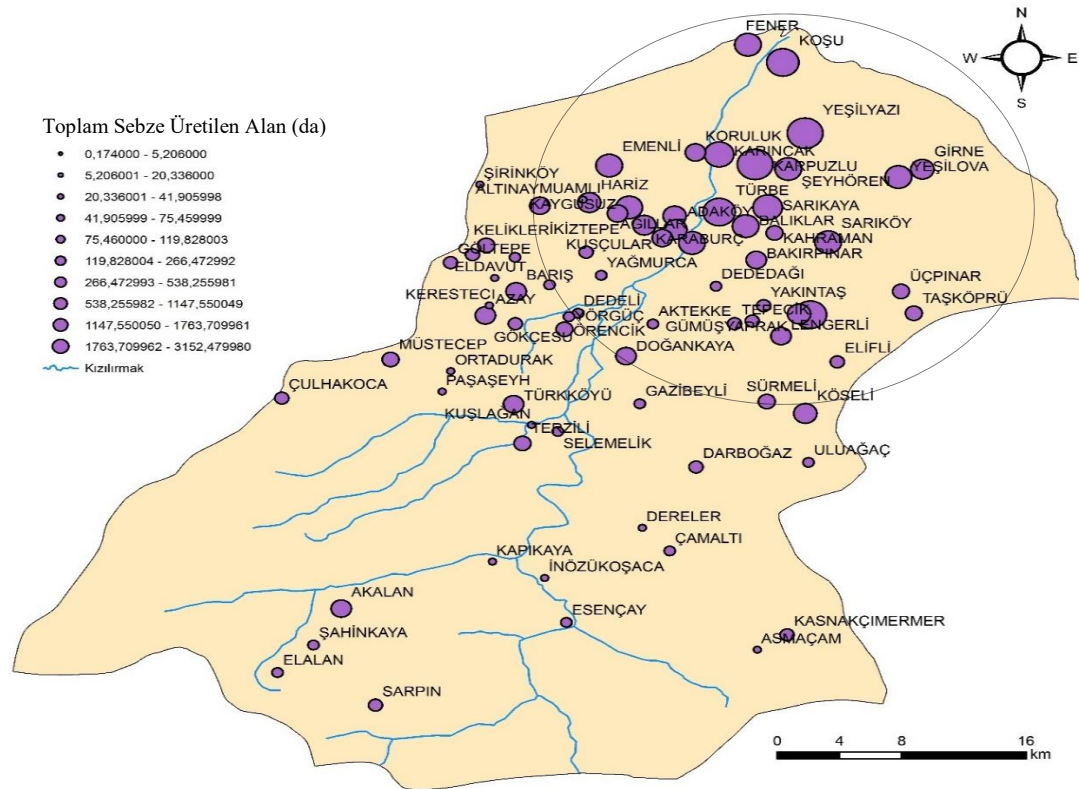
Kalitatif (nitel) ve kantitatif (nicel) yöntemlerin bir arada kullanılmasından dolayı araştırma birbirinden farklı kuramsal temeller ile hareket etmektedir. Kantitatif araştırmacılar tümünden-gelim yöntemine göre, olguları önce parçalara ayırıp çalışmakta ve daha sonra bulunan sonuçları genellemektedir. Kalitatif araştırmacılar ise genellikle bütün ile çalışmakta ve örnekleme gibi bir yönteme ihtiyaç duymamaktadırlar. Ayrıca ele alınan olayın bütününe derinlemesine yorumlayabilmek için araştırmada kullanılacak görüşmelerin uzun sürebilmesi, araştırmacının yanlı ve önyargılı olabilmesi, çiftçileri objektif olarak değerlendirememeye ve yanlış teoriler geliştirmeye neden olabilmektedir. Ancak bu şekilde ortaya çıkabilecek sorunların ortadan kaldırılması için elde edilen veriler ve kategorilendirme işlemleri diğer araştırmacılar ve uzman kişiler ile birlikte ele alınmıştır.

5.7. Veri Kaynakları

Araştırmanın ana materyalini Bafra ilçesinde sebze yetiştiren çiftçilerden yüz yüze görüşülerek elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Ayrıca daha önce yapılmış çalışmalar, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının raporları, konu ile ilgili çalışan akademisyenlerin deneyimleri, araştırmacının gözlemleri, FAO, TÜİK ve GTHB verileri araştırmanın ikincil veri kaynaklarını oluşturmaktadır.

5.8. Örneklemede Kullanılan Metot

Bafra ilçesinde bulunan 81 köyde sebze yetiştiren çiftçiler araştırmanın ilk örnekleme birimini oluşturmaktadır. Samsun ili ilçeleri ve Bafra ilçesine bağlı köylerin haritası ve köylerde sebze yetiştiren çiftçi sayıları elde edilmiştir. Araştırmayı temsil edebilecek köylerin seçimi için ArcGIS 9.3 programından yararlanılarak bir harita oluşturulmuştur (Şekil 5.2). Haritada yer alan tüm köylerde üretilen sebze üretim miktarları bu program yardımıyla görselleştirilmiş ve üretim yoğunluğu belirlenen köyler gayeli olarak seçilmiştir.

Şekil 5.2. Örnekleme Kapsamına Alınan Köylerin Haritası

Anket yapılacak köyler belirlendikten sonra bu köylerde anket yapılacak çiftçiler sebze ürettikleri alanlar (da) kriter alınarak “basit tesadüfi örnekleme” yöntemi ile aşağıdaki formül yardımıyla belirlenmiştir (Yamane, 2001).

$$n = \frac{N(ZC)^2}{Nd^2 + (ZC)^2}$$

Formülde;

N= Ana kitledeki çiftçi sayısı (513)

Z= İstenen güven derecesine karşılık gelen standart normal değeri (1,65)

C= Varyasyon katsayısı (0,76)

d= Hata payı (0,10)

n= Anket yapılacak çiftçi sayısı (120)

Buna göre, %95 güven derecesinde ve %10 hata payı ile anket yapılacak çiftçi sayısı 120 olarak hesaplanmıştır. Anket yapılacak çiftçi sayısının tespit edilmesinde tesadüflüğün bozulmaması için “tesadüfi sayılar tablosu” kullanılmıştır. Anket yapılacak çiftçilerin bulunamaması halinde veya görüşmeyi kabul etmemesi durumunda örnek hacminin %25’i kadar yedek olarak belirlenen çiftçilerden veri toplanmıştır.

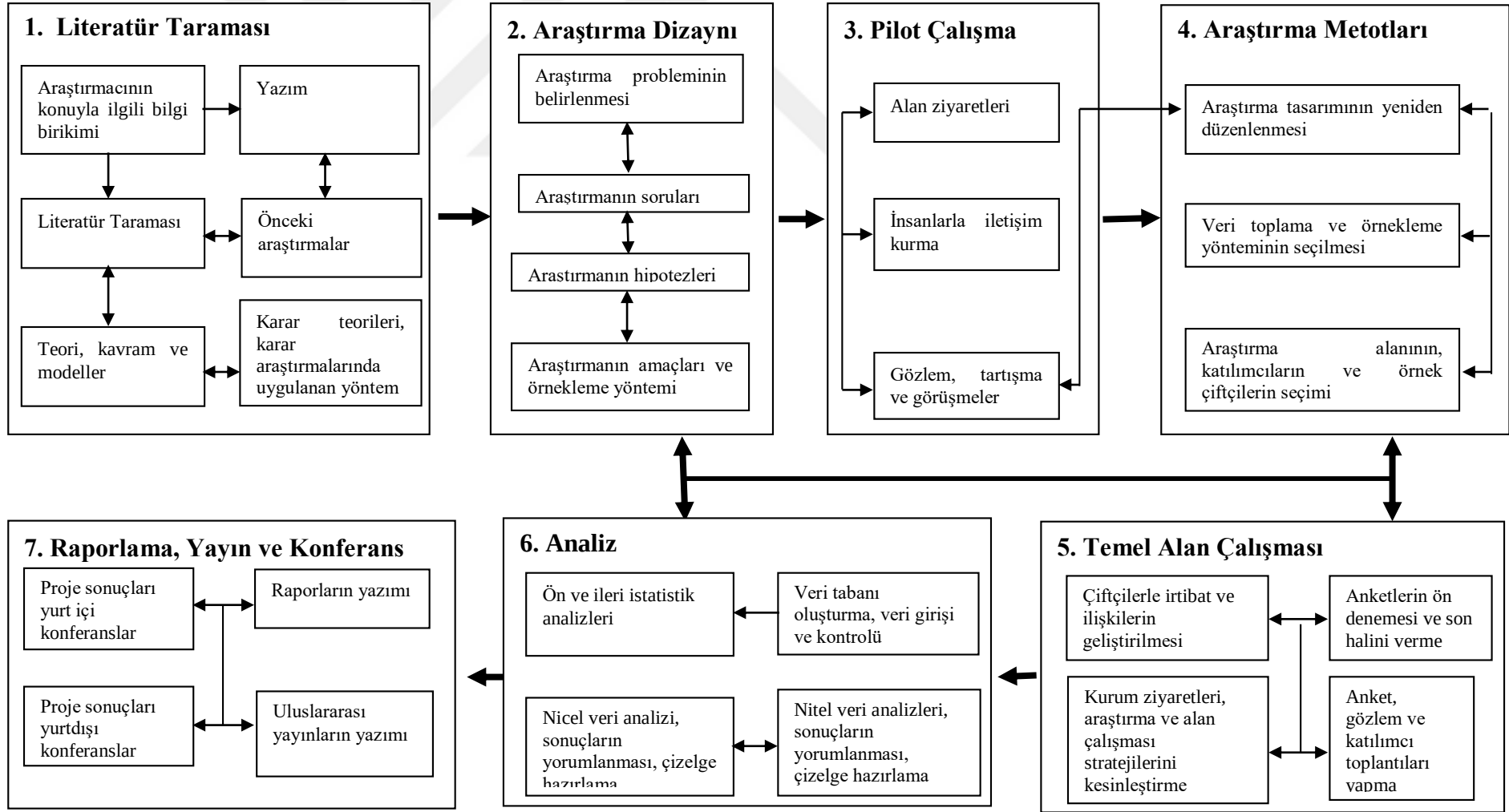
Anketlerden elde edilen veriler bilgisayar ortamına işlendikten ve analizler yapıldıktan sonra derin görüşmeler yapılacak çiftçiler araştırmanın ikinci örnekleme birimini oluşturmaktadır. Bafra ilçesinde sebze yetiştiricisi 20 çiftçi ile yapılan derin görüşmeler karar verme sürecini ortaya koymak için yeterli görülmüştür. Bu çiftçiler teorik örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Teorik (kuramsal) örnekleme, Glaser ve Strauss tarafından 1967 yılında ortaya atılmış bir kavramdır. Araştırma sorusunun yanıtı olabilecek kavramların ve süreçlerin tekrar etmeye başladığı aşamaya (doyum noktası) kadar veri toplamaya devam edilmesini gerektiren bir örnekleme yaklaşımını ifade etmektedir. Araştırmacı veri toplarken, ortaya çıkan kavramlar ve süreçler birbirini tekrar etmeye başladığı zaman yeterli sayıda veri kaynağına ulaştığına karar verebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

5.9. Veri Toplama

Araştırmada kullanılan veri toplama metotlarının belirlenmesinde incelenen literatür önemli bir rol oynamaktadır (Şekil 5.3). Daha önceden de belirtildiği gibi, araştırmanın amacına ulaşabilmek için anket ve derin görüşmelerin en uygun veri toplama metodu olduğuna karar verilmiştir. Araştırmada çiftçilerin sosyal/ekonomik ve kişilik özellikleri, karar stilleri, karar vermelerini etkileyen faktörler anket yoluyla tespit edilmiştir. Bu veriler elde edildikten sonra araştırmanın ana problemi olan çiftçilerin ürün desenine karar verme süreci derin görüşmeler yoluyla ortaya koyulmuştur.

Araştırmanın amacına göre oluşturulan anket formunun uygulanabilirliğini test etmek amacı ile pilot çalışmalar yapılmıştır. Pilot çalışma sonucunda anket formunda yer alan bazı sorular çıkarılmış, yerine gerekli görülen sorular eklenmiştir. Anket formunun son hali çiftçilere tekrar uygulandıktan sonra Kasım 2015-Şubat 2016 tarihleri arasında araştırmanın anket verileri tamamlanmıştır. İki adet yedek anket yapılmıştır ve bu anketlerin verileri de analizlere dâhil edilmiştir. Bir anketin tamamlanması ortalama 1 saat 15 dk sürmüştür. Anketin son kısmında çiftçilere araştırma hakkında bilgi verilmiş, ürün desenlerine karar süreçleri hakkında detaylı görüşmek üzere istekli olanlardan telefon numaraları alınmıştır. Anket verileri tamamlandıktan sonra bir yıl veri girişi ve istatistik analizler yapılmış olup anket ve görüşmelerden elde edilen kalitatif verilerin analizi araştırılmıştır. Araştırma kapsamındaki çiftçilerin karar verme sürecini ortaya koyabilmek için elde edilecek kalitatif verilere içerik analizi yapılmasına karar verilmiştir. İçerik analizinin doğru bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla çiftçiler ile yapılacak görüşmelerin kaydedilmesi gerektiği konuşulmuştur ve izinleri dâhilinde yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

Çiftçiler ile yapılan görüşmelerin ses kayıt cihazına kaydedilmesinin uygun olduğuna dair Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan (Karar No: OMÜ KAEK 2015/340) etik belgesi (Ek 3) alınmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında her gün en fazla iki çiftçi ile derin görüşmeler yapılmaya çalışılmıştır. Çiftçilerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortamın oluşturulmasına dikkat edilmiştir ve konuştukları dikkatle dinlenerek ayrıca görüşme defterine not alınmıştır.

Şekil 5.3. Araştırma süreci (Demiryürek, 1999'dan uyarlanmıştır)

5.10. Veri Analizi

Anket sonucu elde edilen sosyal ve ekonomik özellikler, karar verme stilleri ile ilgili ölçek maddeleri, karar vermelerini etkileyen faktörler ile ilgili ölçek maddeleri analiz edilmek üzere SPSS programına aktarılmıştır. Araştırma soruları ve veri toplama yöntemleri göz önünde bulundurularak veriler analiz edilmiştir. Aktarılan verilere nicel veri analiz yöntemleri uygulanmıştır. Çiftçiler ile yapılan anket ve derin görüşmeler (kişilik özellikleri ve ürün desenine karar verme süreci) sonucu elde edilen nitel veriler ise NVIVO paket programı yardımıyla incelenmiştir.

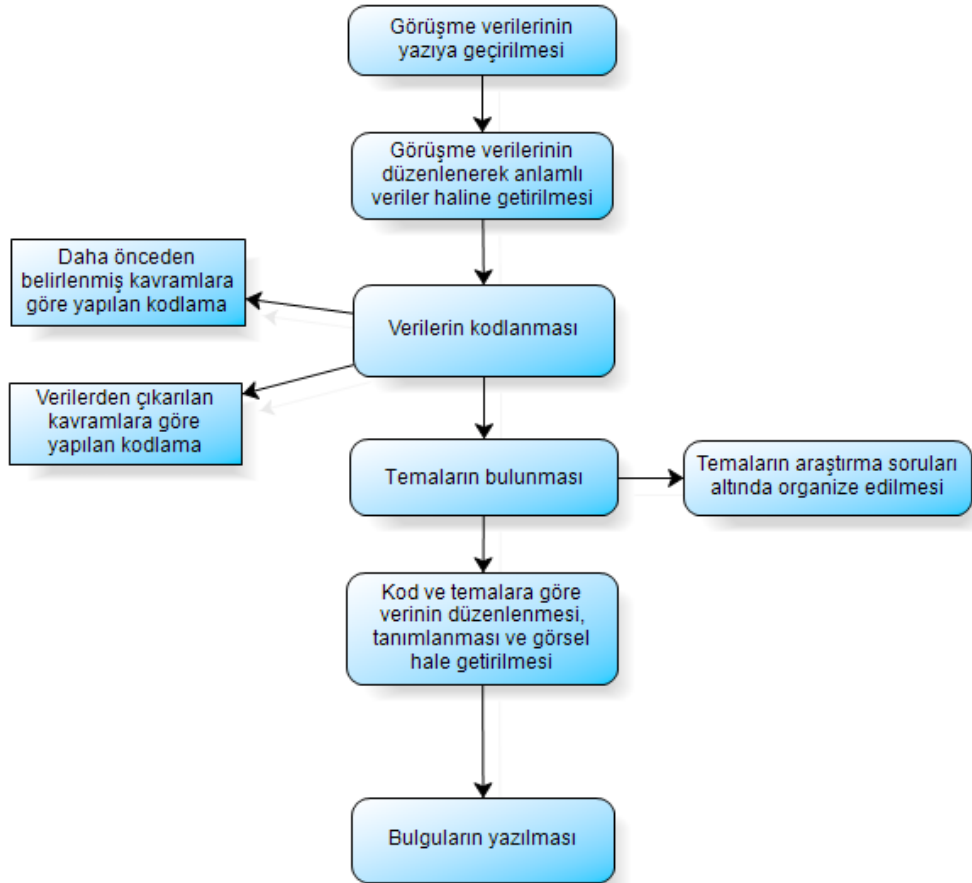
5.10.1 Araştırmada kullanılan nitel (kalitatif) veri analiz yöntemleri

Yıldırım ve Şimşek (2006) araştırma yapılan kişilerin olay, olgu, norm ve değerler ile ilgili bakış açılarını, duygu ve düşüncelerini öğrenmenin kalitatif araştırmanın genel özelliklerinden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle araştırmada çiftçilerin ürün desenlerine karar verme süreçlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve anket formundaki açık uçlu sorulardan elde edilen kişilik özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla kalitatif araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizinden yararlanılmıştır.

Araştırmada anket ve görüşmelerden elde edilen nitel verilere uygulanacak içerik analizi, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir şekilde düzenlenmesi ve buna göre de veriyi açıklayan temaların saptanmasını gerektirmektedir (Strauss ve Corbin, 1990). İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar şeklinde bir araya getirilmekte ve yorumlanabilmesi için düzenlenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çerçevede içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmakta ve verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmada elde edilen nitel verilerin analizinde izlenen aşamalar Şekil 5.4'te gösterilmiştir. Aşamalarda yer alan kodlama, kavram ve tema kelimelerinin tanımlanması analizin daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamaktadır. Kodlama, veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere (bir sözcük, cümle, paragraf vb.) isim verilmesi sürecidir. Kodlama süreci, elde edilen verileri bölümlere ayırmayı, incelemeyi, karşılaştırmayı ve ilişkilendirmeyi gerektirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:

Strauss ve Corbin, 1990). Kavram, veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere ve olaylara verilen anlamdır. Kavramlar içerik analizinde temel analiz birimini oluşturmaktadır. Tema (kategori) ise, içerik analizinde elde edilen kavramların birbirleriyle belirli bir tema altında sınıflandırılmasıdır. Kavramların incelenmesi sonucunda birbirleri ile olan ilişkileri ortaya çıkarılmaktadır ve bu ilişkiler daha üst düzey bir tema ile açıklanmaktadır. Kategorilerin ya da temaların içerik analizinde elde edilen kavramlardan daha soyut ve genel olduğu düşünülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Şekil 5.4 İçerik analizinde izlenen aşamalar

Sebze yetiştiricilerinin çiftçilik yapma nedenleri içerik analizi yöntemi ile kodlara ayrıldıktan sonra incelenen literatürlerden yola çıkılarak temalar belirlenmiş ve çiftçilerin kişilik özellikleri (tutum, değer, hedef) elde edilmiştir. Ayrıca bu özellikler basit yüzde hesapları ve skorlar yardımıyla sayısallaştırılarak nicel hale getirilmiştir.

5.10.2 Araştırmada kullanılan nicel (kantitatif) veri analiz yöntemleri

Araştırmada elde edilen sosyal ve ekonomik özelliklerle ilgili temel bilgiler tanımlayıcı istatistik yardımıyla incelenmiştir. Bazı değişkenler arasındaki bağımlılıklar Ki-kare bağımsızlık testi ile belirlenmiştir. Karar verme stilleri ile ilgili alt boyutların doğrulukları açıklayıcı faktör analizi ile tekrar incelenmiş ve alt boyuta girmeyen maddeler gözlem dışı bırakılmıştır. Karar vermeyi etkileyen faktörler belirlenirken anket sırasında sorulan bütün maddeler açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuş ve alt boyutlar oluşturulmuştur. Bu alt boyutlara girmeyen maddeler atılmıştır. Oluşturulan alt boyutların doğrulanması için LISREL programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan değişkenler ve değişkenlere uygulanan ölçüm yöntemleri incelendikleri bölümler içerisinde ayrıntılı olarak belirtilmiş olup özet olarak Çizelge 5.1’de verilmiştir.

Çizelge 5.1. Araştırmada kullanılan nicel değişkenler ve ölçüm yöntemleri

Değişkenler	Uygulanan ölçüm yöntemi
Sosyal ve ekonomik özellikler	
1. Demografik özellikler	
1.1. Yaş	Ortalama, Std Sapma, Frekans, %
1.2. Eğitim seviyesi	Ortalama, Std Sapma, Frekans, %
1.3. Cinsiyet	Frekans, %
1.4. Tarımsal deneyim	Ortalama, Std Sapma, Frekans, %
1.5. Aile büyüklüğü	Medyan, IQR
2. Yönetimsel özellikler	
2.1. Tarımsal işletme faaliyeti	Frekans, %
2.2. Tarım dışı gelir kaynağı	Frekans, %
2.3. Arazi tasarruf durumu	Ortalama, Std Sapma, Frekans, %
2.4. Arazi parça durumu	Ortalama, Std Sapma
2.5. Aile işgücü	Medyan, IQR - Frekans, %
2.6. İşletmelerin yönetim sistemleri	Frekans, %
3. İşletme özellikleri	
3.1. Ürün desenleri	Frekans, %
3.2. Kayıt tutma	Frekans, %
3.3. Problemler	Skor, %
3.4. Pazarlama yöntemleri	Frekans, %
4. Performans özellikleri	
4.1. Toplam gelir	Medyan, IQR
5. Sosyal özellikler	
5.1. Örgüte kayıtlılık	Frekans, %
5.2. İnformal eğitimlere katılım	Frekans, %
5.3. İTU ve ÇATAK katılım	Frekans, %
Karar stilleri (5’li likert ölçeği)	İç tutarlılık katsayısının belirlenmesi, Açıklayıcı faktör analizi
Karar vermeyi etkileyen faktörler (5’li likert ölçeği)	İç tutarlılık katsayısının belirlenmesi, Açıklayıcı faktör analizi, Doğrulayıcı faktör analizi

Araştırmada belirlenen hipotezlerin test edilmesinde ise Çizelge 5.2’de yer alan istatistik testlerden yararlanılmıştır. İncelenen çiftçilerin gelirleri, arazi büyüklükleri ve kişisel indeksleri kullanılarak kümele analizi yardımıyla işletmeler küçük, orta ve büyük olarak gruplandırılmıştır. Diskriminant analizi ile oluşturulan işletme büyüklük gruplarının doğruluk oranı belirlenmiştir. Hipotezlere göre uygun analizlerin yapılabilmesi için verilerin normal dağılım gösterip göstermediği tespit edilmiştir. Verilere ait normallığın incelenmesi için veri sayısının 29’dan büyük olması nedeniyle Kolmogorov-Smirnov Testi tercih edilmiştir (Kalaycı, 2010). Verilerin normallik varsayımını sağlaması durumunda parametrik yöntemlerden (t testi, tek yönlü varyans analizi, Duncan çoklu karşılaştırma testi), sağlamaması durumunda ise parametrik olmayan istatistik yöntemlerinden (Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H) yararlanılmıştır. Araştırmanın hipotezlerini test etmek için kullanılan nicel ve nitel veri analiz yöntemleri Çizelge 5.2’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Çizelge 5.2. Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde kullanılan veri analiz yöntemleri

Hipotezler	Kullanılan Test Yöntemleri
Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından işletme büyüklük grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Tek Yönlü Varyans Analizi, T testi, Duncan çoklu karşılaştırma, Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U
Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından kişilik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Tek Yönlü Varyans Analizi, T testi, Duncan çoklu karşılaştırma, Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U, Ki kare
Karar Stilleri bakımından çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Tek Yönlü Varyans Analizi, T testi, Duncan çoklu karşılaştırma
Karar Stilleri bakımından çiftçilerin kişilik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Tek Yönlü Varyans Analizi, T testi, Duncan çoklu karşılaştırma
Çiftçilerin sosyal ve ekonomik, karar stilleri ve kişilik özellikleri bakımından ürün desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörler arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Tek Yönlü Varyans Analizi, T testi, Duncan çoklu karşılaştırma
Çiftçilerin karar verme süreçleri karmaşık bir yapı göstermektedir.	İçerik analizi/Betimsel analiz

5.11. Sonuç

Bu bölümde, araştırma konusu ile ilgili literatürün incelenmesi sonucunda geliştirilen araştırma dizaynı ve metodoloji ortaya koyulmaktadır. Araştırmada kalitatif ve

kantitatif yöntemler bir arada kullanılmıştır. Bu nedenle araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. İçerik analizinin, çiftçilerin kişilik özelliklerinin ve karar verme süreçlerinin ortaya koyulması için uygun bir yöntem olduğuna karar verilmiştir. Bu yaklaşım anketlerden elde edilen kantitatif veriler ile tamamlanmıştır. Çiftçilerin tutum, değer ve hedefleri gibi özellikleri ve karar verme süreçleri görüşmelerden elde edilen nitel veriler yoluyla ortaya koyulurken sosyal ve ekonomik özellikleri, karar stilleri, ürün desenine karar vermelerini etkileyen faktörler anket yoluyla elde edilen nicel veriler yoluyla ortaya koyulmuştur. Araştırmanın ilk aşaması basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen çiftçilere anket yapılarak tamamlanmıştır. Anket sonuçlarının ortaya koyulmasından sonra ise teorik örnekleme yöntemine göre görüşmeler yapılarak araştırmanın veri toplama aşaması sonlandırılmıştır. Araştırmanın bu doğrultuda ilerlemesinin nedeni, anket ve araştırmacı gözlemleri esnasında araştırma alanı ve çiftçileri tanımak, araştırmacı-çiftçi arasında iyi iletişim kurulmasını sağlayarak görüşmelerin yapılmasına uygun bir zemin hazırlamaktır.

Bu bölümden sonraki beş bölümde araştırma bulguları yer alacaktır. Bölüm 6’da anket yapılarak elde edilen veriler ile çiftçilerin genel durumu belirlenmiş ve çiftçilerin karar vermelerini etkilediği düşünülen sosyal ve ekonomik özelliklerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri beş kısma ayrılarak incelenmiştir. Çiftçilerin demografik, yönetsel, performans, işletme ve sosyal özellikleri ilgili genel bilgiler sunularak araştırmanın “çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından işletme büyüklük grupları arasında herhangi bir farklılık var mıdır? sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır.

6. ÇİFTÇİLERİN SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

6.1. Giriş

Araştırma konusu ile ilgili literatür incelendiğinde, çiftçilerin bireysel özelliklerinin, işletme özelliklerinin ve hane halkı özelliklerinin karar verme sürecinde önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir (Willock vd. (1999); Yavuz ve Ceylan (2005); Aktaş vd. (2006); Kim (2010)). Bu nedenle araştırmada kantitatif veriler yoluyla elde edilen sosyal ve ekonomik değişkenler basit tanımlayıcı istatistikler kullanılarak çizelgeler halinde sunulmuştur. Çizelgeler hane halkı reisinden alınan cevaplar doğrultusunda oluşturulmuştur.

6.2. Demografik Özellikler

Yaş, eğitim seviyesi, cinsiyet, tarımsal deneyim ve aile büyüklüğü değişkenlerinin dâhil olduğu bu bölümde çiftçilerin genel profili belirlenmek istenmiştir. Bu nedenle örnekleme gurubunda yer alan çiftçilerin bu değişkenler ile ilgili karşılaştırmalarını yapmak amacıyla frekans tabloları kullanılmıştır. Bu karşılaştırmalar sonucunda araştırma alanındaki çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri ortaya koyulmuştur.

6.2.1. Yaş

Daha önce yapılan araştırmalardan yola çıkılarak kişilerin yaşlarının, bilgi ve deneyim seviyesini gösterdiği dolayısıyla karar süreçlerinde uyguladıkları strateji ve verdikleri karar durumlarında önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle araştırmada çiftçilerin yaş ve yaş dağılımları incelenmiştir ve 23-76 yaş aralığında ve ortalama 46 yaşında oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 6.1. Çiftçilerin yaş aralığı

	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Stand. Sapma
Yaş	122	23	76	46.13	10.613

Hane halkı reisi çiftçilerin yaş dağılımlarına bakıldığında ise çiftçilerin %10.7'sinin 30 yaşından küçük olduğu, %13.1'inin 30-39 yaş aralığında ve %68.8'inin ise 40-59 yaş aralığında olduğu görülmektedir (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2. Çiftçilerin yaş dağılımları

Yaş dağılımı (yıl)	Frekans (%)
<30	13 (10.7)
30-39	16 (13.1)
40-49	42 (34.4)
50-59	42 (34.4)
60≥	9 (7.4)
Toplam	122 (100.0)

6.2.2. Eğitim seviyesi

Çiftçilerin eğitim durumu, okul-dışı (informal) çiftçi eğitiminden farklı olarak okul içi (formal) aldıkları eğitimi ifade etmektedir. Çiftçilerin okul-içi eğitim durumlarının iyi olması ileriki zamanlarda dâhil olunan çiftlik faaliyetleri ile ilgili okul dışı çiftçi eğitimleri için sağlam bir zemin hazırlamakta dolayısıyla çiftçilerin yaşam standartlarını artırarak refah seviyelerini yükseltmelerine katkı sağlamaktadır. Yaşam standardı yüksek olan bir çiftçinin çiftlik faaliyetleri ile ilgili alternatifler arasından seçim yaparken eş deyişle karar verme durumlarında daha rasyonel davranabileceği düşünülmektedir. Çiftlik etkinliğinde çiftçi eğitiminin önemi üzerine birçok araştırma yapılmış ve bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte çiftçilerin aldıkları okul dışı eğitimlerin çiftliklerinin gelişmesi ve kendine yeterli hale gelebilmesinde önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir (Lockheed vd., 1980; Cotlear, 1986; Phillips, 1994).

Bu nedenlerle araştırmaya dâhil olan çiftçilerin aldıkları okul-içi eğitim durumları incelenmiştir. Anket yapılan çiftçiler arasında okur-yazar olmayan ve maksimum 16 yıl eğitim almış eş deyişle lise ve üniversite bitirmiş çiftçiler bulunmaktadır (Çizelge 6.3). Eğitim seviyesinin ortalamasına bakıldığında ise genel olarak çiftçilerin ortaokul ikinci sınıfa kadar eğitim aldıkları dikkat çekmektedir.

Çizelge 6.3. Çiftçilerin eğitim süresi aralığı

Eğitim süresi (yıl)	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Stand. Sapma
	122	0	16	7.47	3.38

Çiftçilerin eğitim dağılımlarına bakıldığında ise, %58.2'sinin ilköğretim, %18.9'unun lise, %13.1'inin ortaokul mezunu olduğu belirlenmiştir (Çizelge 6.4).

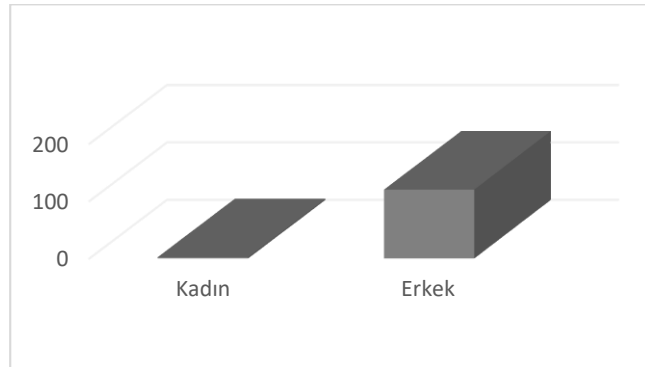
Bafra ilçesinde anket yapılan çiftçilerin üniversite mezunu oranı (%5.7) düşük olmasına rağmen bu çiftçilerin çiftçiliği değerli bir meslek dalı olarak görmeleri ve ciddiyle işletme faaliyetlerini sürdürmeleri gelecek yıllarda tarımın geliştirilebilmesine katkı sağlayacağını düşündürebilir. Nitekim araştırma esnasında hane halkı yöneticisi eğitim durumu yüksek genç çiftçilerin tarımsal faaliyetleri gerçekleştirme konusunda daha istekli ve motive oldukları gözlemlenmiştir.

Çizelge 6.4. Çiftçilerin eğitim dağılımları

Eğitim durumu	Frekans (%)
Okur-yazar	2 (1.6)
İlkokul	71 (58.2)
Ortaokul	16 (13.1)
Lise	23 (18.9)
Yüksekokul	3 (2.5)
Üniversite	7 (5.7)
Toplam	122 (100.0)

6.2.3. Cinsiyet

Anket yapılan çiftçilerin cinsiyet dağılımları Şekil 6.1’de gösterilmektedir. Şekle göre hane halkı yöneticilerinin %98.3’ü erkek iken, %1.7’sinin kadın olduğu görülmektedir. Çiftçilerin cinsiyet dağılımlarında aşırı derecede bir farklılık olduğundan dolayı hane halkı reislerinin cinsiyeti yapılacak analizler için uygun görülmemektedir.

Şekil 6.1. Çiftçilerin cinsiyete göre dağılımları

6.2.4. Tarımsal deneyim

Çiftçinin tarımsal deneyimi, çiftçilikle uğraştığı süre boyunca edindiği tecrübelerin ve bilgilerin toplamıdır. Tarımda geçirilen süre ne kadar fazla ise çiftçilerin çiftlikleri ile ilgili kararları bir o kadar alışkanlıklarına bağlı hale gelmekte ve hislerine göre karar verme arzuları yüksek olmaktadır. Buna rağmen bazı deneyimli çiftçiler ise üretimlerini daha rasyonel bir şekilde planlamakta, bilgi birikimlerini etkili bir şekilde kullanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada tarımsal deneyimin çiftçilerin karar verme stillerini ve karara katılım durumlarını etkileyeceği düşünülmektedir. Nitekim daha önce yapılan araştırmalarda da deneyim durumu kararı etkileyen önemli bir değişken olarak tespit edilmiştir (Kutlar vd. 2013; Aydın vd. 2016).

Anket yapılan çiftçiler yaklaşık olarak ortalama 28 yıl tarımsal konularda deneyimlidirler. Çiftçiliğe 2 yıl önce başlamış hane halkı yöneticileri olmakla birlikte 60 yıldır çiftçilikle meşgul olan hane halkı yöneticileri de mevcuttur.

Çizelge 6.5. Çiftçilerin tarımsal deneyim aralığı

Tarımsal deneyim (yıl)	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Stand. Sapma
	122	2	60	27.93	12.87

Çiftçilerin genel olarak tarımsal deneyimleri incelendiğinde, %14.8'inin 10 yıldan daha az deneyime sahip oldukları görülmektedir. Çiftçilerin %27.9'u 31-40 yıl arasında, %14,7'si ise 41 yıl üzerinde çiftçilikle uğraşmışlardır. Araştırmaya dâhil olan çiftçilerin tarımsal deneyimlerinin fazla olduğu görülmektedir. Tarımsal deneyim ile yaş arasında yüksek bir ilişki olduğundan dolayı anket yapılan çiftçiler çiftlik faaliyetlerinde ve karar verme süreçlerinde deneyimin (çiftlik stratejisi) ve yaşın (fiziksel beceri) önemi bakımından avantaja sahiptirler.

Çizelge 6.6. Çiftçilerin tarımsal deneyim dağılımı

Tarımsal Deneyim	Frekans (%)
1–10 yıl	18 (14.8)
11-20 yıl	22 (18.0)
21-30 yıl	30 (24.6)
31-40 yıl	34 (27.9)
41 yıl ≥	18 (14.7)
Toplam	122 (100.0)

6.2.5. Aile büyüklüğü

Anket yapılan çiftçilerin aile büyüklükleri minimum 2 maksimum 12 kişidir. Bir çiftçi ailesi ortalama 5 kişiden oluşmaktadır (Çizelge 6.7). Aile büyüklüğü hane içi karar durumlarında önemli bir faktör olarak düşünülmektedir. Özellikle hane halkı içerisindeki eşler, çocuklar ve ebeveynler gelecek yıl için üretilecek ürünlerin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir.

Çizelge 6.7. Çiftçilerin aile büyüklüğü aralığı

Aile büyüklüğü (kişi sayısı)	n	Minimum	Maksimum	Medyan	Stand. Sapma
	122	2	12	5	±2

6.3. Yönetsel Özellikler

Bu kısımda araştırma kapsamında bulunan çiftçilerin yönetsel özellikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu araştırma için çiftçilerin yönetsel özellikleri, işletmelerindeki faaliyet alanları, işledikleri arazi büyüklükleri, tarım dışı gelir elde etme durumları, aile işgücü durumları ve tarımsal işletmeleri ile ilgili kararlara katılım durumu olarak belirlenmiştir.

6.3.1. Tarımsal işletme faaliyeti

Çiftçilerin işletmelerinde sürdürmekte oldukları tarımsal faaliyetleri incelenmiştir. Tarımsal işletme faaliyetleri ile ilgili karar, çiftçi ailelerinin yaşamlarını devam ettirebilmeleri açısından önem arz etmektedir.

Araştırmada sadece sebze üretimi gerçekleştiren çiftçiler (%8.2), sebzecilik ile birlikte diğer tarımsal işletme faaliyetlerini gerçekleştirenlerden (%91.8) daha azdır fakat ağırlıklı olarak yapılan ve gelire en çok katkısı olduğu ifade edilen işletme faaliyeti sebze üretimidir. Anket yapılan çiftçilerin %44.3'ü sebze üretimi ile birlikte tahıl (özellikle çeltik ve buğday) üretimi yapmakta ve genel olarak hane halkı ihtiyacını karşılamak için hayvancılıkla meşgul olmaktadır. Çiftçilerin %28.7'si ise sebze ve tahıl üretimi, %11.6'sı sebze üretimi ile birlikte hayvancılık yapmaktadır.

Çiftçiler işletmelerinde sadece sebze üretimi gerçekleştirmeyi risk olarak gördüklerinden dolayı sebzenin yanında mutlaka gelir getirici başka bir faaliyette

bulunmaktadırlar. Sebze fiyatlarının değişkenlik göstermesi, hastalık etmenleri, ilaç ve gübre bayilerine olan güven sorunu, işçiye bağımlı kalma ve masraflar, muhafaza ve pazarlama problemleri geçimini sadece sebze üretiminden sağlayan çiftçiler için oldukça zorlayıcı faktörler olmakta dolayısıyla ek bir üretim yapmak ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Çizelge 6.8. Çiftçilerin tarımsal işletme faaliyetleri

Faaliyetler	Frekans (%)
Sadece sebze üretimi	10 (8.2)
Sebze+Hayvancılık	14 (11.6)
Sebze+Tahıl	35 (28.7)
Sebze+Hayvancılık+Tahıl	54 (44.3)
Sebze+Hayvancılık+Tahıl+Endüstri Bitk.	2 (1.6)
Sebze+Tahıl+Endüstri Bitk.	2 (1.6)
Sebze+Hayvancılık+Endüstri Bitk.	1 (0.8)
Sebze+Hayvancılık+Tahıl+Endüstri Bit.+Yem Bitk.	1 (0.8)
Sebze+Meyve+Tahıl+Süs bitkileri	1 (0.8)
Sebze+Meyve+Tahıl+Hayvancılık	1 (0.8)
Sebze+Tahıl+Yem bitkileri	1 (0.8)
Toplam	122 (100.0)

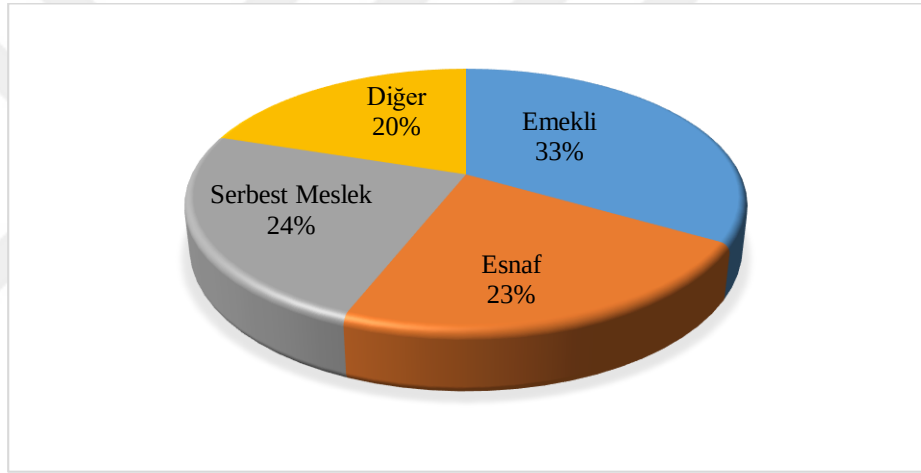
6.3.2. Tarım dışı gelir kaynağı

Anket yapılan çiftçilerin %38.5'i geçimini sadece çiftçilik yaparak sağlarken, %61.5'i çiftçilikten elde ettiği gelir yanında farklı gelir getirici unsurlara sahiptir. Kırsal alanda yaşıyan insanların tarım dışı farklı gelir getirici unsurlara sahip olması karar verme sürecinde önemli faktörler arasında yer almaktadır. Kırsaldan farklı bir ortama çıkan çiftçi, içinde bulunduğu sosyal çevrenin etkisiyle farklı düşünce ve uygulamalara diğer çiftçilere göre daha ılımlı yaklaşmaktadır. Yeniliklere açık çiftçilerin karar süreçlerinde daha aktif rol oynadıkları eş deyişle kendiliğinden oluşın doğrusal bir süreçten ziyade süreci yönlendirebilecek çiftçiler oldukları ve diğer çiftçilere göre daha farklı karar verme stillerine sahip oldukları düşünülmektedir. Nitekim Iqbal vd. (2006) tarafından yapılan araştırmada, çiftçilerin gelir düzeyinin ve gelir kaynaklarının yeni tarımsal uygulamaları benimseme kararlarında etkili olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.9. Tarım dışı geliri olan çiftçi dağılımı

Gelir kaynakları	Frekans (%)
Çiftçilik	47 (38.5)
Çiftçilik+Farklı kaynaklar	75 (61.5)

Çiftçilik yanında sahip olunan farklı gelir getirici unsurlar incelendiğinde, anket yapılan çiftçilerin %33'ü emekli (genellikle bağkur emeklisi ve öğretmen), %24'ü serbest meslek sahibi (pazarcılık, dolmuş şoförü, herhangi bir işyeri olmaksızın kendilerine ait iş makinelerini kiralama), %23'ü esnaf olarak tanımlanmıştır. Çiftçilerin %20'sinin ise ev kirası, fabrika ortaklığı, birlik yöneticiliği ve birlikte ikamet ettikleri çocuklarının elde ettiği gelir ile birlikte ek kazançlarının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 6.2. Tarım dışı gelir kaynakları

6.3.3. Arazi tasarruf durumu

Anket yapılan çiftçilerin arazi büyüklükleri incelendiğinde, çiftçilerin mülk arazilerinin kira ve ortakçılıkla işlenen arazi büyüklüklerine göre daha fazla olduğu Çizelge 6.10'da görülmektedir. Çiftçilerin toplam arazi büyüklüğü 16.706 da olup ortalama arazi büyüklüğü 136.9 da dır. Çiftçilerin arazi büyüklüğü ise 10-1200 da arasında değişmektedir.

Arazi büyüklüğü, çiftçilerin işletmeleri ile ilgili performansları ile yakından ilişkili olduğundan önemli bir değişken olarak düşünülmektedir. Bu nedenle bu değişken, araştırma boyunca yönetsel özelliklerden biri olarak kullanılmıştır.

Çizelge 6.10. Arazi tasarruf durumu

Arazi tasarruf durumu	Da	Ortalama	Stand. Sapma	Min.	Max.
Mülk arazi	9 672	79.3	115.91	2.0	950.0
Kira ile işlenen arazi	6 799	81.9	146.92	2.0	1 120.0
Ortakçılıkla işlenen arazi	235	39.2	32.31	15.0	100.0
Toplam arazi büyüklüğü	16 706	136.9	179.235	10.0	1 200.0

Anket yapılan çiftçilerin yarıya yakın kısmı (%45.1) 100 dekardan fazla arazi işletmektedir. %27.9'u 1-49 da arasında, %27'si ise 50-99 da arasında arazi işletmektedir.

Çizelge 6.11. İşletilen arazi büyüklüğü dağılımı

Arazi büyüklüğü dağılımı (da)	Frekans (%)
1-49	34 (27.9)
50-99	33 (27.0)
100≥	55 (45.1)
Toplam	122 (100.0)

İncelenen 122 çiftçiye işledikleri arazilerin parça durumu sorulduğunda 89 çiftçiden cevap alınmıştır ve bu çiftçilerin arazilerinin ortalama 4.7 parça olduğu ve toplam parsel büyüklüğünün ortalama 40.2 da olduğu tespit edilmiştir. Çiftçilerin işlettikleri arazilerin bir parçası ortalama 8.6 da büyüklüğe sahiptir.

Çizelge 6.12. İşletme arazisinde parçalılık durumu

Parsel Bilgisi	Ortalama	Std. Sapma	Medyan	Min.	Max.
Parsel sayısı	4.7	2.84	4.0	1.0	15.0
Parsel büyüklüğü (da)	40.2	105.94	21.7	3.85	1000.0

*89 çiftçi cevap vermiştir.

6.3.4. Aile işgücü varlığı

Araştırmada ortaya koyulan aile işgücü varlığı, gerçekleştirilen işletme faaliyetlerinde hane halkı reisine yardımcı olan kişi sayısını göstermektedir. Kim (2010)'de araştırmasında, ailede çiftçilikle meşgul olan kişi sayısının sadece ailedeki işgücü imkânını göstermediğini, aile içerisindeki potansiyel karar vericilerin bir belirleyicisi

olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla aile işgücü varlığı önemli bir değişken olarak görülmektedir. Aynı zamanda ailedeki bu işgücünün özellikle eğitilmiş gençlerden oluşması işletme faaliyetleriyle ilgili karar durumlarında destek oluşturması açısından önem arz etmektedir. Anket yapılan çiftçilerin, işletmelerinde kendisi ile birlikte tarımla meşgul kişi sayısı ortalama 2 kişi olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 6.13. Çiftçilerin aile işgücü varlığı aralığı

Aile işgücü varlığı	n	Minimum	Maksimum	Medyan
	122	1	5	2

Çiftçilerin aile işgücü varlığı ile ilgili dağılım Çizelge 6.14’de gösterilmektedir. Çizelgeden de görüldüğü üzere işletmenin bütün sorumluluğunun tek kişi üzerinde olmaması ve aileden birilerinin destekçi olması gerektiği göz önüne alındığında %50 oranında aileden iki kişinin çiftçilikle uğraştığı belirlenmiştir. Aileden 3 ve daha fazla kişinin %28.7 oranında çiftçilikle uğraştığı söylenebilmektedir. Ailenin sadece 1 üyesinin çiftçilikle uğraşma oranı ise %21.3 ile en az olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 6.14. Çiftçilerin aile işgücü varlığı dağılımı

Aile işgücü	Frekans (%)
1 kişi	26 (21.3)
2 kişi	61 (50.0)
3 ve daha fazla kişi	35 (28.7)
Toplam	122 (100.0)

6.3.5. Kararlara katılım

Çiftçilerin işletmelerini yönetim sistemleri incelendiğinde, işletme içi önemli kararların çoğunlukla ya hane halkı reisi (%20.5) tarafından tek başına ya da hane halkı reisi ve eşi (%16.3) tarafından karı-koca olarak verildiği görülmektedir. İşletme yöneticisinin kararları kendisi ve ailedeki büyükler tarafından vermesi (%9), kararlardan eşinin haberdar olmayışı kırsal alanlarda ataerkil yaşayış biçiminin günümüzde devam ettiği gerçeğini yansıtmaktadır. Damisa ve Yohanna (2007)’da, kırsal kadınların karar verme sürecindeki rolleri ile ilgili yaptığı araştırmalarında, Nijerya’da kadınların tarımsal faaliyetlere yoğun bir şekilde dâhil olmalarına rağmen çiftlikleri ile ilgili kararlara katılım durumlarının oldukça düşük olduğunu ortaya

koymuşlardır. Kırsal alanlarda yapılan diğer araştırmalarda da işletme ile ilgili kararların hane halkı reisi tarafından verildiği görülmektedir (Kim, 2010; Alwang vd. 2017.)

Ataerkil yaşama biçiminde aile içerisinde yaş ve özellikle cinsiyet bakımından adil ve eşit davranma söz konusu olmamaktadır. Bu durumun da cinsiyet eşitsizliğine yol açtığı düşünülmektedir. Hâlbuki tarımsal işletme bir bütündür, hane halkı yöneticisi ile birlikte eşi (kırsal kadın), çocukları belki çocuklarının çocukları ve aile büyükleri ile birlikte sürdürülebilir bir tarımsal işletme haline gelmektedir. Hane halkı yöneticisi tek başına karar vermektedir ancak yapılacak faaliyet kolunda işletme içerisinde bulunan tüm aile bireyleri çalışmaktadır. Dolayısıyla işletmeden ortak bir karar çıktığında hayata geçirilecek faaliyet için aile üyeleri önceden rollerini benimseyecek böylece daha üretken ve büyük işletme olma yolunda ilerleyecektir. Araştırma alanında anket yapılan işletme yöneticileri %8.3 oranında tarımsal kararlarını işletmelerinde kim varsa hepsi ile beraber vermektedirler.

Çizelge 6.15. Çiftçilerin işletmelerini yönetim sistemleri

İşletme yönetim sistemi	Frekans (%)
İşletme yöneticisi (hane halkı reisi/kendi)	25 (20.5)
Kendi+Eşi	20 (16.3)
Kendi+Ebeveynler	11 (9.0)
Kendi+Kardeşleri (Abi)	9 (7.4)
Kendi+Çocuklar (Oğulları)	8 (6.5)
Kendi+Eşi+Çocuklar	5 (4.1)
Kendi+Eşi+Ebeveynler (Anne/Baba/Kayınvalide)	4 (3.3)
Ebeveynler	3 (2.5)
Ailemde kim varsa hep beraber	10 (8.3)
Çiftçi arkadaşlarımla birlikte	3 (2.5)
Uzman bilgisine danışarak kendi	9 (7.4)
Uzman bilgisine danışılarak kendi+eşi	8 (6.5)
Uzman bilgisine danışarak kendi+ebeveynler	4 (3.3)
Uzman bilgisine danışarak kendi+kardeş	1 (0.8)
Uzman bilgisine danışarak aile ile birlikte	2 (1.6)
Toplam	122 (100.0)

6.4. İşletme Özellikleri

Bu bölümde çiftçilerin ürün desenleri, ürünlerini pazarlama yöntemleri, kayıt tutma durumları ve yaşadıkları problemler gibi işletmeye özgü özellikler incelenmektedir. Çiftçilerin ürün desenleri ile ilgili bilgileri anket yapılan 2015 yılına aittir.

6.4.1. Ürün deseni

Ürün deseni, çiftçilerin tarımsal işletmelerinde bir üretim dönemi boyunca ürettiği tüm ürünleri ifade etmektedir. Sebze yetiştiricileri için bir üretim dönemi yazlık ve kışlık olmak üzere iki sezondan oluşmaktadır. Bu nedenle araştırmada çiftçilerin ürün desenleri yazlık ve kışlık olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Ürün desenleri ile ilgili şekiller oluşturulurken ürünlerin ekim alanları (dekar) baz alınmıştır.

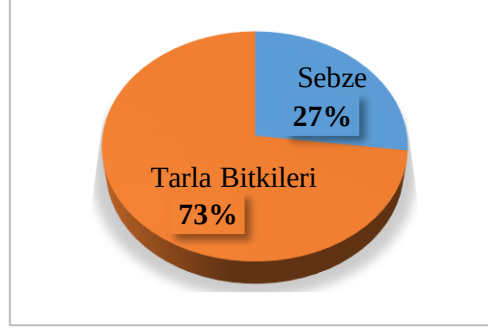
Yazlık ve kışlık olarak üretilen ürünleri detaylı olarak incelemenden önce anket yapılan çiftçilerin ürettikleri ürün çeşitleri ile ilgili bilgiler Çizelge 6.16'da verilmektedir. Çizelgeye göre çiftçiler minimum 1 maksimum 12 çeşit ürün üretmekte olup ortalama 6 çeşit ürün üretmektedirler. Anket yapılan çiftçiler arasında yazlık ya da kışlık sebze üretmeyi tercih etmeyen çiftçiler de mevcuttur.

Çizelge 6.16. Ürün çeşitleri

Ürünler	N	Minimum	Maksimum	Medyan	Standart sapma
Yazlık	122	0	7	3	1.296
Kışlık	122	0	7	2.5	1.407
Toplam	122	1	12	6	2.217

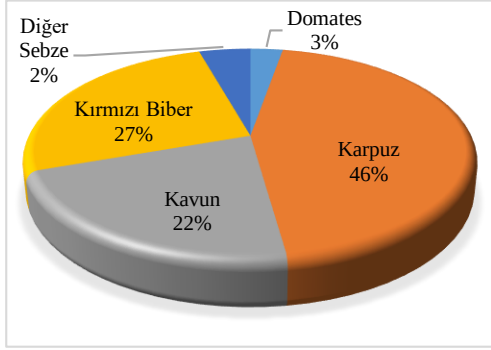
6.4.1.1. Yazlık ürün deseni

Anket yapılan çiftçilerin sadece sebze üretmediğini sebzenin yanı sıra tarla bitkileri (tahıl) üretiminde de bulundukları ve beraberinde hane halkı ihtiyaçlarını karşılamak için hayvancılıkla meşgul oldukları daha önceki bölümde ifade edilmişti (bkz. yönetsel özellikler). Araştırma alanında tarla bitkilerinin içerisinde yer alan çeltik, buğday, dane mısır gibi ürünlerin kuru mahsul olmasından kaynaklı depolama imkânının olması ve bozulma durumlarının söz konusu olmaması dolayısıyla bölgede üretimlerinin yoğun olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Ele alınan çiftçiler yazın arazilerinin %73'ünü tarla bitkilerine, %27'sini ise sebze üretimine ayırmaktadırlar (Şekil 6.3).

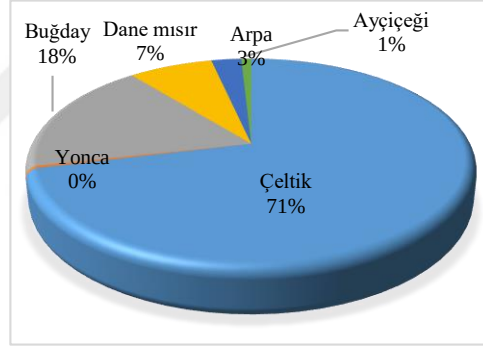

Şekil 6.3. Araştırma alanında yazlık ürün deseni

Çiftçilerin yazlık ürün olarak arazilerinde yetiştirdikleri sebze ürünleri incelendiğinde çiftçilerin %46 oranında karpuz üretmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Karpuz ürününü sırasıyla, kırmızıbiber (%27), kavun (%22), domates (%3) ve biber grupları, patlıcan, fasulye, bal kabağı, bamya ve maydanozun yer aldığı diğer sebze ürünleri (%2) takip etmektedir. Çiftçilerin en fazla yetiştirdikleri ilk üç tarla bitkisi ise %71 çeltik, %18 buğday ve %7 dane mısır olarak sıralanmaktadır.

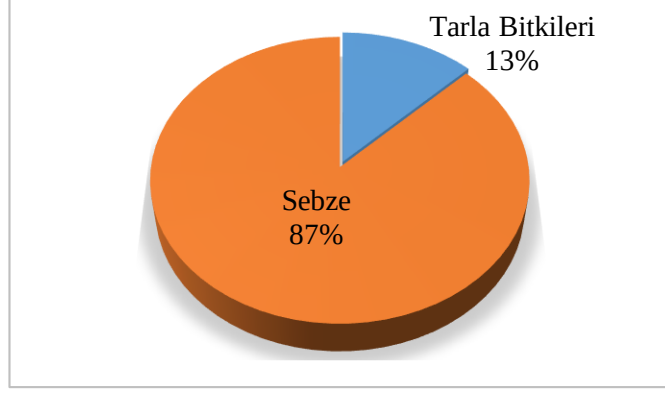
Şekil 6.4. Yazlık sebzeler

Şekil 6.5. Tarla bitkileri

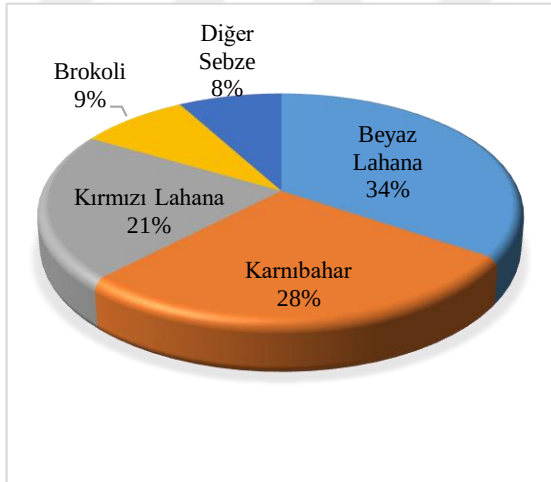
6.4.1.2. Kışlık ürün deseni

Kışlık ürün deseni incelendiğinde, çiftçiler kışlık ürün olarak %87 oranında sebze, %13 oranında ise tarla bitkileri üretimi yapmaktadırlar.

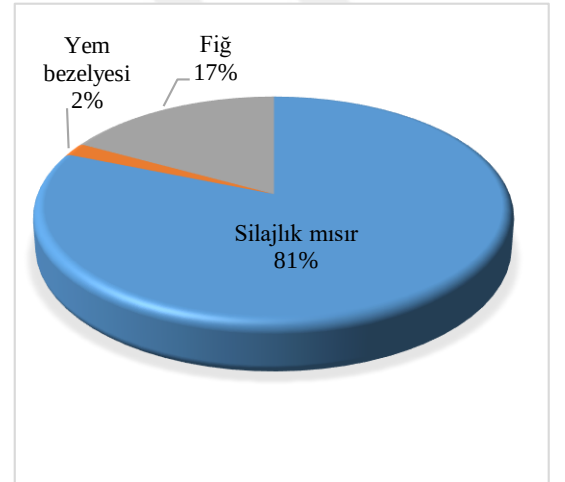

Şekil 6.6. Araştırma alanında kışlık ürün deseni

Anket yapılan çiftçilerin üretimini yaptıkları sebze ürünleri ve tarla bitkileri ayrıntılı olarak Şekil 6.7 ve Şekil 6.8’de gösterilmektedir. Çiftçilerin kışlık sebze olarak arazilerinin %34’ünde beyaz lahana, %28’inde karnabahar, %21’inde kırmızı lahana, %9’unda brokoli ve %8’inde pırasa, ıspanak, karalahana, marul, kereviz, enginar, turp ürünlerinin içerisinde olduğu diğer sebzelerin üretimini yaptıkları Şekil 7’de gösterilmektedir. Kışlık olarak yetiştirilen tarla bitkilerinde ise %81 ile silajlık mısır ilk sırada yetiştirilen ürün olmaktadır. Bu ürünü %17 ile fiğ ve %2 ile yem bezelyesi takip etmektedir.

Şekil 6.7. Kışlık sebzeler

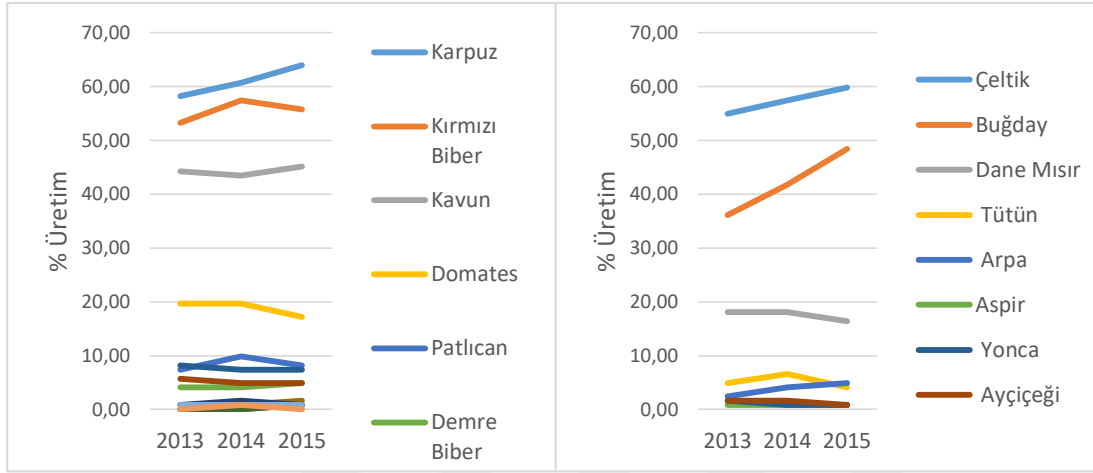

Şekil 6.8. Tarla bitkileri

6.4.1.3. Son üç yılda yetiştirilen ürün trendleri

Araştırmada yazlık ve kışlık olarak yetiştirilen ürünler bakımından çiftçi sayısındaki eğilim grafik yardımıyla incelenmiştir. Yetiştirilen yazlık sebze ürünlerine ait grafik

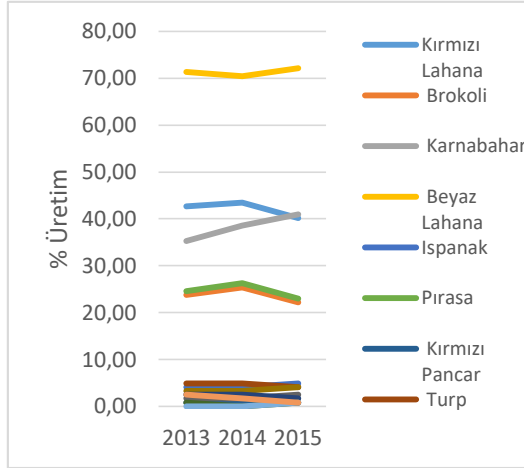
incelendiğinde, yıllar itibariyle yüksek oranda bir değişim gözlenmemekle birlikte karpuz ve kavun üreten çiftçi oranında bir artış yaşandığı tespit edilmiştir. Anket esnasında karpuz üretiminde zarar yaşandığı dile getirilmesine rağmen üreten çiftçi sayısının artması ürün deseninin belirlenmesinde fiyatların önemli olmadığını yansıtmaktadır. Aynı zamanda araştırma alanında çeltik ve buğday üretimi yapan çiftçilerin sayısında da bir artış olduğu belirlenmiştir.

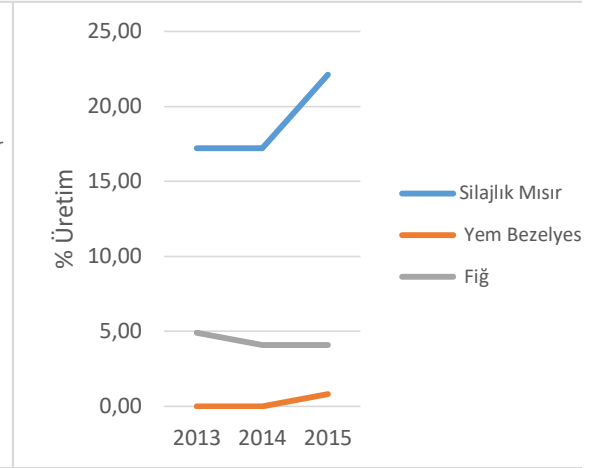
Şekil 6.9. Yazlık sebze üretimi (%)

Şekil 6.10. Yazlık tarla bitkileri üretimi (%)

Son üç yılda yetiştirilen kışlık ürünler ile ilgili grafikler incelendiğinde ise, kırmızı lahana, pırasa ve brokoli üretimi yapan çiftçilerin sayısında azalış olurken beyaz lahana ve karnabahar üretimi yapan çiftçilerin sayısında bir artış olduğu tespit edilmiştir. Tarla bitkilerine bakıldığında ise yem bezelyesi ve silajlık mısır üretimi yapan çiftçilerin sayısında bir artış yaşanmıştır. Bu durumun çiftçiler tarafından silajlık mısırın ara ürün olarak tercih edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Fiğ ise çiftçiler tarafından yeşil gübre olarak değerlendirilmekte ancak silajlık mısır, Karadeniz Bölgesi ve araştırma alanı için alternatif ikinci ürün olarak önemli bir sırada yer almaktadır (Çiğdem ve Uzun, 2006).

Şekil 6.11. Kışlık sebze üretimi (%)

Şekil 6.12. Kışlık tarla bitkileri üretimi (%)

Çiftçilerin son üç yılda üretmeye karar verip ürettikleri ürünler hakkındaki düşünceleri Çizelge 6.17’de gösterilmektedir. Çizelgeye göre çiftçilerin 2014 yılında ürettikleri ürünler ile ilgili düşüncelerinden elde edilen toplam skor 2013 ve 2015 yıllarına göre daha fazladır. 2014 yılında çiftçiler ürettikleri ürünlerden beklentilerinin bekledikleri gibi iyi oldukları diğer yıllarda ise ürün desenlerini tatmin edici buldukları görülmektedir. Bunun nedeni olarak, 2014 yılında diğer yıllara göre hava koşullarının elverişli olduğu ifade edilmiştir.

Çizelge 6.17. Çiftçilerin ürün deseni kararları hakkındaki düşünceleri

Yıllar	Frekans (Önem sıralaması, %)					Toplam Skor
	Çok iyi (1)	İyi (2)	Tatmin edici (3)	Kötü (4)	Çok kötü (5)	
2013	10 (25.6)	52 (33.6)	44 (39.3)	13 (25.5)	3 (33.3)	419 (33.3)
2014	18 (46.2)	63 (40.6)	23 (20.5)	16 (31.4)	2 (22.2)	445 (35.3)
2015	11 (28.2)	40 (25.8)	45 (40.2)	22 (43.1)	4 (44.5)	398 (31.5)
Toplam	39 (100.0)	155 (100.0)	112 (100.0)	51 (100.0)	9 (100.0)	1262 (100.0)

Toplam Skor = (1.sıradaki frekans×5) + (2.sıradaki frekans×4) + (3.sıradaki frekans×3) + (4.sıradaki frekans×2) + (5.sıradaki frekans×1)

6.4.2. İşletme kaydı

Anket yapılan çiftçilerin işletmelerinde kayıt tutma durumları incelenmiştir ve çiftçilerin %51.6’sının işletmeleri ile ilgili kayıt tutmadıkları %48.4’ünün ise kayıt tuttıkları belirlenmiştir. Tarım işletmelerinin gerçekleştirdikleri faaliyet ile ilgili kayıt

tutmaları önem arz etmektedir ancak işletmelerden ileri derece muhasebe kaydı tutmaları beklenmemektedir. Ürünlerin ekim, sulama, ilaçlama, gübreleme ve hasat tarihleri, üretim döneminde karşılaşılan problemler, masraf kalemleri, ekilen arazi büyüklüğü, elde edilen üretim miktarları ve ürünlerin satış fiyatları, diğer çiftçilerin takibi ve yapılan gözlemlerin kayıt altına alınması işletmelerin bir sonraki yıl planlı bir üretim dönemi geçirmelerini sağlayarak işletmenin başarısını artırmaktadır. Ayrıca sebze ürünlerinin çok çeşitli olması ve yetiştirilme teknikleri ve zaman bakımından da farklılıklar göstermesi sebze üreten işletmelerin kayıt tutmasının önemini artırmaktadır.

Çizelge 6.18. Çiftçilerin kayıt tutma durumu

Kayıt tutma durumu	Frekans (%)
Evet	59 (48.4)
Hayır	63 (51.6)
Toplam	122 (100.0)

İşletme kaydı tutan çiftçilerin %88.1'i deftere %11.9'u ise ürünlerle ilgili takibi takvime not alarak gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir.

Çizelge 6.19. Kayıt tutulan araç

Kayıt tutulan araç	Frekans (%)
Takvim	7 (11.9)
Çiftçi ajandası	52 (88.1)
Toplam	59 (100.0)

Çiftçilerin kayıt tuttıkları konular Çizelge 6.20'de gösterilmektedir. Çizelgeye göre, çiftçilerin ilk sırada defterlerine kayıt aldıkları konular ekim (%29.4), (tarih, sulama miktarı vb.), verim durumları (%17.6), maliyetler (%13.7), kullanılan girdiler (13.7) ve borçları (%5.9) ile ilgili konulardır. İkinci sırada ise, verim (%24.3), kullanılan girdiler (%16.3), ilaçlama (%13.5), ekim (%10.8) ve maliyet (%10.8) konularında kayıt tutulmakta olup üçüncü sırada en fazla maliyet (%23.4), elde edilen kazanç (%20.0), verim (%16.7), girdi (%13.3) ve çalıştırılan işçi (%13.3) ile ilgili konular hakkında kayıt tutulmaktadır.

Çizelge 6.20. Kayıt tutulan konular

Kayıt tutulan konular	Frekans (Önem sıralaması, %)			Toplam skor (%)
	1.	2.	3.	
Ekim	15 (29.4)	4 (10.8)	1 (3.3)	54 (21.4)
Verim	9 (17.6)	9 (24.3)	5 (16.7)	50 (18.7)
Maliyet	7 (13.7)	4 (10.8)	7 (23.4)	36 (14.3)
Girdi	7 (13.7)	6 (16.3)	4 (13.3)	37 (14.7)
İlaçlama	2 (3.9)	5 (13.5)	2 (6.7)	18 (7.0)
Kazanç	2 (3.9)	2 (5.4)	6 (20.0)	16 (6.3)
Borç	3 (5.9)	3 (8.1)	0 (0)	15 (5.5)
Çalıştırılan işçi	1 (2.0)	2 (5.4)	4 (13.3)	11 (4.3)
Talebi olan ürünler	1 (2.0)	2 (5.4)	0 (0)	7 (2.7)
Fide gelim tarihleri	2 (3.9)	0 (0)	0 (0)	6 (2.4)
Tohum çeşidi	1 (2.0)	0 (0)	1 (3.3)	4 (1.5)
Tecrübeler	1 (2.0)	0 (0)	0 (0)	3 (1.2)
Toplam	51 (100.0)	37 (100.0)	30 (100.0)	252 (100.0)

Toplam Skor= (1.sıradaki frekans×3)+(2.sıradaki frekans×2)+(3.sıradaki frekans×1)

6.4.3. Problemler

Anket yapılan çiftçilere ürünlerini yetiştirirken karşılaştıkları problemleri öncelik sıralarına göre belirtmeleri istenmiş, 21 çiftçi problem yaşamadığını belirtmiştir. Geri kalan 101 çiftçinin dile getirdiği problemler Çizelge 6.21’de sunulmuştur. Çiftçilerin en çok karşılaştıkları problemler, hastalık (63.4), iklimde yaşanan değişiklik (%14.8) ve zararlılar ile mücadelede zorlanmalarıdır (%11.9). Çiftçilerin ikinci olarak dile getirdikleri problemler ise zararlılar ile mücadele (%34.7), hastalık (%63.4) ve iklim değişikliğidir (%18.4). Toplam skor bakımından incelendiğinde çiftçilerin ürünlerini yetiştirirken karşılaştırdıkları problemler hastalık (143), zararlı mücadelesi (16.3) ve iklim değişikliği (39) olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 6.21. Çiftçilerin karşılaştıkları problemler

Yaşanılan problemler	Frekans		Toplam skor (%)
	(Önem sıralaması, %)		
	1.	2.	
Hastalık	64 (63.4)	15 (30.6)	143 (57.0)
Zararlı mücadelesi	12 (11.9)	17 (34.7)	41 (16.3)
İklim değişikliği	15 (14.8)	9 (18.4)	39 (15.5)
Diğer problemler	10 (9.9)	8 (16.3)	28 (11.2)
Toplam	101 (100.0)	49 (100.0)	251 (100.0)

Toplam Skor= (1.sıradaki frekans×2)+(2.sıradaki frekans×1)

6.4.4. Pazarlama

Yetiştirilen ürünlerin pazarlama yöntemleri incelendiğinde, çiftçilerin %64.8'i Bafra ilçesi haline, %14.7'si hal ile birlikte köye gelen pazarcılara, %12.3'ü hale satmakla birlikte kendileri de semt pazarında ürünlerini pazarlamaktadırlar. Bafra ilçesi köylerinde sebze üretiminde bulunan çiftçiler yoğun olarak ilçede bulunan hale ürün satmaktadırlar.

Çizelge 6.22. Çiftçilerin ürünlerini pazarlama yöntemleri

Ürünlerin pazarlandığı yer	Frekans (%)
Hal	79 (64.8)
Hal+Şehir dışından gelen pazarcılar	18 (14.7)
Hal+Pazar (kendi)	15 (12.3)
Hal+Kooperatif	4 (3.3)
Hal+Market	3 (2.5)
Şehir dışından gelen pazarcılar	2 (1.6)
Kooperatif+Market	1 (0.8)
Toplam	122 (100.0)

6.5. Performans Özellikleri

Bu bölümde çiftçilerin işletme performansı ile ilgili değişkenler ortaya koyulmaktadır. Bu araştırma için çiftçilerin işletme performansı, bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinden elde ettikleri üretim miktarı ve gelirden oluşmaktadır.

Faaliyet bütçeleri, işletme yöneticilerinin yararlandığı karar verme vasıtalarından olup, işletmede yetiştirilecek ürünlerin gelirleri, giderleri ve bırakacakları karların tahminini göstermektedir (Cinemre, 2010). Faaliyet bütçesinin kapsadığı konular işletmenin ürettiği ürünlerden elde ettikleri gelir, değişken ve sabit masrafları, brüt gelir ve net gelirden oluşmaktadır. Ancak karlılık ölçümlerinden biri olan net çiftlik gelirini küçük aile işletmeleri düzeyinde kesin olarak hesaplamak zor olduğundan ayrıca bu araştırmada ayrıntılı bir ekonomik analiz yapmak amaçlanmadığından dolayı işletmelerin bitkisel üretim faaliyetlerinden elde ettikleri brüt gelirin hesaplanması yeterli görülmektedir.

Araştırmanın bitkisel üretim kısmında, anket yapılan çiftçilerin bir üretim dönemi boyunca ürettiği tüm bitkisel ürünlerin üretim miktarı ve satış yaptığı ürünlerden elde ettiği brüt gelir yer almaktadır. Araştırmanın öncelikli faaliyet alanı sebze üretimi olduğundan dolayı bitkisel üretimin ilk kısmında sebze üretim miktarları ve ekiliş alanları ayrıntılı bir şekilde sunulmaktadır. Daha sonra çiftçilerin üretimini gerçekleştirdikleri tarla bitkilerine ait üretim miktarı verilmektedir. Araştırmada yer alan brüt gelir, çiftçilerin ürettikleri ve satışa sundukları ürünlerden elde ettikleri gelirden ürünlere ait değişken masrafların düşürülmesi ile elde edilmiştir. Üretim yapılan yıla ait masraf kalemleri Bafra Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü'nün ilgili biriminden alınmıştır.

6.5.1. Bitkisel üretim

Araştırma alanı olan Samsun ilinde sebze, meyvecilik, hayvancılık ve tahıl üretimi ağırlıklı olarak yapılmaktadır. Ancak Samsun ili Bafra ilçesinde üretilen sebze miktarı açısından Türkiye'de önemli iller arasında yer almaktadır. Samsun ili sebze üretiminde ilk 10 il arasındadır. En çok ekilişi yapılan ve ihracata uygun ürünler domates, karpuz, biber, kavun, kırmızı lahana, beyaz lahana, brokoli, patlıcan, fasulye, marul, pırasa, ıspanak, karnabahar gibi sebzelerdir.

Anket yapılan çiftçiler tarafından üretilen sebze ürünleri ise ekilen alan (da) ve miktar (ton) bakımından TÜİK tarafından yapılan sınıflamaya göre oluşturulmuş olup Çizelge 6.23'de gösterilmektedir.

Çizelge 6.23. Sebze üretim durumu

Kategoriler	Ürünler	Ekilen alan (da)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/da)
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	Karpuz	1 715.5	12 847	7 488.8
	Kavun	855.5	3 321.75	3 882.8
	Biber	1 006.5	3 931.5	16 272.1
	Domates	103.8	606 425	5 845
	Patlıcan	16	100	6 250
	Bal kabağı	5	5	1 000
	Fasulye	4	2.5	1 250
	Bamya	0.5	03	600
Yumru ve Kök Sebzeler	Pırasa	267	1 304.5	4 885.8
	Turp	54.5	210.95	1 169.9
	Kırmızı pancar	10	50	5 000
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Sebzeler	Beyaz lahanası	1961.5	9 532 375	4 859.7
	Kırmızı lahanası	1 200	5 220 875	4 350.7
	Karnabahar	1 600.5	4 569.25	2 854.9
	Brokoli	463.5	565.6	1 220.3
	Enginar	30	120	4 000
	Ispanak	42	68	1 619.0
	Marul	14.5	35.5	2 448.2
	Kereviz	4.5	11.25	2 500
	Pazı	5	10	2 000
	Brüksel lahanası	3	4.5	1 500

Çizelge 6.23’de görüldüğü üzere, Bafra ilçesinde anket yapılan çiftçiler 9 362.7 da alanda yaklaşık 42.5 milyon ton sebze üretimi yapmaktadırlar. Çiftçiler en fazla meyvesi için yetiştirilen ürünlerin (karpuz, kavun, biber çeşitleri domates) üretimini tercih ederken ikinci sırada başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeleri (beyaz lahanası, kırmızı lahanası, karnabahar, brokoli) üretmeyi tercih etmektedirler.

Bitkisel üretim kaynaklarının başında yer alan tarla bitkileri tarlada yetiştirilen otsu yapılı tek yıllık bazıları da odunsu yapılı çok yıllık bitkilerdir. Ürün gruplarına göre tarla bitkileri, tahıllar, yemeklik baklagiller, endüstri bitkileri ve yem bitkileri olarak dört gruba ayrılmaktadır. Araştırma alanı olan Bafra ilçesinde çiftçiler tarla bitkisi olarak tahıl, yem bitkileri az da olsa endüstri bitkisi üretimi gerçekleştirmektedirler. Çiftçilerin yetiştirdikleri tarla bitkilerine ait üretim miktarları (ton) ve ekiliş alanları (da) Çizelge 6.24’de gösterilmektedir. Çizelgeye göre, anket yapılan çiftçiler 11 535 8 da alanda toplam 10 026 997 ton tarla bitkisi üretimi gerçekleştirmektedirler. Ürün grupları içerisinde en çok üretimi yapılan tahıllardır. Tahıl grubu içerisinde çeltik 5 640 192 ton ile Bafra ilçesinde anket yapılan çiftçiler tarafından en çok üretimi yapılan tahıl olmaktadır.

Çizelge 6.24. Tarla bitkileri üretim durumu

Tarla Bitk.	Ürünler	Ekilen alan (da)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/da)
Tahıllar	Çeltik	7 565.8	5 640 192	745.5
	Buğday	1 995	1 049 120	525.9
	Mısır	760	762.25	1 003
	Arpa	271	151	557.2
Endüstri Bitkileri	Aspir	10	2	200
	Ayçiçeği	90	22.5	250
	Tütün	50	19	380
Yem Bitkileri	S. Mısır	667	2 333 76	3 498.9
	Yonca	35	8.4	240
	Fiğ	140	38 775	277

Araştırmaya dâhil olan çiftçilerin bitkisel üretim durumlarına ait çizelge aşağıda yer almaktadır. Çizelgeye göre çiftçiler 20 898.5 da alanda 52 517 272 ton bitkisel üretim faaliyeti gerçekleştirmektedirler. Toplam üretimin %81'i sebze üretimine aittir.

Çizelge 6. 25. Bitkisel üretim durumu

Bitkisel Ürünler	Ekilen alan (da)	Üretim miktarı (ton)
Sebze	9 362.7	42 517 275
Tahıl+Endüstri+Yem bitk.	11 535.8	10 026 997
Toplam	20 898.5	52 544 272

Çiftçilerin bitkisel üretim faaliyetlerinden elde ettikleri brüt gelir Çizelge 6.26'da gösterilmektedir. Çiftçilerin brüt gelirleri incelendiğinde, bazı çiftçilerin elde ettikleri gelirlerin uç değerde olduğu bu nedenle araştırmaya dâhil olan diğer çiftçiler arasında gelir bakımından normal dağılım gözlenmediği belirlenmiştir ($p<0.05$). Bu nedenden dolayı anket yapılan çiftçilerin brüt gelirleri medyan değerine göre incelenmiştir. Bu değere göre, çiftçilerin elde ettikleri brüt gelir ortalama 73 790.1 TL'dir.

Çizelge 6.26. Bitkisel üretim faaliyetlerinden elde edilen brüt gelir

	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Medyan	IQR
Gelir	122	-52029.10	3826080.20	135683.5	73790.1	108504.97

Araştırma verilerinin analiz edilmesi esnasında özellikle karpuz üretimi yapan çiftçilerin ürünün satış fiyatının sürekli dalgalanmalar göstermesi nedeniyle zarar ettikleri tespit edilmiştir. Çiftçiler ürünlerinin satışını genellikle hale yapmaktadır ve ürünlere ait belirli bir satış fiyatı bulunmamaktadır. Ürünü sabah belli bir fiyattan hale satan çiftçi akşam tekrar ürün getirdiğinde farklı bir fiyatla karşılaşmaktadır. Bu nedenle sebze üretimi yapan çiftçiler arasında büyük oranlarda gelir farklılıkları oluşmaktadır. Her bir çiftçinin ürünlerinin satış fiyatlarının farklılık göstermesinde arazi büyüklükleri, satılan ürün miktarı, üretilen çeşit sayısı, haldeki komisyoncunun tanındık olması vb. gibi faktörlerde etkili olmaktadır.

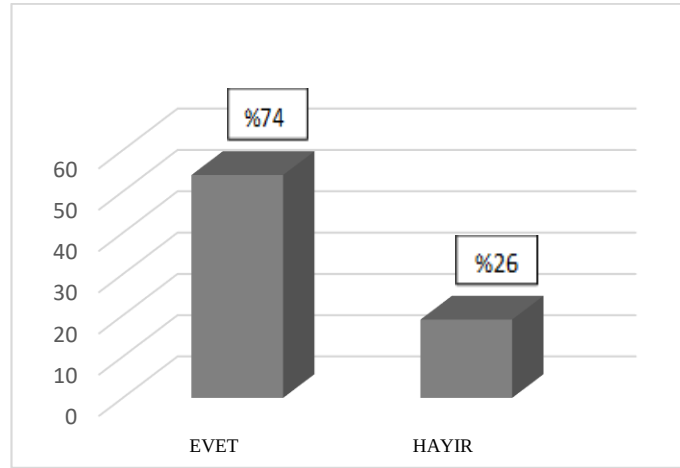
6.5.2. Hayvansal üretim

Çizelge 6.27’de çiftçilerin hayvancılık yapma durumları ile ilgili bilgiler verilmektedir. Çizelgeye göre anket yapılan çiftçilerin %40.2’sinin hayvancılık yapmadığı, %59.8’inin ise hayvancılık yaptığı görülmektedir.

Çizelge 6.27. Hayvancılık yapma durumu

Hayvancılık yapma durumu	Frekans (%)
Evet	73 (59.8)
Hayır	49 (40.2)
Toplam	122 (100.0)

Bitkisel üretim yanında hayvansal üretim yaptığını ifade eden çiftçilerin %26’sı hane halkı ihtiyacını gidermek amacıyla yaptıklarını dolayısıyla ticari amaçlı yapmadıklarını belirtmişlerdir. Hayvansal üretim yapan çiftçilerin %74’ü ticari amaçlı hayvancılık yapmaktadırlar (Şekil 6.13).

Şekil 6.13. Ticari hayvancılık yapma durumu

Ticari amaçlı hayvansal üretim yapan çiftçilerin elde ettiği gelir durumu Çizelge 6.28’de gösterilmektedir. Çiftçilerin elde ettikleri gelir incelendiğinde, bitkisel üretimden elde edilen brüt gelirden olduğu gibi uç değerler çiftçiler arasındaki gelirin normal dağılım göstermemesine neden olmaktadır ($p<0.05$). Bu nedenden dolayı anket yapılan çiftçilerin hayvancılık faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler de medyan değerine göre incelenmiştir. Bu değere göre, çiftçilerin elde ettikleri gelir ortalama 11 936 TL’dir.

Çizelge 6.28. Hayvansal üretim faaliyetlerinden elde edilen gelir

Gelir	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Medyan	IQR
	54	1000.0	135000.0	23655.4	11936.0	21817.0

Çizelge 6.26 ve 6.28’de anket yapılan çiftçilerin bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler yer almaktadır. Çizelgelerden de görüldüğü üzere araştırma alanındaki çiftçiler yoğun olarak bitkisel üretim faaliyeti gerçekleştirmektedirler. Çiftçiler ihtiyaç olarak üretimini yaptıkları hayvansal ürünlerin kendilerine fazla olan kısmını satmakta ve gelir elde etmektedirler. Çiftçilerin bitkisel ve hayvansal üretimden elde ettikleri toplam gelir Çizelge 6.29’da gösterilmektedir. Çiftçilerin elde ettikleri toplam gelir normal dağılım göstermemektedir ($p<0.05$). Bu nedenle medyan değerine göre çiftçilerin elde ettikleri toplam gelir ortalama 78 146.5 TL’dir.

Çizelge 6.29. Bitkisel ve hayvansal üretimden elde edilen toplam gelir

Toplam	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Medyan	IQR
Gelir	122	-37029 .05	3826080 .0	145766 .1	78146 .5	124443 .8

6.6. Sosyal Özellikler

Daha önce yapılan araştırmalardan yola çıkılarak insanların bir araya geldikleri ve paylaşımlarda bulundukları sosyal ortamların karar verme aşamasında etkili olabileceği düşünülmektedir. Kendi iç dünyasından çıkan insan farklı ortamlara girerek farklı düşünen insanlarla bir araya gelmekte ve karşılaştığı olaylara bakış açısını değiştirebilmektedir. Bu durum kırsal alanda yaşayan çiftçiler için özellikle bu şekildedir. Çiftçiler örneğin herhangi bir yeniliği hemen uygulamaya karar vermekte zorlanabilmekte hatta doğrudan olumsuz bir tutum içerisine girebilmektedirler. Ancak diğer çiftçiler ile bir araya geldiklerinde onlardan duydukları ile yenilik hakkında düşünme aşamasına girebilmektedirler. İyi tarım uygulamalarının benimsenmesini etkileyen faktörler üzerine yapılan bir araştırmada çiftçilerin tarımsal eğitime katılım oranlarının yüksek olmasının iyi tarım yapma durumunu artırdığı tespit edilmiştir (Hasdemir ve Taluğ, 2012). Dolayısıyla çiftçilerin diğerleri tarafından yapılan herhangi bir tarımsal yeniliğin başarı getirdiğini duymaları ve bu faaliyete ilişkin gözlemleri yeniliğe karşı tutumlarını zaman içerisinde değiştirebilmektedir.

Araştırma alanında veri toplama esnasında Bafra ilçesindeki çiftçilerin sebze birliğine çok sık uğramaları ve değişik konularda bilgi aldıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu araştırma için çiftçilerin ürün deseni kararlarını etkileyebilecek sosyal ortamların çiftçi örgütleri ve katıldıkları eğitim toplantılarının olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmanın sosyal özellikler kısmında anket yapılan çiftçilerin herhangi bir tarımsal örgüte kayıtlılık durumu ve eğitime katılım durumları incelenmektedir. Ayrıca farklı tarımsal uygulamaları yapan çiftçilerin de karar aşamasında farklı davranabilecekleri düşünüldüğünden çiftçilerin iyi tarım (İTU) ve çevre amaçlı tarım arazilerini koruma (ÇATAK) uygulamalarını yapma durumları gibi sosyal özellikleri de tespit edilmiştir.

6.6.1. Örgütlenme Durumu

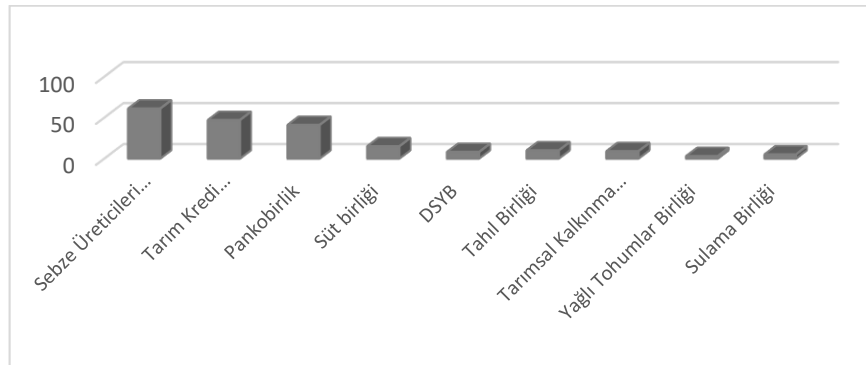
Tarımın gelişmesinde, yönlendirilmesinde, sanayileşmesinde ve finansmanında tarımsal kooperatifler itici güç durumundadır (Turan, 1997). Bu nedenle tarımın gelişmesini sağlayacak çiftçilerin bir araya gelerek örgütlenebilmeleri hem mesleki dayanışma sağlayabilmeleri hem de tarımsal faaliyetler konusunda bilinçlendirilmeleri açısından son derece önemli görülmektedir.

Çiftçi örgütleri tarımsal amaçlı kooperatifler, ziraat odaları, çiftçi dernekleri ve birliklerini kapsayan çiftçi örgütlerinden oluşmaktadır. Anket yapılan çiftçilerin bu örgütlerden herhangi birine kayıtlılık durumu Çizelge 6.30’da gösterilmektedir. Çizelgeye göre, çiftçilerin %77’si tarımsal örgüte kayıtlı iken, %23’ü kayıtlı değildir.

Çizelge 6.30. Çiftçilerin örgüte kayıt durumu

Örgüte kayıt durumu	Frekans (%)
Evet	94 (77.0)
Hayır	28 (23.0)
Toplam	122 (100.0)

Tarımsal örgüte kayıt olan çiftçilerin kayıtlı oldukları çiftçi örgütlerine ait bilgiler Şekil 6.14’de gösterilmektedir. Şekle göre anket yapılan çiftçiler tarafından en fazla kayıt olunan çiftçi örgütü sebze üreticileri birliği olup takiben tarım kredi kooperatifi ve pancar ekicileri kooperatifi gelmektedir. Anket yapılan çiftçiler sebze üretimine herhangi bir destekleme olmamasından dolayı ÇKS kayıtlarının bulunmadığını ve bu nedenden dolayı Ziraat Odasına kayıtlı olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 6.14. Kayıtlı olunan çiftçi örgütleri

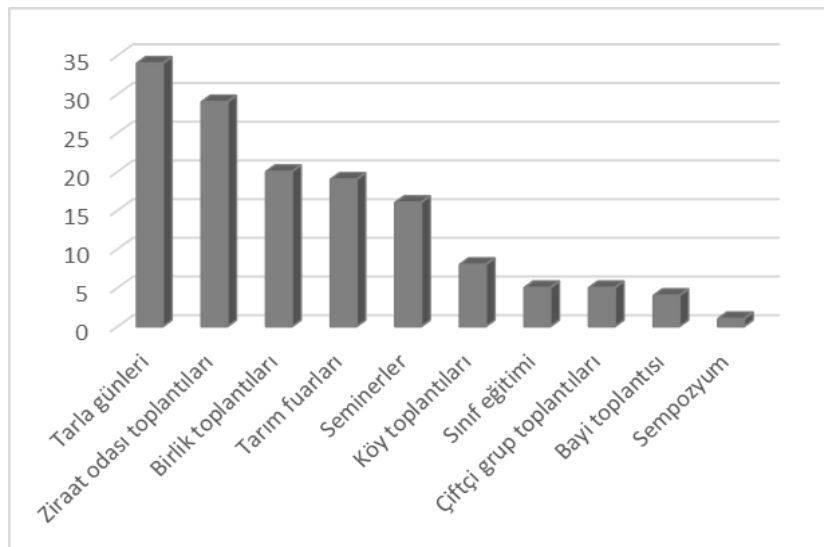
6.6.2. Çiftçi eğitim ve yayım çalışmalarına katılım

Yayım eğitimi, kırsal alanda yaşayan tüm halkın gereksinim duyduğu bilgi ve becerilerin kazandırılması amacıyla gerekli eğitim ve öğretim metotlarını kapsamaktadır. Yayım eğitimi aynı zamanda insanların sağlıklı fikir oluşturmalarına ve doğru karar verebilmelerine yardımcı olmak için bilinçli bir şekilde onlara bilgi kazanımı sağlamak ve iletişim kurmalarına yardımcı olmaktadır (Demiryürek, 2015). Bu nedenle tarımda karar verici olan çiftçilerin eğitim ve yayım çalışmalarına katılımları önemlidir. Anket yapılan çiftçilerin eğitim ve yayım çalışmalarına katılım durumlarına ait bilgiler Çizelge 6.31’de yer almaktadır. Çiftçilerin %69’u eğitimlere katılmakta ve %31’i ise haberdar olmadıklarından dolayı katılmamaktadırlar.

Çizelge 6.31. Çiftçilerin eğitim ve yayım çalışmalarına katılım durumları

Çiftçi eğitim ve yayım çalışmalarına katılım	Frekans (%)
Evet	84 (68.9)
Hayır	38 (31.1)
Toplam	122 (100.0)

Eğitime katılan çiftçilerin katıldıkları çiftçi eğitimlerine ait bilgiler Şekil 6.15’de yer almaktadır. Çiftçiler sırasıyla tarla günlerine, ziraat odası ve sebze üreticileri birliğinin düzenlemiş olduğu toplantılara, il içi-il dışı tarım fuarlarına katılım göstermektedirler.

Şekil 6.15. Katılım sağlanan çiftçi eğitim ve yayım çalışmaları

6.6.3. İyi tarım ve çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması uygulamaları (İTU ve ÇATAK)

İyi tarım ve çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması uygulamaları alternatif bir tarımsal üretim modeli olmayıp kimyasal ilaç, suni gübre uygulamaları söz konusu olduğunda insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyecek şekilde uygulamaktır. Bazı çiftçiler tarımın sürdürülebilirliği açısından önemli olan bu uygulamaların gerekli olduğunu düşünmekte ve uygulamaya geçmektedirler.

Araştırmada anket yapılan çiftçilerin %53.3'ünün iyi tarım uygulamalarını %9.8'inin ise ÇATAK uygulamalarını gerçekleştirdiği tespit edilmiştir (Çizelge 6.32).

Çizelge 6.32. Çiftçilerin iyi tarım ve çatak uygulama durumları

Uygulamayı yapma durumu		Frekans (%)
İTU	Evet	65 (53.3)
	Hayır	57 (46.7)
ÇATAK	Evet	12 (9.8)
	Hayır	110 (90.2)
Toplam		122 (100.0)

6.7. Çiftçilerin Sosyal ve Ekonomik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Araştırmada sosyal ve ekonomik özellikler tanımlayıcı istatistikler yoluyla belirlenmiştir. Bu kısımda ise incelenen çiftçilerin işletme büyüklük grupları belirlenerek sosyal ve ekonomik özellikleri ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu karşılaştırmaların yapılması, araştırmada belirlenen “Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından işletme grupları arasında farklılık var mıdır?” sorusuna ışık tutacaktır ve araştırmanın diğer bölümlerinde yapılacak analizlerin temel bir parçasını oluşturacaktır.

İncelenen çiftçilerin gelirleri, arazi büyüklükleri ve kişisel indeksler kullanılarak kümeleme analizi yardımıyla işletmeler küçük, orta ve büyük olarak gruplandırılmıştır. Çiftçilerin demografik ve sosyal özelliklerini yansıtan kişisel indeks, eğitim durumu, örgüte kayıtlılık, işletme kaydı tutma durumu, deneyim, mesleki eğitime katılma durumu ve yetiştirdiği ürün sayıları dikkate alınarak skorlama yardımıyla oluşturulmuştur. Bu skorlamada, çiftçilerin eğitim durumu; okur-yazar olma, ilkokul, ortaokul, lise, yüksekokul, üniversite mezunu olma durumuna göre

1'den 6'ya kadar skorlanmıştır. Örgüte kayıtlılık, işletme kaydı tutma ve mesleki eğitime katılma durumları evet (1) - hayır (0) şeklinde; çiftçilerin deneyimleri ise 0-10 yıl arası 1, 11-20 yıl arası 2, 21-30 yıl arası 3, 31-40 yıl arası 4, 41 yıl ve üzeri 5 olarak belirlenmiştir. Yetiştirilen ürün sayısı; 1-3 çeşit arası 1, 4-6 çeşit arası 2, 7-9 çeşit arası 3, 10-12 çeşit arası 4 şeklinde skorlanmıştır. Diskriminant analizi ile işletme gruplarının doğruluk oranı %97.5 olarak belirlenmiştir.

Kümeleme analizi yardımıyla elde edilen işletme grupları Çizelge 6.33'de verilmektedir. Çizelge incelendiğinde araştırmaya konu olan Bafra ilçesinde sebze üretimi yapan çiftçilerin %49.2'sinin küçük, %45.9'unun orta ve %5'inin büyük işletmeler olduğu belirlenmiştir. İncelenen çiftçilere ait işletme grupları belirlendikten sonra sosyal ve ekonomik özellikler ile karşılaştırmalar yapılmış ve sonuçları Çizelge 6.34 ve 6.35'de verilmiştir.

Çizelge 6.33. İşletme grupları

İşletme Grupları	Frekans (%)
Küçük	60 (49.2)
Orta	56 (45.9)
Büyük	6 (4.9)
Toplam	122 (100.0)

Araştırmaya dâhil olan çiftçilerden daha genç ve eğitimli olanların tarımsal faaliyetlerini daha motive bir şekilde sürdürdükleri çiftçilerin eğitim durumu kısmında belirtilmişti. Yapılan tek yönlü varyans analizi ile de işletme grup yöneticilerinin bu demografik değişkenler bakımından önemli farklılıkları tespit edilmiştir. Yapılan istatistik analiz ile büyük işletmeye sahip çiftçilerin orta ve küçük işletmelere göre daha genç ve eğitimli oldukları ortaya koyulmuştur. Tarımsal deneyim açısından incelendiğinde ise orta büyüklükteki işletmelerin deneyimlerinin diğer işletme gruplarından daha fazla olduğu söylenebilmektedir. İşletme gruplarının arazi büyüklüğü, bitkisel ve hayvansal üretimden elde edilen gelir ve üretilen ürün çeşidi bakımından da önemli farklılıkları olduğu ortaya koyulmuştur. Beklendiği gibi, büyük işletmelerin arazi büyüklüklerinin, toplam gelirlerinin ve ürettikleri çeşit sayısının orta ve küçük işletmelerden daha fazla olduğu Çizelge 6.34'te gösterilmektedir.

Çiftçilerin işletmelerini yönetim sistemleri; sadece kendi karar verenler, diğerleri ile birlikte karar verenler ve uzmana danışarak karar verenler olarak üç gruba

ayrılmıştır ve işletme grupları bakımından farklılık olup olmama durumu analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda işletme yönetim sistemleri ve işletme grupları arasında önemli bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Çiftçilerin işletmelerine ait özelliklerden biri olan kayıt tutma durumunun işletme grupları bakımından farklılıkları ki-kare testi ile incelendiğinde önemli bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Küçük işletmelerin %63.3'ü tarımsal faaliyetleri ile ilgili kayıt tutmazken orta büyüklükteki işletmelerin %55.4'ü, büyük işletmelerin ise tamamı kayıt tutmaktadır.

Çizelge 6.34. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile işletme gruplarının karşılaştırılması

Demografik Özellikler	İşletme Grupları		
	Küçük	Orta	Büyük
	Ortalama ± SS	Ortalama ± SS	Ortalama ± SS
Yaş*	44.4 ± 11.5ab	48.6 ± 9.3a	40,5 ± 8.8b
Eğitim sev.**	6.6 ± 3.0b	8.1 ± 3.4b	10.5 ± 4.7a
Deneyim*	26.3 ± 13.6ab	30.5 ± 11.4a	21.0 ± 10.1b
	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)
Aile büyüklüğü	5 (2-9)	5 (2-9)	5 (3-12)
Performans Özellikleri			
Toplam gelir***	50207.59c (-2978.8 / 175442.1)	116605.57b (-37029.1 / 332050.7)	576262.9a (511247.3 / 3826080.2)
Yönetsel Özellikler			
Arazi büyü.***	55 (10-200)c	125 (20-400)b	800 (400-1200)a
Aile işgücü	2 (1-5)	2 (1-5)	3 (1-4)
Tarım dışı gelir	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Yok	25 (41.7)	21 (37.5)	1 (16.7)
Var	35 (58.3)	35 (62.5)	5 (83.3)
	χ ² : 1.485		p>0.05
İşletme yönetim sistemleri			
Kendi	13 (10.7)	12 (9.8)	0 (0)
Birlikte	36 (29.5)	32 (26.2)	5 (4.1)
Uzmana danışarak	11 (9.0)	12 (9.8)	1 (0.8)
	χ ² : 2.086		p>0.05
İşletme Özellikleri			
Ürün çeşidi*	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)
	2 (1-6)b	2 (1-10)b	3 (2-6)a
Kayıt tutma**	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Hayır	38 (63.3)	25 (44.6)	0 (0)
Evet	22 (36.7)	31 (55.4)	6 (100.0)
	χ ² : 10.790		Bağımlılık oranı: %28.5

***p<0.001, ** p<0.01, *p<0.05

Araştırmaya dâhil olan çiftçilerin sosyal özellikleri ile işletme gruplarının karşılaştırılmasına ait bilgiler Çizelge 6.35’de yer almaktadır. Çiftçilerin sosyal özelliklerinden tarımsal faaliyetler ile ilgili eğitime katılma ve çiftçi örgütlerinden herhangi birine kayıtlılık durumu ile işletme grupları arasında bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu farklılık, eğitime katılma ve çiftçi örgütlerine kayıtlı olma durumunu orta büyüklükteki işletmelerin daha fazla tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada belirlenen işletme grupları ile çiftçilerin iyi tarım ve ÇATAK uygulamalarını yapma durumları karşılaştırılmıştır ancak herhangi bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Daha önce Bafra ilçesinde yapılan bir araştırmaya göre, araştırma alanındaki tarımsal işletmelere 2010 yılında ÇATAK kapsamında destek ödemelerinin yapılmaya başlandığı ve işletmelerin büyük çoğunluğunun ÇATAK desteklerinden yararlanmak için iyi tarım uygulamalarına başladıkları görülmektedir (Türkten vd. 2014).

Çizelge 6.35. Sosyal özellikler ile işletme gruplarının karşılaştırılması

Sosyal Özellikler	İşletme Grupları				χ^2
	Küçük Frekans (%)	Orta Frekans (%)	Büyük Frekans (%)	Toplam (%)	
Eğitime Katılma***	Bağımlılık oranı: %32.3				14.176
Hayır	28 (46.7)	8 (14.3)	2 (33.3)	38 (31.1)	
Evet	32 (53.3)	48 (85.7)	4 (66.7)	84 (68.9)	
Çiftçi Örgütlerine Kayıtlılık**	Bağımlılık oranı: %25.9				8.765
Hayır	20 (33.3)	6 (10.7)	2 (33.3)	28 (23.0)	
Evet	40 (66.7)	50 (89.3)	4 (66.7)	94 (77.0)	
İTU					3.567
Hayır	32 (53.3)	24 (42.9)	1 (16.7)	57 (46.7)	
Evet	28 (46.7)	32 (57.1)	5 (83.3)	65 (53.3)	
ÇATAK					3.940
Hayır	55 (91.7)	51 (91.1)	4 (66.7)	110 (90.2)	
Evet	5 (8.3)	5 (8.9)	2 (33.3)	12 (9.8)	

*** $p<0.001$, ** $p<0.01$, * $p<0.05$

6.8. Sonuç

Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri; demografik, yönetsel, performans, işletme ve sosyal özellik olmak üzere beş alt başlığa ayrılmış olup her birine ait bilgiler tanımlayıcı istatistikler (frekans, %) yardımıyla incelenmiştir. Ayrıca bölümün sonunda anket yapılan çiftçilerin dâhil olduğu işletmeler küçük (%49.2), orta (%45.9) ve büyük (%4.9) şeklinde üç gruba ayrılmıştır ve bu bölümde elde edilen çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri ile uygun istatistik analizler yardımıyla karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu karşılaştırma sonuçlarına göre; işletme büyüklük grubu ile ele alınan çiftçilerin yaşı, eğitim seviyesi, tarımsal deneyimi, elde ettikleri tarımsal geliri, arazi büyüklüğü, yetiştirdikleri ürün çeşidi, kayıt tutma durumları, çiftçi eğitimlerine katılma ve örgütlenme durumları arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Bölüm 7’de çiftçilerin kişisel özellikleri (tutum, değer ve hedefler) tanımlanmaktadır. Bölüm 8 çiftçilerin karar stilleri ile ilgili bilgiler sunarken Bölüm 9 çiftçilerin ürün desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörleri Bölüm 10 çiftçilerin ürün desenlerine karar verme sürecini ortaya koymaktadır.

7. ÇİFTÇİLERİN TUTUMLARI, DEĞERLERİ VE HEDEFLERİ

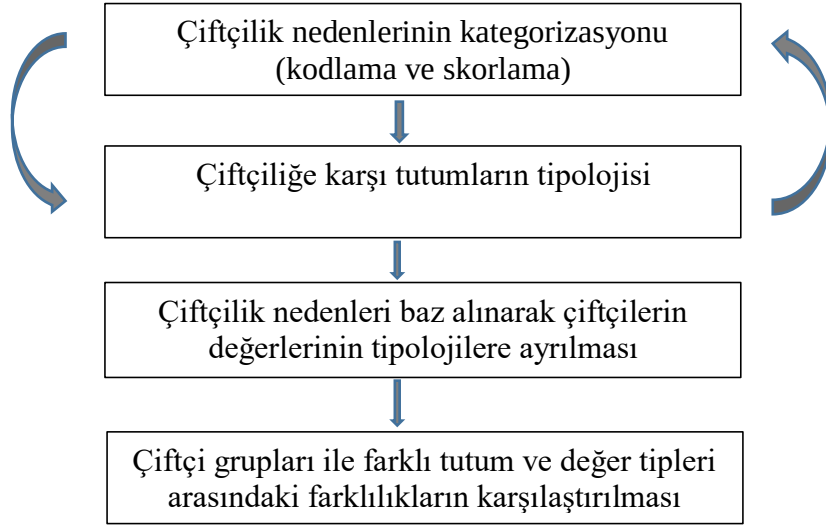
7.1. Giriş

Bu bölümün amaçları: (1) çiftçilerin değerleri, tutumları ve hedeflerini belirlemek; (2) Bölüm 6’da tanımlanan sosyal ve ekonomik değişkenler ile çiftçilerin tutum, değer ve hedefleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Böylece bölüm sonunda araştırmada belirlenen “Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri bakımından kişilik özellikleri arasında farklılık var mıdır?” sorusu cevap bulacaktır.

Anket yapılan çiftçilerin kişilik özellikleri (değerler ve hedefler gibi) karar sürecini yönetmede önemli rol oynayan değişkenlerden biri olarak düşünülmektedir. Bu nedenle çiftçilerin çiftçiliğe karşı tutumları ve değerleri, çiftlik hedeflerinin tipleri bu bölümde tanımlanmaktadır. Çiftçilerin kişilik özellikleri (değerleri, tutumları ve hedefleri) anketten elde edilen nitel veriler temel alınarak tanımlandıktan sonra, kişilik özelliklerinin tipleri içerisindeki her bir değişken kategorize edilmiştir. Bu nitel veriler kullanılarak elde edilen değişkenler istatistik analizler kullanılarak incelenmiş ve bulgular tartışılmıştır.

7.2. Çiftçilerin Değerleri ve Tutumlarını Tanımlama Süreci

Bu bölümde, ankette yer alan çiftçilerin çiftçilik yapma nedenleri ve hedeflerine yönelik sorulara verilen cevaplar kullanılarak çiftçilerin tutumları ve değerleri tanımlanmaktadır. Şekil 7.1’de çiftçilerin değerleri ve tutumlarının tanımlanma süreci özetlenmektedir (Kim, 2010’dan uyarlanmıştır). Çiftçi hedeflerinin tipleri ise benzer bir süreç kullanılarak belirlenmiştir.

Şekil 7.1. Çiftçi değer ve tutumlarının tanımlanma süreci

Çiftçilere ankette çiftçiliğe nasıl başladıkları sorulmuş ve çiftçilik yapma nedenlerini öncelik sıralarına göre sıralamaları istenmiştir. Çiftçilerin çiftçilik yapma nedenlerini sıralamalarına yardımcı olmak için, cevaplar üç neden ile sınırlı tutulmuştur. Anket yapılan tüm çiftçiler bu açık uçlu soruyu cevaplandırmış ve cevaplar ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses kayıtları dinlenerek çiftçilerin kendi kelimelerini içeren tüm cümleleri word dosyasına aktarılmıştır. Bazı çiftçiler çiftçilik nedenlerini belirsizlik ve geçiştirme ile ifade etmişlerdir bu nedenle çiftçilik nedenlerinin kategorizasyonu çok dikkatli bir şekilde ele alınmıştır.

Çiftçilik mesleğine karşı çiftçilerin hissettikleri öfke, memnuniyet, bırakma gibi duygular bu soruya cevap olarak dâhil edilmiştir. Bu nedenle kategorizasyon çalışması çiftçilerin çiftçilik yapma nedenleri açıkça anlaşılınca kadar tekrar edilmiştir. Örneğin, bazı çiftçilerin çiftçilik yapma nedenleri sorusuna verdikleri cevaplar şu şekildedir: “çünkü ben burada (köyde) doğmuşum”; çünkü babam da çiftçiymiş”; ya da “çünkü benim yaşamımın kökü köye dayanıyor”. Bu cevaplarda çiftçilerin gerçek nedenleri belirsizleşmekte ve tanımlamak zor olmaktadır. Bu nedenle kategorizasyonun ilk aşaması boyunca, bu çiftçilik nedenleri “ben köyde doğdum” olarak tanımlanan kategori içerisinde kategorize edilmiştir. Süreç içerisinde nedenler tekrar kategorize edilmiştir ve sonradan farklı kategorilere ayrılmıştır. Çünkü yukarıda belirtilen üç çiftçilik nedeni başlangıçta benzer olarak görünse de birbirinden oldukça farklıdır ve her biri farklı kategoriler içerisinde yer almaktadır.

Yukarıda tırnak içine alınmış üç örnekten, ilk örnek “doğduğum ve yaşadığım yer kırsal alandır” sosyal altyapı ile ilişkilidir. İkinci örnek “çiftçilik dedemden babama, babamdan bana kalmış, mecbur çiftçiyiz” anlamında olup geleneksel altyapı ile ilişkilidir. Üçüncü örnekte ise, köklerinin köyde olması köyün hayatlarının önemli bir parçası olduğu ile ilişkilidir.

Çiftçilerin çiftçilik yapma nedenleri kategorize edilmiştir ve gruplandırılmıştır daha sonra kodlanmıştır. Açık uçlu soruların cevapları kodlama ve daha sonra skorlama yoluyla nicel değişken haline getirilerek analizler için uygun hale getirilmiştir. Çiftçilik nedenlerinin kategorilendirilme süreci boyunca literatür ile sonuçların doğruluğunu artırmak ve öznellikten kaçınmak için kategoriler değerlendirilmiş ve son kategori grupları oluşturulmuştur. Sıralamaya göre çiftçilik nedenlerinin her bir kategorisi için ağırlıklı skor verilmiştir. İlk sırada verilen cevaplara üç puan, ikinci sıradakine iki puan ve üçüncü nedene bir puan verilmiştir. Hesaplanan skorlar çiftlik nedenlerinin hangisinin baskın olduğunu belirlemede kullanılmıştır. Bu kodlama ve skorlama tekniği çiftçilik değerleri ve tutumlarını tanımlamada ve yapılacak istatistiksel analizlerde çok kullanışlı bir araçtır (Kim, 2010).

Çiftçilik nedenleri kategorilere ayrıldıktan ve kodlandıktan sonra, çiftçilik nedenlerinde ifade edilen düşünceler yoluyla çiftçilik tutumlarının tipleri tanımlanmıştır. Çiftçilerin çiftçilikle ilgili değerleri, çiftçilik nedenlerinde mesleklerine ait düşünceleri yoluyla tanımlanmıştır.

7.3. Çiftçilerin “Çiftçilik Yapma Nedenlerinin” Tanımlanması

Anket yapılan çiftçilerin çiftlik nedenleri dokuz kategori içerisinde gruplandırılmıştır. Çiftçiler; biyografik nedenler, sosyal altyapı, geleneksel altyapı, ailelerine destek olma, çiftçiliği, köyü sevmek ve hayatının önemli bir parçası olarak görme, ekonomik kazanç gibi nedenlerden dolayı çiftçilikle meşgul olmaktadır. Çiftçilerin çiftçilik yapma nedenlerinin tanımlanmasına ait bilgiler Çizelge 7.1’de gösterilmektedir. Araştırmada elde edilen kodların bir kategori altında toplanması sürecinde Kim (2010) tarafından yapılan kategori isimlerinden yararlanılmıştır.

Çizelge 7.1. Çiftçilerin “çiftçilik yapma nedenlerini” tanımlama

Kategori	Çiftçilik nedenleri (örnekler)
Geleneksel altyapı	• Dedemden babama, babamdan bana kalmış, mecbur çiftçiyiz yani • Alışkanlık, dedemde babamda bu işi yapıyorduk • Geçmişten gelen kazanç
Biyografik neden	• Köylü olduğum için • Köyü sevdiğimizden değil, başka yapacak bir şeyimiz yok • Hiçbir yerde çalışmadık • Okumadık işte, liseyi bitirdik ileriye gitmediğimizden devam ettik
İş memnuniyeti	• Az kazancı olmasına rağmen gıda ürettiği için değerlidir • Çiftçiliği seviyorum, özgürüm bunu yaparken • Seviyorum, kendi işini yapıyorsun, karışan görüşen yok, istediğin zaman gidiyorsun istediğin zaman geliyorsun • ...o toprakla uğraşmak senin yetiştirdiğini ürettiğini görmektir bunlar insana zevk veren şeyler
Sosyal altyapı	• İki çocuğum var ikisi de okudu, bu toprakları benden başka kim değerlendirecek • Abim vardı gitti, mecbur tarlalar bana kaldı • Köyde başka bir iş bulmak zor • ...o zamanlar hiçbir şey yoktu ki, hiç kimse bir yer bilmiyordu, var mıydı bir şey, hiçbir şey yoktu, yönlendirme yoktu • Köy benim doğduğum ve yaşadığım yerdir
Aileye destek	• Hep babanın vermesiyle olmuyor • Çocuklarımı bu işlerde süründürmek istemem • Başka bir işte çalışıyordum ama babam yalnızdı köyde işlerde çoktu, bıraktım geldim
Köy sevgisi	• Fakirde olsam çevrem güzel • Köyde yaşayan ailemle, akrabalarım ve arkadaşlarımla birlikte olmayı severim • Köyü seviyorum, hayvanı seviyorum, doğayı seviyorum
Hayatın önemli bir parçası	• Bizim mayamız çiftçilikle yoğrulmuş • Herkes memur olsa memleket ne yiyecek, petrol işim vardı 15 sene önce emekli oldum, yine çiftçilik yapıyorum • Ticareti sevmedim, battım o yüzden 15 yıl önce tekrar başladım ama onun öncesinde de çiftçilik vardı zaten • ...yani amirde olsan memurda olsan kök köyden geldi mi köye dönüş oluyor
Yaşam aracı	• Geçimimizi sağlamak için • Mecbur kaldığımdan köyde çiftçilik yaptım • Kendi işimiz tutunacak bir yerimiz vardı
Ekonomik kazanç	• Kazançlı iş • Benim için şu an geliri çok iyi

Çizelge 7.2’de görüldüğü gibi dokuz kategori arasında yer alan çiftçilik yapma nedenlerinden en önemli olanı geleneksel altyapıdır. Çiftçilerin %27’si en önemli çiftlik nedenini ilk sırada geleneksel altyapı olarak cevaplamışlardır. Geleneksel altyapının toplam skoru incelendiğinde 159 olduğu görülmektedir.

Çiftçilik yapma nedeni olan geleneksel altyapı; çiftlik, aile üyeleri ve toplum bakımından geleneksel inançlar ile ilişkilidir. Bu kategorideki çiftçiler, çiftliğin

atalarından miras kaldığına ve vazgeçilemez bir mülk olduğuna inanmaktadırlar. Çiftçiler aynı zamanda köylerini atalarının doğduğu ve öldüğü yer olarak görmekte bu nedenle yaşlanan annelerine ve babalarına atalarından kalan çiftlikte bakmanın zorunluluk olduğuna inanmaktadırlar. Dolayısıyla, bu kategorideki çiftlik nedenine düşen çiftçiler köylerinden ayrılmamaları ve çiftliklerinden vazgeçmemeleri gerektiğine inanmaktadırlar.

Çizelge 7.2. Çiftçilik yapma nedenlerinin frekans ve skorları

Çiftçilik nedenleri	Frekans (önem sıralaması, %)			Toplam skor* (%)
	1.	2.	3.	
Geleneksel altyapı	33 (27.0)	26 (23.5)	8 (13.5)	159 (24.6)
Biyografik neden	24 (19.7)	22 (19.8)	9 (15.2)	125 (19.3)
Sosyal altyapı	25 (20.5)	9 (8.1)	5 (8.5)	98 (15.1)
İş memnuniyeti	10 (8.2)	16 (14.4)	9 (15.2)	71 (11.0)
Hayatın önemli bir parçası	10 (8.2)	15 (13.5)	6 (10.2)	66 (10.2)
Yaşam aracı	11 (9.0)	7 (6.3)	3 (5.1)	50 (7.7)
Aileye destek	2 (1.6)	8 (7.2)	7 (11.9)	29 (4.5)
Ekonomik kazanç	4 (3.3)	4 (3.6)	7 (11.9)	27 (4.2)
Köy sevgisi	3 (2.5)	4 (3.6)	5 (8.5)	22 (3.4)
Toplam	122 (100.0)	111 (100.0)	59 (100.0)	647 (100.0)

İkinci sıradaki en önemli kategori olan biyografik neden çiftçilerin demografik özellikleri ile bağlantılıdır. Çiftçiliğe biyografik nedenlerden dolayı başladıklarını ifade eden çiftçiler, çiftçilikten başka herhangi bir işi yapamayacaklarını düşünmektedirler. Onların çiftçilik dışında herhangi bir iş yapmalarını engelleyen sadece formal eğitim seviyelerinin düşük olması ya da beceri eksikliği değil aynı zamanda yaşlarıdır. Örneğin, bu araştırma için görüşülen çiftçilerden birinin ilk sırada belirttiği çiftlik nedeni aşağıda yer almaktadır:

“Başka yapacağımız işimiz olmadığı için... dolmuş hattımız var ama yetmez nasıl yetecek, babam çiftçiydi bizde zaten o zamanın verdiği cahillikten okumadık, babam bizi okusun diye çok uğraştı allah razı olsun kendimiz okumadık, başka yapacak çaremiz olmadığı için çiftçiliğe başladık”.

(Anket no:109)

Üçüncü sıradaki en önemli çiftçilik yapma nedeni kategorisi 98 toplam skoru ile sosyal altyapıdır. Bu kategoride ki çiftçiler köyde alternatif başka bir iş bulmanın zor olmasından dolayı çiftçilikle meşgul olduklarını ifade etmişlerdir. Bu kategoride yer alan çiftçiler köyde doğduklarından dolayı çiftçiliğin kaçınılmaz olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle çiftçiler düşük kazançlı olmasına rağmen çiftçiliğe devam etmekte ve çiftlikte yaşamaktadırlar.

Dördüncü sıradaki en önemli çiftçilik yapma nedeni kategorisi çiftçilerin çiftçilikten memnun olma durumudur ve bu kategori için toplam skor 71'dir. Çiftçiler az kazancı olmasına rağmen gıda üretildiği için çiftçiliğin değerli bir meslek olduğuna inanmaktadırlar. Aynı zamanda çiftçiler çiftliklerinde yaptıkları işleri özgürce, içlerinden gelerek yaptıklarını ve bir şeyleri üretmenin onlara büyük haz ve mutluluk verdiklerini ifade etmişlerdir:

“Üretmek hoşuma gittiği için seviyorum çiftçiliği, daha özgür, birine bağımlı değil, kendi bildiklerini uygulayabileceğin bir iş...”

(Anket no:79)

“emir almıyorum, işimden memnunum, ziraat mühendisiyim çok farklı imkânlarım olabilir ama burda çok daha rahatım ben. Daha önce Bolu’da çalıştım nefret ettim, daha bu işi hayatta yapmam dedim, en küçüklüğümden beri bu işi seviyordum, o toprakla uğraşmak senin yetiştirdiğini ürettiğini görmektir, bunlar insana zevk veren..”

(Anket no: 88)

Anket yapılan çiftçilerin; çiftliği, köylerini hayatlarının önemli bir parçası olarak görmesi ve çiftçilik yapma nedeni olarak belirtmesi toplam skor (66) bakımından beşinci sırada yer almaktadır. Çiftçiler çiftlik dışına çıkıp başka bir işle meşgul olmuş olsalar bile, çiftliği zor zamanlarda hayatla mücadele edebilmek için geri döndükleri bir liman olarak görmekte ve eşsiz bir gelir kaynağı olduğuna inanmaktadırlar.

7.4. Çiftçilerin Tutumları

Tutum kavramı sözlükte; bir sorunu ele alış biçimi, bir kimsenin bir durum karşısında aldığı durum, tutulan yol, davranış olarak tanımlanmaktadır. Ancak bilimsel olarak tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve

davranışlarını düzenli bir şekilde oluşturan eğilimdir (Smith, 1968). Aynı zamanda tutumların ölçülebilen, gözlenebilen bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilim olduğu da ifade edilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010). Ancak incelenen literatüre göre, çiftçilerin çiftçiliğe karşı tutumlarının ölçülmesinde risk alma, yenilik, çeşitlilik, sosyal çevre, memnuniyet, önem ve mevzuat gibi değişkenler kullanılmaktadır (Willock vd. 1999). Bu değişkenler çiftçilerin özel konulara ve kararlara karşı tutumlarının tanımlanmasında kullanılmasına rağmen araştırmacıların amaçlarına bağlıdır (Kim, 2010).

Ajzen (1987)'in "Planlanmış Davranış Kuramı" nda belirttiği üzere, bir kişinin davranışa yönelik tutumu iki olgudan etkilenmektedir: (i) davranışların sonuçlarıyla ilgili düşünceler, (ii) olası sonuçların değerlendirilmesi. Bireylerin aynı konuda farklı tutumlara sahip olması, bu iki olgudan biri veya her ikisi hakkında farklı düşüncelere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010'dan alınmıştır). Bu kuramdan yola çıkarak araştırmada anket yapılan çiftçilerin çiftçiliğe karşı tutumları, çiftçilik nedenlerine verdikleri cevaplar üzerinden ortaya koyulmuştur. Çizelge 7.3'de açıklanan kriterler temel alınarak çiftçiliğe karşı tutumlar olumlu, olumsuz ve karışık (ya da nötr) olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır.

Çizelge 7.3. Çiftçilerin "tutumlarını" tanımlama

Tutum	Tanımlama	Örnek açıklamalar	Frekans (%)
Olumlu	Memnuniyet ifadelerini içeren tüm çiftçilik yapma nedenleri "olumlu tutum" olarak tanımlandı	• Seviyorum, kendi işini yapıyorsun • Çiftçilik karlı iş • Çocuklarıma güzel bir gelecek sunmak • Çiftçilik benim işim	57 (46.7)
Olumsuz	Mecburiyet, mutsuzluk, umutsuzluk ifadelerini içeren tüm çiftçilik yapma nedenleri "olumsuz tutum" olarak tanımlandı	• Eğitim durumumuz yüksek olsaydı ne işimiz vardı köyde • Köy yerinde başka ne yapabiliriz • Köyde yerlerimiz var mecbur yapıyoruz • ...geçim kaynağı dışında olsa çiftçilik yapmam ki zaten	36 (29.5)
Karışık	Üç çiftçilik yapma nedeninden en az biri olumsuz ifade içeren çiftçilik nedenleri ve belirsiz ifadeler "karışık tutum" olarak tanımlandı	• ...bunu uygun görmüşüz bunu yapmışız • Doğduğumdan beri köyde yaşıyorum	29 (23.8)

Çiftçilerin mutluluk, kendine güven ve memnuniyet ifadelerini içeren çiftçilik yapma nedenlerinin çiftçiliğe karşı olumlu tutumunu yansıttığı düşünülmektedir. Çizelge 7.3’de olumlu tutum kategorisinde yer alan örnek açıklamalara bakıldığında, “ekonomik kazanç”, “çocuklarıma iyi bir gelecek kazandırmak”, “geçimimi sağlamak için çiftçiyim” gibi çiftçilik yapma nedenleri görülmektedir. “Ailemi, arkadaşlarımı, köyümü, üretmeyi seviyorum” gibi diğer çiftlik nedenleri çiftçilerin çiftlikle ilgili memnuniyetlerini ve mutluluklarını yansıtmaktadır. Bu ifadelerden yola çıkılarak olumlu tutum içerisinde olan çiftçilerin çiftçilik yapma nedenlerinin kendi istek ve ihtiyaçlarından kaynaklandığı belirlenmiş ve olumlu çiftçilik nedeni ifadeleri olumlu tutum olarak tanımlanmıştır.

Araştırmaya göre çiftçilerin mecburiyet, mutsuzluk, umutsuzluk ve gelecek kaygısı ifadelerini içeren çiftçilik yapma nedenleri ise çiftçiliğe karşı olumsuz tutumu yansıtmaktadır. Çizelgeye göre olumsuz tutumu yansıtan çiftçilik yapma nedenlerinin bir kaçı “eğitim durumumuz yüksek olsaydı ne işimiz vardı köyde”, “köyde başka ne yapabiliriz”, “geçim kaynağı olmasa çiftçilik yapmam” gibi ifadelerdir. Bu ifadeler çiftçilerin çiftlik faaliyetlerini gönüllü bir seçimden ziyade zorunlu olarak yaptıklarını göstermekte dolayısıyla olumsuz tutum olarak tanımlanmaktadır.

Çiftçiler tarafından belirtilen üç önemli çiftçilik yapma nedeni arasında en az bir ya da iki olumlu diğeri olumsuz bir ifade yer alıyor ise çiftçilerin çiftçiliğe karşı tutumu karışık tutum olarak tanımlanmıştır. Bazı çiftçilerin çiftlik nedenlerini belirlemede zorluk yaşadığı, ne olumlu ne de olumsuz tutumu ifade eden belirsiz ifadeler kullandığı tespit edilmiş ve bu ifadeler karışık tutumun içerisinde nötr durum olarak yer almıştır. Örneğin “bunu uygun görmüşüz bunu yapmışız”, “doğduğumdan beri köyde yaşıyorum” gibi net bir tutumu ortaya koymayan ifadeler karışık tutum içerisinde yer almaktadır.

Sonuç olarak bu bulgulara göre, anket yapılan çiftçilerin %46.7’sinin çiftçiliğe karşı olumlu tutum, %29.5’inin olumsuz tutum içerisinde olduğu ve %23.8’inin de karışık (ya da nötr) tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir.

7.4.1. Sosyal ve ekonomik özellikler ile tutumların karşılaştırılması

Çizelge 7.4’de görüldüğü üzere, çiftçilerin sahip olduğu işletme grupları ile çiftçiliğe karşı tutumları arasında bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.01$). İşletmeler büyüdükçe çiftçi tutumları değişmekte olup küçük işletmelerin olumsuz tutum içerisinde oldukları söylenebilir. Orta ve büyük ölçekli işletmeler ise daha çok olumlu tutum sergilemektedir.

Çizelge 7.4. İşletme grupları ile çiftçi tutumlarının karşılaştırılması

İşletme grupları	Çiftçi tutumları			
	Olumlu	Olumsuz	Karışık	Toplam
Küçük	22 (38.6)	25 (69.4)	13 (44.8)	60 (49.2)
Orta	30 (52.6)	11 (30.6)	15 (51.7)	56 (45.9)
Büyük	5 (8.8)	0 (0)	1 (3.4)	6 (4.9)
χ^2 : 10.659	Bağımlılık oranı: %28.3			$p<0.01$

Anket yapılan çiftçilerin demografik, yönetsel, performans ve işletme özellikleri ile tutumları arasındaki karşılaştırma sonuçları Çizelge 7.5’de yer almaktadır.

Çiftçilerin demografik özelliklerinden eğitim durumu ile farklı çiftçi tutumları arasında önemli farklılık olduğu Çizelge 7.5’de görülmektedir ($p<0.01$). Çiftçilikle ilgili olumlu (ortalama 8.0) ve karışık tutuma (ortalama 8.1) sahip çiftçilerin eğitim seviyeleri olumsuz tutuma (ortalama 6.1) sahip olanlara göre daha yüksektir. İncelenen çiftçilerin yaş ve deneyimleri ile tutumları arasında istatistiki olarak herhangi bir farklılık olmasa da ortalamalarına bakılarak yaşları ve dolayısıyla tarımsal deneyimleri fazla olan çiftçilerin olumsuz tutuma sahip oldukları söylenebilir.

Çiftçilerin performans özellikleri incelendiğinde toplam gelir ile çiftçi tutumları arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir ($p<0.001$). İşletme faaliyetlerinden elde edilen toplam gelir azaldıkça çiftçilerin tutumlarında da önemli değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Elde ettiği geliri fazla olan çiftçiler çiftlikleri ile ilgili ne olumlu ne de olumsuz bir tutuma sahipken, geliri düşük olan çiftçilerin olumsuz tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir. Yönetsel özelliklere bakıldığında, arazi büyüklüğü ile farklı çiftçi tutumları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır ($p<0.001$). Olumlu tutuma sahip çiftçiler daha büyük arazilere (105 da) sahipken, olumsuz tutumu olan

çiftçiler daha küçük araziye (50 da) sahiptir. Tarım dışı gelir durumu ile çiftçi tutumları arasında da bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Tarım dışı gelire sahip olan çiftçilerin çiftlikleri ile ilgili olumlu tutuma sahip oldukları söylenebilir. Willock vd. (1999)'de yaptıkları araştırmalarında çiftçilerin tutumlarının üretim ve kar maksimizasyonuna bağlı olduğunu ifade etmektedirler. Aynı zamanda araştırmacılara göre, tarım dışı işin olması çiftçiliğe karşı tutumu etkilemektedir. Bu araştırmada da tarım dışı gelir ile tutum arasındaki ilişki yapılan analiz ile ortaya koyulmuştur. İşletme özelliklerinden ürün çeşidi ile çiftçi tutumları arasında da önemli bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.01$). Yetiştirdikleri ürün çeşidi fazla olan çiftçilerin çiftlikleri ile ilgili karışık tutum içerisinde oldukları ifade edilebilir.

Çizelge 7.5. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile çiftçi tutumlarının karşılaştırılması

Demografik Özellikler	Çiftçilerin Tutumları		
	Olumlu	Olumsuz	Karışık
	Ortalama ± SS	Ortalama ± SS	Ortalama ± SS
Yaş	45.4 ±11.6	47.7 ±7.7	45.6 ±10.6
Eğitim sev.**	8.0 ±3.9a	6.1 ±2.3b	8.1 ±2.9a
Deneyim	25.4 ±14.1	31.0 ±10.3	29.2 ±12.6
Performans Özellikleri			
Toplam gelir***	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)
	81132.8a (-37029.0/998109.8)	38849.1b (1850.6/301664.1)	108129.5a (5387.4/3826080.2)
Yönetsel Özellikler			
Arazi büy.***	105 (20-1000)a	50 (10-300)b	80 (30-1200)ab
Aile işgücü	2 (1-4)	2 (1-5)	2 (1-5)
Tarım dışı gelir*	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Yok	22 (38.6)	19 (52.8)	6 (20.7)
Var	35 (61.4)	17 (47.2)	23 (79.3)
			χ ² :6.983 p<0.05
İşletme yönetim sistemleri			
Kendi	14 (11.5)	5 (4.1)	6 (4.9)
Birlikte	31 (25.4)	25 (20.5)	17 (13.9)
Uzmana danışarak	12 (9.8)	6 (4.9)	6 (4.9)
			χ ² :2.309 p>0.05
İşletme Özellikleri			
Ürün çeşidi**	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)
	2 (1-8)b	2 (1-8)b	3 (1-10)a
Kayıt tutma	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Hayır	29 (50.9)	22 (61.1)	12 (41.4)
Evet	28 (49.1)	14 (38.9)	17 (58.6)

*** $p<0.001$, ** $p<0.01$, * $p<0.05$

İncelenen çiftçilerin sosyal özellikleri ile tutumları arasındaki karşılaştırmalar ise Çizelge 7.6'da yer almaktadır. Çizelgeden de görüldüğü üzere, çiftçilerin tarımsal konularla ilgili eğitime katılma durumları ve farklı bir tarımsal uygulama şekli olan İTU yapma durumları ile farklı çiftçi tutumları arasında bağımlılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$). Düzenlenen eğitimlere katılım sağlayan çiftçilerin tutumları olumlu iken, katılım yapmayan çiftçilerin olumsuz tutuma sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yapılan analiz sonucuna göre, İTU yapan çiftçilerin çiftliğe karşı bakış açıları olumlu iken, yapmayan çiftçilerin olumsuz tutum içerisinde oldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 7.6. Sosyal özellikler ile çiftçi tutumlarının karşılaştırılması

Sosyal Özellikler	Çiftçi tutumları				χ^2
	Olumlu Frekans (%)	Olumsuz Frekans (%)	Karışık Frekans (%)	Toplam (%)	
Eğitime Katılma** Bağımlılık oranı: %26.0					
Hayır	12 (21.1)	18 (50.0)	8 (27.6)	38 (31.1)	8.846
Evet	45 (78.9)	18 (50.0)	21 (72.4)	84 (68.9)	
Çiftçi Örgütlerine Kayıtlılık					
Hayır	10 (17.5)	9 (25.0)	9 (31.0)	28 (23.0)	2.099
Evet	47 (82.5)	27 (75.0)	20 (69.0)	94 (77.0)	
İTU** Bağımlılık oranı: %24.7					
Hayır	19 (33.3)	22 (61.1)	16 (55.2)	57 (46.7)	7.931
Evet	38 (66.7)	14 (38.9)	13 (44.8)	65 (53.3)	
ÇATAK					
Hayır	48 (84.2)	34 (94.4)	28 (96.6)	110 (90.2)	4.356
Evet	9 (15.8)	2 (5.6)	1 (3.4)	12 (9.8)	

7.5. Çiftçilik Değerleri

Değer kısaca bir şeyin önemi, değeri veya faydası olarak başka bir ifade ile kişilerin davranış ilkeleri veya standartları olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2017b). Bu tanımlamadan yola çıkılarak çiftçi değerleri ise, çiftçilerin çiftçilik yapmaya başlamasında neyi önemli gördükleri ya da neyi kendilerine kriter aldıkları olarak tanımlanabilir.

Çiftçilerin değerleri ile ilgili yapılan çalışmalar, çiftçilerin çiftlik değerlerinin amaçları başarmak için istenilen davranışları belirlemede önemli bir faktör olduğunu tartışmaktadır (Gasson, 1973; Willock vd. 1999; Olson, 2004; Robinson, 1983). Aynı zamanda Gasson (1973) değerlerin seçim durumlarında çiftçilerin kararlarını etkilediğini belirtmiştir. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin karar verme davranışlarını anlayabilmek için çiftçi değerlerinin tanımlanması amaçlanmıştır.

7.5.1. Çiftçilik değerlerinin tanımlanması

Gasson (1973) Britanya’da yaptığı çalışmasında çiftçilikle ilgili değer tiplerini belirlemiştir. Bu değerler; sosyal (social), etkileyici (expressive), ekonomik (economic or instrumental) ve içsel (intrinsic) değer olmak üzere dört tiptir. Çiftçiliğin geleneksel olarak yürütülmesi ve prestij sosyal değer; arazi varlığının olması ve bundan duyulan haz veya arazi varlığının olmasından kaynaklı mecburiyet duygusu, zorluklara karşı direnme etkileyici değer; maksimum gelir elde etme ve işleri geliştirme ekonomik değer; bağımsızlık duygusu ve çiftçiliği sevmeye içsel değer olarak tanımlanmaktadır. Gasson’a göre değer tipleri çiftçilerin hedefleri eş deyişle hangi istedikleri sona erişmek istedikleri ile yakından ilişkilidir. Ancak bu çalışmada Kim (2010) tarafından yapılan araştırma örnek alınarak çiftçi değerlerinin kategorilere ayrılmasında çiftçilik yapma nedenleri temel alınmıştır. Araştırmada ortaya koyulan dokuz çiftlik nedeni kategorisi çiftçi değerlerinin dört tipi içerisinde sınıflandırılmıştır.

Bu değer tiplerinin tanımlanması ve kategorilerin yeniden oluşması için çiftçilik nedenleri Çizelge 7.7’de yer almaktadır. Bu çalışmada çiftçilerin sahip oldukları değerler, sosyal (%39.7), etkileyici (%29.5), ekonomik (%16.4) ve içsel (%14.4) olarak sıralanmıştır.

Çizelge 7.7. Çiftçi değerlerinin sınıfları

Değer tipleri	Tanımlama	Çiftçilik nedenleri kategorileri	Skor
Sosyal değer	Prestij, çiftçiliğin gelenekşelleşmesi	Geleneksel altyapı (159) Sosyal altyapı (98)	257 (39.7)
Etkileyici değer	Arazinin var olmasından kaynaklı mecbur çiftçilik yapma, zorluğa karşı direnme vb.	Biyografik neden (125) Hayatın önemli bir parçası (66)	191 (29.5)
Ekonomik değer	Maksimum gelir, işleri geliştirme ve büyütme	Ekonomik kazanç (27) Yaşam aracı (50) Aileye destek (29)	106 (16.4)
İçşel değer	İşten zevk alma, bağımsızlık isteğı	İş memnuniyeti (71) Köy sevgisi (22)	93 (14.4)

*Koyu yazılmış rakamlar çiftlik nedenlerinin her bir kategorisi için hesaplanmış toplam skorları göstermektedir.

Çizelgeden de görüldüğü üzere geleneksel ve sosyal altyapı gibi çiftlik nedenleri sosyal değerler içerisinde yer almaktadır ve çiftçilerin sahip oldukları sosyal değerler 257 ile en yüksek skora sahiptir. Çiftçilerin sosyal değerleri, bulundukları toplumda uymak ya da devam ettirmek durumunda kaldıkları genelleşmiş inançlarıdır. Bu değerın yüksek çıkması araştırma alanındaki çiftçilerin genel olarak bu inançlara göre yaşamlarını devam ettirdiklerini ortaya koymaktadır.

Araştırmada belirlenen etkileyici değer, çiftçilerin çiftçilik yapma nedeni olarak ifade ettikleri aynı zamanda psikolojik olarak etkilendikleri durumlar dikkate alınarak tespit edilmiştir. Bu araştırmada çiftçilerin çiftçiliğı yaşama öyküleri (biyografik) ve çiftliğı hayatlarının önemli bir parçası olarak görmesi çiftçileri etkileyici değer olarak düşünülmektedir.

Araştırmada yapılan ekonomik değer tanımı Gasson tarafından yapılan tanımlama ile benzerdir fakat değerlerin bakış açısı farklıdır. Gasson'un çalışmasında, ekonomik değerler çiftçilerin gelecekte ulaşmak istedikleri hedefler ile ilişkilidir. Ancak bu çalışmada ekonomik değerlerin; çiftçiliğı yaşam aracı olarak görme, aileye destek sağlama ve ekonomik kazanç gibi mevcut yaşam durumlarının desteklenmesi ile ilgili daha acil ihtiyaçlarla yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada tespit edilen içşel değer, çiftçilerin yaptıkları işten zevk alma ve çiftçiliğı bağımsızlık kaynağı olarak değerlendirmeleri ile ilişkili görülmektedir. Bu değer diğer değer tiplerinden daha pozitif görülmesine rağmen çiftçiler en az içşel değere sahiptir.

7.5.2. Sosyal ve ekonomik özellikler ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması

Çizelge 7.8’de incelenen çiftçilerin değerleri ile işletme grupları arasındaki bağımlılık incelenmiş ancak istatistiki olarak bir bağımlılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$). Ancak basit tanımlayıcı istatistiklere bakarak küçük işletmelerin ekonomik değerinin orta ve büyük işletmelere göre daha fazla olduğu, orta büyüklükteki işletmelerin ise sosyal değere sahip oldukları söylenebilir.

Çizelge 7.8. İşletme grupları ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması

İşletme grupları	Çiftçi Değerleri				Toplam
	Sosyal Frekans (%)	Etkileyici Frekans (%)	Ekonomik Frekans (%)	İşsel Frekans (%)	
Küçük	26 (44.8)	17 (50.0)	10 (58.8)	7 (53.8)	60 (49.2)
Orta	29 (50.0)	17 (50.0)	6 (35.3)	4 (30.8)	56 (45.9)
Büyük	3 (5.2)	0 (0)	1 (5.9)	2 (15.4)	6 (4.9)
				$\chi^2: 6.617$	$p>0.05$

Çiftçilerin demografik, yönetsel, performans ve işletme özellikleri ile değerleri arasındaki karşılaştırmalara ait bilgiler Çizelge 7.9’da yer almaktadır. İncelenen çiftçilerin demografik özellikleri ile çiftçi değerleri incelendiğinde, yaş ve tarımsal deneyimin farklı çiftçi değerleri arasında önemli farklılığı bulunduğu ortaya çıkmaktadır ($p<0.05$). Yaşları küçük olan çiftçilerin (ortalama 39.1) işsel değere sahip olduğu, yaşları büyük olan çiftçilerin ise ekonomik değere sahip oldukları belirlenmiştir. Tarımsal deneyimi fazla olan çiftçiler ise sosyal ve ekonomik değere sahip olup, deneyimi az olan çiftçiler işsel değere sahiptir.

Çiftçilerin performans özellikleri incelendiğinde toplam gelir ile çiftçi değerleri arasında önemli farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0.05$). İstatistiksel olarak bir farklılık çıkmasa da elde ettiği toplam geliri fazla olan çiftçilerin ekonomik değere sahip oldukları çizelgeden görülmektedir.

Yönetsel özelliklere bakıldığında, arazi büyüklüğü ile farklı çiftçi değerleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır ($p<0.05$). İşsel değere sahip olan çiftçiler daha büyük arazilere (100 da) sahipken, ekonomik değere sahip çiftçiler daha küçük araziye (60 da) sahiptir. Sosyal ve etkileyici değere sahip olan çiftçilerin arazi büyüklük durumları arasında bir farklılık bulunmamıştır (80). Tarım dışı gelir durumu

ile çiftçi değerleri arasında ise bir bağımlılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Ancak tarım dışı gelire sahip olan çiftçilerin sosyal değere sahip oldukları söylenebilir. Araştırmadaki çiftçilerin işletmelerini yönetim sistemleri sahip oldukları değer bakımından incelendiğinde ise, işletmeye ait kararlarını ailesiyle, diğer çiftçiler ile ya da eşyle birlikte verenlerin sosyal değerlere sahip olduğu görülmektedir ($p<0.05$).

İşletme özelliklerinden tarımsal konularda kayıt tutma durumu ile çiftçi değerleri arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Çizelge 7.9. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması

Demografik Özellikler	Çiftçilerin Değerleri			
	Sosyal	Etkileyici	Ekonomik	İçsel
	Ortalama $\pm$ SS	Ortalama $\pm$ SS	Ortalama $\pm$ SS	Ortalama $\pm$ SS
Yaş*	47.4 $\pm$ 9.1a	47.1 $\pm$ 10.6a	45.1 $\pm$ 10.6ab	39.1 $\pm$ 14.6b
Eğitim sev.	7.4 $\pm$ 3.3	7.2 $\pm$ 3.1	7.5 $\pm$ 3.3	8.6 $\pm$ 4.6
Deneyim*	29.3 $\pm$ 11.9a	28.9 $\pm$ 12.2a	29.2 $\pm$ 13.3a	17.5 $\pm$ 15.1b
Performans Özellikleri				
Toplam gelir	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)
	71238.9 (1858/3826080)	80180.2 (-37029/332050)	89024.8 (-2978/998109)	78192.4 (28301/614961)
Yönetsel Özellikler				
Arazi büyü.*	80 (10-1200)b	80 (20-400)b	60 (20-400)b	100 (20-1000)a
Tarım dışı gelir	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Yok	21 (36.2)	13 (38.2)	6 (35.3)	7 (53.8)
Var	37 (63.8)	21 (61.8)	11 (64.7)	6 (46.2)
$\chi^2: 1.496$				$p>0.05$
İşletme yönetim sistemleri*				
Kendi	7 (5.7)	13 (10.7)	4 (3.3)	1 (0.8)
Birlikte	37 (30.3)	17 (13.9)	10 (8.2)	9 (7.4)
Uzmana danışarak	14 (11.5)	4 (3.3)	3 (2.5)	3 (2.5)
$\chi^2: 11.024$				Bağımlılık oranı: %28.8
İşletme Özellikleri				
Kayıt tutma	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Hayır	29 (50.0)	19 (55.9)	11 (64.7)	4 (30.8)
Evet	29 (50.0)	15 (44.1)	6 (35.3)	9 (69.2)
$\chi^2: 3.737$				$p>0.05$

*** $p<0.001$, ** $p<0.01$, * $p<0.05$

İncelenen çiftçilerin sosyal özellikleri ile tutumları arasındaki karşılaştırmalar ise Çizelge 7.10'da yer almaktadır.

Çizelge 7.10. Sosyal özellikler ile çiftçilik değerlerinin karşılaştırılması

Sosyal Özellikler	Çiftçi Değerleri					χ^2
	Sosyal Frekans (%)	Etkileyici Frekans (%)	Ekonomik Frekans (%)	İçsel Frekans (%)	Toplam (%)	
Eğitime Katılma						
Hayır	19 (32.8)	9 (26.5)	8 (47.1)	2 (15.4)	38 (31.1)	3.930
Evet	39 (67.2)	25 (73.5)	9 (52.9)	11 (84.6)	84 (68.9)	
Çiftçi Örgütlerine Kayıtlılık**				Bağımlılık oranı: %33.2		p<0.01
Hayır	11 (19.0)	6 (17.6)	10 (58.8)	1 (7.7)	28 (23.0)	15.145
Evet	47 (81.0)	28 (82.4)	7 (41.2)	12 (92.3)	94 (77.0)	
İTU						
Hayır	26 (44.8)	14 (41.2)	12 (70.6)	5 (38.5)	57 (46.7)	4.750
Evet	32 (55.2)	20 (58.8)	5 (29.4)	8 (61.5)	65 (53.3)	
ÇATAK						
Hayır	52 (89.7)	31 (91.2)	16 (94.1)	11 (84.6)	110 (90.2)	0.807
Evet	6 (10.3)	3 (8.8)	1 (5.99)	2 (15.4)	12 (9.8)	

7.6. Çiftçilerin Hedefleri

Hedef, ulaşmak ya da elde edilmek istenen yer/durum olarak tanımlanmaktadır. Amaç ve hedef kavramları birbirleri ile karıştırılabilmektedir. Ancak amaç, bireyler tarafından daha açık bir şekilde ortaya koyulabilen ifadelerdir. Bununla birlikte hedefler amaçlara göre daha kesin ve ölçülebilir niteliktedir. Diğer bir ifade ile amaçlar zaman süresi içermeyen daha açık uçlu ifadeler iken zamansal olarak belirtilen ifadeler genellikle hedeftir (Anonim, 2018). Araştırmada ele alınan çiftçilerin hedeflerini tanımlayabilmek amacıyla, ankette uzun vadede yapmak istediklerini öncelik sırasına göre belirtmeleri istenmiştir. Çiftlik nedenlerinin kategorilere ayrılmasında kullanılan yöntem çiftçi hedefleri için de aynı sıralamada uygulanmıştır.

Anket yapılan çiftçilerin hedefleri sekiz kategoride toplanmıştır. Çiftçilerin ailelerine daha iyi destek olmak, borçlarını ödemek, çiftliklerini büyütmek ve geliştirmek, evlerini yenilemek, tasarruf etmek, boş vakitleri ve sağlıkları ile ilgili hedeflere sahip oldukları belirlenmiştir. Geleceğe dair herhangi bir hedefi olmayan çiftçilerin de mevcut olduğu Çizelge 7.11'de görülmektedir.

Çizelge 7.11. Çiftçi hedeflerinin tanımlanması

Kategori	Hedefler (örnekler)
Hedef yok	- Yaş geldi artık bırakacağım - Çocuklar okudu gitti, eşimle ben kaldım bu saatten sonra böyle yuvarlanıp gideriz
Aileme daha iyi destek olmak	- Tek hedefim çocuklarımın geleceği - Ailemi geçindirmek, çocuklarımı okutmak - Çocuklarımı en iyi şekilde eğitip yetiştirmek
Borç ödemek	Borçlarımı temizlemek
Boş vakit ve sağlık	- Kendime vakit ayırmak - Kışın ava gitmeyi seviyorum, boş vaktim olsun - Sağlığım yerinde olsun daha ne isterim
Çiftliği büyütmek	- Arazi satın almak - Yerlerimizi çoğaltmak ve ürettiğimiz ürün çeşidini artırmak - Uygun yer bulursam kiralaram... - Hayvan sayısını artırmak
Çiftliği geliştirmek	- Hayvancılığı profesyonelleştirmek - Daha modern tarım... - Profesyonel seracı olmak - Aynı mahsulleri ekip yüksek satış yapmak ve çiftlik araçlarını değiştirmek
Evimi yenilemek	- Evimizin mutfağını yaptırmak - Daha büyük bir ev yapmak
Tasarruf etmek	- Tasarruf etmek - Para kazanmak - Yatırım amaçlı araba almak - Çoluk çocuğumu rahat yetiştirmek

Çizelge 7.12’de çiftçi hedeflerinin frekans ve skorları yer almaktadır. En yüksek toplam skora sahip çiftlik hedefi kategorisi 154 ile çiftliği geliştirmektir. Bu kategoride çiftçiler hedeflerini açık ve detaylı bir şekilde ifade etmişlerdir. Çizelge 7.11’de görüleceği üzere, anket yapılan çiftçiler hangi alanda faaliyet gösteriyorlar ise o alanda profesyonelleşmek ve aynı ürünleri üretmeye devam edip para kazanmak ve bunun sonucunda çiftlikte kullandığı alet-ekipmanlarını değiştirmek dolayısıyla daha modern şekilde üretim yapmak istediklerini ifade etmişlerdir. Willock vd. (1999), ekonomik faktörler ve iş memnuniyeti ile ilişkili iki ana hedef tanımlamıştır. Benzer şekilde Robinson (1983) ise yaptığı araştırmada çiftçilerin hedeflerinin yüksek oranda yeterli kar elde etmek ve yapılan faaliyetlerde en iyisi olmak olduğunu ifade etmektedir. Daha önce Fairweather ve Keating (1994) tarafından yapılan araştırmada ise çiftçilerin çok çeşitli hedefleri olduğu ancak ekonomik hedeflerin ve sosyal (yaşam tarzı) hedeflerin daha baskın geldiği vurgulanmaktadır.

Çizelge 7.12. Çiftçi hedeflerinin frekans ve skorları

Çiftçi hedefleri	Frekans (önem sıralaması, %)			Toplam skor
	1.	2.	3.	
Çiftliği geliştirmek	36 (29.5)	22 (25.0)	2 (3.9)	154 (26.0)
Tasarruf etmek	19 (15.6)	13 (14.8)	9 (17.6)	92 (15.5)
Hedef yok	19 (15.6)	9 (10.2)	10 (19.6)	85 (14.3)
Aileme daha iyi destek olmak	13 (10.6)	16 (18.2)	11 (21.6)	82 (13.8)
Çiftliği büyütmek	12 (9.8)	15 (17.1)	3 (5.9)	69 (11.6)
Borç ödemek	9 (7.4)	4 (4.5)	10 (19.6)	45 (7.6)
Boş vakit ve sağlık	9 (7.4)	5 (5.7)	3 (5.9)	40 (6.8)
Evimi yenilemek	5 (4.1)	4 (4.5)	3 (5.9)	26 (4.4)
Toplam	122 (100.0)	88 (100.0)	51 (100.0)	593 (100.0)

İkinci sıradaki hedef kategorisi 92 toplam skoru ile tasarruf etmektir. Çiftçilerin %15.6'sı bu hedefi ilk sırada belirtmişlerdir. Yatırım amaçlı araba alarak ya da kazandığı parayı biriktirerek tasarruf etmek ve aile üyelerine rahat bir yaşam sunmak bu kategoride yer alan çiftçilerin hedefleri arasında yer almaktadır.

Üçüncü sıradaki kategori 85 toplam skoru ile herhangi bir hedefi olmadıklarını belirten çiftçilere aittir. Bu kategorideki çiftçiler yaşlandıklarını düşündüklerinden dolayı ileride çiftçiliği bırakacaklarını ve çiftlik işlerini tamamen çocuklarına devredeceklerini bu nedenle gelecekle ilgili bir plan ya da hedeflerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Çizelge 7.12'ye göre anket yapılan çiftçilerin %15.6'sının ilk hedef olarak çiftçilikten ayrılma niyetlerinin olduğu görülmektedir.

Dördüncü sıradaki hedef kategorisi aileme daha iyi destek olmak (82), üçüncü sıradaki hedefin (85) toplam skorundan çok uzak değildir. Bu kategoride yer alan çiftçiler çiftçiliğin ileriki zamanlarda değerinin gittikçe azalacağını düşündüklerini vurgulayarak çocuklarının ileride çiftçilikle uğraşmalarını istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle çocuklarının iyi bir şekilde eğitim almalarını sağlayarak geleceklerini garanti altına alabilmelerine destek olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Beşinci sıradaki kategori 69 toplam skoru ile çiftliği büyütmektir. Bu kategoride çiftçiler arazi kiralarak ya da satın alarak çiftlik ölçeğini genişletme arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir. Bazı çiftçiler de yetiştirdikleri hayvan sayılarını artırmak istemektedirler.

Altıncı sıradaki kategori 45 toplam skoru ile borç ödemektir. Çiftlik hedeflerinin bu kategorisi yüksek miktarlarda borca sahip çiftçilerin yaşadığı zorlukları yansıtmaktadır. Bu kategori aynı zamanda çiftçilerin hem sürekli borçla yaşadıkları hem de borçlarını geride bırakmak istemedikleri ile ilişkilidir.

Yedinci sıradaki çiftlik kategorisi 40 toplam skoru ile çiftçilerin boş vakitleri ve sağlıkları ile ilgili hedefleridir. Bu kategorideki çiftçiler gelecek yıllarda özellikle çiftçiliği bıraktıklarında ya da emekliye ayrıldıklarında muhtemelen mutlu ve refah dolu bir yaşam arzulamaktadırlar. Diğer bir ifade ile sağlıkları ile ilgili endişe etmekte ve rahat bir yaşlılık geçirmek istemektedirler.

En son sırada 26 toplam skoru ile çiftçilerin evlerini yenilemek ile ilgili hedef kategorisinin olduğu görülmektedir. Aileye destek olmak ve ev yenilemek kategorileri çiftlik işlerinden ziyade daha çok ev işleri ile ilişkilidir.

7.6.1. Çiftçi hedeflerinin tipolojisi

Çiftçi hedefleri, çiftlik ve yaşam kalitesi odaklı olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır. Bu iki sınıflamaya ilaveten gelecek yıllarda çiftçiliğe devam etme niyeti olmadıklarını ya da çiftçiliğe istekli olmadıklarını ifade eden çiftçilerin dâhil olduğu “hedef yok” şeklinde bir sınıflama daha yapılmıştır.

Çizelge 7.11’de çiftlik hedefleri tanımlanmaktadır. Çiftlik işleri ile ilgili hedefler çiftlik odaklı hedefler olarak sınıflandırılmıştır. Bu kategoride yer alan çiftlik hedefleri, borçları ödemek, çiftliği geliştirmek ve çiftliği büyütmektir. Araştırmada çiftlik hedeflerinin bu tipi 268 toplam skoru ile ilk sırada yer almaktadır.

Yaşam standartlarını geliştirme ve hane halkı konularının dâhil olduğu (çiftçinin kendisine ve ailesine daha iyi bir yaşam sunma arzusunu içeren ifadeler) çiftlik hedefleri yaşam kalitesi odaklı hedefler olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama temel alınarak aileme daha iyi destek olmak, boş vakit ve sağlık, evimi yenilemek ve tasarruf etmek gibi bu kategoride yer alan çiftlik hedefleri yaşam kalitesi odaklı hedefler olarak sınıflandırılmıştır. Çiftlik hedeflerinin bu tipi 240 toplam skoru ile ikinci sırada yer almaktadır.

Çizelge 7.13. Çiftçi hedeflerinin tipleri

Hedeflerin tipolojisi	Tanımlama	Çiftlik hedefleri kategorileri	Skor
Çiftlik odaklı hedefler	Çiftlik işleri ile ilgili çiftlik hedefleri (arazi büyüklüğünü artırmak, çiftlik imkânlarını geliştirmek vb.)	- Borç ödemek (45) - Çiftliği geliştirmek (154) - Çiftliği büyütmek (69)	268 (45.2)
Yaşam kalitesi odaklı hedefler	Yaşam standartlarını geliştirmek ile ilgili çiftlik hedefleri (aile üyelerine daha iyi bakabilmek ve gelecekte iyi bir yaşam sunma arzusu vb.)	- Aileme daha iyi destek olmak (82) - Boş vakit ve sağlık (40) - Evimi yenilemek (26) - Tasarruf etmek (92)	240 (40.5)
Hedef yok	Gelecekle ilgili hedefi olmayanlar	Hedef yok (85)	85 (14.3)

*Koyu yazılmış rakamlar çiftlik hedeflerinin her bir kategorisi için hesaplanmış toplam skorları göstermektedir.

7.6.2. Sosyal ve ekonomik özellikler ile çiftçi hedef tiplerinin karşılaştırılması

Çizelge 7.14’de görüldüğü üzere, çiftçilerin sahip olduğu işletme grupları ile hedefleri arasında bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). İşletmeler büyüdükçe çiftçi hedefleri değişmekte olup büyük işletmelerin çiftlik odaklı hedefleri oldukları söylenebilir. Küçük ve orta ölçekli işletmeler ise çiftlik ve yaşam kalitesi odaklı hedefler belirlemektedirler.

Çizelge 7.14. İşletme grupları ile çiftçi hedefleri ile karşılaştırılması

İşletme grupları	Çiftçi Hedefleri			
	Çiftlik odaklı Frekans (%)	Yaşam kalitesi odaklı Frekans (%)	Hedef yok Frekans (%)	Toplam (%)
Küçük	26 (45.6)	26 (56.5)	8 (42.1)	60 (49.2)
Orta	25 (43.9)	20 (43.5)	11 (57.9)	56 (45.9)
Büyük	6 (10.5)	0 (0)	0 (0)	6 (4.9)
$\chi^2:8.393$				$p<0.05$

Çiftçilerin demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile çiftçi hedeflerine ait karşılaştırma sonuçları Çizelge 7.15’de yer almaktadır.

Çizelge 7.15. Demografik, yönetsel, işletme ve performans özellikleri ile çiftçi hedefleri karşılaştırılması

Demografik Özellikler	Çiftçilerin Hedefleri		
	Çiftlik odaklı	Yaşam kalitesi odaklı	Hedef yok
	Ortalama $\pm$ SS	Ortalama $\pm$ SS	Ortalama $\pm$ SS
Yaş**	43.7 $\pm$ 10.7b	46.5 $\pm$ 10.2b	52.5 $\pm$ 8.9a
Eğitim sev.	7.8 $\pm$ 3.2	7.6 $\pm$ 3.6	6.4 $\pm$ 3.2
Deneyim**	25.5 $\pm$ 13.0b	28.4 $\pm$ 12.8ab	34.3 $\pm$ 10.5a
Performans Özellikleri			
Toplam gelir**	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)	Medyan (Min-Max)
	101320 a (1850/3829080)a	53821b (-2978/332050)b	60404 ab (-37029/285653)
Yönetsel Özellikler			
Arazi büyü. **	110 (30-1200)a	62.5 (20-400)b	48 (10-250)b
Tarım dışı gelir	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Yok	22 (38.6)	18 (39.1)	7 (36.8)
Var	35 (61.4)	28 (60.9)	12 (63.2)
		$\chi^2:0.030$	$p>0.05$
İşletmelerin yönetim sistemleri			
Kendi	11 (9.0)	9 (7.4)	5 (4.1)
Birlikte	32 (26.2)	29 (23.8)	12 (9.8)
Uzmanla danışarak	14 (11.5)	8 (6.6)	2 (1.6)
		$\chi^2:2.240$	$p>0.05$
İşletme Özellikleri			
Kayıt tutma**	Frekans (%)	Frekans (%)	Frekans (%)
Hayır	23 (40.4)	27 (58.7)	13 (68.4)
Evet	34 (59.6)	19 (41.3)	6 (31.6)
		$\chi^2:5.968$	Bağımlılık oranı: %21.6

***p<0.001, ** p<0.01, *p<0.05

Çiftçilerin demografik özelliklerinden yaş ve tarımsal deneyim ile çiftçi hedefleri arasında önemli farklılık olduğu Çizelge 7.15’de görülmektedir (p<0.01). Çiftçilikle ilgili herhangi bir hedefi olmayan çiftçilerin yaşlarının büyük olduğu (ortalama 52.5) belirlenmiştir. Tarımsal deneyim bakımından karşılaştırıldığında ise aynı şekilde deneyimi fazla çiftçilerin hedeflerinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çiftçilerin performans özellikleri incelendiğinde toplam gelir ile çiftçi hedefleri arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir (p<0.01). İşletme faaliyetlerinden elde edilen toplam gelir arttıkça çiftlik hedeflerinde de değişiklikler olmakta, geliri yüksek olan çiftçilerin hedeflerini çiftlik odaklı belirledikleri ortaya çıkmaktadır.

Toplam geliri düşük olan çiftçiler ise gelecekle ilgili yaşam kalitesini artırıcı hedefler belirlemektedirler.

Yönetmelik özelliklere bakıldığında, arazi büyüklüğü ile çiftçi hedefleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır ($p<0.01$). Çiftlik odaklı hedefleri olan çiftçiler daha büyük arazilere (110 da) sahipken herhangi bir hedefi olmayan çiftçilerin küçük arazilere (48 da) sahip oldukları belirlenmiştir. Tarım dışı gelir durumu ile çiftçi hedefleri arasında ise bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

İşletme özelliklerinden tarımsal konularda kayıt tutma durumu ile çiftçi hedefleri arasında önemli bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<0.01$). İşletme faaliyetleri ile ilgili kayıt tutan çiftçilerin hedefleri çiftlik odaklı iken, kayıt tutmayan çiftçilerin hedefleri yaşam kalitesi odaklıdır.

İncelenen çiftçilerin sosyal özellikleri ile hedefleri arasındaki karşılaştırmalar ise Çizelge 7.16’da yer almaktadır. Çizelgeden de görüldüğü üzere, çiftçilerin tarımsal konularla ilgili eğitime katılma durumları ($p<0.05$) ve İTU yapma durumları ($p<0.01$) ile farklı çiftçi hedefleri arasında bağımlılık olduğu belirlenmiştir. Düzenlenen eğitimlere katılım sağlayan çiftçilerin hedefleri çiftlik odaklı iken, katılım yapmayan çiftçilerin yaşam kalitesi odaklı hedefler belirledikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca İTU yapan çiftçilerin çiftlik hedefleri de çiftlik odaklı olup, yapmayan çiftçiler yaşam kalitesi odaklı hedeflere sahip oldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 7.16. Sosyal özellikler ile çiftçi hedeflerinin karşılaştırılması

Sosyal Özellikler	Çiftçi Hedefleri				χ^2
	Çiftlik odaklı Frekans (%)	Yaşam kalitesi odaklı Frekans (%)	Hedef yok Frekans (%)	Toplam (%)	
Eğitime Katılma*					
Hayır	12 (21.1)	18 (39.1)	8 (42.1)	38 (31.1)	5.139
Evet	45 (78.9)	28 (60.9)	11 (57.9)	84 (68.9)	
Çiftçi Örgütlerine Kayıtlılık					
Hayır	11 (19.3)	11 (23.9)	6 (31.6)	28 (23.0)	1.254
Evet	46 (80.7)	35 (76.1)	13 (68.4)	94 (77.0)	
İTU**					
Hayır	21 (36.8)	22 (47.8)	14 (73.7)	57 (46.7)	7.806
Evet	36 (63.2)	24 (52.2)	5 (26.3)	65 (53.3)	
ÇATAK					
Hayır	51 (89.5)	41 (89.1)	18 (94.7)	110 (90.2)	0.534
Evet	6 (10.5)	5 (10.9)	1 (5.3)	12 (9.8)	

7.7. Önemli Bulgular ve Sonuç

Bu bölümde araştırmada ele alınan çiftçilerin demografik, yönetsel, işletme, performans ve sosyal özellikler gibi sosyal ve ekonomik özellikleri ile farklı kişilik özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalarda farklı kişilik özelliklerinin hangi sosyal ve ekonomik özelliklerden etkilenip etkilenmediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bölümde elde edilen bulgular “farklı sosyal ve ekonomik özelliklere sahip çiftçilerin kişilik özelliklerinde herhangi bir farklılık var mıdır?” araştırma sorusuna cevap bulmaktadır. Çizelge 7.17’de özetlendiği gibi, çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri ile kişilik özellikleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Çiftçiliğe karşı olumlu tutuma sahip çiftçilerin orta ve büyük işletmeler oldukları, eğitim seviyelerinin daha fazla olduğu, işletme faaliyetlerinden elde ettikleri gelirin fazla olduğu, en fazla arazi büyüklüğüne sahip, tarım dışı geliri olan, tarımsal konularda düzenlenen eğitimlere katılım gösteren ve İTU yapan çiftçiler oldukları tespit edilmiştir. Araştırmada olumsuz tutum sergileyen çiftçiler ise küçük işletmeler olup, arazi büyüklükleri ve toplam gelirleri az olan, tarımsal konularda düzenlenen eğitimlere katılmayan ve İTU yapmayan çiftçiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ele alınan çiftçilerin demografik, yönetsel, performans, işletme ve sosyal özellikleri ile kişilik özelliği olan tutum arasında oldukça önemli farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada ele alınan çiftçilerin sahip olduğu değerler incelendiğinde işletmelerin büyüklük durumlarına göre herhangi bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ancak yaşı büyük olanlar sosyal değere sahipken küçük çiftçiler içsel değere sahiptir. Aynı şekilde deneyimi fazla olan çiftçiler sosyal değere sahipken deneyimi az olan çiftçiler içsel değere sahiptir. Arazi büyüklüğü fazla olan çiftçilerin içsel değere sahip oldukları az olanların ise ekonomik değere sahip oldukları tespit edilmiştir. Herhangi bir çiftçi örgütüne kayıtlı olan çiftçilerin sosyal değere, kayıtlı olmayanların ise sosyal ve ekonomik değerlere sahip oldukları görülmektedir.

Çiftlik odaklı hedefleri olan çiftçiler büyük işletmeler olup, yaşı küçük, tarımsal deneyimi az, toplam geliri fazla, arazisi büyük, kayıt tutan ve İTU yapan çiftçilerdir. Araştırmada belirlenen küçük ve orta büyüklükteki işletmeler çiftlik odaklı ve yaşam kalitesini artırıcı hedeflere sahiptir. Yaşı büyük tarımsal deneyimi fazla ve arazi büyüklüğü az olan çiftçilerin ise hedefleri yoktur. Elde edilen toplam gelirleri az olan

ve işletmeleri ile ilgili kayıt tutmayan çiftçiler ise yaşam kalitesi odaklı hedeflere sahiptirler.

Çizelge 7.17. Sosyal ve ekonomik özellikler ile kişilik özelliklerinin özeti

Sosyal ve Ekonomik Özellikler	Kişilik Özellikleri		
	Tutum	Değer	Hedef
Yaş		x	x
Eğitim seviyesi	x		
Deneyim		x	x
Arazi büyüklüğü	x	x	x
Aile büyüklüğü			
Toplam gelir	x		x
İşletme yönetim sistemleri		x	
Ürün çeşidi	x		
İşletme Grubu	x		x
Kayıt tutuma			x
Eğitime katılma	x		x
Tarımsal örgüte üyelik		x	
İTU	x		x

8. ÇİFTÇİLERİN KARAR VERME STİLLERİ

8.1. Giriş

Bu araştırmanın temel amacı sebze yetiştiriciliği yapan çiftçilerin ürün desenlerine karar verme sürecini ortaya koymaktır. Ancak bu temel amacı gerçekleşmeden önce söz konusu çiftçilerin işletmeleri ile ilgili herhangi bir seçim durumunda kullandıkları karar verme stillerini ortaya koymak gerektiği düşünülmektedir. Araştırmada ele alınan çiftçilerin karar stilleri belirlendikten sonra araştırma bulgularının bu bölümünde çiftçilerin karar verirken nasıl davrandıklarını açıklayan karar verme stillerini etkileyen sosyal ekonomik özellikler ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler açıklanacaktır. Böylece araştırmanın “Çiftçilerin sosyal-ekonomik ve kişilik özellikleri bakımından karar stilleri arasında herhangi bir farklılık var mıdır?” sorusu cevap bulacaktır.

8.2. İncelenen Çiftçilerin Karar Verme Stillerinin Tanımlanması

Araştırmada çiftçilerin karar verme stillerini ortaya koymak amacıyla “Karar Verme Stilleri Ölçeği” kullanılmıştır. Literatürde farklı alanlarda çalışan bireylerin karar stillerini belirlemek amacıyla birçok ölçek geliştirilmiştir. Ancak bu araştırmada Scott ve Bruce (1995) tarafından geliştirilen “Genel Karar Verme Stili Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçek farklı özellikleri olan bireylerin önemli konular hakkında seçim yapmaları durumunda kullandıkları karar verme stillerindeki bireysel farklılıkları ölçmek amacıyla geliştirilmiştir.

Araştırmada kullanılan Karar Verme Stili Ölçeği’nin 25 maddeli orijinal formu beş alt boyutta incelenmektedir. Bu boyutlar; (1) rasyonel karar verme stili: seçim alternatiflerini mantıksal çerçevede değerlendirme (2) sezgisel karar verme stili: bireylerin duygularına ya da içgüdülerine bağlı olarak karar verme durumu (3) bağımlı karar verme stili: başka birinin yönlendirmesiyle ya da tavsiye alması ile karar verme durumu (4) kendiliğinden-anlık karar verme stili: seçimlerini hızlı bir şekilde yapmak ve anlık olarak karar verme durumu (5) kaçınma karar verme stili ise karar verme durumunu erteleme, kararı vermekten kaçınma olarak tanımlanmaktadır (Scott ve Bruce, (1995). Ölçek maddeleri; “kesinlikle katılmıyorum” (1), “katılmıyorum” (2),

“kararsızım” (3), “katılıyorum” (4), “kesinlikle katılıyorum” (5) şeklinde sıralanan Likert tipi 5’li bir dereceleme göre puanlanmaktadır.

Araştırmada anket yoluyla çiftçilere uygulanan “Karar Verme Stilleri Ölçeği’nin” yapı geçerliliğini belirlemek amacı ile faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonuçları incelendiğinde, ölçekte yer alan bazı maddelerin (1, 4, 16, 24, 25) kendi faktöründe yüklenmeyip başka faktörlerde yüklendiği görülmüştür. Bu sonuçlar referans alınarak bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır ve 20 madde üzerinden faktör analizi tekrarlanmıştır. Maddelerin orijinal ölçek formunda sıralandığı gibi özdeğerleri (eigen) 1’in üzerinde olan beş faktörde toplandıkları görülmüştür (Çizelge 8.1). Dolayısıyla bu sonucun kuramsal olarak da uygun olduğu düşünülmektedir. Faktör analizi ile belirlenen beş faktörün içerikleri de dikkate alınarak, I. Faktör “Sezgisel Verme Stili”, II. Faktör “Anlık Karar Verme Stili”, III. Faktör “Kaçınma Karar Verme Stili”, IV. Faktör “Bağımlı Karar Verme Stili”, V. Faktör “Rasyonel Karar Verme Stili” olarak sıralanmıştır. Bu beş faktörün açıkladıkları toplam varyans % 54, 54’dür.

Çiftçilere uygulanan Karar Verme Stilleri Ölçeği’nin güvenirlik çalışması için iç tutarlılık katsayıları (Cronbach alpha) hesaplanmıştır. Ölçeğin beş alt boyutunun tek tek iç tutarlılık analizleri incelendiğinde; Anlık Karar Verme Stili Alt Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı alfa: .75, Sezgisel Karar Verme Stili Alt Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı alfa: .71, Bağımlı Karar Verme Stili Alt Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı alfa: .62, Kaçınma Karar Verme Stili Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı alfa: .62 ve Rasyonel Karar Verme Stili Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı alfa: .62 olarak bulunmuştur. Karagöz (2016), ölçek güvenirliğinin belirlenmesi için elde edilen alpha değerinin .60-.80 aralığında oldukça yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle araştırmada elde edilen bulgular ölçeğin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 8.1. Karar stillerine ait faktör yükleri

Sorular	Karar Stilleri				
	Sezgisel	Anlık	Kaçınma	Bağımlı	Rasyonel
Kararlarımı verirken içgüdülerime güvenirim (s6)	0.819				
Bir karar verirken sezgilerime güvenme eğilimindeyimdir (s7)	0.689				
Genellikle doğruluğunu hissettiğim kararlar veririm (s8)	0.672				
Karar verirken içimden gelen duygu ve tepkilere güvenirim (s10)	0.671				
Kararlarımı verirken benim için akılcı bir nedenden daha çok, verdiğim kararın doğruluğunu hissetmem daha önemlidir (s9)	0.514				
Genellikle ani kararlar veririm (s21)		0.811			
Kararlarımı, çoğunlukla o anda veririm (s22)		0.788			
Çabuk karar veririm (s23)		0.770			
Önemli kararları alma aşamasına gelinceye kadar karar vermeyi sık sık ertelerim (s18)			0.787		
Mümkün olduğunca kararlarımı vermeyi geciktiririm (s17)			0.731		
Üzerinde düşünmek beni rahatsız ettiği için pek çok kararı ertelerim (s20)			0.683		
Önemli kararlarımı, genellikle son dakikada veririm (s19)			0.471		
Eğer başkalarının desteğine sahipsem önemli kararları almak benim için daha kolaydır (s12)				0.777	
Önemli kararlar alırken başkalarının yardımına sık sık ihtiyaç duyarım s(11)				0.716	
Önemli kararlarımı alırken başkalarının tavsiyelerinden yararlanırım (s13)				0.552	
Önemli kararlar ile yüzleştiğim zaman birinin bana doğru yolu göstermesi hoşuma gider (s14)				0.481	
Önemli kararlarımı başka insanlara danışmadan verdiğim nadirdir (s15)				0.466	
Karar vermeden önce doğru gerekçelerim vardır (s2)					0.781
Mantıklı ve sistematik bir yolla karar veririm (s3)					0.736
Karar vermem dikkatli düşünmemi gerektirir (s5)					0.645
Cronbach Alpha	0.71	0.75	0.62	0.62	0.62

8.3. İncelenen Çiftçilerin Karar Verme Stilleri

Çizelge 8.2’de çiftçilerin karar verme stilleri toplam puanlarının tanımlayıcı istatistik değerleri yer almaktadır. Çizelgeye göre anket yapılan çiftçilerin sezgisel karar verme stiline ait ortalama puanının (χ_{ort} : 20.97) diğer stillerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre anket yapılan çiftçilerin genel olarak içgüdülerine ve duygularına güvenerek kendilerine yarar sağlayacağını düşündükleri alternatiflere karar verdikleri söylenebilir. Öhlmer (2001)’de yaptığı araştırmasında bu araştırma sonucuna benzer bir şekilde çiftçilerin genelde sezgisel karar verdiklerini ifade etmiştir. Bağımlı karar verme stiline ait ortalama puan ise 15.95’tir. Bu stile sahip çiftçiler işletmeleri ile ilgili herhangi bir tarımsal faaliyete karar verirken aile üyeleri, arkadaşları ya da uzman bir kişinin desteğini aldıklarını ifade etmişlerdir. Çok çeşitli sebze ürünlerinin olması, bu faaliyetten elde edilen kazancın yaşamı sürdürmek için gerekli görülmesi ve en önemlisi ekim yapıldıktan sonra karardan dönüşün olmaması gibi etkenler çiftçilerin anlık karar vermemelerini gerektirmektedir. Nitekim araştırma alanında anket yapılan çiftçilerin en düşük ortalama puana sahip karar verme stiline bakıldığında, kendiliğinden-anlık karar verme stili olduğu görülmektedir.

Çizelge 8.2. Çiftçilerin karar verme stilleri toplam puanlarının tanımlayıcı istatistik değerleri

Alt Boyutlar	n	χ_{ort}	Std. Sapma	Minimum	Maximum
Rasyonel	122	11.54	2.66	3	15
Sezgisel	122	20.97	3.92	9	25
Bağımlı	122	15.95	4.16	5	25
Kaçınma	122	10.15	4.25	4	20
Kendiliğinden-Anlık	122	7.53	3.83	3	15

8.4. Çiftçilerin Karar Verme Stilleri ile İlgili Karşılaştırmalar

İncelenen çiftçilerin işletme grupları bakımından karar verme stilleri incelenmiş ve Çizelge 8.3’de gösterilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, karar verme stilleri alt boyutlarından rasyonel ve sezgisel karar stillerinin işletme grupları bakımından farklılık gösterdiği ($p<0.05$), bağımlı, kaçınma ve anlık karar stillerinin ise farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Çizelge 8.3. İşletme gruplarının karar verme stilleri

Karar stilleri	İşletme Grupları		
	Küçük	Orta	Büyük
Rasyonel*	11.0 ± 2.5b	11.9 ± 2.8ab	13.5 ± 1.5a
Sezgisel*	21.5 ± 3.2a	20.9 ± 4.1a	17.0 ± 6.5b
Bağımlı	15.9 ± 4.0	16.0 ± 4.5	16.8 ± 3.5
Kaçınma	10.2 ± 4.6	10.0 ± 4.0	10.5 ± 3.2
Anlık	7.7 ± 4.2	7.4 ± 3.4	7.5 ± 4.5

*:p<0.05

Yapılan analiz sonucuna göre, büyük işletmeye sahip çiftçilerin küçük ve orta işletmelerden daha rasyonel karar verdikleri belirlenmiştir. Rasyonel karar verme stili puanı yüksek olan işletmeler mantıklı ve gerçekçi bir şekilde kararlarını vermekte, gelecek yıllardaki işletme faaliyetleri için plan yapmaktadırlar. Dolayısıyla rasyonel karar veren çiftçilerin işletme faaliyetlerini sürdürürken diğer karar verme stiline sahip çiftçilerden daha başarılı olacakları düşünülmektedir.

Sezgisel karar verme stili puanı yüksek olan işletmeler, içgüdülerine güvenerek, alternatifler arasında çok fazla düşünmeden ve yeterli bilgi toplamadan karar vermektedirler. Araştırmada küçük işletmeleri olan çiftçilerin sezgisel karar puanlarının diğer işletmelerin (küçük ve orta) puanlarından daha fazla olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırmada çiftçilerin bağımlı karar stiline işletme grupları bakımından istatistiki olarak farklılığı yoktur ancak Çizelge 8.3’de görüldüğü üzere büyük işletmelerin bağımlı karar stili puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bağımlı karar stiline sahip çiftçiler alternatif durumlar arasından seçimlerini gerçekleştirirken aile üyelerinden, diğer çiftçi arkadaşlarından ya da konusunda uzman kişilerden (ilçe tarım müdürlüğü personelleri, tarım danışmanları, ziraat mühendisleri) seçimleri için yardım istemektedirler. Bu durum büyük işletmeye sahip çiftçilerin alternatifler arasından kendileri için en uygun olanını seçerken bilgi aldıklarının bir göstergesidir. Ayrıca alan çalışmalarında, sebze yetiştiriciliği yapan büyük işletmelerin genellikle bayilerden hangi tohum çeşitlerinin daha fazla satışının yapıldığı vb. gibi durumlar hakkında piyasa araştırması yaparak yetiştirecekleri ürün hakkında karar verdikleri gözlemlenmiştir. Bu durum büyük işletmelerin uzman kişilerden destek alarak rasyonel bir şekilde karar verme eğilimi gösterdikleri sonucunu ortaya koymaktadır.

İncelenen çiftçilerin yaş grupları bakımından karar stilleri Çizelge 8.4'te yer almaktadır. Karar verme stilleri alt boyutlarından kaçınma ve anlık karar stillerinin çiftçilerin yaş grupları bakımından farklılık gösterdiği ($p<0.05$), rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar stillerinin ise farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Çizelge 8.4. Çiftçilerin yaş grupları bakımından karar stilleri

Karar stilleri	Yaş Grupları				
	<30	30-39	40-49	50-59	60≥
Rasyonel	11.6 ± 2.7	11.7 ± 2.2	11.6 ± 3.0	11.5 ± 2.6	11.0 ± 2.5
Sezgisel	19.6 ± 3.9	21.9 ± 3.6	20.5 ± 4.7	21.3 ± 3.4	22.3 ± 2.7
Bağımlı	17.5 ± 4.0	16.2 ± 4.6	16.0 ± 4.3	15.6 ± 4.1	15.0 ± 3.4
Kaçınma*	8.9 ± 4.5b	9.2 ± 4.7b	10.5 ± 4.0ab	10.0 ± 3.9ab	12.6 ± 5.4a
Anlık*	6.4 ± 2.5ab	6.4 ± 3.5ab	8.3 ± 4.1a	8.2 ± 3.9a	4.2 ± 2.3b

*: $p<0.05$

Yaşı 60 ve üzerinde olan çiftçilerin kaçınma karar stili puanlarının diğer karar stillerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eş deyişle anket yapılan 60 yaşın üzerindeki çiftçiler tarımsal faaliyetleri ile ilgili kararlarını son aşamaya gelinceye kadar ertelemekte ve son dakikaya kadar kaçınmaktadırlar. Araştırmada yaşı büyük olan çiftçiler çiftçilikten ayrılmayı düşünen gelecekle ilgili herhangi bir plan yapmayan ve çiftlikleri ile ilgili sorumlulukları genellikle çocuklarına bırakan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre 40-49 yaş grubu çiftçilerin anlık karar stili puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu yaş grubundaki çiftçilerin küçük ve orta ölçekli işletmeler olduğu Bölüm 6'da belirtilmiştir. Dolayısıyla küçük ve orta ölçekli işletmelerin kararlarını düşünmeden, ani olarak verdikleri ortaya çıkmaktadır. Çiftçilerin rasyonel olarak karar vermeleri işletmelerini geliştirme ve büyütme açısından katkı sağlamaktadır.

Çiftçilerin eğitim durumları bakımından karar stilleri analiz edildiğinde rasyonel karar stillerinin istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği ($p<0.05$), sezgisel, bağımlı, kaçınma ve anlık karar stillerinin ise herhangi bir farklılık göstermediği ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Çizelge 8.5. Çiftçilerin eğitim durumları bakımından karar stilleri

Karar stilleri	Eğitim Durumu					
	Okuryazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Önlisans	Lisans
Rasyonel*	8.5 ± 0.7b	11.4±2.5ab	10.6±3.5ab	12.2±2.3a	12.3±3.1a	13.9±1.5a
Sezgisel	21.5 ± 4.9	21.4 ± 3.6	20.4 ± 3.8	21.0±4.9	19.3±6.0	19.1± 3.6
Bağımlı	14.5 ± 3.5	15.7 ± 4.3	17.1 ± 3.9	16.0±4.2	16.0±2.6	16.0 ±4.6
Kaçınma	15.0 ± 7.1	10.2 ± 4.2	9.4 ± 3.4	10.0±4.9	10.7±7.0	9.9 ± 3.0
Anlık	6.5 ± 4.9	7.6 ± 4.0	9.3 ± 4.0	6.4 ± 3.3	6.3 ± 1.5	7.3 ± 2.6

*:p<0.05

Çizelge 8.5’de görüldüğü üzere, çiftçilerin eğitim durumu karar stillerinde önemli bir role sahiptir. Araştırmada lisans mezunu çiftçilerin rasyonel karar stiline sahip oldukları istatistiki açıdan belirlenmiştir. Çiftçilerin eğitim durumu azaldıkça karar stillerinde önemli değişiklikler olmakta rasyonel karar puanları düşmektedir.

Çiftçilerin tarımsal deneyimleri bakımından karar stillerinde önemli bir farklılık olup olmadığı da incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 8.6’da gösterilmiştir. Anket yapılan çiftçilerin tarımsal deneyimleri sezgisel, bağımlı ve kaçınma karar stillerine göre farklılık göstermektedir. Tarımsal deneyimi fazla olan çiftçilerin sezgisel karar verme puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çiftçilerin deneyimleri azaldıkça bağımlı karar stili puanlarının yükseldiği tespit edilmiştir. Çiftçilerin tarımsal deneyimleri arttıkça kaçınma karar stili puanları da artmaktadır. Yaş ile deneyim arasındaki ilişki düşünüldüğünde; yaş ile karar stilleri arasında çıkan farklılık deneyim durumunda da gözlemlenmiştir (Bkz. Çizelge 8.4).

Çizelge 8.6. Tarımsal deneyim bakımından karar stilleri

Karar stilleri	Tarımsal Deneyim (Yıl)				
	1-10	11-20	21-30	31-40	41≥
Rasyonel	12.5 ± 1.8	10.9 ± 3.1	11.3 ± 3.1	11.7 ± 2.4	11.4 ± 2.3
Sezgisel*	19.2 ± 3.6b	21.3 ± 4.4ab	20.7 ± 4.3ab	21.4 ± 3.8ab	22.1 ± 2.8a
Bağımlı*	17.8 ± 4.3a	16.0 ± 3.4ab	16.4 ± 4.5ab	15.4 ± 3.8ab	14.5 ± 4.6b
Kaçınma*	8.8 ± 3.9b	10.0 ± 4.3ab	10.3 ± 4.4ab	9.9 ± 3.9ab	12.0 ± 4.7a
Anlık	6.4 ± 2.9	6.8 ± 3.9	8.5 ± 4.2	8.1 ± 3.8	6.9 ± 4.0

*:p<0.05

Çiftçilerin arazi büyüklüğü bakımından karar stilleri karşılaştırılmasına ait analiz sonuçları Çizelge 8.7’de sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre arazi büyüklüğü ile rasyonel karar stili arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p<0.01$).

Çizelge 8.7. Arazi büyüklüğü bakımından karar stilleri

Karar stilleri	Arazi Büyüklüğü		
	1-49	50-99	100≥
Rasyonel**	10.5 ± 2.8b	11.4 ± 2.6ab	12.3 ± 2.4a
Sezgisel	20.6 ± 4.0	22.0 ± 3.0	20.6 ± 4.3
Bağımlı	16.0 ± 4.2	15.2 ± 3.9	16.4 ± 4.3
Kaçınma	11.0 ± 4.2	9.8 ± 4.8	9.9 ± 3.9
Anlık	8.0 ± 4.1	7.5 ± 4.0	7.2 ± 3.6

** $p<0.01$

Arazi büyüklüğü 100 ve üzerinde olan çiftçilerin rasyonel karar stili puanları diğer gelir gruplarından daha yüksek bulunmuştur. Daha önce işletme grupları ile ilgili yapılan karşılaştırmada da büyük işletmelerin rasyonel karar puanları yüksek olarak tespit edilmişti dolayısıyla arazisi fazla olan çiftçilerin işletmeleri ile ilgili kararlarını arazisi küçük olan çiftçilere göre rasyonel olarak verdikleri söylenebilir.

Araştırmada çiftçilerin elde ettiği gelir ile karar stili arasındaki karşılaştırma Çizelge 8.8’de gösterilmektedir. Çizelge incelendiğinde elde edilen gelir ile karar stili arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Geliri yüksek olan büyük işletmeye sahip çiftçiler rasyonel karar vericiler olup, geliri düşük olanlar sezgisel karar vericiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 8.8. Çiftçilerin gelirleri bakımından karar stilleri

Karar stilleri	Gelir		
	<100000	100001 - 200000	200001>
Rasyonel*	11.3 ± 2.5b	11.4 ± 3.0b	13.1 ± 2.1a
Sezgisel*	21.1 ± 3.6a	21.7 ± 3.2a	18.9 ± 5.7b
Bağımlı	16.2 ± 4.2	15.8 ± 4.1	15.1 ± 4.3
Kaçınma	10.1 ± 4.5	10.1 ± 4.4	10.5 ± 2.9
Anlık	7.5 ± 4.0	7.6 ± 3.9	7.3 ± 3.2

*: $p<0.05$

Çiftçilerin işletme yönetim sistemleri eş deyişle işletme faaliyetlerine nasıl karar verdikleri ve karar stilleri Çizelge 8.9’da karşılaştırılmıştır. Çizelgeye göre, tarımsal işletme faaliyetlerini uzman kişilere danışarak karar veren çiftçilerin rasyonel karar puanları diğer yönetim sistemlerine (kendi ve birlikte karar verenler) göre daha fazla bulunmuştur. Rasyonel karar vericilerin mantıklı, herşeyi düşünerek ve planlı bir şekilde hareket ederek işletme faaliyetlerine karar verdikleri düşünüldüğünde araştırmada bulunan bu sonucun tutarlı olması aşıkardır. Ayrıca araştırmada işletme faaliyetlerini kendi karar veren çiftçilerin bağımlı karar puanlarının birlikte ve uzmana danışarak karar verenlerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 8.9. Çiftçilerin işletme yönetim sistemleri bakımından karar stilleri

Karar stilleri	İşletme yönetim sistemleri		
	Kendi	Birlikte	Uzmana danışarak
Rasyonel*	10.9 ± 3.1b	11.4 ± 2.6ab	12.7 ± 2.2a
Sezgisel	21.9 ± 3.4	20.7 ± 4.1	20.8 ± 3.9
Bağımlı*	14.2 ± 4.1b	16.4 ± 4.2a	16.4 ± 3.8a
Kaçınma	9.9 ± 4.6	10.1 ± 4.2	10.5 ± 4.2
Anlık	8.3 ± 3.7	7.3 ± 4.0	7.3 ± 3.3

*:p<0.05

Tarımsal konularda kayıt tutma durumu bakımından karar stilleri incelenmiş ve Çizelge 8.10’da gösterilmiştir. Araştırmada işletmeleri ile ilgili herhangi bir konuda kayıt tutmayan çiftçilerin sezgisel karar puanları kayıt tutanlara göre daha fazladır. Kayıt tutan çiftçilerin ise rasyonel karar puanı daha fazla bulunmuştur. Dolayısıyla işletme faaliyetlerini takip etmeyen çiftçilerin içgüdülerine güvenerek karar verdikleri ortaya çıkarken, yetiştirdiği ürünlerin ekim, dikim tarihlerini, verimlerini, geçmiş yıla ait fiyatlarını not alarak gelecek sene üretim alanını buna göre belirleyip planlamasını yapan çiftçilerin işletmelerine uygun şekilde rasyonel karar verdikleri ortaya çıkmaktadır.

Çiftçilerin planlama yaparak ve alternatifleri düşünerek rasyonel şekilde karar vermeleri işletmelerini büyütmeelerine yardımcı olmaktadır. Yukarıda yapılan birçok karşılaştırma bu durumu doğrulamaktadır. Bu durumda çiftçilerin profesyonel ya da amatör fark etmeden yaptıkları faaliyetler ile ilgili kayıt tutmaları teşvik edilmeli aynı zamanda önemi çiftçilere duyurulmalıdır.

Çizelge 8.10. Çiftçilerin tarımsal konularda kayıt tutması bakımından karar stilleri

Kayıt Tutma	Karar Stilleri				
	Rasyonel*	Sezgisel*	Bağımlı	Kaçınma	Anlık
Hayır	10.6 ± 2.6	21.9 ± 3.4	15.5 ± 4.1	9.8 ± 4.6	7.2 ± 3.9
Evet	12.5 ± 2.3	20.0 ± 4.2	16.4 ± 4.3	10.5 ± 3.8	7.9 ± 3.7

*:p<0.05

Bu araştırma çiftçilerin ürün desenlerine karar verme süreci ile ilgili olduğundan dolayı çiftçilerin yetiştirdikleri ürünlerin çeşidi ile karar verme stilleri arasında ilişki olup olmadığı da incelenmiş olup sonuçlar Çizelge 8.11’de sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde, çiftçilerin yetiştirdikleri ürün çeşidi bakımından karar stilleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır. Anket yapılan çiftçilerden 1-3 arasında ürün yetiştiren çiftçilerin kaçınma karar stili puanı bu aralıktan daha fazla ürün yetiştiren çiftçilere göre daha yüksek bulunmuştur. Dolayısıyla çeşit sayısını az tutan çiftçiler kaçınarak karar vermekte denilebilir. Kaçınma karar stiline sahip olan çiftçiler, yetiştiricilik bilgisine sahip olmadıkları ürünlerin verim ve fiyat açısından iyi olduğunu düşünseler bile ürünü yetiştirmeye cesaret edemeyen, diğer alternatifler arasından seçim yaparken mümkün olduğunca kararlarını erteleyen başka bir deyişle risk alamayan çiftçiler olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 8.11. Çiftçilerin yetiştirdikleri ürün çeşidi bakımından karar stilleri

Karar stilleri	Ürün Çeşidi			
	1-3	4-6	7-9	10-12
Rasyonel	11.9 ± 3.2	11.5 ± 2.2	11.2 ± 3.2	12.5 ± 2.5
Sezgisel	20.6 ± 4.1	21.3 ± 3.4	20.7 ± 4.6	20.6 ± 5.0
Bağımlı	16.1 ± 4.4	15.7 ± 4.0	16.1 ± 4.6	16.6 ± 3.9
Kaçınma*	11.8 ± 4.7a	10.4 ± 4.4ab	9.6 ± 3.9ab	8.4 ± 3.1b
Anlık*	9.8 ± 4.5a	7.5 ± 3.7ab	6.9 ± 3.5b	6.8 ± 3.9b

*:p<0.05

Az çeşit yetiştiren çiftçilerin aynı zamanda anlık olarak karar verdikleri de yapılan analiz sonucu ortaya koyulmuştur. Bir sonraki yıl yetiştireceği ürünü belirlemekten son ana kadar kaçan çiftçi tohum almak ya da fide siparişi vermek için gittiği ilaç bayisinde ürünle ilgili kararını muhtemelen değiştirmeden eş deyişle deneyim sahibi olduğu ürünü yetiştirmeye karar vermektedir.

Çiftçilerin çiftçi örgütüne kayıtlılık bakımından karar stilleri Çizelge 8.12’de gösterilmektedir. Çizelgeye göre çiftçilerin örgüte kayıt olma durumu ile kaçınma karar stili arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Araştırmada herhangi bir çiftçi örgütüne kayıt olmayan çiftçilerin kayıt olan çiftçilere göre kaçınma karar stili puanının yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 8.12. Çiftçi örgütüne kayıtlılık bakımından karar stilleri

Örgüte Kayıtlılık	Karar Stilleri				
	Rasyonel	Sezgisel	Bağımlı	Kaçınma*	Anlık
Hayır	11.4 ± 2.9	20.7 ± 4.6	16.0 ± 4.7	11.5 ± 4.4a	7.6 ± 4.7
Evet	11.6 ± 2.6	21.1 ± 3.7	15.9 ± 4.0	9.8 ± 4.1b	7.5 ± 3.6

*: $p<0.05$

Araştırmada çiftçilerin kişilik özellikleri ile karar stilleri de karşılaştırılmış ve Çizelge 8.13’de sunulmuştur. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, çiftçilerin tutumları ile karar stilleri arasında istatistiksel olarak bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak çiftçilerin değerleri ve hedefleri bakımından incelendiğinde istatistiki olarak bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır.

İşsel değere sahip olan çiftçilerin rasyonel karar stili puanlarının diğer karar stillerinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada işsel değeri yüksek olan çiftçiler çiftçiliği ve çiftliği seven, ciddi bir meslek olarak görüp değer veren çiftçiler olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla işsel değere sahip olan eş deyişle yaptıkları işi seven çiftçilerin tarımsal faaliyetleri ile ilgili kararlarını kendilerine uygun, mantıklı bir şekilde ve geleceğe yönelik plan yaparak rasyonel olarak karar vermeleri oldukça net bir sonuçtur.

Çiftçilerin hedefleri bakımından karar stili incelendiğinde ise, çiftlik odaklı hedefleri olan çiftçilerin rasyonel ve bağımlı karar stilleri puanlarının diğer karar stillerinden yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum çiftliklerini geliştirmek ve büyütme isteyen çiftçilerin gelecek yıllarla ilgili plan yaptıklarını ve alternatif durumlar arasından kendilerine en uygun olanına karar verirken başkalarına danıştıklarını düşündürülebilmektedir.

Çizelge 8.13. Çiftçilerin kişilik özellikleri bakımından karar stilleri

Tutum	Karar Stilleri				
	Rasyonel	Sezgisel	Bağımlı	Kaçınma	Anlık
Olumlu	12.0 ± 2.4	20.9 ± 4.0	15.6 ± 4.1	10.6 ± 4.4	7.4 ± 3.6
Olumsuz	11.2 ± 2.5	21.4 ± 3.3	16.3 ± 4.1	10.2 ± 4.4	7.7 ± 4.1
Karışık	11.1 ± 3.2	20.6 ± 4.6	16.2 ± 4.3	9.3 ± 3.8	7.6 ± 4.1
Değer					
Sosyal	11.5 ± 3.0ab	20.7 ± 3.8	16.1 ± 4.5	9.2 ± 3.7	6.7 ± 3.5
Etkileyici	10.9 ± 2.8b	22.4 ± 2.6	15.2 ± 4.6	11.4 ± 5.1	7.7 ± 4.8
Ekonomik	11.5 ± 2.5ab	20.8 ± 4.3	16.0 ± 4.0	10.2 ± 4.2	8.1 ± 3.8
İçsel	12.7 ± 2.1a*	20.8 ± 3.9	16.2 ± 3.8	10.6 ± 4.6	6.8 ± 3.3
Hedef					
Çiftlik odaklı	12.2 ± 2.2a*	20.5 ± 3.9	17.0 ± 3.9a*	9.5 ± 3.5	7.2 ± 3.8
Yaşam kal. odaklı	11.0 ± 3.1b	21.3 ± 3.9	15.2 ± 3.9ab	10.6 ± 5.0	8.2 ± 4.0
Hedef yok	11.0 ± 2.4b	21.8 ± 3.8	14.6 ± 4.7b	11.1 ± 4.2	7.1 ± 3.5

*:p<0,05

8.5. Sonuç

Bu bölümde öncelikli olarak araştırmada ele alınan çiftçilerin seçim yaparken nasıl karar verdikleri incelenmiştir. Hazır ölçek kullanıldığından dolayı çiftçilerin birebir karar stillerini belirlemek mümkün olamamıştır. Ölçekte bulunan karar stillerinin alt boyutları belirlenerek toplam puan ortalamalarına göre yorumlar yapılmıştır. Örnekleme grubunda bulunan sebze yetiştiricilerinin sezgisel olarak karar stili puanlarının yüksek olduğu belirlenmiş ve sonuçta incelenen çiftçilerin sezgisel olarak karar verdikleri genellemesi yapılmıştır.

Daha sonra çiftçilerin karar stilleri ile araştırma bulgularının birinci ve ikinci bölümünde belirlenen değişkenler arasında tek yönlü varyans analizi ve t-testi kullanılarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre;

Rasyonel karar vericiler

- ✓ Eğitim durumu yüksek
- ✓ Arazi büyüklüğü fazla

- ✓ Tarımsal konularda kayıt tutan
- ✓ İşletme faaliyetlerinden elde ettiği geliri fazla olan
- ✓ Sahip olduğu içsel değeri yüksek olan
- ✓ Çiftlik odaklı hedefler belirleyen
- ✓ Konusunda uzman kişilere danışarak karar veren
- ✓ Büyük işletmelere sahip çiftçilerdir.

Sezgisel karar vericiler

- ✓ Eğitim durumu düşük
- ✓ Tarımsal deneyimi az olan
- ✓ Elde ettiği geliri düşük
- ✓ Küçük işletmelerdir.

Anlık olarak karar vericiler

- ✓ Yetiştirdikleri ürün çeşidi az olan
- ✓ 40-49 yaş aralığında

Kaçınarak karar vericiler

- ✓ Yaşı büyük olan
- ✓ Tarımsal deneyimi ve
- ✓ Yetiştirdikleri ürün çeşidi az olan
- ✓ Herhangi bir çiftçi örgütüne kayıtlı olmayan işletmelerdir.

Bağımlı karar vericiler

- ✓ Tarımsal konularda deneyimi az olan
- ✓ İşletme faaliyetleri ile ilgili kararlarını birine danışmadan veremeyen ancak
- ✓ Çiftlik odaklı hedeflere sahip işletmelerdir.

Bir konu hakkında karar vermek basit bir olay değildir. Karar durumunda nasıl davrandığımız karar sonucunda elde ettiğimiz ya da edemediğimiz doyumla bağlantılıdır. Sonuçlardan da görüldüğü üzere, farklı karar davranışı sergileyen çiftçilerin içinde bulundukları sosyal ve ekonomik durumlar da farklılıklar

göstermektedir. Nüfusun beslenmesinde önemli bir sektör olan tarım sektörünün yöneticisi durumunda olan çiftçilerin karar davranışlarını tespit etmek bu nedenle çok önem arz etmektedir. Rasyonel olarak karar veren çiftçilerin diğer karar davranışları sergileyen çiftçilere göre daha iyi durumda oldukları aşikârdır. Aynı zamanda her alanda yapılan işte olduğu gibi kırsal alanda da çiftçiliği bir meslek olarak görüp değer veren ve hedeflerini çiftliklerini geliştirmek ve büyütmek üzere yapan çiftçiler için başarı zamanla gelmektedir.

İstatistiki olarak bir farklılık çıkmasa da toplam puan ortalamalarına bakıldığında yaşı küçük ve eğitilmiş olan büyük işletmeler eş deyişle rasyonel karar veren, içsel değeri yüksek ve çiftlik odaklı hedefleri olan çiftçiler seçim durumunda aynı zamanda bağımlı olarak karar vermektedirler. Bu sonuç çiftçilerin bilgi kaynaklarının olduğunu ve bu kaynaklarla sürekli bilgi alışverişinde bulunduklarını bu sayede işletmeleri ile ilgili uygun kararlar verdiklerini düşündürebilir. Başka bir açıdan bakıldığında karar davranışlarında yaş ve eğitim durumu gibi demografik değişkenlerinde önemli olduğu görülmektedir. Yaşı genç olan eğitilmiş çiftçiler işlerini sevmekte bunun için işletme faaliyetleri ile ilgili kararlarını önemsemekte ve başarılı olma yolunda ilerlemektedirler. Eğitim durumu düşük ve yaşları büyük olan çiftçiler işletme faaliyetlerini yıllardır aynı şekilde süregelen bir iş olarak görmekte alışkanlıklarına göre karar vererek farklı bakış açılarına karşı çıkmaktadırlar. Bu şekilde olduğunda az gelir elde etmekte ve küçük işletmeler olarak kalmaktadırlar. Türkiye’de küçük ölçekli çiftçilerin fazla olduğu gerçeğinden yola çıkarak araştırmada da ele alınan çiftçiler küçük ölçekli işletmelere sahiptir ve çiftçiler seçimlerini genellikle alışkanlıklarına ve fiyat durumlarına göre yapmakta, kararlarını çok fazla önemsememektedir. Genç ve eğitimi yüksek, uygulama anlamında deneyimi fazla çiftçilerin çiftliklere kazandırılması gerektiği düşünülmektedir. Sadece formal eğitim değil informal eğitim de çiftçiler için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle kırsal alanlarda çiftçilerin ihtiyaç duyduğu konularda yapılacak yayım ve danışmanlık hizmetlerini artırmak gerekmektedir.

9. ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM DESENİNE KARAR VERMELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

9.1. Giriş

Daha önceki bölümlerde çiftçilerin karar verene kadar etkileneceği düşünülen değişkenler üzerine eş deyişle çiftçileri etkileyen içsel faktörlere odaklanılırken bu bölümde çiftçilerin üretim desenine karar verirken istemleri dışındaki durumlardan etkilendikleri dışsal faktörler ortaya koyulmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda “Çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörler bakımından sosyal ve ekonomik özellikler, kişilik özellikleri ve karar verme stilleri arasında farklılık var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır.

9.2. Çiftçilerin Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Tanımlanması

Çiftçilerin üretim desenine karar verme sürecini ortaya koymadan önce karar vermelerini etkileyen faktörlerin belirlenmesinde öncesinde yapılan literatür taraması ve pilot çalışmalar sonucu sosyal ve kişisel, ekonomik, fiziksel ve iklim koşullarından kaynaklı doğal faktörleri içine alan 67 madde tespit edilmiştir. Anket yapılan çiftçilere üretecekleri ürünleri eş deyişle üretim desenlerini planlarken dikkate aldıkları/etkilendikleri faktörleri düşüncelerine göre belirtmeleri istenmiştir. Çiftçilerin düşünceleri “hiç etkilenmiyorum” (1), “az etkileniyorum” (2), “kararsızım” (3), “biraz etkileniyorum” (4), “çok etkileniyorum” (5) şeklinde sıralanan likert tipi 5’li bir derecelemeye göre puanlanmıştır.

Araştırmada istatistiksel işlemler sırasına göre iç tutarlılık katsayılarının belirlenmesi, açıklayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi olarak gerçekleştirilmiş ve bulgular sunulmuştur. Anket yapılan çiftçilerin anket sorularına verdikleri cevapların iç tutarlılığını ortaya koymak amacıyla yapılan güvenirlik analizi (Cronbach's Alpha) sonucunda güvenirlik katsayısı 0,785 olarak bulunmuştur.

Örnekleme büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu KMO testi (0.70) ile belirlenmiş olup, araştırmanın güvenirliği için yeterli görülen 0,70 değerine benzer bulunmuştur (Altunışık vd, 2005). Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği ise Bartlett küresellik testi ($p < 0.001$) ile ortaya konulmuştur (Çizelge 9.1).

Çizelge 9.1. Ölçeğin Faktör Analizine Uygunluğu, KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği Ölçütü		0.700
	Yaklaşık Ki Kare	1127.46
Bartlett Küresellik Testi	Sd	300
	Anlamlılık	<0.001

Elde edilen KMO ve Bartlett küresellik testi bulguları sonucunda veri setine faktör analizi yapılmasının uygun olduğu belirlenmiş ve açıklayıcı faktör analizine geçilmiştir. Araştırmaya katılan çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri faktörleri ortaya koyabilmek için hazırlanan anketteki likert tipi 67 maddeye verilen cevaplara açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör gruplarının sınıflandırılmasında ve değerlendirilmesinde değişkenlerin daha kolay tanımlanabilmesini sağlayan faktör döndürme (Rotated Component Matrix) sonuçları kullanılmıştır. Çiftçilerin kararlarını etkileyen faktörleri belirlemek için yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %57.74'ünü açıklayan ürün özellikleri, fiziksel özellikler, işletme özellikleri, doğal faktörler, sulama özellikleri ve işgücü özellikleri olarak altı faktör grubu ortaya çıkmıştır. Günden vd. (2010) ürün seçimi kararlarında etkili olan temel faktörlerin belirlenmesi ile ilgili yaptıkları araştırmalarında bu araştırma sonuçlarıyla benzer karar faktörleri tespit etmişlerdir. Araştırmalarında karar faktörlerini ekonomik, teknik, sosyo-kültürel, çevresel-fiziksel ve kişisel faktörler olmak üzere beş grupta değerlendirmişlerdir.

Ölçekte yer alan ifadelerin faktör yüklemesi, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Çizelge 9.2'de verilmiştir. Araştırmaya katılan çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri ilk ve en önemli faktör ürün özellikleri ile ilgili faktördür. Bu faktörün öz değeri 4.14; Cronbach's α (güvenilirlik derecesi) ise 0.944 gibi oldukça yüksek bir değerdir. Faktörün tanımladığı fark yüzdesi tek başına toplam varyansın (%57.74'ün) %17.0'sini oluşturmaktadır. Bu faktörü oluşturan maddeler incelendiğinde; daha çok gelir elde etmeyi sağlayacak ürünler yetiştirme, karı yüksek ürünler yetiştirme, verimi yüksek olan ürünler seçmeye dikkat etme gibi maddeler ürün seçiminde ürün özellikleri faktörü bakımından ön plana çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu veriler ürün seçimini etkileyen faktörlerde en fazla ürün özelliklerinin önemli olduğunu açıklamaktadır. Çiftçilerin ürün seçimi kararlarını etkileyen faktörlerin

incelendiği başka bir araştırmada ise, fiyatlardaki dalgalanmalardan dolayı çiftçilerin belirli ürünlerin üretiminden vazgeçtiği belirlenmiştir (Jaffe, 1989).

Araştırmaya katılan çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri ikinci faktör fiziksel faktörlerdir. Bu faktörün öz değeri 2.68; Cronbach's α (güvenilirlik derecesi) ise 0.719'dur. İkinci faktör tek başına toplam varyansın (%57.74'ün) %10.71'ini oluşturmaktadır. Bu faktörü oluşturan maddeler incelendiğinde; arazideki toprak tipi (kumlu, killi, tınlı vb.), toprak koşulları (ph, ıslak toprak vb.), arazinin şekli, toprağın drenajı, arazinin çok parçalı olması gibi maddeler ürün seçiminde fiziksel faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Çiftçilerin üretecekleri ürünlere karar verirken arazilerinin özelliklerinden etkilendikleri tespit edilmiştir. Talawar ve Rhoades, 1998 yılında toprak yönetimi ve sınıflandırmasıyla ilgili yapmış oldukları araştırmalarında arazi koşullarının çiftçilerin ürün seçim kararları üzerine etkili olduğu sonucuna varmıştır. Aynı şekilde Briggs (1991), çiftçilerin ürün seçimini etkileyen faktörleri belirlemiştir ve toprak uygunluğunu en önemli faktör olarak tespit etmiştir. Aynı zamanda araştırmasında su varlığının ürün seçimini etkileyen önemli bir faktör olmadığını da belirlemiştir.

Araştırmaya katılan çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri üçüncü faktör, işletme özellikleridir. Bu faktörün öz değeri 2.63; Cronbach's α (güvenilirlik derecesi) ise 0.700 gibi kabul edilebilir bir değerdir. Üçüncü faktör tek başına toplam varyansın (%57.74'ün) %10.53'ünü oluşturmaktadır. Bu faktörü oluşturan maddeler incelendiğinde; çiftçilerin işletmelerini büyütmek isteme düşüncelerinin, uygulanan tarımsal desteklemelerin, yetiştirmek istediği ürünlerin ilave iş getirip getirmeyeceği düşüncelerinin, mevcut çiftlik gelirlerinin, arazinin mülkiyet durumlarının, ürünleri yetiştirebilmek için yeterli sermayelerinin olmasının, arazi hazırlığı, tohum ya da fide yetiştirmek için yeterli zamanın olup olmama düşüncelerinin ürün seçimlerini etkilediğini ifade eden maddelerden oluştuğu belirlenmiştir.

Çizelge 9.2. Faktör Yapısı ve Faktör Yüklerinin Dağılımı

	Ortalama	SS	Load	Eig.	Var.	α
Faktör 1: Ürün Özellikleri (FA1)				4.25	17.00	0.944
Daha çok gelir getirecek ürünler (E7)	4.70	0.77	0.947			
Karı yüksek ürünler (E8)	4.64	0.84	0.938			
Verimi yüksek olan ürünler (E9)	4.72	0.79	0.937			
Faktör 2:Fiziksel Faktörler (FA2)				2.68	10.71	0.719
Arazimin toprak tipi (kumlu, killi, tınlı vb.) (F1)	3.59	1.57	0.760			
Arazimdeki toprak koşulları (ph, ıslak toprak vb.) (F3)	3.14	1.58	0.717			
Arazimin şekli (F7)	3.02	1.64	0.715			
Arazimdeki toprağın drenajı (F2)	3.21	1.60	0.636			
Arazimin çok parçalı olması (F9)	3.24	1.64	0.431			
Faktör 3:İşletme Özellikleri (FA3)				2.63	10.53	0.700
İşletmemi büyütme isteme düşüncem (S16)	2.40	1.49	0.745			
Tarımsal desteklemeler (E20)	2.22	1.50	0.626			
Ürünlerin ilave iş getirip getirmeyeceği düşüncesi (S14)	2.66	1.60	0.570			
Mevcut çiftlik gelirim (E2)	2.52	1.730	0.562			
Arazimin mülkiyet durumu (E4)	2.50	1.51	0.514			
Sermaye durumum (E1)	2.99	1.76	0.512			
Hazırlıklar için yeterli zamanımın olup olmaması (S20)	1.94	1.50	0.474			
Faktör 4:Doğal Faktörler (FA4)				1.78	7.14	0.780
Sıcaklık değişimleri (D3)	2.59	1.50	0.862			
Havanın belirsizliği (D1)	2.83	1.59	0.805			
Kuraklık olup olmayacağı düşüncesi (D2)	2.10	1.42	0.711			
Faktör 5:Sulama Özellikleri (FA5)				1.63	6.52	0.790
Yeterli suyun olup olmama durumu (F11)	2.15	1.61	0.886			
Su kaynaklarına erişim durumu (F12)	1.88	1.50	0.847			
Sulama sistemleri (damlama, yağmurlama vb.) (F13)	1.61	1.10	0.671			
Faktör 6: İşgücü Özellikleri (FA6)				1.46	5.84	0.690
Yabancı tarım işçilerinin eksikliği (E16)	2.61	1.62	0.754			
Tarım işçilerinin çalışma bilgisi ve becerileri (E15)	2.30	1.54	0.661			
Tarım işçilerinin maliyetleri (E13)	2.99	1.69	0.617			
İşletmemdeki aile işgücü varlığı (E12)	3.11	1.72	0.540			

Araştırmaya katılan çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri dördüncü faktör, doğal faktörlerdir. Bu faktörün öz değeri 1.78; Cronbach's α (güvenilirlik derecesi) ise 0.780 gibi kabul edilebilir bir değerdir. Dördüncü faktör tek başına toplam varyansın (%57.74'ün) %7.14'ünü oluşturmaktadır. Bu faktörü oluşturan maddeler incelendiğinde; sıcaklık değişimlerinin, havanın belirsizliği ve üretim deseni planlanırken kuraklık olup olmayacağı düşüncelerinin ürün seçimini etkileyeceği düşüncelerinden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri beşinci faktör, sulama faktörleridir. Bu faktörün öz değeri 1.63; Cronbach's α (güvenilirlik derecesi) ise 0,790 gibi kabul edilebilir bir değerdir. Beşinci faktör tek başına toplam varyansın (%57.74'ün) %6.52'sini oluşturmaktadır. Bu faktörü oluşturan maddeler incelendiğinde; ürünlerin yetiştirilmesi boyunca yeterli suyun olup olmayacağını düşüncesi, sulama kanalına ya da su kaynaklarına erişim durumu ve sulama sistemlerinin (damlama, yağmurlama vb.) ürün seçimini etkileyeceği düşüncelerinden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan çiftçilerin üretim desenine karar verirken etkilendikleri altıncı ve son faktör, işgücü özellikleridir. Bu faktörün öz değeri 1.46; Cronbach's α (güvenilirlik derecesi) ise 0.690 gibi bir değerdir. Altıncı faktör tek başına toplam varyansın (%57.74'ün) %5.84'ünü oluşturmaktadır. Bu faktörü oluşturan maddeler incelendiğinde; yabancı tarım işçilerinin eksikliği, tarım işçilerinin çalışma bilgisi ve becerileri, tarım işçilerinin maliyetleri, işletmemdeki aile işgücü varlığının ürün seçimini etkilediği düşüncelerinden oluşmaktadır.

Çiftçilerin ürün çeşitlerine karar verirken etkilendikleri faktörleri belirlemek için sorulan 67 maddelik sorudan açıklayıcı faktör analizi ile elde edilmiş 6 alt faktörden oluşmuş 25 maddeli ölçeğin faktör yapısını incelemek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Lisrel yazılımı ile yapılan analizler sonucunda elde edilen sonuçlar Çizelge 9.3'de sunulmuştur. Aracı bağımlı gizil değişkenleri FA1 (ürün özellikleri), FA2 (fiziksel faktörler), FA3 (işletme özellikleri), FA4, FA5, FA6 açıklayan tüm maddelerin bu gizil değişkenler üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş olup Çizelge 9.3'de verilmiştir.

Çizelge 9.3. Araştırma modeli için DFA sonuçları

Faktörler/Maddeler	Standart Yükler	t- değeri	α	R ²
Ürün Özellikleri (FA1)				
Daha çok gelir getirecek ürünler (E7)	0,92	13,08**		0,84
Karı yüksek ürünler (E8)	0,91	12,79**	%94,4	0,82
Verimi yüksek olan ürünler (E9)	0,93	13,32**		0,86
Fiziksel Faktörler (FA2)				
Arazimin toprak tipi (kumlu, killi, tınlı vb.) (F1)	0,78	9,17**		0,61
Arazimdeki toprak koşulları (ph, ıslak toprak vb.) (F3)	0,74	8,64**		0,55
Arazimin şekli (F7)	0,69	7,90**	%71,9	0,48
Arazimdeki toprağın drenajı (F2)	0,53	5,69*		0,28
Arazimin çok parçalı olması (F9)	0,41	4,28*		0,17
İşletme Özellikleri (FA3)				
İşletmemi büyütme isteme düşüncem (S16)	0,48	5,39*		0,23
Tarımsal desteklemeler (E20)	0,44	4,92*		0,19
Ürünlerin ilave iş getirip getirmeyeceği düşüncesi (S14)	0,51	5,00*		0,26
Mevcut çiftlik gelirim (E2)	0,48	5,40*	%70,0	0,23
Arazimin mülkiyet durumu (E4)	0,77	7,69**		0,59
Sermaye durumum (E1)	0,38	4,33*		0,15
Hazırlıklar için yeterli zamanımın olup olmaması (S20)	0,69	7,00**		0,48
Faktör 4:Doğal Faktörler				
Sıcaklık değişimleri (D3)	0,87	10,50**		0,76
Havanın belirsizliği (D1)	0,77	9,00**	%78,0	0,59
Kuraklık olup olmama düşüncesi (D2)	0,68	7,87**		0,47
Faktör 5:Sulama Özellikleri				
Yeterli suyun olup olmama durumu (F11)	0,94	11,96**		0,89
Su kaynaklarına erişim durumum ürün seçimimi etkiler (F12)	0,88	10,97**	%79,0	0,78
Sulama sistemleri (damlama, yağmurlama vb.) (F13)	0,48	5,42*		0,23
Faktör 6: İşgücü Özellikleri				
Yabancı tarım işçilerinin eksikliği (E16)	0,53	5,36*		0,28
Tarım işçilerinin çalışma bilgisi ve becerileri (E15)	0,63	6,40*	%69,0	0,39
Tarım işçilerinin maliyetleri (E13)	0,70	7,20*		0,49
İşletmemdeki aile işgücü varlığı (E12)	0,38	3,72*		0,15

t-değerleri *P<0,05; ** P<0,01 α :Yapı Güvenirliliği

Çizelge 9.3’de yer alan ürün seçimini etkileyen faktörler ayrı ayrı incelendiğinde çiftçilerin verimi yüksek olan ürünler seçmeye dikkat etme düşüncesinin ürün

özellikleri içerisinde en yüksek değerde olduğu gözlemlenmiştir (0.93). Bu durum çiftçilerin ürünlerini seçerken verime dikkat ettikleri düşüncesini göz önüne alınması gerektiğini bildirmektedir. Fiziksel faktörler incelendiğinde arazinin toprak tipinin (kumlu, killi, tınlı vb.) ürün seçimini ilk sırada etkilediği (0.78), ikinci sırada (0.74) arazinin toprak koşullarının (ph, ıslak toprak vb.) ürün seçimini etkilediği belirlenmiştir. İşletme özelliklerindeki maddeler incelendiğinde arazinin mülkiyet durumunun ürün seçimini etkilemede ilk sırada olduğu (0.77), arazi hazırlığı, tohum ya da fide yetiştirmek için yeterli zamanın olup olmama düşüncesinin ürün seçimini ikinci sırada (0.69) etkilediği belirlenmiştir. Doğal faktörler içerisinde sıcaklık değişimlerinin ürün seçimini ilk sırada etkilediği (0.87) bulunmuştur. Ürünlerin yetiştirilmesi boyunca yeterli suyun olup olmayacağını düşüncesinin sulama özellikleri içerisinde en yüksek değerde olduğu gözlemlenmiştir (0.94). Bu durum ürün seçiminde suyun öneminin çok etkili olduğunu göstermektedir. İşgücü özellikleri bakımından ilk sırada etkilenilen durum incelendiğinde, tarım işçilerinin maliyetleri ürün seçiminde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (0.70).

Model uygunluğunun değerlendirilmesinde kullanılan birbirinden farklı uyumluluk indeksleri ve bu indekslerin sahip olduğu istatistiksel fonksiyonlar bulunmaktadır. Önerilen indeksler arasında en çok kullanılanları benzerlik oranı ki-kare istatistiği (χ^2), NC (Normlanmış ki-kare), RMSEA (Ortalama hata karekök yaklaşımı: Root mean square error approximation) (Joreskog ve Sörbom, 2001), SRMR değeri (Standartlaştırılmış hata kareler ortalamasının karekökü: Standardized Root Mean Square Residuals)'dir (Kline, 2011).

Ki-kare test istatistiği, modelin uyumunu test eden uyum iyiliği testlerinden istatistiksel temeli olan tek ölçüt ve çoğu uyum ölçümlerinin hesaplanmasında kullanılan uyumun en temel ölçümüdür (Bayram, 2010). Ki-kare test istatistiği örneklem büyüklüğünden etkilenmekte ve örnek büyüklüğü arttıkça artmaktadır (Kline, 2011).

NC: χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilir. 2, 3 veya 5'in altında olmasını öneren araştırmacılar mevcuttur (Bollen, 1989). 2 değerinin altında olması modelin ideal uyum gösterdiğini belirtmektedir (Doğan, 2015).

RMSEA modelden elde edilen kovaryans matrisinin, örneklemden elde edilen kovaryans matrisine uygunluk düzeyini bulmak için geliştirilmiştir (Şen, 2013;

Erkorkmaz vd. 2013). RMSEA 0.05'e eşit veya daha küçük değer mükemmel bir uyumu, 0,08 ile 0,10 arasındaki altındaki değerler kabul edilebilir bir uyumu, 0.10'dan daha büyük değer ise kötü uyumu ifade etmektedir (Hayduk, 1987:1665-167).

SRMR, gözlenen ve tahmin edilen kovaryans matrisleri arasındaki fark matrisinin elemanlarından oluşan artıkların bir ölçüsüdür. SRMR 0 ile 1 aralığında değerler alır ve 0'a yaklaştıkça iyi uyum belirteceği bildirilmiştir (Kline, 2011).

Diğer uyum iyiliği ölçütleri, Uyum İyiliği İndeksi (Goodness of Fit Index-GFI), Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index-AGFI), Normlandırılmış basitlik uyum indeksi (Parsimony Normed Fit Index-PNFI), Basitlik uyum indeksi (Parsimony Goodness of Fit Index-PGFI), Karşılaştırmalı uyum indeksi- Comparative Fit Index-CFI), Normlandırılmış uyum indeksi (The Normed Fit Index- NFI), Normlandırılmamış uyum indeksi (Non-normed Fit Index - NNFI), Artan Uyum İndeksi (Incremental Fit Index-IFI), Hata Kareler Ortalamasının Karekökü (Root Mean Square Residuals-RMR) olup bu ölçütler 0 ile 1 aralığında değişen değerler almaktadır.

Lisrel kullanan araştırmacılar yayınlarında genellikle ki-kare değeri yanında NC, RMSEA ve SRMR ölçütlerini kullanmaktadır. Diğer ölçütlerin çok değişkenli normal dağılımın sağlanamadığı durumda örnek büyüklüklerinden etkilendiği belirlenmiş olup bu nedenle güvenilir sonuçlar elde edilemeyeceği için kullanılması önerilmemektedir. Normallik varsayımının sağlanması durumunda RMSEA'nın örnek büyüklüğünden etkilenmediği ve güvenilir sonuç verdiği bulunmuştur (Doğan, 2015).

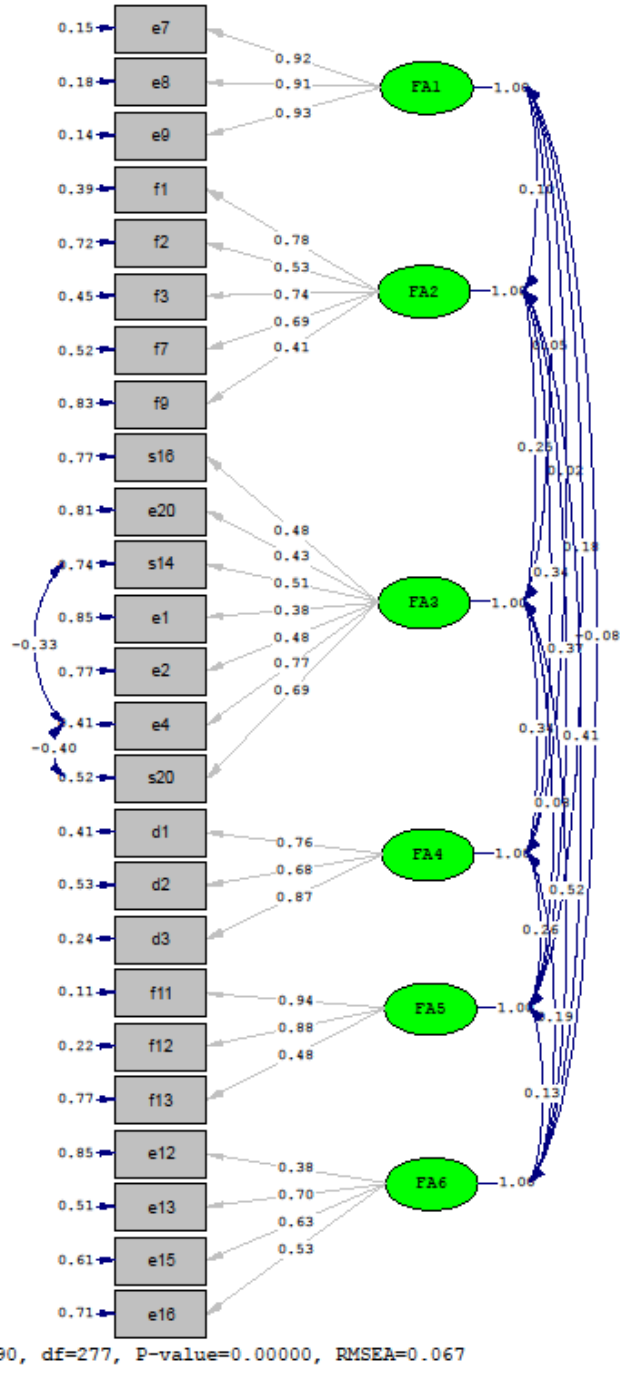
Çizelge 9.4. Araştırma modeli için uyum ölçütleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
X^2	426,90	$P < 0,001$
NC: $X^2/sd=277$	1,541	İdeal
RMSEA	0,067	Kabul Edilebilir
SRMR	0,083	Kabul Edilebilir

Çalışmada hesaplanan uyum iyiliği istatistikleri Çizelge 9.4'de gösterilmiştir. Çizelge 9.4'de yer almayan uyum ölçütlerinden bir araştırma örnekleminin yeterliliğinin değerlendirildiği "kritik N" (Critical N-CN) değeridir. CN, model uygunluğunun ötesinde örneklem sayısının yeterliliğini değerlendirmekte

kullanılmaktadır (Jöreskog ve Sörbom, 1996). Araştırma modeli için kritik N değeri 73.33 olarak hesaplanmıştır. Bu değer araştırmada kullanılan 122 birimlik örneklemin yeterli olduğunu göstermektedir. Yaygın olarak kullanılan uyum ölçütleri değerlendirildiğinde araştırma modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğuna karar verilmiştir.

Çiftçilerin üretim deseni belirleme kararlarını etkileyen faktörler yerli ve yabancı birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Çiftçilerin ürün seçim kararlarını etkileyen faktörler bu araştırmalarda fiziksel ve ekonomik faktörler, çiftçilerin kişisel özellikleri, ürün özellikleri ve kaynak varlığı gibi faktörler olarak tespit edilmiştir (Günden vd. 2010; Ilbery, 1983; Briggs, 1985; Beckford, 2002; Ryder, 2003; Greig, 2009). Türkiye’de yapılan bir araştırmada ise, çiftçilerin hangi ürünü yetiştirmeleri gerektiğine karar verirken etkilendikleri faktörler; ürünün bir önceki yıl fiyatı, düşük maliyetli olması, çiftçilerin ürün konusunda deneyimli olmaları, çevrelerindeki diğer çiftçiler tarafından üretiliyor olması ve minimum 5 yıldır iyi fiyat ediyor olmasıdır (Öztürk vd. 2010). Ancak bazı araştırmalarda ürünün piyasa fiyatı ve ürün yetiştirmek için gerekli olan sermaye ürünün seçimine karar vermede çok önemli bulunmamıştır (Briggs, 1985; Briggs, 1991).

Şekil 9.1. Araştırma modeline ilişkin doğrulayıcı faktör analizi modeli

9.3. Çiftçilerin Üretim Desenine Karar Vermelerini Etkileyen Faktörler ile İlgili Karşılaştırmalar

Bölüm 9.2’de çiftçilerin ürün seçimini etkileyen faktörler ortaya koyulmuştur. Araştırmanın bu kısmında ise daha önceki bölümlerde belirlenen sosyal ve ekonomik özellikler, kişilik özellikleri ve çiftçilerin karar stilleri ile çiftçilerin ürün seçimini etkileyen faktörler (ürün özellikleri, fiziksel faktörler, işletme özellikleri, doğal faktörler, sulama faktörleri ve işgücü özellikleri) arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çizelge 9.5, işletme grupları ile ürün seçimini etkileyen faktörler arasındaki karşılaştırmayı ortaya koymaktadır. Çizelgeden de görüleceği üzere, araştırmada küçük ve orta büyüklükte işletmeye sahip çiftçilerin ürün desenlerine ilişkin kararlarını verirken büyük işletmelerden daha fazla doğal faktörleri göz önünde bulundurdıkları belirlenmiştir.

Çizelge 9.5. İşletme grupları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Faktörler	İşletme Grupları		
	Küçük	Orta	Büyük
Ürün özellikleri	14.1 ± 2.1	14.1 ± 2.1	13.0 ± 4.9
Fiziksel faktörler	16.2 ± 5.4	16.3 ± 5.5	15.3 ± 6.7
İşletme özellikleri	16.3 ± 6.8	18.4 ± 6.2	15.5 ± 7.8
Doğal faktörler*	7.8 ± 3.6a	7.6 ± 4.0a	4.2 ± 1.8b
Sulama özellikleri	5.5 ± 3.2	5.6 ± 3.8	6.5 ± 4.7
İşgücü özellikleri	11.2 ± 4.3	11.2 ± 4.6	8.2 ± 5.2

*P<0.05

Araştırmada incelenen çiftçilerin yaş grupları bakımından ürün seçimlerini etkileyen faktörler analiz edilmiştir ve Çizelge 9.6’da gösterilmiştir. Bölüm 6’da yapılan analiz sonuçlarına göre çiftçilerin yaşları arttıkça tarımsal konularda ki deneyimleri de artmaktadır. Dolayısıyla yaşı büyük olan çiftçiler işletme faaliyetleri ile ilgili kararlarını ya da üretim desenlerine ait kararlarını deneyimlerinden yola çıkarak vermektedir. Nitekim çizelgeden de görüleceği üzere yaşları küçük olan çiftçilerin ürün seçimi ile ilgili kararlarını verirken etkilendikleri faktörlerin ortalaması yaşları büyük olan çiftçilerden daha fazladır. Özellikle yaşları küçük olan çiftçilerin ürünün karlı olması, gelir getirmesi ve verimli olması gibi ürün özelliklerini daha fazla göz önünde bulundurdıkları görülmektedir.

Çizelge 9.6. Çiftçilerin yaş grupları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Faktörler	Yaş Grupları				
	<30	30-39	40-49	50-59	60≥
Ürün özellikleri*	14.8 ± 0.8ab	14.9 ± 0.5a	14.3 ± 2.0a	13.5 ± 2.6ab	13.0 ± 4.0b
Fiziksel faktörler	17.4 ± 6.4	17.3 ± 5.8	15.8 ± 4.5	16.0 ± 6.5	15.2 ± 2.8
İşletme özellikleri	17.3 ± 6.7	16.7 ± 6.7	17.4 ± 6.6	17.3 ± 6.9	17.3 ± 7.0
Doğal faktörler	7.4 ± 3.5	6.4 ± 3.8	7.2 ± 3.7	8.1 ± 4.0	8.4 ± 3.0
Sulama özellikleri	5.5 ± 3.9	6.3 ± 4.6	5.6 ± 3.5	5.4 ± 3.2	5.9 ± 3.8
İşgücü özellikleri	9.9 ± 4.0	10.2 ± 4.3	10.4 ± 4.6	12 ± 4.4	12.2 ± 5.1

*:p<0.05

Çiftçilerin eğitim durumları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler karşılaştırıldığında ürün özellikleri ve işgücü özelliklerinin önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir (Çizelge 9.7). Eğitim durumu yüksek olan çiftçilerin okuryazar olanlara göre ürün özellikleri bakımından daha yüksek ortalama toplam puanlara sahip oldukları belirlenmiştir. Aynı şekilde önlisans mezunu olan çiftçilerin işgücü özelliklerine ait ortalama toplam puanları diğer eğitim gruplarından daha yüksek bulunmuştur.

Çizelge 9.7. Çiftçilerin eğitim durumları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Faktörler	Eğitim Durumu					
	Okuryazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Önlisans	Lisans
Ürün öz.*	9.0 ± 3.5b	13.8 ± 2.4a	14.8 ± 0.8a	14.7 ± 0.9a	15 ± 0.3a	13.9 ± 3.0a
Fiziksel fak.	14.0 ± 1.4	15.5 ± 5.2	16.3 ± 6.5	18.7 ± 5.9	15.7 ± 5.5	16.4 ± 5.0
İşletme öz.	13.5 ± 9.2	16.9 ± 6.5	17.6 ± 7.0	17.4 ± 6.7	16.3 ± 9.3	20.9 ± 6.5
Doğal fak.	6.0 ± 0.3	7.5 ± 3.6	8.4 ± 4.1	7.6 ± 4.3	7.0 ± 3.5	5.9 ± 3.3
Sulama öz.	3.5 ± 0.7	5.3 ± 3.2	5.9 ± 3.8	7.2 ± 4.6	3.3 ± 0.6	4.6 ± 2.7
İşgücü öz.*	5.5 ± 2.1b	11.2 ± 4.4ab	11.6 ± 5.2a	10.7 ± 3.9ab	12.3 ± 6.7a	10.0 ± 4.9ab

*:p<0.05

Arazi büyüklüğü 100 da ve üzerinde olan çiftçilerin fiziksel faktörlere ait ortalama toplam puanları diğer arazi büyüklük gruplarına göre daha fazla bulunmuştur. Araştırmada arazisi fazla olan çiftçiler, ürün desenlerinde yer almasını istedikleri ürün seçimlerini yaparken arazilerindeki toprak tipine, koşullarına, arazilerinin eğimli ya da düz olma durumlarına, drenaj yapısına ve parçalılık durumlarına arazisi az olan çiftçilere göre daha fazla önem vermektedirler. Arazisi büyük olan çiftçilerin rasyonel

karar stili puanlarının yüksek olduğu büyük işletmeler olduğu düşünüldüğünde bulunan bu sonucun tutarlı olduğu düşünülmektedir. Büyük işletmeler ürünün gelir getirmesi ya da işgücü özellikleri gibi faktörleri göz önünde bulundurmak yerine arazilerinin konumunun yetiştirecekleri ürün için uygunluğuna daha çok önem vermektedirler.

Çizelge 9.8. Arazi büyüklüğü bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Faktörler	Arazi Büyüklüğü		
	1-49	50-99	100≥
Ürün özellikleri	13.7 ± 2.6	14.6 ± 1	13.9 ± 2.6
Fiziksel faktörler*	16.1 ± 5ab	14.4 ± 5.6b	17.3 ± 5.5a
İşletme özellikleri	16.1 ± 6.7	17.3 ± 6.7	17.9 ± 6.5
Doğal faktörler	8.2 ± 3.5	7.8 ± 4	6.9 ± 3.8
Sulama özellikleri	6.1 ± 3.4	4.5 ± 2.5	6 ± 4.1
İşgücü özellikleri	11.4 ± 5	11.8 ± 4.1	10.3 ± 4.3

*:p<0.05

Araştırmada incelenen çiftçilerin gelir grupları bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler Çizelge 9.9’da yer almaktadır. Çizelgeye göre, geliri yüksek olan çiftçiler ürün seçimi ile ilgili kararlarını verirken fiziksel faktörlerden ve işgücü özelliklerinden daha az etkilenmektedir.

Çizelge 9.9. Çiftçilerin gelirleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Faktörler	Gelir		
	<100000	100001 - 200000	200001>
Ürün özellikleri	14.1 ± 2	14.3 ± 2.2	13.5 ± 3.5
Fiziksel faktörler*	16.2 ± 5.2ab	17.7 ± 5.9a	13.5 ± 5.5b
İşletme özellikleri	16.8 ± 6.5	18.3 ± 7.3	17.1 ± 5.7
Doğal faktörler	8.1 ± 3.6	7 ± 4.1	6 ± 3.6
Sulama özellikleri	5.6 ± 3.2	6.1 ± 4.5	4.6 ± 3.2
İşgücü özellikleri*	11.2 ± 4.3a	11.7 ± 4.6a	8.8 ± 4.6b

*:p<0.05

Araştırmada her türlü tarımsal işletme faaliyetleri ile ilgili kararlarını alanında uzman kişilere danışarak karar veren çiftçilerin ürün seçimini etkileyen faktörlerden sulama ve işgücü özelliklerine ait ortalama toplam puanları kendi ve birlikte karar

verenlere göre yüksek bulunmuştur (Çizelge 9.10). Belirlenen ürün seçimi kararlarını etkileyen faktörler göz önüne alındığında bir tarım işletmesinde işgücü ve özellikle sulama durumu uzmanlık gerektiren özel alanlar arasında düşünülebilir. Her ürünün su ihtiyacı, nasıl sulanması gerektiği, ürün hasat edilirken nasıl bir işgücü becerisi gerektiği özel bilgi gerektirmektedir. Bu özellikler çiftçinin deneyiminden çok sahip olduğu bilgi ile ilişkilidir. Özellikle her yıl aynı ürünü yetiştirmeyen, belirli bir üründe uzmanlaşmamış çiftçiler bu konular hakkında uzman tavsiyesine ihtiyaç duymaktadırlar.

Çizelge 9.10. Çiftçilerin işletme yönetim sistemleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Faktörler	Karara katılım		
	Kendi	Aile	Uzman bilgisi
Ürün özellikleri	13.6 ± 3.4	14.1 ± 2.1	14.5 ± 1.1
Fiziksel faktörler	14.4 ± 5.2	16.5 ± 5.8	17.1 ± 4.8
İşletme özellikleri	16.6 ± 6.4	17 ± 6.5	18.5 ± 7.3
Doğal faktörler	6.9 ± 3.5	7.3 ± 3.8	8.8 ± 3.8
Sulama özellikleri*	4.0 ± 2.0b	5.9 ± 3.7a	6.5 ± 4.0a
İşgücü özellikleri*	9.6 ± 4.3b	10.9 ± 4.5ab	12.9 ± 4.2a

*:p<0.05

Çiftçilerin kayıt tutması bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler analiz edildiğinde, kayıt tutan çiftçilerin fiziksel faktörler ve işgücü özelliklerine ait ortalama toplam puanlarının tutmayanlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç kayıt tutan çiftçilerin ürün desenlerine karar verirken fiziksel faktörlere ve işgücü özelliklerine önem verdiklerini göstermektedir. Bir önceki yıl ihtiyaç duyulan işçi sayısı, ücretleri, ailelerinde çalışacak işgücünün mevcut durumu, ürünün ihtiyaç duyduğu arazi koşulları, arazilerinin çok parçalı olmasının getirdiği problemler çiftçilerin bir sonraki yıl üretim planlarını etkilemektedir.

Çizelge 9.11. Çiftçileri kayıt tutması bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Faktörler	Kayıt Tutma	
	Hayır	Evet
Ürün özellikleri	14.3 ± 2.0	13.8 ± 2.6
Fiziksel faktörler*	15.6 ± 5.3	16.8 ± 5.7
İşletme özellikleri	16.5 ± 6.6	18.0 ± 6.6
Doğal faktörler	7.5 ± 3.7	7.6 ± 3.9
Sulama özellikleri	5.8 ± 3.5	5.5 ± 3.7
İşgücü özellikleri*	11.0 ± 4.6	11.1 ± 4.4

*:p<0.05

Araştırmada kişilik özellikleri olarak belirlenen tutum, değer ve hedef, çiftçilerin ürün seçimlerini etkileyen faktörler ile karşılaştırılmış ve sonuçlar Çizelge 9.12’de gösterilmiştir. Çizelgeye göre çiftçilikle ilgili olumsuz bir tutuma sahip olan çiftçilerin hava koşulları gibi doğal faktörlere ait ortalama toplam puanı olumlu ve karışık tutum içerisinde olan çiftçilere göre daha yüksektir. Çiftçilerin sahip oldukları değerler açısından incelendiğinde ise; fiziksel, doğal ve sulama faktörlerinin önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Çiftçi değerleri ve ürün seçimini etkileyen faktörler arasındaki farklılıklar teker teker incelendiğinde, içsel değeri yüksek olan çiftçilerin fiziksel faktörlerden daha çok etkilendikleri söylenebilir. İçsel değer çiftçilerin yaptıkları işten zevk almalarını ve bağımsızlık isteklerini ifade etmektedir. Çiftçilerin iş memnuniyetini ve köy sevgilerini göstermektedir. Dolayısıyla içsel değeri yüksek olan çiftçilerin arazi koşulları ile ilgili faktörleri önemsemeleri beklenen bir sonuçtur. Aynı şekilde yapılan analiz sonuçlarına göre içsel değere sahip çiftçiler sulama ile ilgili faktörlerden daha fazla etkilenmektedir. Çiftçiliğin gelenekselleşmesini, geleneksel olarak yapılan bir alışkanlık olarak görülmesini ifade eden sosyal değere sahip olan çiftçilerin doğal faktörlere ait ortalama toplam puanları etkileyici, ekonomik ve içsel değere sahip olan çiftçilerin puanlarından yüksek bulunmuştur.

Çizelge 9.12. Çiftçilerin kişilik özellikleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Tutum	Ürün seçimini etkileyen faktörler					
	Ürün özellikleri	Fiziksel faktörler*	İşletme özellikleri	Doğal faktörler*	Sulama özellikleri*	İşgücü özellikleri
Olumlu	13.8 ± 2.8	16.1 ± 5.6	16.9 ± 6.8	6.9 ± 3.5b	5.7 ± 3.8	10.5 ± 4.7
Olumsuz	14.4 ± 1.2	16.5 ± 5.5	17.2 ± 6.7	8.8 ± 3.5a	5.6 ± 3.5	11.2 ± 4.0
Karışık	14.1 ± 2.1	16.1 ± 5.5	18.0 ± 6.4	7.1 ± 4.2ab	5.6 ± 3.4	11.8 ± 4.7
Değer						
Sosyal	14.1 ± 2.1	16.1 ± 5.3ab	17.8 ± 6.4	8.2 ± 3.5a	5.5 ± 3.6b	11.4 ± 4.2
Etkileyici	14.2 ± 2.5	16.3 ± 5.6 ab	17.0 ± 6.7	7.0 ± 3.5ab	5.0 ± 3.0b	11.1 ± 4.5
Ekonomik	14.1 ± 1.8	14.4 ± 5.9b	16.7 ± 7.2	5.7 ± 4.0b	5.2 ± 3.1b	10.2 ± 5.4
İçsel	13.9 ± 3.3	19.0 ± 5.0a	16.1 ± 7.3	8.1 ± 4.5a	8.5 ± 4.5a	10.2 ± 4.8
Hedef						
Çiftlik odaklı	14.3 ± 1.9	16.8 ± 6.0	17.8 ± 6.5	7.0 ± 3.9	6.0 ± 3.9	11.4 ± 4.1
Yaşam kal. odaklı	14.1 ± 2.3	15.8 ± 5.0	16.7 ± 6.6	8.3 ± 3.8	5.3 ± 3.4	11.1 ± 5.0
Hedef yok	13.2 ± 3.2	15.4 ± 5.4	16.6 ± 7.3	7.1 ± 3.3	5.2 ± 2.9	9.7 ± 4.3

*:p<0.05

9.3.1. Çiftçilerin karar stilleri ile ürün seçimi kararlarını etkileyen faktörler arasındaki karşılaştırma sonuçları

Çalışmada çiftçilerin karar verme stillerinin derecesini belirlemek için karar stilleri anket soruları değerlendirilerek stillere ait değişim aralıkları belirlenmiştir. Verilerin normallik dağılımı varsayımı Kolmogorov Smirnov testi ile belirlenmiş ve verilerin normal dağıldığı bulunmuştur ($P>0.05$). Bu nedenle verilerin orta aralıkta kalan kısmının bir standart sapma üstü ve bir standart sapma altı alınarak aralıklar belirlenmiştir. Buna göre karar stillerine göre ortalama puanların bir standart sapmasının altı puana ait olan aralık “düşük” ortalamanın bir standart sapma altı ve üstü aralık “orta” ve ortalamanın bir standart sapmasının üstünde değer alan aralık “yüksek” olarak gruplandırılmıştır. Bu ölçek değerlerine göre Bafra ilçesinde üretim yapan çiftçilerin karar stillerinin derecelerine göre puan aralıkları ve dağılımları Çizelge 9.13’de sunulmuştur.

Çizelge 9.13. Üreticilerin karar stilleri puan derecelerine göre dağılımları

Stil	Grup	Puan Aralığı	n	%
Rasyonel	Düşük	<8.7	15	12,3
	Orta	8.7-14.2	38	31,1
	Yüksek	>14.2	69	56,6
Sezgisel	Düşük	<17.1	24	19,7
	Orta	17.1-24.9	60	49,2
	Yüksek	>24.9	38	31,1
Bağımlı	Düşük	<11.8	16	13,1
	Orta	11.8-20.2	88	72,1
	Yüksek	>20.2	18	14,8
Kaçınma	Düşük	<5.9	13	10,7
	Orta	5.9-14.5	83	68,0
	Yüksek	>14.5	26	21,3
Anlık	Düşük	3.7	27	22,1
	Orta	3.7-11.3	68	55,7
	Yüksek	>11.3	27	22,1

Araştırmada ele alınan çiftçilerin karar stilleri ve ürün seçimini etkileyen faktörler karşılaştırılmıştır ve rasyonel karar stili puanı yüksek olan çiftçilerin işgücü özelliklerine ait ortalamaları düşük ve orta puanlı olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Çizelgede sezgisel karar stili incelendiğinde ise, sulama faktörleri ve işgücü özellikleri gibi iki önemli faktörle önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir ($p<0.05$). Sezgisel karar stili puanı düşük olan çiftçiler ürün desenlerine karar verirken sulama ile ilgili faktörleri önemli görürken, sezgisel karar stili puanı orta olan çiftçiler işgücü özelliklerini önemsemektedirler. Bağımlı karar stili puanı orta olan çiftçiler de işgücü özelliklerinden etkilenmektedirler. Bağımlı karar vericilerin tek başlarına kararın sorumluluğunu üstlenemedikleri düşünüldüğünde üretecekleri ürünlere karar verirken işgücünü düşünmeleri ve bu durumu önemsemeleri araştırmada bulunan sonucun tutarlı olduğunu göstermektedir. Araştırmada yapılan analiz sonuçlarına göre kaçınma ve anlık karar stili puanlarında herhangi bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$).

Çizelge 9.14. Çiftçilerin karar stilleri bakımından ürün seçimini etkileyen faktörler

Ürün seçimini etkileyen faktörler						
Rasyonel	Ürün özellikleri	Fiziksel faktörler	İşletme özellikleri	Doğal faktörler	Sulama özellikleri	İşgücü özellikleri
Düşük	14.8 ± 0.8	14.4 ± 4.6	15.9 ± 6.0	7.1 ± 3.8	5.3 ± 3.0	8.8 ± 4.7b
Orta	13.7 ± 2.9	15.3 ± 6.0	16.2 ± 6.3	6.9 ± 3.6	5.8 ± 3.6	10.5 ± 4.4ab
Yüksek	14.1 ± 2.1	17.1 ± 5.3	18.1 ± 6.9	8.0 ± 3.9	5.6 ± 3.7	11.8 ± 4.4a
Sezgisel						
Düşük	14.0 ± 2.6	16.9 ± 6.0	16.9 ± 6.9	8.2 ± 4.0	7.4 ± 4.1a	9.5 ± 5b
Orta	14.1 ± 2.0	16.4 ± 5.5	18.4 ± 7.0	7.8 ± 3.7	4.8 ± 3.1b	11.9 ± 4.2a
Yüksek	14.1 ± 2.5	15.4 ± 5.4	15.6 ± 5.7	6.7 ± 3.6	5.8 ± 3.6ab	10.6 ± 4.4ab
Bağımlı						
Düşük	13.9 ± 2.2	14.4 ± 4.4	15.6 ± 5.9	7.5 ± 3.7	4.8 ± 3.3	8.6 ± 3.7b
Orta	14.1 ± 2.5	16.4 ± 5.4	17.1 ± 6.8	7.4 ± 3.9	5.8 ± 3.5	11.4 ± 4.5a
Yüksek	14.2 ± 1.4	16.9 ± 6.6	19.3 ± 6.4	7.9 ± 3.0	5.8 ± 4.3	11.3 ± 4.8a

*:p<0.05

9.4. Sonuç

Çiftçilerin ürün desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörleri belirlemek için yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçlarında ürün özellikleri, fiziksel özellikler, işletme özellikleri, doğal faktörler, sulama özellikleri ve işgücü özellikleri olarak altı faktör grubu ortaya çıkmıştır. Bu faktörleri oluşturan maddeler doğrulayıcı faktör analizine tabi tutularak kabul edilebilir bir model oluşturulmuştur. Ürün seçimini etkileyen faktörler ayrı ayrı incelendiğinde çiftçilerin verimi yüksek olan ürünler seçmeye dikkat etme düşüncesi ürün özellikleri içerisinde en yüksek etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Fiziksel faktörler incelendiğinde arazinin toprak tipinin (kumlu, killi, tınlı vb.) ürün seçimini ilk sırada etkilediği ikinci sırada arazinin toprak koşullarının (ph, ıslak toprak vb.) ürün seçimini etkilediği belirlenmiştir. İşletme özelliklerindeki maddeler incelendiğinde arazinin mülkiyet durumunun ürün seçimini etkilemede ilk sırada olduğu, arazi hazırlığı, tohum ya da fide yetiştirmek için yeterli zamanın olup olmama düşüncesinin ürün seçimini ikinci sırada etkilediği belirlenmiştir. Doğal faktörler içerisinde sıcaklık değişimlerinin ürün seçimini ilk sırada etkilediği bulunmuştur. Ürünlerin yetiştirilmesi boyunca yeterli suyun olup olmayacağı düşüncesi sulama özellikleri içerisinde en yüksek değere sahip alt faktör

olarak tespit edilmiştir. Bu durum ürün seçiminde suyun öneminin çok etkili olduğunu göstermektedir. İşgücü özellikleri bakımından ilk sırada etkilenilen durum incelendiğinde tarım işçilerinin maliyetleri ürün seçiminde önemli bir etken olduğu karşımıza çıkmaktadır. Yapılan analizler neticesinde çiftçilerin üretecekleri ürünlere karar verirken sadece ürün özelliklerinden değil ellerinde olmayan farklı durumlardan da etkilendikleri belirlenmiştir.

Çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri, kişilik özellikleri ve karar stilleri de ürün seçimini etkileyen faktörler ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçlarında, küçük işletmelerin daha çok doğal faktörlerden etkilendikleri tespit edilmiştir. Araştırmada 30-39 yaş aralığındaki çiftçilerin ürün özelliklerine daha fazla önem verdiği, önlisans mezunu çiftçilerin ise aynı şekilde ürün özelliklerinden ve işgücü özelliklerinden etkilendiği belirlenmiştir. Arazi büyüklüğü 100 da ve daha fazla olan çiftçilerin fiziksel faktörlerden daha fazla etkilendiği ortaya koyulmuşken geliri yüksek olan çiftçilerin fiziksel faktörler ve işgücü özelliklerinden daha az etkilendikleri tespit edilmiştir. İşletme faaliyetleri ile ilgili kararlarını uzmana danışarak veren çiftçiler ürün desenlerine ait kararlarını verirken sulama ve işgücü özelliklerinden etkilenmektedir. Araştırmada kayıt tutan çiftçiler ise tutmayanlara göre daha fazla fiziksel faktörlerden ve işgücü özelliklerinden etkilenmektedir. Çiftçilerin kişilik özellikleri ile ürün desenine karar vermelerini etkileyen faktörler karşılaştırıldığında ise olumsuz tutuma sahip çiftçilerin doğal faktörlerden daha fazla etkilendiği görülmektedir. Sahip olduğu içsel değeri yüksek olan çiftçiler sulama ve işgücü özelliklerinden etkilenirken sosyal değere sahip çiftçiler doğal faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca araştırmada tespit edilen rasyonel karar stili puanı yüksek olan çiftçilerin işgücü özelliklerinden etkilendiği tespit edilmiştir. Sezgisel karar stili puanı düşük olan çiftçilerin sulama özelliklerinden etkilendiği belirlenmişken sezgisel karar stili puanı orta olanların işgücü özelliklerinden daha fazla etkilendiği belirlenmiştir.

10. ÇİFTÇİLERİN ÜRETİM DESENİNE KARAR VERME SÜRECİ

10.1. Giriş

Daha önceki bölümlerde araştırma alanındaki çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri, kişilik özellikleri, karar stilleri ve karar vermelerini etkileyen faktörler ortaya koyulmuştur. Bu bölümde ise araştırmacının alandaki gözlemleri ve yapılan derin görüşmeler sonucu edinilen bilgiler yer almaktadır. Araştırma alanındaki sebze yetiştiren çiftçilerin ürün desenlerine karar verme süreçleri nasıl oluşmaktadır? sorusuna bu bölümde cevap aranacaktır.

Bu bölümde öncelikli olarak derin görüşme yapılan çiftçilerin karar özellikleri, araştırma sorusuna bir cevap olarak nitel veri analiz yöntemiyle modellenen karar verme süreci ile karar verme sürecinin aşamaları açıklanmaktadır.

10.2. Araştırma Alanındaki Çiftçilerin Karar Verme Süreci

Tarımda karar verme ortamı karmaşık bir yapıya sahiptir (Ilbery, 1978). Birçok araştırmacı tarafından çiftçilerin tarımsal faaliyetleri ile ilgili kararlarında ekonomik faktörleri (ürünün fiyatı, girdi fiyatları, ürünün maliyeti, sermaye durumu vb.) önemsedikleri düşünülmektedir. Ancak, çiftçilerin karar verme sürecini yöneten sosyal-kültürel ve kişilik özellikleri mevcuttur ve genelde bu özellikler göz ardı edilmektedir. Öyle ki; çiftçiler arazi şartlarına, işletme özelliklerine uygunluğuna bakmadan, sadece kişilik özelliklerine uygun diye daha önce hiç yetiştirmedikleri ürünleri tercih edebilmektedirler.

Çiftçilerin üretim desenlerinin başlangıçta alışkanlıklarına bağlı olarak şekillendiği görülmektedir. Ancak gerçekte çiftçinin üretim kararı oldukça karışık, dinamik ve zor bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Zor olmasının sebebi, tohumun toprağa atıldıktan sonra verilen karardan dönüşün söz konusu olamamasıdır. Çiftçiler tohumu toprağa atmadan karşılaşılabilecekleri tüm olası riskleri dikkate almak zorundadır ve buna göre hareket etmelidir. Dinamik olmasının sebebi ise; üretimin çeşitli olması ve her ürünün ihtiyacının farklılık göstermesidir. Aynı zamanda sürekli devam eden bir üretim söz konusudur. Deneyim, alışkanlık ve para kazanma arzusu ön planda gözükse de; motivasyon ve içinde bulundukları psikolojik durum çiftçileri kararları için

düşünmeye sevk etmektedir. Özellikle sebze üretimi yapan çiftçilerde içsel sürükleniş eş deyişle, hislerine göre hareket etme arzusu oldukça fazla olabilmektedir. Davranışsal iktisatçıların yapmış oldukları araştırmalar da bu çıkarımı doğrulamaktadır. Davranışsal iktisatçılara göre, insanların ekonomik davranışlarını incelerken psikolojik ve sosyolojik unsurları da ekonomik verilere dâhil etmek gerekmektedir. Çünkü insanlar belirsizlik, risk, kaybetme korkusu ve itibar kazanma gibi çeşitli psikolojik nedenlerden dolayı elde edecekleri maddi çıkarımları ret edebilmektedirler (Can, 2012).

Çiftçiler içinde bulundukları yılın üretim desenine karar verirken aslında gelecek iki yıl için karar vermiş olmaktadır. Çünkü verimin yüksek olmasını isteyen çiftçiler için ekim nöbeti oldukça önemli bir faktördür. Aynı arazide üst üste iki ürün yapılmasının verimi olumsuz yönde etkileyeceğini düşünen çiftçiler, gelecek yıllar için de üretecekleri ürünleri planlamakta ve büyük olasılıkla üretmektedirler. Olasılık durumunun azalması, eğer arazileri kendilerinin değil ise kiralanma süresine ve arazi sahibinin o araziyi kullanacak çiftçinin ürün desenine karışması durumu ile bağlantılı olmaktadır. Çiftçiler yıllardır üretim desenlerinde olmayan farklı bir ürünü önce sosyal çevresinden takip etmekte, ancak 2-3 yıl sonra üretme kararı verebilmektedirler. Ürünün birinci yılında yerini alan üründen daha az bir kazanç elde edilirse, seçilen ürünü üretme kararlarından vazgeçebilmektedirler.

Sebze ürünlerinde erkenci ve geçici olmak üzere pek çok çeşit bulunmaktadır. Çiftçiler üretecekleri ürünün hangi çeşidinin, hangi dönemlerde kazandırdığına ait bilgileri bir önceki yıldan takip etmekte ve bu duruma göre ürünün hangi çeşitlerinden ne kadar üreteceklerine karar vermektedirler. Araştırmada ele alınan çiftçiler üretecekleri ürünlere karar verme süreçlerine hava koşulları vb. gibi riskleri dâhil etmemektedirler. Çünkü bu riskleri kabullenmiş ve göze almışlardır.

Araştırma alanındaki sebze yetiştiricisi çiftçilerin bir sonraki yıl üretecekleri ürünlere karar verirken alışılmışın aksine bir önceki yılın fiyatlarını ya da alışkanlıklarını dikkate almadığı, özellikle bir sonraki yıl diğer çiftçilerin hangi ürünleri, ne kadar alanda üreteceklerini dikkate aldıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda araştırmada çiftçilerin üretim desenine karar verme süreci araştırılırken her sene yetiştirmeyi planladıkları ürünleri nasıl seçtiklerinden ziyade; planladıkları ürünleri ne kadar alanda yetiştireceklerine nasıl karar verdikleri daha çok ön plana

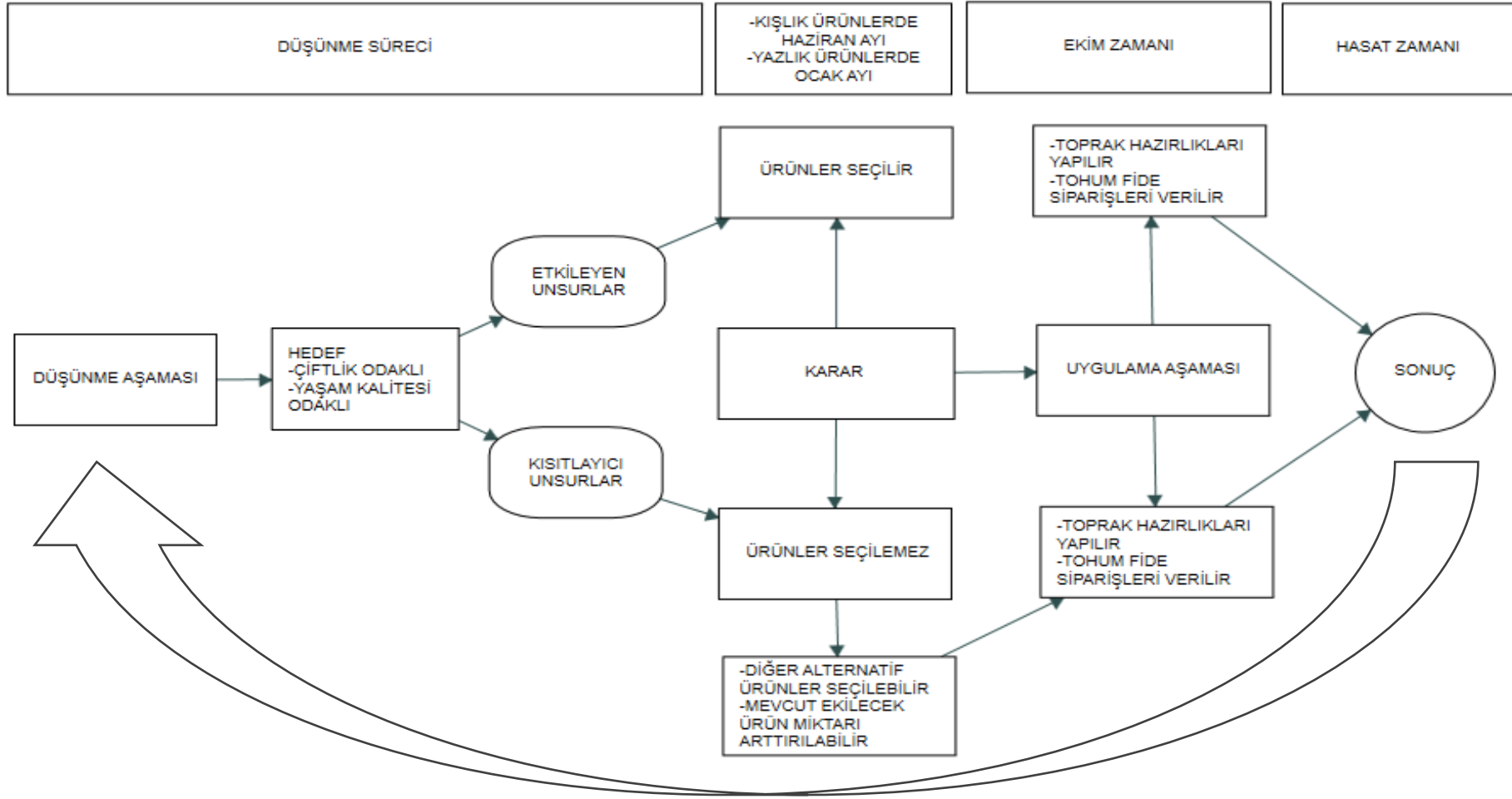
çıkılmaktadır. Daha önce Günden ve Miran (2008) tarafından yapılan araştırmada da ele alınan çiftçilerin hangi ürünü nasıl yetiştirecekleriyle değil, hangi üründen ne kadar yetiştirecekleriyle ilgilendikleri sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın çıkarımı doğrulanmaktadır.

Araştırma alanındaki çiftçilerin karar verme stilleri eş deyişle davranış özellikleri ve işletme büyüklük durumu karar stratejilerini etkilemektedir. Çiftçilerin karar stilleri bölümünde de istatistiki olarak bu durum doğrulanmaktadır. Küçük ölçekli tarımsal işletmeye sahip olan çiftçilerin sezgisel olarak karar vermeye çalıştığı, dolayısıyla fiyatları yüksek olan ürünleri yetiştirmede karar kıldıkları, eş deyişle bir önceki yılın fiyatlarını önemsedikleri görülmektedir. Ancak, büyük ölçekli işletmeye sahip olan çiftçiler genel olarak küçük işletmelere göre ters bir strateji uygulamaktadırlar. Bir önceki yıl fiyatı yükselen bir ürünü diğer çiftçilerin üreteceklerini ve üretim fazlalığından dolayı zarar edeceklerini düşünmekte, bu nedenle ya ürünü her zamankinden daha az bir alanda üretmekte ya da üründen tamamen vazgeçebilmektedirler.

10.3. Çiftçilerin Üretim Desenine Karar Verme Sürecinin Aşamaları

Bu bölümde araştırma alanındaki çiftçilerin üretim deseni kararlarını verme süreci modellenmiştir ve sürecin aşamalarında etkili olan faktörler ortaya koyulmuştur. Karar faktörlerinin ve karar verme sürecinin modellenmesi için görüşme verileri kodlanmıştır. Benzer karar süreçlerine ve karar faktörlerine sahip kodlar ana kategoriler halinde gruplara ayrılmıştır. Şekil 10.1’de görüldüğü üzere, Bafra ilçesinde sebze yetiştiriciliği yapan çiftçilerin ürün desenlerine karar verme süreci genel olarak iki aşamadan oluşmaktadır: Düşünme Aşaması (1). Uygulama Aşaması (2). Bu süreç yazlık ve kışlık ürünler için aynı şekilde oluşmaktadır.

Çiftçiler bir sonraki yıl için üretim desenlerini belirlerken genel olarak üretmeyi düşündükleri ürünlerin kendilerine uygunluk durumlarını eş deyişle, onları teşvik eden ya da kısıtlayan unsurları değerlendirmektedirler. Bu durum çiftçilerin zihinsel faaliyetlerinin bir sonucu olan düşünme yoluyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle araştırmada sebze yetiştiren çiftçilerin üretim desenine karar verme sürecinin ilk aşaması “kararı düşünme aşaması” olarak ifade edilmiştir.

Şekil 10.1. Çiftçilerin karar verme süreci

Çiftçiler kısıtlayıcı unsurların üstesinden gelebileceklerini düşünürlerse, bir sonraki aşamada zihinlerindeki faaliyetleri harekete geçirmeye başlamaktadır. Sürecin bu kısmı ise çiftçilerin ürün seçimlerini gerçekleştirdikleri, uygulamaya geçtikleri aşama olarak ifade edilmiştir. Çiftçilerin ürün deseni kararlarını “uygulama aşaması”, seçtikleri ürün için toprak hazırlıklarını yaptıkları ve fide/tohum siparişleri verdikleri aşamadır. Çiftçiler daha sonra ürünlerin ekimini gerçekleştirmekte ve hasat zamanlarında kararlarının sonuçlarını almaktadırlar. Dolayısıyla çiftçilerin ürün desenlerine karar verme sürecinde en önemli aşama kararı düşünme aşaması olarak görülmektedir. Çiftçiler üretecekleri ürünler ile ilgili tüm hesaplarını zihinlerinde yapmakta ve kararlarını vermektedirler. Çiftçiler genel olarak en geç, yazlık ürünler için ocak ayında kışlık ürünler için haziran ayında kararlarını vermiş olmaktadır. Kararlarını verdikten sonra da karardan dönüş söz konusu olamamaktadır.

10.3.1. Kararı düşünme aşaması

Kararı düşünme aşamasında karar vericiler hangi kararları uygulamak istediklerini değerlendirmekte ve üretim planlamalarını yapmaktadırlar. Değerlendirme sürecinde ise birtakım unsurları göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu unsurlardan bazıları teşvik ederken bazıları ise çiftçileri kısıtlamaktadır. Bu nedenle karar verme sürecinin ilk aşaması olan kararı düşünme aşamasında çiftçilerin neler yaşadığının anlaşılması için ayrıntılı olarak bu unsurlar tanımlanmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde elde edilen bulguların araştırma alanına göre farklılıklar gösterebileceği belirtilmelidir. Araştırma alanı bir ovadır ve bu ovada üretimlerini gerçekleştiren çiftçiler sulama ve örgütlenme gibi sorunlar yaşamadıklarından dolayı bu faktörleri dile getirmemişlerdir. Dolayısıyla araştırmada kısıtlanılan unsurların içinde bu faktörler yer almamaktadır.

Yapılan görüşmelerde çiftçilere ürün desenlerinde yer alan ürünleri nasıl seçtikleri sorulmuştur ve bu veriler doğrultusunda çiftçileri etkileyen ve kısıtlayan unsurlar kategorize edilmiştir. Düşünme aşamasında etkili olan unsurlar açıklanmadan önce araştırma alanındaki çiftçilerin bir önceki sezonun üretim döneminden hasat sonuna kadar bir sonraki sezon üretecekleri ürünler için araştırma yapmaya başladıkları ifade edilmelidir.

10.3.1.1. Kararı düşünme aşamasında çiftçileri etkileyen unsurlar

Kararı düşünme sürecinde etkilenilen unsurlar çiftçilerin güçlerinin farkında olmalarını sağlayan ve onları harekete geçiren motivasyon kaynaklarıdır. Bu kaynaklar yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında aşağıda tek tek açıklanmaktadır.

Deneyim

Tarım işletmelerinin ilk kurulduğu günden bugüne kadar çiftçiler belirli ürünlerin üretimini gerçekleştirmektedirler. Ancak üretmeye teşvik eden unsur çiftçilerin ürün hakkındaki deneyimleri değil; çiftçilikle ilgili deneyimleridir. Yaşadıkları ortam itibarıyla sürekli aynı işin içerisinde olduklarından dolayı her ürünü üretebileceklerini düşünmektedirler. Bu durum biraz çiftçilerin cesaret ve risk alabilme özellikleri ile ilişkili olabilmektedir. Üretim yapılması planlanan ya da yapılan ortam tamamen risk ve belirsizlikler içinde olduğundan, çiftçilerin aslında bu özellikleri mevcuttur.

“Dedem, babam, ben... nihayetinde çiftçilikten geliyoruz, hiç üretmediğimiz ürünleri de etrafımıza bakarak üretebiliriz, ha ben girerim o riske ama başkası giremeyebilir, orası başka.”

No: 15-84

Kaynak varlığı

Çiftçilerin kaynak varlıkları (arazi, işgücü, sermaye ve yönetsel beceriler), üretmeyi düşündükleri ürünleri seçmede önemli bir unsurdur ve bazı çiftçiler için kısıtlayıcı bir unsur olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, ekonomik durumu yerinde olmayan bir çiftçi için nakit varlığının az olması üretmek istediği herhangi bir üründen onu vazgeçirebilmektedir. Diğer bir alternatif ise; yeterince genç ve sağlıklı olmadığını düşünen çiftçiler için aile işgücü varlığı bir kısıt oluşturabilmektedir. Bunların dışında arazi varlığı, çiftçilerin yaptıkları tarımsal faaliyetler ile ilgili bilgileri ve yönetsel becerileri, çiftçilerin seçecekleri ürünlerin belirlenmesinde önemli unsurlardır. Çiftçiler arazi bulma konusunda sıkıntıya düşmemektedirler. Sebze yetiştiricisi çiftçiler olduklarından dolayı hemen hemen hepsinin az da olsa kendilerine ait arazileri bulunmaktadır.

“Kavun yapmıyorum biber yapmıyorum çünkü zor geliyor bana. Karpuzu ben tek başıma yapabiliyorum.”

No: 9-40

“İşçiyle uğraşmak istemiyorum, kendim toplayacağım kadar yapıyorum bu sene çok para kazansam da gelecek sene aynı miktarda yaparım çünkü o kadar yapabiliyorum.”

No:14-33

Ürün fiyatlarındaki olumlu trend

Çiftçiler üretmek istedikleri ürünlerin geçmiş yıllardaki fiyat eğilimlerine oldukça dikkat etmektedirler. Ürün fiyatları, çiftçilerin üretim desenlerine yön verebilmekte ürünleri ne kadar alanda üreteceklerini belirlemektedir. Ancak çiftçilerin kararlarının sonuçlanmasında tek başına bir unsur değildir.

“Ürünün fiyat etmesinden de etkili olabiliyor ya da neyi yapabiliyorsak. Ben ne yapabilirim, ona göre yoksa ki mesela karpuz bu sene para etmiş bir daha ki sene onu yapalım ama ben onu yapmam mesela. Ben neyi yapabiliyorsam ne üzerinde iyiysem onu değiştirmem. O şekilde giderim.”

No:3-53

Ürün özellikleri

Çiftçiler kararı düşünme aşamasında, Bafra ovasında üretilen her bir ürünün özelliklerini de değerlendirmektedirler. Daha önce de ifade edildiği gibi çiftçiler ürünleri değil; çoğu zaman ürünlerin erken ve geççi gibi çeşitlerini, bu çeşitlerin hasat sürelerini göz önünde bulundurmaktadırlar. Özellikle bir yıl içerisinde iki ürün alabilecekleri ürünleri ürün desenlerine dâhil etmektedirler. Bu nedenle, karpuz ve kavun gibi yazlık ürünleri daha çok tercih etmekte; kapy biberi çok fazla üretmek istememektedirler.

“Mesela tarlan karpuz, karpuzun yerine tutun karnabahar gibi bir şey ektin, bu direkmen yazlığa kalıyor. Buğday ekersin, biber ekersin biber sonrası buğday

ekersin. Ondan sonra o kışa döner. Bu tarlanın üzerindeki sebze birazcık senin konumunu belirler..”

No:1-52

Çiftçiler için yazlık ürün deseni, kışlık ürün deseni gibi ayrı ayrı bir ürün deseni karar süreci söz konusu değildir. Yazlık olarak üretilecek ürünler seçilirken kışlık ürünler de belli olmaktadır. Aynı zamanda ürünlerin hasat kolaylığı da ürünü seçmede önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

“Yazın sadece karpuz yapıyorum kışın beyaz lahana kırmızı lahana. Kışlık karnabahar brokoli var ama ben sevdiğim işi yapmak istiyorum yani. Kolay geliyor bana kabala satıyorum toplu para alıyorum.”

No:2-67

Çiftlikte işgücü eksikliği gibi kısıtlar varsa eğer çiftçi işçi ücretleri ile de başa çıkamayacağını düşünüyorsa tarlada satabileceği ürünler onun için çok değerli hale gelebilmektedir. Pırasa gibi aile işgücü gerektiren ve kereviz gibi ince işçilik gerektiren ürünler ise çoğu çiftçi tarafından üretilmesi planlanan ürünlere dâhil edilmemektedir. Bazı ürünlerin yetiştirilmesi sürecinde, çiftçiler ekimden hasata kadar tarlaya gitmezlerken ya da çok az giderlerken bazı ürünleri günde 3-4 defa ziyaret etmek zorunda kalabilmektedirler. Arazileri uzak ise maliyet açısından ürünü yapmaktan vazgeçebilmektedirler. Çiftçiler aynı zamanda ürünlerin depolanabilir olmasını da önemsemektedirler. Bu nedenden sebze ürünlerinin yanında kuru mahsül üretimini bir sigorta olarak görmekte ve bu ürünlerin üretimini gerçekleştirmektedirler.

“Bu kadar sebzenin içerisinde ortalama bir 35-40 da çeltiğin olması şart çünkü o bir sigorta. Yapacağı para belli, kilo belli, tonaj belli, getirisi belli. O bir sigorta en basitinden bulaşık borçlarını kapatabiliyorsun onunla.”

No: 6-80

Çiftçiler hep aynı arazi üzerine aynı ürünlerin ekimini yaptıklarında aldıkları verim düşmektedir. Hep sebze ürünü yapılan araziye çeltik ekmekte, çeltikle arazinin yıkandığını düşünmektedirler. Örneğin kendilerini kavuncu olarak isimlendiren çiftçiler kavun arazisinde üst üste kavun ekiminin verimde olumsuz etkiler bıraktığını, bu nedenle ürünü hasat ettikten sonra en az bir yıl kavun yerine başka bir ürün

yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Kavun yerine tercih ettikleri ürün ise çeltikten yana olmaktadır.

“Çeltiğin yerine domates ekemezsin, biber de ekemezsin, dik giden mahsulleri ekemezsin olmaz. Yan gidenleri ekmen gerekir. O da ne olur karpuz olur kavun olur. Başka bir şey ekemezsin.”

No:5-21

Sosyal çevre

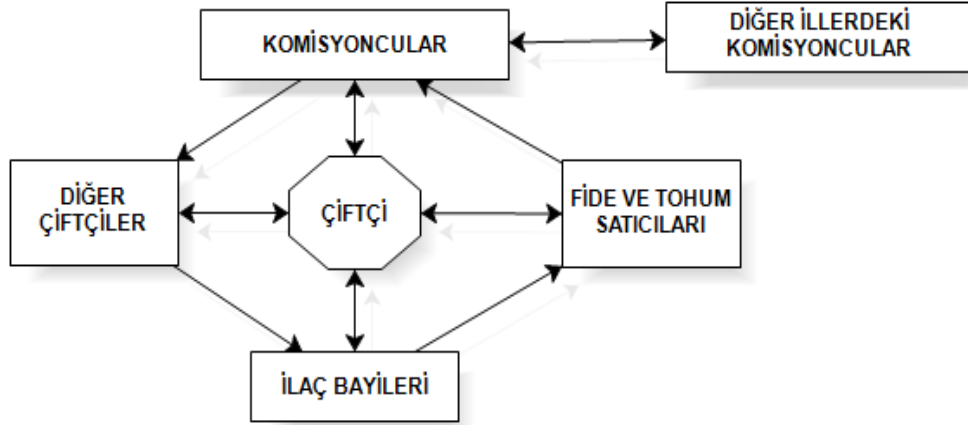
Bafra ilçesinde çiftçilerin ürün desenlerine karar verme sürecinin en önemli belirleyicileri Şekil 2’den de görüldüğü üzere komisyoncular, ilaç bayileri, fide ve tohum satıcıları, diğer çiftçilerdir. Karar vericiler için bu kişiler düşünme aşamasında oldukça etkili olmaktadır. Çiftçiler üretmeyi planladıkları ürünler hakkındaki bilgileri bu kişilerden alabilmektedirler. İlaç bayilerinden hangi ilaçların satıldığını, tohum ve fide bayilerinden kaç tane tohum/fide siparişi olduğunu, komisyonculardan Bafra ovasında ve diğer illerde çok ya da az yapılan ürünleri ve fiyatları öğrenerek ürünleri seçmektedirler.

“Önceden karpuz ekiyordum zarar etmeye başlayınca bıraktım. Soruyoruz bayiye çok karpuz fide siparişi var o zaman ne yapıyon geri adım atıyon yani ya ekmiyon ya azaltıyon zarar etmeye başlayınca bıraktım zaten.”

No:4-59

“İlaç bayilerinde otururkene eşten dosttan, kahvede çay ocağında sohbet ederkene üç aşağı beş yukarı ovanın ne ektiğini görüyorsun zaten. Çok olandan kaçırıyorsun. Mesela adamlar diyor ki o diyor ben kavun ekiyorum o diyor ki yav bu sene kavun çok var, ben ekmiyim kavun işte karpuz ekeyim veya biber ekeyim. Ha bu şekilde. Bu şekilde işine de yön verebiliyorsun.”

No:7-47

Şekil 10.2. Bafra ovasındaki çiftçilerin ürün desenlerini belirleme konusundaki bilgi akışları

Üretim arzusu ve köy sevgisi

Çiftçilerin sahip oldukları içsel değerler de ürün seçimlerini etkilemektedir. İçsel değeri yüksek olan çiftçiler hem üretmeyi çok fazla arzulamakta hem de ürettiği ürünleri çok sevmektedirler. Bu çiftçiler doğaya aşıktırlar. Orada olup biten herşey onlar için bir mucizedir. Yapılan görüşmelerden alınan ifadeler bu durumu doğrulamaktadır.

“Ben yetiştirmeyi çok seviyorum, önceden hayvanlarımızda vardı, hatta ben ondan okuyamadım eskiden koyunlarımız vardı, kuzuları gördü mü hoşuma gidiyordu...”

No:17-110

“...Karnabakar bir baktık tarlaya diktik. Böyle sulayınca inci gibi, hele gece yılbaşı ağacı gibi ıslıl ıslıl hoşumuza gitti.”

No:3-53

Müşteri talepleri

Müşteri talepleri de araştırma alanındaki çiftçilerin üretim desenlerini yönlendirmektedir. Hiç hesaplarında olmayan ürünleri gelen teklifler üzerine

değerlendirmekte ve yapabileceklerine inandıklarında ise mevcut imkanlar dahilinde üretime başlama kararı alabilmektedirler.

“Bafra da pazar tezgahı açanlar vardı onlar bize bunu da ek, ekilebiliyor ekersen biz alırız falan dediler. İşte 1-2 da ekerek deneyerek çok fazla değil gene de çok fazla gitmiyor, çeşit olsun diye yani benden adam brüksel lahanasını karnabaharı alıyor brokoli de istiyor sırf ona da yetiştireyim ki müşterimi de elimde tutmuş olayım istiyorum”

No:15-84

Para kazanma arzusu

Para kazanmak için üretim yapmak, daha çok para kazanma arzusu çiftçilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için oldukça önemli teşvik edici bir unsurdur.

“Para edip etmeme hissi... Bilmiyorum işte bir şeye göre oluyor o. Ya bu ürün bu sene satılır içime doğdu, der yani çiftçi.”

No:8-122

10.3.1.2. Kararı düşünme aşamasında çiftçileri kısıtlayan unsurlar

Görüşme verilerinin kategorilendirilmesi sonucunda ortaya çıkan ve çiftçilerin üretim desenlerine karar verme sürecinde onları kısıtlayan birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlarda görüşme verilerindeki alıntı ifadelerle birlikte aşağıda açıklanmaktadır.

Borçlar

Çiftçilerin borçları onların üretim desenlerini yönlendirmekte ve gerçekte üretmek istedikleri ürünleri yetiştirmelerine engel olmaktadır. Tek ürün yapmak isterlerken yetiştirdikleri ürün sayısını artırmak durumunda kalabilmektedirler. Hâlihazırda yetiştirdikleri çok çeşit sebze ürünleri vardır ancak kuru mahsül yaparak garanti bir gelir elde etmeyi düşünmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda başka kısıtlarda karşılarına çıkabilmektedir. Ürün için uygun arazi varlığı, işgücü, alet ve makine vb. gibi.

Hastalık ve zararlılar

Çiftçiler baş edemedikleri hastalık ve zararlılar söz konusu olduğunda önce üretmiş oldukları ürününün diğer çeşitlerini denemekte onlarında hastalıklara karşı dayanıksız olduğunu düşünürlerse ürünü üretmekten vazgeçebilmektedirler.

“Tarlan çok ot verir, onun mücadelede sıkıntı yaşarsın o seni birazcık değiştirir. Komşuna zarar verirsin diye ekmezsin. Ya o sebze eker benim buna zararım dokunur zaten durumu iyi değil, bir de benden darbe yemesin. Sebze ekimini değiştirirsin. En uygun sebzeyi ekersin.”

No:1-52

Ürünlerin maliyetleri

Bafra ovasında anket yapılan ve görüşülen çiftçilerin yıllardan beri süregelen üretim desenleri mevcuttur. Hemen hemen bütün ürünleri üretebilmektedirler, ancak uzmanlaşmış oldukları bir ürünleri mutlaka bulunmaktadır. Bu ürünün maliyeti ne olursa olsun her sene üretmektedirler, çünkü ürünün bakımından satışına kadar her konuda bilgi sahibidirler ve pazarlamada sıkıntı çekmemektedirler. Uzmanı oldukları ürün dışındaki sebze ürünlerini ise 2-3 yılda bir üretim desenlerine dâhil etmektedirler. Dâhil ettikleri bu ürünlere yaptıkları masraflar onları daha çok yormakta ve bu nedenle en azından gelecek sene için planladığı ürünler arasında yer almamaktadır. Örneğin bir yetiştirici karpuzu yeri göğe sığdıramazken, kavunun çok masraflı ve zor bir ürün olduğunu söylerken; başka bir yetiştirici kavunu çok rahat yetiştirdiğini ve para kazanabildiğini söyleyebilmektedir.

Hava koşulları

Hava koşulları çiftçilerin üretmeyi planladıkları ürünleri seçme konusunda herhangi bir kısıt oluşturmamaktadır. Bu durum için yapabilecekleri bir şeyin olmadığını ifade etmektedirler. Ancak son yıllarda yaz ve kış aylarının karıştığını vurgulayan çiftçiler ürün hazırlıklarının ve ekim zamanlarının da ileri ya da geç bir tarihe gittiğini belirtmektedirler. Bu durum ürünlerin hasat tarihlerinin de değişmesine neden

olmaktadır. Dolayısıyla çiftçiler ürünlerini planlarken özellikle soğuya ya da sığa karşı dayanıklı ürünler seçmek mecburiyetinde kalmaktadırlar.

Başarısız deneyimler

Çiftçiler daha önce komşularından ya da herhangi bir bilgi kaynaklarından görerek veya duyarak yetiştirdikleri ürünlerde başarısız sonuçlar elde ederlerse o ürünü planlarından çıkarmaktadırlar.

“Mesela 2016 yılında hiç aklımızda fikrimizde yok iken bir patates yaptık. Bir heves. İlgimi çekti. Dediler ki birazcık patates ekmeyi düşünüyoruz ama bana tohumunu getirdiler bir abim. Ben dedi onla ilgilenemem dedi traktörün var sabanın pulluğun var gübren var imkanın var. Git orayı sür de ek şu patatesi, nasıl bir şeymiş. Onlar daha eskiden ekmişte ben ekmedim. Bende meraktan. Bizde hiç daha önceden patatesle uğraşmadığımız için meraktan girdik patates ektik. Ha çok güzel oldu. Başardık ama satamadık.”

No:20-95

Ürüne karşı olumsuz algı

Çiftçilerin ürünleri yetiştirirken yaşadıkları olumsuz bir durum gelecek senelerde o ürünü üretmek istememelerinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürünün hasat zamanında kendilerine ya da çalışanlarından herhangi bir kişiye gelen zarar ürün hakkında olumsuz bir yargı oluşturmakta üretim kararı verilmemektedir.

Arazinin kiralama süresi

Çiftçiler bazı ürünlerini kiraladıkları arazide yetiştirmektedirler. Ancak arazinin kiralama süresinin bitmesi ve aynı ürün özelliği için uygun arazinin ekim zamanına kadar bulunamaması durumunda çiftçiler kiralanan arazide üretilen ürünlerini en azından bir üretim dönemi içerisinde planlamaya dahil edememektedirler. Arazi sahibinin de kendine ait düşüncelerinin olması aynı şekilde üretmeyi planladığı üründen onu vazgeçirebilmektedir.

“Adam çeltik yaptırmadı adamın yerini biz iki yıllık kiraladık, kiralarken çeltik niyetiyle verdi bize, o şekilde konuşmuştuk, ama biz geçen sene oraya kavun yaptık, adamın tarlasına, bu senede çeltik yapacaktım ben dedi ki ya sen buraya sebze yaptın dedi sebze yerine sen sebze devam et dedi bana, niye dedim ben çeltik yapacağım dedim, olmaz çeltiği ben yapacam dedi. Az önce dedim ya çeltik yerinde kavun kavun yerinde çeltik güzel oluyor. Arazinin de bu sene süresi doluyor, ben çeltik yapacaktım ama biraz da adam ters birisi, sen sebze yapacan ben çeltik yapacam dedi. Sözleşme falan da yapmamıştık. Aramızda resmi bir evrak olmadığı için adamın dediğine gittik.”

No:4-59

Arazi komşuluğu

Çiftçilerin ev komşuları üretmeyi düşündükleri ürünler konusunda onları olumlu bir şekilde etkilerken arazi komşuları ürünlerden vazgeçirebilmektedirler. Arazi komşuları çeltik üreten çiftçiler kendi arazilerinde sebze ürünlerini yetiştirmekte zorluk çekmektedirler. Ters bir durumda da aynı sıkıntılar yaşanmaktadır. Sebze yetiştiricileri çeltik otlarının yakılmasında kullanılan ilaçları bir tehdit olarak görmektedirler. Arazilerin arasında mesafeler olsa da rüzgar yoluyla ürünlerinin üzerlerine geldiğini ve sebzeyi tarlada çürütmeye başladığını ifade etmektedirler. Çeltik arazisi yanındaki arazileri su basma tehlikesi de söz konusudur ancak çoğu köyde arazilerin arasında tahliye kanallarının yapılması bu tehlikeyi azaltmaktadır.

“Sebze de etkilemiyor da çeltikte etkileniyor komşular. O etkilenmiyorsa sen etkileniyorsun. Şöyle bir şey var kavun ektiğin zaman bir yanı başındaki çeltik ektiği zaman ister istemez oranın çisesi oranın havanın sirkülasyonun dolaşması senin ilacını onun kavunun üzerine yapıştırıyor. O kavunda risk oluyor. Domates te risk oluyor. Ondan dolayı kaçınman gerekiyor. O yüzden etkilenmeyecek ürünleri seçiyorsun. Adam da biraz böyle vurdumduymazsa yakar senin tarlanı. Çeltiğe ilaç atarken rüzgarlı havada gelir senin tarlana.”

No:1-52

Devamlı çalışılan bir komisyoncunun olmaması

Araştırma alanındaki bazı çiftçilerin özellikle büyük işletmelerin ürünlerini satın alan, üretecekleri ürünleri ne kadar alanda üretmeleri konusunda destek olan komisyoncular vardır. Komisyoncuların teşvikleriyle ürün desenlerini planlayan bu çiftçiler ürünlerini pazarlama konusunda sıkıntı çekmemektedirler. Ancak küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin onları kazandıracak ürünlerin neler olduğunu bilmemesi ürünlerini satmak için hale getirdiklerinde sıkıntılar oluşturmaktadır. Sebze ürünlerinde zaten bir fiyat belirsizliği söz konusudur, sabah ürün getiren bir çiftçi ürününü 1 liradan satabilirken aynı ürünü öğleden sonra getiren başka bir çiftçi 50 kuruştan satmaktadır. Dolayısıyla çiftçiler arasında adil bir gelir kazanımı söz konusu olmamaktadır.

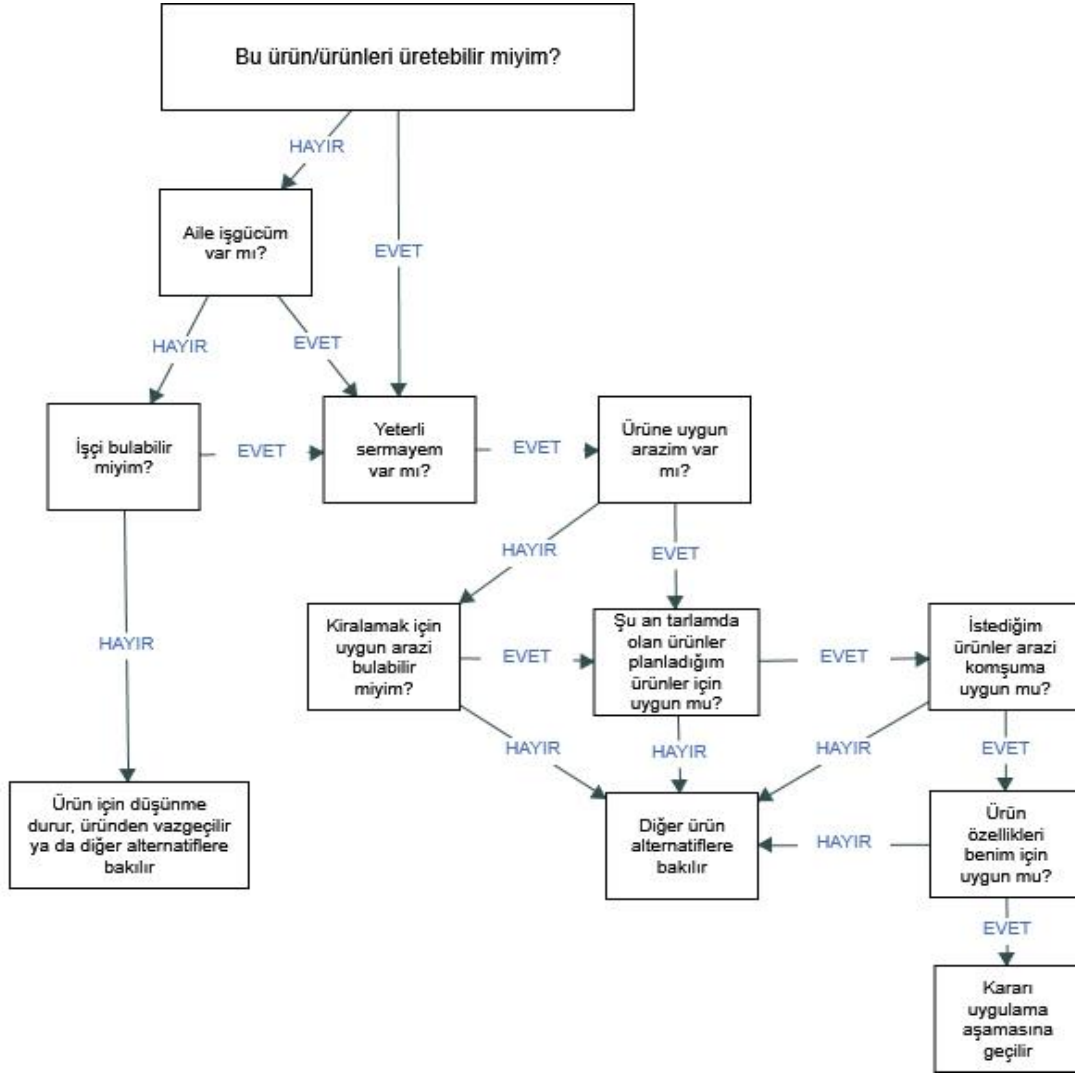
“...Bunun dışında herhangi bir kışlık yok çünkü o benim işim değil ben haldeki esnafla boğuşamam. Zaten yılın 6-7 ayı çok yoğun çalışıyorum bir de kışın çalışmayayım.”

No:11-86

10.3.1.3. Kararı düşünme süreci

Karar vericilerin herhangi bir anda kendilerini kısıtlayan unsurlara aşına olduklarından dolayı kararlarını uygulamak için zihinlenlerinde hızlı bir değerlendirme yapmaları mümkün görülmektedir. Bu nedenle karar vericiler üretmeyi plandıkları ürünleri düşündüklerinde, bilgi toplama ve bu bilgiyi yönetme gibi karışık süreçlerin içine girmezler.

Şekil 10.3 kararı düşünme sürecini ve kısıtlamaların süreçte nasıl yer aldıklarını göstermektedir. Çiftçiler hangi ürünü yapmak istediklerini düşünürken onları etkileyici unsurlar ile motive oldukları zaman, kısıtlayıcı unsurlar ile ilgili sorulara da cevap aramaya başlamaktadırlar. Araştırmada çiftçilerin ürün desenlerini düşünme sürecini yöneten önemli etkileyici unsurlar sermaye, arazi varlığı ve işgücü durumu kısaca kaynak varlığı olarak belirlenmiştir. Çiftçi üreteceği ürünleri daha ayrıntılı olarak düşünmeye kaynak varlığı mevcut ise başlamaktadır.

Şekil 10.3. Kararı düşünme süreci

Karar vericiler düşünme sürecinde karşılaştıkları ilk sorunun cevabı için Bölüm 10.3.1.1 ve 10.3.1.2’de açıklanan kararı etkileyici ve kısıtlayıcı unsurları zihninde hızlı bir şekilde değerlendirmektedirler. Etkilenilen unsurlar ağır basarsa süreci ayrıntılı olarak düşünmeye devam etmektedirler. Kararı düşünme süreci “Bu ürünleri yetiştirebilir miyim?” sorusu ile başlamaktadır. Eğer ilk soruya verilen cevap evet ise doğrudan üçüncü soruya geçilmektedir. Karar vericilerin cevaplandıkları bu sorular: “Ürünü yetiştirmek için yeterli sermayem var mı?” ya da “İşçi ücretlerini ödeyebilecek ya da arazi kiralayabilecek yeterli sermayeye sahip miyim?” eğer üçüncü sorunun cevabı evet ise, karar vericiler kararı uygulamak için gerekli altyapı ve ürün özellikleri hakkında düşünmeye başlamaktadırlar. Ancak eğer sorunun cevabı hayır ise karar verici ürün hakkında düşünmekten vazgeçmekte ve diğer alternatiflere

bakmaktadırlar. Düşünme sürecinde yer alan ilk soruya verilen cevap hayır ise karar vericiler aile üyelerinden kendilerine yardımcı olabilecek birilerinin olup olmadığını düşünürler ve cevabı hayır olursa, ürünle ilgili çalışma bilgisi ve becerisi olan işçiler olup olmadığını düşünmeye devam ederler. Cevap evet ise üçüncü soruya geçmektedirler ve yukarıda anlatılan süreç gerçekleşmektedir.

10.3.2. Kararı uygulama aşaması

Karar vericiler düşünme aşamasında üretmeyi planladıkları ürünler ile ilgili bir kısıtla karşılaşmazlarsa ekim yapılacak tarihe kadar hazırlıklarını tamamlamaktadırlar. Bu süre zarfında toprak hazırlıklarını yapmakta ve Bafra ilçesinde yerli tohumların yerini hibrit tohumlar aldığı için fide/tohum siparişlerini vermektedirler. Ödemelerde sıkıntı yaşamayan çiftçilerin siparişleri istedikleri sürede gelmekte ancak nakit konusunda sıkıntı çeken çiftçiler bu konuda zorluk yaşamaktadır ancak siparişi geç gelen çiftçiler ürünü tarlaya geç sürmek zorunda kalmaktadır. Çiftçilerin bu gibi kısıtları oluşur ise bazen ürünü üretme kararlarından vazgeçebilmektedirler. Bu durumda ise, çiftçiler farklı bir ürün üretme kararı vermekten ziyade karar verdikleri diğer ürünlerin alanlarını artırmayı tercih etmektedirler.

Çiftçilerin ürün desenine karar verme süreci karar aşamasından sonra da devam edebilmektedir. Eğer çiftçiler ürettikleri ürünlerden zarar edeceklerini düşünürlerse hasat zamanını beklemekten vazgeçip tarlayı bozmaktadırlar ve ikinci bir ürün olarak geçici bir sebze çeşidi yetiştirmektedir. Aynı zamanda çiftçiler ekim ve hasat zamanlarında verdikleri kararın değerlendirmesini yaparak süreci devam ettirmektedirler.

10.3.3. Sonuç

Bu bölümde araştırmanın en son sorusuna cevap verilmiştir. Bafra ilçesinde sebze yetiştiren çiftçilerin ürün desenlerine karar verme süreci düşünme ve uygulama aşamasından oluşmaktadır. Çiftçilerin karar verdikleri ürün deseni, düşünme süreci sonunda şekillenmektedir. Bu süreçte çiftçiler ürünleri üretme kararı verebilmeleri için etkilendikleri ve kısıtlandıkları unsurları düşünmektedirler. Eğer etkilendikleri unsurlar daha fazla ise ve eğer çiftçi sermaye dışındaki kısıtlayıcı unsurların üstesinden gelebiliyorsa ürün için gerekli diğer özellikleri düşünerek sürece devam etmektedir.

Düşünme sürecinin sonunda ise ürün desenleri ile ilgili son karar verilmiş olmaktadır. Daha sonra çiftçi tohumu toprağa atarak kararını uygulamış olmakta ve hasat zamanında kararının sonuçlarını almaktadır. Çiftçi kararını uygulama aşamasından hasat zamanına kadar bir sonraki dönem ürün deseni için tekrar düşünme sürecinin içine girmekte ve süreç aynı şekilde devam etmektedir.

11. SONUÇ VE ÖNERİLER

11.1. Giriş

Bu bölümde araştırma bulgularına ilişkin sonuçlar verilmektedir. Araştırma kapsamında, Samsun ili Bafra ilçesinde sebze yetiştiriciliği yapan çiftçiler ile anket ve derin görüşmeler yapılarak elde edilen veriler ışığında araştırma sorularına cevap verilmiştir. Araştırmada elde edilen bulguların son kısmında yapılan analiz sonuçları kısaca değerlendirilmiştir. Bu bölümde ise elde edilen genel sonuçlar ortaya koyulmaktadır. Daha sonra araştırmanın teoriye katkıları ve daha sonra yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmaktadır.

11.2. Araştırmanın Sonuçları

Araştırma alanı olan Bafra ilçesi, TÜİK verilerine göre Samsun ilindeki iki büyük ovoidan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çarşamba ovası sebze üretimi bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Yapılan alan ziyaretleri ve araştırmalar sonucunda meyve üretiminin baskın olduğu ortaya çıkmaktadır. Bafra ilçesi ise çok çeşitli sebze ürünleri ve çeltik üretimiyle Samsun ilinin tarım ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla Bafra ilçesinde sebze yetiştiricisi hatta çeltik üretimi yapan çiftçilerin kararlarını yönlendiren ve nihai kararlarını vermelerinde etkili olan aktörler değerlendirildiğinde komisyoncular ve bayiler dikkati çekmektedir.

Bafra ilçesindeki komisyoncular aynı zamanda üretim yapmakta ve kendi ürünlerini satmaktadırlar. Bu durum geçimini sadece tarımdan sağlayan çiftçiler için bir tehdit oluşturmakta ve adil bir gelir kazanımı söz konusu olamamaktadır. Komisyoncular, müşteri siparişlerine yetişemediklerini dile getirmekte ve çalıştıkları çiftçilerden ürün talep ettiklerinde yaşanan olumsuzluklardan dolayı (çiftçinin işçi bulamaması, hava koşullarından dolayı ürünü hasat edememesi vb.) kendilerinin de üretimde bulunmalarını haklı göstermektedirler.

Özellikle sebze ürünlerinin pazarlanmasında önemli sorunlar olduğu görülmektedir. Ürün fiyatlarının oluşumunda önemli bir yere sahip olan halde herhangi bir kayıt sistemi söz konusu değildir. Yapılan ticaret taraflar arasında belgeler yoluyla ve çoğunlukla güven ilişkisine dayalı olmaktadır. Ancak, sebze haline gün

içerisinde gelen ürünlerin tartılarak kayıt altına alınması, kim tarafından getirildiği, diğer illerdeki fiyat listeleri, depolama ve soğuk hava deposu ile ilgili bilgiler mevcut değildir. Ürün fiyatları çiftçilerin tabiriyle borsa gibi riskli bir şekilde belirlenmektedir. Sabah hale gelen bir çiftçi ürününü 1 liradan satarken öğleden sonra aynı ürünü getiren başka bir çiftçi 50 kuruştan satabilmektedir. Tam tersi bir durumda söz konusu olabilmekte hatta aynı ürünü getiren çiftçilerin satış fiyatları bile farklılıklar gösterebilmektedir. Ürün fiyatlarındaki bu belirsizlik, çiftçilerin üretime başlarken ne kazanacaklarını bilmemeleri, yaptıkları işten zevk alamamalarına dolayısıyla üretimden vazgeçmelerine neden olmaktadır. Haldeki sorunların çözümüne yönelik, dünyadaki başarılı toptancı pazarları (hal) örnek alınarak, pazar mevzuatına düzenlemeler getirilebilir. Araştırma alanının mevcut imkânları da göz önüne alınarak, Polonya örneğindeki gibi dışsatım, toptan ticaret, bölgedeki pazarı kontrol etmek, pazar bilgilerini çiftçilere duyurmak, pazarda satış alanları oluşturmak, soğutuculu depo ve standlar kurmak, yerel marka oluşmasını sağlamak, fuar organizasyonu yapmak, talep yaratmak, fuarlara katılmak vb. gibi konularda seminerler düzenlenebilir. Almanya’da yapıldığı gibi pazar günleri, açılış ve satış saatleri, pazara girişler düzenlenebilir.

Aynı zamanda halde ve diğer illerde bulunan komisyoncular arasındaki sosyal ağların güçlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çiftçiler üretmeyi planladıkları ürünlerin seçimlerini bayilerden sonra büyük ölçüde komisyonculardan etkilenecekler yapmaktadırlar. Komisyonculardan çiftçilere doğru bilgi akışının sağlanması, her çiftçinin çalıştığı bir komisyoncusunun olması gelir artışıyla birlikte refah seviyesinin yükselmesine ve çiftçilerin güven duygusunun artarak üretime devam etmelerine katkı sağlayacaktır. Bafra ilçesinde sebze üretim ve pazarlamasında karşılaşılan sorunlar çiftçilerin ürün desenlerine karar verme sürecini olumsuz etkilemektedir. Çiftçiler depolama imkânı olan, fiyatları kontrol edebilecekleri ve işgücünden tasarruf edebilecekleri ürünlere yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle son zamanlarda Bafra ilçesinde sadece sebze ürünleri yapılan bölgelerde kuru mahsüle dönüşler yaşanmaktadır. Arazi komşuluğu ve arzu edilen kazancın somut olarak görülmesinden dolayı da diğer çiftçiler sıkıntıya girmekte ve sebzecilik azalmaya başlamaktadır.

Araştırmada çiftçilerin yıllardır üretim desenlerinde yer alan belli ürünlerin eş deyişle uzmanlaştıkları ürünlerin olduğu ve bu ürünlerin üretiminden diğer çiftçilere

nazaran çoğunlukla kar elde ettikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla fiyatlara bakılmadan her çiftçinin üretim deseninde yetiştiriciliği hakkında bilgi sahibi olduğu ürünlerin bulunması verimlilik, fiyat belirsizliği, pazarlama gibi birçok yönden kolaylıklar getirebilir. Ayrıca komisyoncuların ürün gruplarına yönelik olmasının pazarlama sıkıntısını nispeten azaltabileceği düşünülmektedir.

Araştırma alanında küçük (%49.2) ve orta büyüklükteki (%45.9) işletmelerin fazla olduğu görülmektedir. Sosyal ve ekonomik özellikler bakımından işletme büyüklük grupları incelenmiştir ve büyük işletmelere sahip çiftçilerin küçük ve orta büyüklükteki işletmelere göre daha genç ve eğitilmiş, tarımsal deneyimi az, arazi büyüklükleri ve işletme faaliyetlerinden elde ettikleri geliri daha fazla ve kayıt tutan çiftçiler oldukları belirlenmiştir. Eğitimi, arazi büyüklüğü, toplam geliri ve ürün çeşidi az olan ve kayıt tutmayan çiftçiler ise küçük işletmeler olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmada tespit edilen orta büyüklükteki işletmeler ise tarımsal deneyimi fazla olan, tarımsal konularda düzenlenen eğitimlere katılan çiftçi örgütlerine kayıtlı işletmeler olarak tespit edilmiştir. Araştırmada çiftçilerin kişilik özellikleri olarak isimlendirilen tutumları, değerleri ve hedefleri ele alınmıştır. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin çiftçiliğe karşı olumlu tutuma sahip oldukları küçük işletmelerin ise olumsuz tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Çiftçilik değerleri bakımından karşılaştırıldığında ise işletme büyüklük grupları arasında herhangi bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada ele alınan çiftçilerin hedefleri çiftlik odaklıdır. İşletme büyüklük grupları bakımından incelendiğinde ise, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin çiftlik odaklı ve yaşam kalitesini artırıcı hedeflere sahip oldukları ortaya konulmuştur.

Araştırmada ele alınan çiftçilerin kararlarını verirken sezgisel davrandıkları tespit edilmiştir. Kayıt tutarak planlı bir şekilde üretim yapan, her sene ürettikleri ürünler aynı da olsa düşünmeden üretim yapmaya karar vermeyen büyük çiftçiler ise rasyonel karar vermektedirler. Dolayısıyla çiftçilerin karar stilleri ile sahip oldukları sosyal ve ekonomik özellikler arasında farklılıklar olduğu ortaya konulmuştur. Üretim kararı veren çiftçilerin yayım çalışmaları ile bilinçlendirilmesi gerektiği yapılan her araştırmada öneri olarak sunulduğu gibi bu araştırmanın da öncelikleri arasında yer almaktadır. Bölgede ihtiyaç duyulan konular üzerine düzenlenecek eğitimler birçok konuda farkındalığı artıracak, yapılan işin değerli olduğunu hissettirecektir. Böylece çiftçilerin içinde bulundukları mevcut durumu kabul etmeleri ve sevmeleri eş deyişle

olumlu tutum içerisinde girmeleri üretimin devamlılığı açısından fayda sağlayacaktır. Bu konularda verilecek yayım ve danışmanlık hizmetlerinin formal eğitimden daha önemli olduğu düşünülmektedir. Çiftçilerin formal eğitim düzeyi çoğunlukla düşüktür ve bunun için yapılacak bir şey yoktur. Ancak, çiftçiler mesleki olarak kendilerini geliştirdiklerinde; önceliklerinin/hedef ve amaçlarının değiştiği ve karar mekanizmalarının işleyişinde dolayısıyla yaşam standartlarında iyileşmeler olduğu görülebilecektir.

Yetiştirilen ya da yetiştirilmek istenen ürünlerin özellikleri, arazi özellikleri olarak tanımlanan fiziksel faktörler, işletmelerin sahip oldukları özellikler, son zamanlarda hava koşullarında yaşanan değişiklikler (doğal faktörler), sulama özellikleri ve işgücü özellikleri araştırma alanındaki çiftçilerin üretim desenlerine karar verirken etkilendikleri faktörler olarak tespit edilmiştir. Ürün özelliklerinin içerisinde “ürünün fiyatı” yer almaktadır. Ancak, onu çiftçi kararlarını etkileyen tek unsur olarak görmemek gerekmektedir. Aynı zamanda bu çalışmada, çiftçilerin ürün fiyatlarına olan bakış açılarının farklı olduğu tespit edilmiştir. Örumcek ağı teorisine göre; bir önceki yıl fiyatı düşen ürünlerin üretim miktarlarında azalmalar olmakta ve piyasada ürün az olduğunda fiyatlar yükselmektedir. Fiyatların yüksek olduğunu gören çiftçiler ise bir sonraki yıl üretimlerini artırmaktadır. Ancak bazı rasyonel hareket eden sebze yetiştiricileri bir önceki yıl fiyatının yükseldiği ürünleri tercih etmemekte ya da ürettikleri alanı azaltmaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki sebze yetiştiricileri ise ürün seçimlerinde çoğunlukla bir önceki yıl fiyatlarından etkilenmekte ve üretim planlamalarını ona göre yapmaktadırlar. Ancak üretim planlamalarını özellikle alışkanlıklarına ya da kişilik özelliklerine bağlı olarak yapan ve fiyatı kriter olarak almayan küçük, orta ve büyük işletmelere sahip sebze yetiştiricilerinin de olduğu görülmektedir. Bölüm 10’da görüldüğü üzere, çiftçi kararlarını etkileyen ve kısıtlayan birçok unsur ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerden dolayı çiftçilerin kararlarını etkileyen faktörler arasında davranış özelliklerinin de dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Fiyatların işletme büyüklük durumlarına göre çiftçilerin karar stratejilerinde farklılıklar oluşturması, aynı ürünün fiyatında farklılıklar olduğunun dile getirilmesi, çiftçilerin ürünle ilgili piyasadaki her bilgiden haberdar olamamaları (asimetrik bilgi) gibi durumlar Bafra ilçesi sebze sektöründe tam rekabet piyasası şartlarının

oluşmadığını göstermektedir. Asimetrik bilgi, tarafların mal ve hizmetler hakkında aynı bilgiye sahip olmamaları anlamına gelmektedir ve bir piyasa başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın sonuçları; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından uygulanan havza bazlı destek modelinin, havzaların ve destek verilen ürünlerin belirlenmesinde başarısız olduğunu düşündürmektedir. Bu modele göre Samsun iline verilen destekler tarla ve yem bitkilerine yöneliktir. Kuru mahsül olmasından dolayı bu ürünler çiftçilere çok cazip gelmektedir aynı zamanda bu ürünlerde desteklerin olması da çiftçilerin sebze üretimlerini azaltmalarına neden olabilmektedir. Bu durum aynı zamanda ticari açıdan önemli bir potansiyeli olan Bafra ilçesinde sebze üretiminin azalması gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bölgede üretimi az olan ürünlere verilen destekler çiftçileri teşvik etmesi bakımından önemli görülmektedir. Ancak ticari potansiyele sahip ürünlerin üretimlerine destek verilmesi de önem arz etmektedir. Dolayısıyla havza bazlı destek modeli ile bölgelere göre belirlenen ürünlerde karşılaşılan sorunlar incelenmeli ve sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Araştırma alanında Sebze Üreticileri Birliği mevcuttur ancak çiftçiler İTU ve ÇATAK desteklerinden yararlanabilmek için bu birliğe üyedir. ÇATAK desteği alabilmek için İTU yapma zorunluluğunun olması ve bu uygulamalara ait sertifikaların grup olarak alınmasının daha az maliyetli olmasından dolayı çiftçiler birliğe üye olmaktadır. Bafra ovası, Samsun ili sebze üretimi için önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla sebze yetiştiriciliği yapan çiftçilerin ovanın genel üretim yapısını öğrenebilecekleri, ürünlerin fiyatlarını, sebze üretimi ve pazarlanması ile ilgili güncel bilgileri takip edebilecekleri ve soğuk hava deposu olan bir birlik geliştirilmesi için destek sağlanmalıdır. Ayrıca araştırma alanındaki çiftçilerin çoğunlukla ilaç bayilerinden bilgi sağladıkları belirlenmiştir. Bu nedenle bu mesleği yapan kişilere eğitimler düzenlenerek, hastalık ve zararlılar ile doğru mücadele yöntemlerini çiftçilere aktarmaları sağlanmalıdır. Tanıtım ve markalaşmanın önemi ile ilgili çiftçi eğitimlerinin düzenlenmesi gerektiği de düşünülmektedir.

Bölüm 10'da açıklandığı gibi bu araştırmada çiftçilerin üretim desenlerine nasıl karar verdiklerinden ziyade hangi ürünü kaç dekar alanda yetiştireceklerine nasıl karar verdikleri daha çok ön plana çıkmaktadır. Çiftçilerin arazilerini mümkün olduğunca elverişli bir şekilde yönetebilmeleri için üretmeye karar verdikleri ürünlerin dağıtımını

yapmaları, ürün rotasyonu (ekim nöbeti/münavebe) gibi uygulamalara dikkat etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle üretici birliklerinde ve ziraat odalarında çalışan tarım danışmanlarının bu konu hakkında çiftçileri bilgilendirmesi gerekmektedir.

Çiftçilerin karar verme sürecinin incelendiği bu araştırmada bireylerin verdikleri kararların doğru ve yanlış olarak tanımlanamayacağı düşünülmektedir. Bu durum bireylerin ancak verdikleri kararları uyguladıktan sonra sonuçlarını almaya başladıklarında belirlenebilmektedir. Karar değişkeninin sınıflandırılmaması nedeniyle çiftçilerin kararlarını etkileyen faktörlerin bir regresyon modeli ile ortaya koyulması da olanaksızdır. Dolayısıyla çiftçilerin kararlarını içinde bulunduğu koşullara en uygun şekilde vermelerini sağlayacak karar destek sistemleri geliştirilmelidir.

11.3. Araştırmanın Teoriye Katkıları

Araştırmanın genel çerçevesi, çiftçilerin sosyal ve ekonomik özellikleri, kişilik özellikleri, karar verme stilleri, karar vermeyi etkileyen faktörler ve karar verme süreci arasındaki ilişkileri gösteren şema yardımıyla açıklanmaktadır (Bölüm 5, Şekil 5.1). Bu araştırma çerçevesi; diğer araştırmacılara, yayımcılara ve politika yapıcılara önemli katkılar sağlayabilecektir. Aynı zamanda karar verme sürecinin daha iyi anlaşılmasına ve böylece karar destek sistemlerinin geliştirilebilmesine olanak tanıyabileceği düşünülmektedir.

Türkiye’de yapılan araştırmalarda çiftçilerin kişilik özellikleri ve karar verme stilleri nispeten göz ardı edilmektedir. Bu araştırmalar karar olayının nasıl gerçekleştiğinden ziyade verilen kararı etkileyen sosyal, ekonomik ve işletme özellikleri ile ilgili faktörler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu faktörlerin belirlenmesinde ise çok değişkenli analizler kullanılmaktadır ve sonuçta karar verilirken dikkat edilmesi gereken faktörler ortaya koyulmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de karar verme konusu ile ilgili yapılan araştırmalar normatif teorilere dayanmaktadır. Bölüm 7’de ve Bölüm 8’de belirlenen çiftçilerin tutumları, değerleri, hedefleri ve karar verme stilleri literatürdeki bu boşluğu doldurmakta ve açıklayıcı bir yaklaşımla ele alındığından farklı bir bakış açısı sağlamaktadır. Ayrıca teorik örnekleme yöntemi kullanılarak çiftçilerin karar verme sürecini ortaya koyan bu araştırma, süreç araştırmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Türkiye’de yapılan karar verme araştırmalarında fiyat, kararı etkileyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Ancak bu araştırmada karar verme sürecinin modellenmesi ile fiyat dışında insan davranışlarının da dikkate alınması gerektiği ortaya konulmuştur. Aynı zamanda ekonomi biliminde var olan teorilerde, çiftçi sadece karını maksimize etmeye çalışan rasyonel bir varlıktır. Ancak araştırmada çiftçilerin ekonomik olarak verdikleri kararların her zaman rasyonel olmadığı görölmektedir.

Bu araştırmada çiftçilerin karar verme süreci içerik analizi yoluyla genel olarak iki aşamalı (düşünme-uygulama) olarak modellenmiştir. Birinci aşamada çiftçiler düşünme sürecine girmekte, üretecekleri ürünleri seçerken etkilendikleri ve kısıtlandıkları unsurları belirlemektedirler. Bu aşama karardan vazgeçme, erteleme ya da ikinci aşamaya geçiş ile sonlanmaktadır. Hâlbuki mevcut karar teorilerinde karar verme süreci beş aşamalı olarak tanımlanmakta ve ilk aşamasında problem belirlenmektedir. Bu nedenle bu araştırma karar verme sürecine farklı bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu araştırmaya göre, insanların karar verme süreci aynı şekilde modellenmemektedir ve her karar için süreç aynı şekilde oluşmamaktadır.

11.4. Diğer Araştırmalar için Öneriler

Araştırmada kalitatif ve kantitatif yöntemler eş deyişle görüşme ve anket yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Çiftçilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için görüşmeler ve bunların içerik çözümlemesi yoluyla kalitatif analizi çok önemli görölmektedir. Anket soruları zaman ve maliyet açısından karlı olması sebebiyle görüşmelerden daha çok kullanılmaktadır. Ancak, bazı durumlarda özellikle kapalı uçlu soruların çiftçilerin görüşlerini yeterince yansıtmadığı düşünölmektedir. Bu nedenle tarımsal yayım ve köy sosyolojisi alanlarına ait araştırmalarda çiftçilerin bir konu hakkındaki düşünceleri kesilmeden dinlenmeli ve gerekirse alanda uzun süre kalarak doğru sonuçlara ulaşmak hedeflenmelidir.

Çiftçi kararları ile ilgili araştırmalar mutlaka bir konu üzerine sınırlandırılmalıdır. Çünkü çiftçilerin işletmeleri ile ilgili uzun vadeli ve kısa vadeli kararları söz konusudur ve her birinde uyguladıkları süreç ve stratejileri farklıdır. Bu araştırmada ortaya koyulan üretim desenlerine karar verme kısa vadeli stratejik bir karardır ve iki aşamada döngüsel olarak gerçekteşmektedir. Ancak uzun vadeli çiftçi

kararlarını etkileyen faktörlerin ve sürecin farklı şekilde modelleneceği düşünülmektedir.

Konu ile ilgili yapılacak araştırmalarda, çiftlikle ilgili kararı kimlerin verdiklerinin tespit edilmesi önemlidir. Ancak, son kararı kimin verdiğinden ziyade kişilerin karara katılma oranlarını belirlemek, karardaki etkinin ortaya koyulması açısından faydalı olacaktır.

Araştırma alanındaki sebze yetiştiricilerinin bilgi akışları belirlenmiştir. Ancak hangi aktörün daha fazla etkili olduğu belirlenememiştir. İleride yapılacak araştırmalarda sosyal ağ analizi kullanılarak bu belirsizliğin ortadan kaldırılabilceği dolayısıyla doğru bilginin en doğru kişiden alınmasının sağlanabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ajzen, I. 1987. Attitudes, traits and actions: Dispositional prediction of behavior in personality and social psychology. *Advances in Experimental Psychology*, 20, 1-63. doi:10.1016/S0065-2601(08)60411-6
- Ajzen, I. 1991. The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50:2, 179–211. doi:10.1016/0749-5978(91)90020-T
- Ajzen, I. 2002. Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 32:4, 665-683.
- Aktaş, E., Bilgili, M.E., Akbay, A.Ö. ve Bal, T. (2006). Adana İli Karataş İlçesi Yemişli Köyünde Arazi toplulaştırması Kararını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi. Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 13-15 Eylül, Bildiri Özetleri Kitabı, 564-571, Antalya, Türkiye.
- Alam, M. (2013). The strategic decision making process and influence of personality. Master's Thesis, Swedish University of Agricultural Sciences Department of Economics, 41, Sweden.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. 2005. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*, Sakarya Kitabevi, 4. Baskı, Sakarya.
- Alwang, J., Larochelle, C. and Barrera, V. 2017. Farm decision making and gender: results from a randomized experiment in Ecuador. *World Development*, 92, 117-129. doi: 10.1016/j.worlddev.2016.11.015
- Anonim (2017a). www.dogaka.gov.tr_621_FB8B45NT_Yas-Sebze-Meyve-Sektor-Raporu-2015.pdf (Erişim tarihi: 23.01.2017)
- Anonim (2017b). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/value> (Erişim tarihi: 16.03.2017)
- Anonim (2018). <https://www.uludagsozluk.com/k/ama%C3%A7-ve-hedef/>. (Erişim tarihi: 10.03.2018)
- Antonides, G. 1996. *Psychology in economics and business: an introduction to economic psychology* (2nd rev. ed.). Dordrecht, Netherlands; Boston: Kluwer Academic.
- Arroba, T.Y. 1978. Decision-making style as a function of occupational group, decision content and perceived importance. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 51:3, 219-226. doi:10.1111/j.2044-8325.1978.tb00418.x
- Aydın, B., Unakıtan, G., Hurma, H., Azabağaoğlu, Ö., Demirkol, C. ve Yılmaz, F. 2016. Bitkisel Üretimde Çiftçilerin Girdi Kullanım Kararlarının Analizi: Trakya Bölgesi Örneği. *Journal of Agricultural Faculty*, 30:2, 45-56.
- Bandong, J. P., Canapi, B. L., Cruz, C. G. dela and Litsinger, J. A. 2002. Insecticide decision protocols: a case study of untrained Filipino rice farmers'. *Crop Protection*, 21:9, 803-816. doi:10.1016/S0261-2194(02)00043-1
- Bayram, N. 2010. *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, AMOS Uygulamaları*. Ezgi Kitabevi, 162, İstanbul.

- Beckford, C. L. 2002. Decision-making and innovation among small-scale yam farmers in Central Jamaica: A dynamic, pragmatic and adaptive process. *The Geographical Journal*, 168:3, 248-259. doi:10.1111/1475-4959.00052
- Bekele, W. and Drake, L. 2003. Soil and water conservation decision behavior of subsistence farmers in the Eastern Highlands of Ethiopia: A case study of the Hunde-Lafto area. *Ecological Economics*, 46:3, 437-51. doi:10.1016/S0921-8009(03)00166-6
- Bell, D. E., Raiffa, H. and Tversky, A. (Eds.) 1988. *Decision making: descriptive, normative, and prescriptive interactions*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, New York.
- Boehlje, M. D. and Eidman, V. R. 1984. *Farm Management*. John Wiley & Sons, 806, New York.
- Bohnet, I., Potter, C. and Simmons, E. 2003. Landscape change in the multi-functional countryside: a biographical analysis of farmer decision-making in the English high weald. *Landscape Research*, 28:4, 349-364. doi:10.1080/0142639032000150112
- Bollen, K. A. 1989. A new incremental fit index for general structural equation models. *Sociological Methods & Research*, 17:3, 303-316.
- Bradford, L.A. and Johnson, G.L., 1953. *Farm Management Analysis*. Wiley, 438, New York.
- Bragg, L. A. and Dalton, T. J. 2004. Factors affecting the decision to exit dairy farming: a two-stage regression analysis. *Journal of Dairy Science*, 87:9, 3092-3098. doi:10.3168/jds.S0022-0302(04)73444-X
- Briggs, J. 1985. An exploratory study of farmers' choice of crops in Central Sudan. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 10:2, 170-180.
- Briggs, J. 1991. The peri-urban zone of dar es salaam, Tanzania: Recent trends and changes in agricultural land use. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 16:3, 319-331.
- Burchinal, L. G. and Bauder, W. W. 1965. Decision-making and role patterns among Iowa farm and nonfarm families. *Journal of Marriage and the Family*, 27:4, 525-530.
- Burton, R. J. F. 2004. Reconceptualising the 'behavioural approach' in agricultural studies: a socio-psychological perspective. *Journal of Rural Studies*, 20:3, 359-371. doi:10.1016/j.jrurstud.2003.12.001
- Castle, E. N., Becker, M. H. and Nelson, A. G. 1987. *Farm Business Management: The Decision Making Process*, Macmillan, New York.
- Castle, E. N., Becker, M. H., and Smith, F. J. 1972. *Farm Business Management*, Macmillan, New York.
- Chianu, J. N. and Tsujii, H. 2004. Determinants of farmers' decision to adopt or not adopt inorganic fertilizer in the savannas of northern Nigeria. *Nutrient Cycling in Agroecosystems*, 70:3, 293-301.
- Cinemre, H. A. 2010. *Tarım İşletmeciliği ve Planlama*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, 157, Samsun-Türkiye.

- Cotlear, D. 1986. Technological and institutional change among the Peruvian peasantry: A comparison of three regions at different levels of agricultural development. Doctoral dissertation, University of Oxford, England.
- Cox, P. G. 1996. Some issues in the design of agricultural decision support systems. *Agricultural systems*, 52:2-3, 355-381. doi: 10.1016/0308-521X(96)00063-7
- Çiğdem, İ. ve Uzun, F. 2006. Samsun ili taban alanlarında ikinci ürün olarak yetiştirilebilecek bazı silajlık sorgum ve mısır çeşitleri üzerine bir araştırma. *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, 21:1, 14-19
- Damisa, M. A. and Yohanna, M. 2007. Role of rural women in farm management decision making process: Ordered probit analysis. *World Journal of Agricultural Sciences*, 3:4, 543-546.
- Demiryürek, K. 1999. The analysis of information systems for organic and conventional hazelnut producers in three villages of the Black Sea Region, Turkey. Doctoral Dissertation. The University of Reading, 372, Reading, UK.
- Demiryürek, K. 2015. *Yayın Sözlüğü*. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Yayın no: 244, Ankara.
- Doğan, T. 2015. Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği'nin türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3:1, 93-102.
- Dounias, I., Aubry, C. and Capillon, A. 2002. Decision-making processes for crop management on African farms. Modelling from a case study of cotton crops in northern Cameroon. *Agricultural Systems*, 73:3, 233-260. Doi: 10.1016/S0308-521X(01)00077-4
- Driver, M. J. 1979. *Individual decision-making and creativity*. In S. Kerr (Ed.), *Organizational behavior*, OH: Grid Publishing, 59,91, Columbus.
- Driver, M. J., Brousseau, K. R. and Hunsaker, P. L. 1990. The dynamic decision maker. New York.
- Driver, M. J. and Mock, T. J. 1975. Human information processing, decision style theory, and accounting information systems. *The Accounting Review*, 50:3, 490-508.
- Dunham, R. B. and Pierce, J. L. 1989. *Management*, Scott, Foresman Company, London.
- Edwards-Jones, G. 2006. Modelling farmer decision-making: concepts, progress and challenges. *Animal Science*, 82:06, 783-790. doi:10.1017/ASC2006112
- Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K. ve Sanisoğlu, S. Y. 2013. Doğrulamalı faktör analizi ve uyum indeksleri. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 33:1, 210-223.
- Etner, J., Jeleva, M. and Tallon, J. M. 2012. Decision theory under ambiguity. *Journal of Economic Surveys*, 26:2, 234-270. doi:10.1111/j.1467-6419.2010.00641.x
- Fairweather, J. R. and Keating, N. C. 1994. Goals and management styles of New Zealand farmers. *Agricultural Systems*, 44:2, 181-200.
- FAO 2018. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>. (Erişim Tarihi: 24.03.2018).

- Farmer-Bowers, Q. and Lane, R. 2006. Understanding farmers decision systems that relate to land use. School of Global Studies, Social Science and Planning, Report, RMIT University, Melbourne, Australia.
- Featherstone, A. M. and Goodwin, B. K. 1993. Factors influencing a farmer's decision to invest in long-term conservation improvements. *Land Economics*, 69:1, 67-81.
- Ford, S. A. and Babb, E. M. 1989. Farmer sources and uses of information. *Agribusiness*, 5:5, 465-476.
- Gasson, R. 1973. Goals and values of farmers'. *Journal of Agricultural Economics*, 24:3, 521-542.
- Gilligan, T. W. and Krehbiel, K. 1988. Complex rules and congressional outcomes: An event study of energy tax legislation. *The Journal of Politics*, 50:3, 625-654.
- Gladwin, C. H. 1980. *A Theory of Real-Life Choice: Application to Agricultural Decision*. In: *Agricultural Decision Making: Anthropological Contribution to Rural Development*, Barlett, P. F. (Ed.), Academic Press, 45-85, New York.
- Gladwin, C. H. 1989. Indigenous knowledge systems, the cognitive revolution, and agricultural decision making. *Agriculture and Human Values*, 6(3), 32-41.
- Gladwin, C. H. 1989a. *Ethnographic Decision Tree Modeling*. Sage, Newbury Park.
- Glaser, B. G. and Strauss, A. L. 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Adline Publishing Company, Chicago.
- Glesne, C. and Peshkin, A. 1992. *Becoming Qualitative Researchers: An introduction* (p.6). White Plains, NY: Longman.
- Greig, L. 2009. An analysis of the key factors influencing farmer's choice of crop kibamba ward Tanzania. *Journal of Agricultural Economics*, 60:3, 699-715.
- GTHB. 2015. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Samsun İl Müdürlüğü, Samsun Tarımına Analitik Yaklaşım (2000-2015).
- Güler, A., Halıcıoğlu, M.B. ve Taşgın, S. 2013. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Günden, C. 2016. Kıyı Ege havzasında çiftçilerin üretim dalı tercihleri ve tarım politikaları. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 53:4, 451-459.
- Günden, C. ve Miran, B. 2008. Çiftçilerin temel işletmecilik kararlarının öncelik ve destek alma açısından analizi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5:2, 68-80.
- Günden, C., Miran, B., Şahin, A. ve Cankurt, M. 2010. Çiftçilerin ürün deseni belirlemeye yönelik karar verme süreçlerinin analizi. Proje no: 109O512, Aralık, İzmir.
- Hablemitoğlu, Ş. 1996. Kırsal ailede kadının iş modelleri ve kararlara katılımı. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hansson, S. O. 2005. Decision Theory: A brief introduction. Royal Institute of Technology, 94, Stockholm.
- Harren, V. A. 1979. A model of career decision-making for college students. *Journal of Vocational Behavior*, 14:2, 119-133.

- Hasdemir, M. ve Taluğ, C. 2012. Kiraz yetiştiriciliğinde iyi tarım uygulamalarının benimsenmesini etkileyen faktörlerin analizi. *Derim*, 29:1, 23-36.
- Hayduk, L. A. 1987. *Structural Equation Modeling with LISREL Essential and Advances*, The John Hopkins University Press, 405, Baltimore and London.
- Ilbery, B. W. 1983. Goals and Values of Hop Farmers. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 8:3, 329-341.
- Illukpitiya, P. and Gopalakrishnan, C. 2004. Decision-making in soil conservation: application of a behavioral model to potato farmers in Sri Lanka. *Land Use Policy*, 21:4, 321-331.
- Ranyard, R. Crozier, W.R. and Svenson, O. (Eds.), 1997. *Decision Making: Cognitive Models and Explanations*, Psychology Press, 167-188, Routledge: London.
- Iqbal, S. M. M., Ireland, C. R., and Rodrigo, V. H. L. 2006. A logistic analysis of the factors determining the decision of smallholder farmers to intercrop: A case study involving rubber-tea intercropping in Sri Lanka. *Agricultural Systems*, 87:3, 296-312.
- Jaffe, J. (1989). Land Use, Soil Degradation, and Farmer Decision-Making: A Sondeo Report of Cavalier, Despa, Kols, and Saut Mathurine, Haiti.
- Jangu, N. A. (1997). Decision-processes of adopters and non-adopters of an innovation. Unpublished Doctoral Thesis, Lincoln University, Canterbury, New Zealand.
- Johnson, G. L., Halter, A. M., Jensen, H. R. and Thomas, D. (Eds.), 1961. *A Study of Managerial Processes of Midwestern Farmers*. Iowa State Press, Ames, Iowa.
- Joreskog, K. and Sörbom, D. 2001. Lisrel 8: User's Reference Guide, Scientific Software International Inc.
- Jöreskog, K. G. and Sörbom, D. 1996. PRELIS 2 user's reference guide: A program for multivariate data screening and data summarization: A preprocessor for LISREL. Scientific Software International.
- Kağıtçıbaşı, Ç. 2010. *Günümüzde insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim Yayınevi, İstanbul.
- Kalaycı, Ş. 2010. *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayın Dağıtım Ankara, Türkiye.
- Kalinda, T., Filson, G. and Shute, J. 2000. Resources, household decision making and organisation of labour in food production among small-scale farmers in southern Zambia, *Development Southern Africa*, 17:2, 165-174.
- Karagöz, Y. 2016. *SPSS ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler*. Nobel Yayın, Ankara.
- Kay, R. D. and Edwards, W. M. 1994. Farm Management, McGraw-Hill, New York.
- Kaynak, E. 1979. A refined approach to the Wheel of retailing. *European Journal of Marketing*, 13:7, 237-245.
- Kelly, G. A. 1955. *The psychology of personal constructs*. Taylor and Francis Group, New York.

- Kızılaslan, N. ve Yamanoğlu, A. 2010. Kırsal alanda kadınların tarımsal üretime ve aile içi kararlara katılımı: Tokat ili örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3:13, 154-166.
- Kim, J. S. (2010). Understanding of farm management decision making and factors influencing its processes in the Korean context. Doctoral Thesis, Queensland University, Australia.
- Kishor, R., Gupta, B., Yadav, S. R. and Singh, T. R. 1999. Role of rural women in decision-making process in agriculture in district Sitapur (Uttar Pradesh). *Indian Journal of Agricultural Economics*, 54:3, 282-286.
- Kline, R. B. 2011. *Principles and practice of structural equation modeling*, Guilford Press, NewYork.
- Kolodinsky, J. M. and Pelch, L. L. 1997. Factors influencing the decision to join a community supported agriculture (CSA) farm. *Journal of Sustainable Agriculture*, 10:2/3, 129-141.
- Kurt, Ü. (2003). Karar verme sürecinde yöneticilerin kişilik yapılarının etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutlar, İ., Kızılay, H. ve Turhanogulları, Z. 2013. Kırsal alanda kadınların işgücüne ve kararlara katılımını etkileyen sosyo ekonomik faktörlerin belirlenmesi: Burdur ili örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 26:1, 27-32.
- Kuzgun, M., Çelikyurt, M. A., Çelik, İ. Çetin, M. D. ve Eralp, Ö. 2014. Türkiye’de çiftçilerin pamuk üretim kararlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Antalya ili örneği alt projesi. Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü.
- Kuzgun, Y. (1992). Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar Derneği, 161-170, Ankara.
- Le Quang, T. and Mensvoort, M. E. F. 2004. Decision trees for farm management on acid sulfate soils, Mekong Delta, Vietnam. *Australian Journal of Soil Research*, 42:5/6, 671-684.
- Lee, Newman and Price, 1999, Decision making in organisations, Pearson Education, Prentice Hall, Edinburgh Gate, Harlow. ISBN:0-273-63113-6
- Lin, C.Y. 2004. Rouge: A package for automatic evaluation of summaries. Text Summarization Branches Out.
- Lockheed, M., Jamison, D. and Lau, L. 1980. Farmer Education and Farm Efficiency: A Survey in Economic Development and Cultural Change. 29th October, 200.
- Matshe, I. and Young, T. 2004. Off-farm labour allocation decisions in small-scale rural households in Zimbabwe. *Agricultural Economics*, 30:3, 175-186.
- McCown, R. L. 2002. Changing systems for supporting farmers’ decisions: problems, paradigms, and prospects. *Agricultural systems*, 74:1, 179-220.
- Mintzberg, H., Raisingham, D., Théorêt, A. 1976. The structure of 'unstructured' decision processes. *Administrative Science Quarterly* 21, 246-275.

- Murray-Prior, R. B. 1994. Modelling decision of woolproducers: Hierarchical decision models and personal construct theory. Doctoral Dissertation, University of New England, England.
- Murray-Prior, R. B. 1998. Modelling farmer behaviour: a personal construct theory interpretation of hierarchical decision models. *Agricultural Systems*, 57:4, 541-556.
- Murray-Prior, R. B., and Wright, V. E. 2001. Influence of strategies and heuristics on farmers' response to change under uncertainty. *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 45:4, 573-598.
- Neuman, W. L. 2010. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II*, (Çev. S. Özge), , Yayın Odası yay. İstanbul.
- Olson, K. 2004. Farm management: Principles and Strategies, A Blackwell Publishing Company, 429, Ames: Iowa.
- Öhlmér, B. (2001). Analytic and intuitive decision making–Swedish farmers' behavior in strategic problem solving. In Proceedings of the Third EFITA Conference, Montpellier, France.
- Öhlmér, B. 1992. Effects of information technology on the data need in farm management. *Swedish Journal of Agricultural Research* (Sweden).
- Öhlmér, B., Olson, K., and Brehmer, B. 1998. Understanding farmers' decision making processes and improving managerial assistance. *Agricultural Economics*, 18:3, 273-290.
- Özkan, B., Ediz, D., Ceyhan, V. and Goldey, P. 2000. Women's role in the vegetable farming systems in Antalya, Turkey: A gender analysis of labour participation and decision-making in the agricultural sector. *Acta Hort.* 536, 419-438 doi:10.17660/ActaHortic.2000.536.51
- Öztürk, G., Miran, B. ve Tekiber, G. 2010. Üretim deseni belirleme kararlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi: Tire İlçesi Örneği. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, 22-24 Eylül 2010, 88-95, Şanlıurfa.
- Phillips, M. J. 1994. Aquaculture and the environment-striking a balance. *Proceedings of Infofish Aquatech*, 94, 29-31.
- Robinson, M. A. 1983. Including the human aspect within farm business appraisal. *Agricultural Manpower*, 7, 12–16.
- Rogers, D. M. and Vandeman, A. M. 1993. Women as farm landlords: does gender affect environmental decision-making on leased land? *Rural Sociology*, 58:4, 560-568.
- Ryder, R. 2003. Local soil knowledge and site suitability evaluation in the Dominican Republic. *Geoderma*, 111, 289-305.
- Sadler-Smith, E. and Sparrow, P. R. 2008. Intuition in organizational decision making. In Hodgkinson, G. P. and Starbuck, W. H. (eds), *The Oxford Handbook of Organizational Decision Making*, Oxford, Oxford University Press, 305-324. England.
- Salmon, P. W. 1980. *A psychological investigation of farm management education: A personal construct theory approach to agricultural extension*. Melbourne: School of Agriculture and Forestry, University of Melbourne, 139, Australia

- Sambodo, L. A. A. T. 2007. The decision making processes of Semi-commercial farmers: a case study of technology adoption in Indonesia, Doctoral Dissertation, Lincoln University, New Zeland.
- Scott, S., G. and Bruce, R. A. 1995. Decision making style, the development and of a new measure. *Educational and Psychological Measurement*. 55:5, 818-831.
- Simon, H. A. 1978. Rationality as process and as product of thought. *American Economic Review*, 68:2, 1-16.
- Simon, H. A. 1960. The Ford distinguished lectures: Vol:3. *The new Science of management decision*. US: Harper&Brothers, New York.
- Simon, H.A., 1965. *The shape of automation*. Harper and Row, New York.
- Smith, M. B. 1968. Attitude change. *International encyclopedia of the social sciences*. 1, 458-467.
- Solano, C., Leon, H., Perez, E. and Herrero, M. 2003. The role of personal information sources on the decision-making process of Costa Rican dairy farmers'. *Agricultural Systems*, 76:1, 3-18.
- Solano, C., Leon, H., Perez, E., Tole, L., Fawcett, R. H. And Herrero, M. 2006. Using farmer decision-making profiles and managerial capacity as predictors of farm management and performance in Costa Rican dairy farms. *Agricultural Systems*, 88:2-3, 395-428.
- Sonkkila, S. 2002. *Farmers' decision-making on adjustment into the EU*. University of Helsinki Department of Economics and Management Publications No. 34, 160, Helsinki.
- Stirm, J. E. W. and St-Pierre, N. R. 2003. Identification and characterization of location decision factors for relocating dairy farms. *Journal of Dairy Science*, 86:11, 3473-87.
- Strauss, A. and Corbin, J. M. 1990. *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage Publications, Inc, Thousand Oaks, CA. US.
- Şen, R. (2013). Model belirlemesi, örneklem hacmi ve tahmin yönteminin yapısal eşitlik modelleri uyum ölçütlerine etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Talawar, S. and Rhoades, R. E. 1998. Scientific and local classification and management of soils. *Agriculture and Human Values*, 15:1, 3-14.
- Taşdelen, A. 2001. Öğretmen adaylarının bazı priko sosyal değişkenlere göre karar verme stilleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 10:10, 40-52.
- Turan, N. 1997. Avrupa'da kooperatifçilik hareketi ve avrupa birliği kooperatif ilişkileri, *Kooperatifçilik Dergisi*, 117.
- TÜİK, 2016. Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 09.02.2017).
- TÜİK, 2017. Türkiye İstatistik Kurumu. www.tuik.gov.tr. (Erişim Tarihi: 24.03.2018).
- Türkten, H., Eryılmaz, G. A., Ceyhan, V. ve Kılıç, O. 2014. Bafra İlçesinde Çevre Amaçlı Tarım Arazilerin Korunması Programının Değerlendirilmesi ve İyi Tarım Uygulamalarının Etkilerinin Sürdürülebilirliği. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 3-5 Eylül 2014, Samsun.

- Vaarst, M., Thamsborg, S. M. Bennedsgaard, T. W., Houe, H., Enevoldsen, C., Aarestrup, F. M. and Snoo, A. 2003. Organic dairy farmers' decision making in the first 2 years after conversion in relation to mastitis treatments. *Livestock Production Science*, 80:1/2, 193-202.
- Van Raaij, W. F. 1981. Economic psychology. *Journal of Economic psychology*, 1:1, 1-24.
- Walker, B. M. (1996). A psychology for adventurers: An introduction to personal construct psychology from a social perspective. In D. Kalekin-Fishman & B. M. Walker (Eds.), *The construction of group realities: Culture, society, and personal construct theory* (pp. 7-26), US: Robert E Krieger Publishing Co. Melbourne, FL.
- Willock, J., Deary, I. J., Edwards-Jones, G., Gibson, G. J., McGregor, M. J., Sutherland, A., ... and Grieve, R. 1999. The role of attitudes and objectives in farmer decision making: Business and environmentally-oriented behaviour in Scotland. *Journal of Agricultural Economics*, 50:2, 286-303.
- Willock, J., Deary, I.J., McGregor, M. M., Sutherland, A., Edwards-Jones, G., Morgan, O., Dent, B., Grieve, R., Gibson, G. and Austin, E. 1999. Farmers' attitudes, objectives, behaviors, and personality traits: The Edinburgh study of decision making on farms. *Journal of Vocational Behavior*, 54:1, 5-36.
- Witte, E., Joost, N., and Thimm, A. L. 1972. Field research on complex decision-making processes-the phase theorem. *International Studies of Management & Organization*, 2:2, 156-182.
- Yamane, T. 2001. Temel Örneklem Yöntemleri, 1. Baskı, (Çevirenler: Alptekin Esin, Celal Aydın, M.Akif Bakır, Esen Gürbüzsel), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Yavuz, G. G. 2010. Polatlı ilçesinde üreticilerin tarım sigortası yaptırmaya karar verme sürecinde etkili olan faktörlerin analizi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yavuz, G., ve Ceylan, İ. C. 2005. Polatlı ilçesinde üreticilerin yem bitkileri üretimine karar verme sürecinde etkili faktörlerin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 11:2, 133-138.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2006. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2008. *Nitel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Seçkin Yayıncılık, 113, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2013. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Genişletilmiş Baskı) Seçkin Yayınevi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Nur İlkay ABACI

Doğum Yeri: Sarıyer

Doğum Tarihi: 15.01.1987

Yabancı Dili: İngilizce

Eğitim Durumu

Lise: Tosya Lisesi (2004)

Önlisans: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Rize MYO, İşletme Prog. (2007)

Lisans: Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü (2009)

Yüksek Lisans: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım
Ekonomisi Anabilim Dalı (2011)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

- Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Fen bilimleri Enstitüsü / Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı / Araştırma Görevlisi (Haziran 2011 – Kasım 2017)
- Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Ziraat Fakültesi / Tarım Ekonomisi Bölümü / Tarım Politikası ve Yayım Anabilim Dalı / Araştırma Görevlisi (Kasım 2017 - devam ediyor)

Yayınlar

A- Uluslararası Yayınlar

A.1. SCI, SCI Expanded, SSCI ve AHCI kapsamındaki uluslararası dergilerde yayımlanan özgün Araştırma Makalesi

1. **Abacı, N.İ.**, Demiryürek, K., Emir, M. and Yıldırım, Ç. (2015). Factors Affecting the Use of Micro-Credit among Women Entrepreneurs in the Samsun Province of Turkey. Anthropologist, 20 (3): 397-406. (SSCI)
2. Demiryürek, K., **Abacı, N.İ.**, Abacı, S.H, Atasever, S. and Erdem, H. (2017). Effect of Dairy Cattle Breeders' Association (DCBA) Membership on Sustainability of Innovations in Samsun Province of Turkey. Custoseagronegocioonline– 13(2): 35-44.

A.2. SCI, SCI Expanded, SSCI ve AHCI kapsamı dışındaki uluslararası dergilerde yayımlanan özgün Araştırma Makalesi

1. Aydoğan, M., Demiryürek, K., **Abacı, N. İ.** (2015). The Current State of Production and Future Estimation of Dry Beans Production in Turkey. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 3(12), 962-968.
2. Abdurahman, M. A., Demiryürek, K., **Abacı, N. İ.** (2016). The Comparison of Agricultural Knowledge and Information Systems (Akis) For Adopters and Non-Adopters of Good Agricultural Practices in Bafra District of Samsun, Turkey. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 4(12), 1092-1103.
3. Emir, M., **Abacı, N. İ.**, Emir, M., Büyükarıslan, B. A. (2016). Common Aspects of Youth Entrepreneurship: A Study on Determining the Students' Entrepreneurial Perceptions. Journal of Qafqaz University, 4(1), 3-9.
4. Demiryürek, K., Aydoğan, M., **Abacı, N. İ.** (2016). The comparison of pest management information systems and communication networks for organic and conventional hazelnut producers in Samsun Province of Turkey. Organic Agriculture, 1-10. <https://doi.org/10.1007/s13165-016-0167-1>
5. **Abacı, N. İ.**, Canan, S., Aydoğan, M., Demiryürek, K., 2017. Samsun İli Çarşamba İlçesindeki Kivi Yetiştiricilerinin Enformasyon Kaynakları ve İşbirliği Ağları. Academia Journal of Engineering and Applied Sciences, 1 (3):105-115.

B. Uluslararası Bildiriler

1. Emir, M., **Abacı, N. İ.**, Emir, M. (2013). Girişimcilik Eğitimi Alan Gençlerin Ortak Yönleri ve Girişimcilik Algısını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Uluslararası Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu, 1-3 Kasım 2013, Muğla, Türkiye, pp. 615-624 (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum).
2. Demiryürek, K., Aydoğan, A., **Abacı, N. İ.** (2015). The Comparison of Pest Management Information Systems and Communication Networks for Organic and Conventional Hazelnut Producers in Samsun Province of Turkey. 2nd International Conference on Sustainable Agriculture and Environment (2nd ICSAE) Proceeding Book Volume I, 30 September-3 October 2015, Selcuk University Campus, Konya, Turkey. pp. 38-48. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum).
3. Demiryürek K., **Abacı N.İ.**, Abacı S.H., Atasever K., Erdem H., (2015). Effect of dairy cattle breeders' association (DCBA) membership on sustainability of innovations in Samsun province of Turkey. 2nd International Conference on Sustainable Agriculture and Environment (2nd ICSAE), 30 September – 2 October 2015, Konya, Turkey. (Tam Metin Bildiri - Sözlü Sunum).
4. **Abacı, N.İ.**, Demiryürek, K., (2017). Decision Making Styles of Farmers: A Case Study of Vegetable Producers in Turkey. 23rd European Seminar on Extension (and) Education (ESEE 2017). 4-7 July 2017, Chania, Greece. (Tam Metin Bildiri - Sözlü Sunum).
5. Demiryürek, K., Emir, M. **Abacı, N.İ.** (2016). Entrepreneurship Education with a Holistic Approach. 27th International Scientific-Expert Congress of Agriculture and Food Industry. 26-28 September 2016, Bursa, Turkey. p:134. (Özet Bildiri – Poster)

6. Demiryürek, K., **Abacı, N.İ.**, Ceyhan V., (2017). Sustainability of Organic Versus Conventional Hazelnut Productions in Turkey. IX. International Congress on Hazelnut. 15-19 August 2017. Samsun, Turkey. p:78. (Özet Bildiri – Sözlü Sunum)
7. Aydoğan, M., Demiryürek, K., **Abacı, N.İ.**, (2017). World Hazelnut Trade Networks. IX. International Congress on Hazelnut. 15-19 August 2017. Samsun, Turkey. p:181. (Özet Bildiri – Poster)
8. **Abacı N.İ.**, Canan, S., Aydoğan M., Demiryürek, K., (2017). Knowledge Sources and Cooperation Networks of Kiwi Growers in Samsun Province of Çarşamba District, Turkey. International Congress of the New Approaches and Technologies for Sustainable Development September 21-24, 2017 Isparta / TURKEY. p:38 (Özet Bildiri – Sözlü Sunum)

C. Ulusal Kitaplar

1. **Sönmez, N.İ.**, Kızılaslan N., (2013). Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesinde Kooperatifçiliğin Rolü (Amasya-Çorum İlleri Örneği) TEPGE Yayın No: 212, ISBN: 978-605-4672-37-0, Ankara

D. Ulusal Makaleler

1. Canan, S., **Abacı, N.İ.**, Demiryürek, K., (2017). Samsun İli Çarşamba İlçesinde Yetiştirilen Kivinin Pazarlama Kanalları ve Pazarlama Marjı. Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 46 (2):31-38.

E. Ulusal Bildiriler

1. Kılıç B., **Sönmez N.İ.**, Ceyhan V., Kılıç O., Gündüz O., (2012). Samsun İli Kırsal Kesimde Yoksulluk Düzeyi. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt I. 5-7 Eylül 2012 Konya. S: 306-311. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum)
2. **Sönmez, N.İ.** ve Demiryürek, K. (2012). Mikro Kredinin Kadın Girişimciliğine Etkisi: Samsun İli Örneği. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt 1 s:396-402, 5-7 Eylül 2012, Konya. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum)
3. **Sönmez N.İ.**, Demiryürek K., Yıldırım Ç., Çınar E., (2013). Organik ve Konvansiyonel Ürünlerde Tüketici Eğilimleri: Samsun İli Örneği. Türkiye V. Organik Tarım Sempozyumu Bildiriler Kitabı II. 25-27 Eylül 2013, s: 82-88. Samsun. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum)
4. **Abacı, N.İ.**, Demiryürek, K., Yıldırım, Ç., Emir, M. (2014). Samsun İlinde Mikro Kredinin Kullanılmasını Etkileyen Faktörler. 11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt 1 S:337-345, 3-4 Eylül, Samsun. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum)
5. Canan, S., **Abacı, N.İ.**, Demiryürek, K., (2016). Samsun İli Çarşamba İlçesinde Yetiştirilen Kivinin Pazarlama Kanalları ve Pazarlama Marjı. XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi 25-27 Mayıs 2016, Cilt 1 s:465-474, Isparta. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum)
6. Abdurahman, M.A., Demiryürek, K., **Abacı, N.İ.**, (2016). Samsun İli Bafra İlçesinde İyi Tarım Uygulaması Yapan ve Yapmayan Çiftçilerin Tarımsal Bilgi ve Enformasyon Sistemleri'nin Karşılaştırılması, XII. Ulusal Tarım Ekonomisi

Kongresi 25-27 Mayıs 2016, Cilt 2 s:1117-1126, Isparta. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum)

7. Demiryürek, K., Emir, M., **Abacı, N.İ.**, Kawamorita, H., Yıldırım, Ç., Türkten, H., Canan, S., Kaynakçı, C., (2016). Bütüncül Bir Yaklaşım ile Girişimcilik Eğitimi. XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi 25-27 Mayıs 2016, Cilt 2 s:1183-1190, Isparta. (Tam Metin Bildiri – Sözlü Sunum)
8. **Abacı N.İ.**, Demiryürek K., (2015). Türkiye'de Kırsal Alanlarda Bilgi İletişim Teknolojilerinin Kullanım Durumu, İç Anadolu Bölgesi 2. Tarım ve Gıda Kongresi, 28-30 Nisan 2015, Nevşehir. (Özet Bildiri – Poster)

E. Katıldığı Projeler

1. Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesinde Kooperatiflerin Rolü (Amasya Şeyhsadi Köyü ve Çorum Mecitözü Köprübaşı Köyü Örnekleri) Gaziosmanpaşa Üniversitesi BAP Projesi 2011/27 no'lu Yüksek Lisans Tez Projesi, 2011-2012, (Araştırmacı)
2. PYO.ZRT.1901.13.003, Samsun İlinde Kadınların Mikrokredi Uygulamasını Benimsemesi ve Sosyal Ağının Analizi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Destekleme Programı Projesi (1901), 22.05.2013-29.05.2015, (Araştırmacı)
3. PYO.ZRT.1901.14.009 Basınçlı Sulama Sistemlerinin Bafra ve Çarşamba İlçelerinde Yayılması ve Benimsenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi BAP projesi – 15.09.2014 –22.12.2016, (Araştırmacı)
4. Proje No: 415 O 002: TÜBİTAK 1601 Girişimcilik Sertifika Program Çağrısı Kapsamında “Bütüncül Bir Yaklaşım İle Girişimcilik Eğitimi” adlı projede Proje Yürütücü Yardımcısı, 2016 - Devam Ediyor
5. PYO.ZRT.1904.15.025, Çiftçilerin Üretim Desenine Karar Verme Süreci: Samsun İli Bafra İlçesi Sebze Üreticileri Örneği, Ondokuz Mayıs Üniversitesi BAP projesi, 02.11.2015- 02.09.2017, (Araştırmacı).
6. PYO.ZRT.1901.16.001, Yenilik Karar Süreci: Rize İli Organik Çay Üreticileri Örneği, Ondokuz Mayıs Üniversitesi BAP projesi, 25.10.2016 – Devam Ediyor.

EKLER

Ek 1. Anket Soruları

Çiftçilerin Üretim Desenlerine Karar Verme Süreci: Samsun İli Bafra İlçesi Sebze Üreticileri Örneği

Anket Tarihi:

Anket No:

Anketin Yapıldığı Köy:

1. Hanehalkı ve Çiftlik Özellikleri

1.1. Birlikte yaşama durumları

Aile	Yaş	C	Eğitim (yıl)	Medeni Durum	Meslek/İş	Yardım Durumları/Konular
Kendisi						
Eşi						
Anne						
Baba						
1.çocuk						
2.çocuk						
3.çocuk						
4.çocuk						

1.2. Ailede çiftlik işleriyle (özellikle sebzeçilikle) meşgul olan kişi sayısı

1.3. Kaç yıldır çiftçilikle uğraşıyorsunuz? Yıl

Çiftlik faaliyetleriniz (gelire katkısı %)

Faaliyetler	Yapılan Yıl/Deneyim	Açıklamalar (geçmiş ve mevcut durumu, gelecekteki)
<u>Sebze Yetiştiriciliği</u> Örtü altı Açıkta İyi Tarım Organik Tarım		
<u>Hayvancılık</u> Süt Sığırcılığı Koyun Arıcılık		

1.4.

TARIM DIŞI GELİR	TL/YIL
Emekli Maaşı	
Muhtarlık Maaşı	
Ticaret	
TOPLAM	

1.5.

İşgücü Durumu	Sayı	Cinsiyet	Ücreti (TL/gün)	Yaptırılan Tarımsal Faaliyet	Çalıştığı Aylar
Geçici işçi					
Daimi işçi					

1.6.

Toplam Arazi Varlığı (da)			Parsel sayısı		
Mülk arazi da	Kira* da TL	Ortağa verilen** da		Ortağa tutulan* da	
Sebze Üretilen Arazi (da)	M() K () O ()		Parsel sayısı		
Üretim Deseni (2015)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (kg)	Satılan Miktar (kg)	Satış Fiyatı	Nereye Sattınız?
Ürün Adı					

*:Kimden: Arkadaş () Akraba () () ()

** : Kime: Arkadaş () Akraba () () ()

1.7. Neden bu sene bu ürünleri yetiştirdin?

Yazlık:

- 1.
- 2.
- 3.

Kışlık:

- 1.
- 2.
- 3.

1.8. Üreteceğiniz ürünlerinizi seçerken kimlerle birlikte karar verirsiniz? Katkı oranlarını (%) söyler misiniz?

- () Kendim veririm
() Eşimle birlikte
() Çocuklarımla birlikte
() Aile büyüklerim ile birlikte
() Ben, eşim ve çocuklarım ile
() Ben, eşim ve aile büyüklerim ile
() Ben, eşim, çocuklarım ve aile büyüklerim ile
() Diğer çiftçi arkadaşlarımla birlikte
() Uzman bilgisine danıştıktan sonra
() Tarım İlçe Müdürlüğü () Özel Danışmanları () İlaç Bayileri () Üniversite
.....

1.9. Hayvansal üretim durumunuz

Ürünler	Üretim Miktarı	Satış Miktarı	Satış Fiyatı	Nereye sattınız

2. Çiftçilik Nedenleri ve Hedefleri

2.1. Neden çiftçilik yapıyorsunuz?

- 1.
- 2.
- 3.

2.2. Hedefleriniz nelerdir?

- 1.
- 2.
- 3.

3. Çiftlik Sistemi

3.1. Geçmiş 3 üretim dönemindeki üretim deseni (yazlık ve kışlık sebzeler), üretim miktarı ve gelir

Ürün	Yetiştirilen alan (m ² , hektar)	Verim (100 kg, ton)	Satılan miktar
Üretim dönemi 1 (2013)			
Üretim dönemi 2 (2014)			

3.2. 2015 de hangi ürünleri üretmeyi planlamıştınız? Ürettiği ürünleri ()

- Farklıysa,

Yazlık sebzeler:

Kışlık sebzeler:

- Nedenleri:

- 1.
- 2.
- 3.

3.3. Seneye (2016) hangi ürünleri yetiştirmeyi düşünüyorsunuz?

Yazlık sebzeler:

- Beklentileri:

() Çok iyi

Kışlık sebzeler:

() İyi

() Tatmin edici

- Nedenleri:

() Kötü

- 1.
- 2.
- 3.

() Çok kötü

3.4. Üretmek istediğiniz ancak üretmediğiniz ürünler oldu mu?

() Evet ise,

() Hayır ise,

3.5. Ürünlerin yetiştirilmesi konusunda başkaları sizin fikrinizi alır mı?

3.6. Ürünlerinizde sertifika var mı? Evet () Hayır ()

Evet ise

3.7. Üretim deseni ile ilgili kararlarınız sizce ne kadar önemlidir? Neden?

Az önemli

Çok önemli

3.8. Üretim deseni kararlarınızın sonuçları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Düşüncesi	2013	2014	2015	Açıklamalar
Beklediğimden daha iyi, çok iyi				
Beklediğim gibi, iyi				
Sadece tatmin edici				
Kötü				
Çok kötü				

3.9. Bugüne kadar belirlemiş olduğunuz üretim deseni ile ilgili kararlarınızdan memnun musunuz?

Az memnun

Çok memnun

3.10. Son yıllarda ürünlerinizi yetiştirirken hangi problemlerle karşılaştınız? (1=çok ciddi, 2=ciddi, 3=oldukça ciddi, 4=ciddi, 5=sıradan, 6=marjinal, 7=oldukça önemsiz, 8=önemsiz, 9=çok önemsiz, 10=problem yok)

Problem 1.....()
Problem 2.....()
Problem 3.....()
Problem 4.....()

3.11. Ürünlerinizi pazarlamak için kullandığınız yöntem nedir?

-Doğrudan pazarlama ()

Aynı semt içerisinde yerel pazarlar ()

Diğer ilçeler ya da illerdeki pazarlar ()

İhracat ()

-Dolaylı pazarlama yoluyla ()

Hal ()

Kooperatif ()

Diğer()

4. Çiftlik Bilgi Yönetimi

4.1. İşletmenizle ilgili bilgileri (dikim tarihi, verim, girdi, maliyet, kredi ve kar vb.) nasıl takip edersiniz?

Hafıza ()

Takvime notlar olarak ()

Çiftçi kayıt defteri ()

Diğer ()

4.2. Sürekli olarak izlenen, kaydedilen ve hafızaya alınan bilgiler ile ilgili kısa bir açıklama yapar mısınız?

Bilgiler	Açıklamalar

4.3.*:Ürünler ile ilgili yetiştiricilik bilgilerini nereden buluyorsunuz?

Kredi ya da borç hakkındaki bilgileri nereden buluyorsunuz?

Yeni tohum, yeni gübre, yeni pestisit (tarım ilaçları), yeni uygulamalar ve yeni makineler hakkındaki bilgileri nereden buluyorsunuz?

Pazar ya da fiyatlar hakkındaki bilgileri nereden buluyorsunuz?

(**İS**:son bir yılda kaç kez, **YD**:1:yararsız, 2:biraz yararlı, 3:orta derecede yararlı, 4:yararlı, 5:çok yararlı

Kaynaklar	Yetiştiricilik*		Kredi*		Yenilikler*		Pazar*	
	İS	YD	İS	YD	İS	YD	İS	YD
()Aile								
()Komşular								
()Köy Lideri								
()Dini liderler (imam)								
()Çiftçi grup toplantıları								
()Sebze, meyve toptancısı								
()Girdi perakendeciler								
()İlçe müdürlüğü personelleri								
()Özel danışmanlar								
()Üniversite								
()Alıcılar								
()Okul								
()Eğitim								
()Seminer ya da çalıştaylar								
()Yaparak öğrenme								
()Kitapçık								
()Televizyon programı								
()Radyo programı								
()Gazete ya da dergiler								
()Broşür, kitapçık, poster								
()Banka								
()Kooperatif								
()Diğer								

4.4. Dâhil olduğunuz çiftçi örgütleri var mı? (Pozisyon: Normal üye, Kooperatif Başkanı, Yönetim Kurulu Üyesi, Kurucu vb.) **Var** ise;

Adı	Pozisyon	Aktif (1) Pasif (2)

4.5.Çiftçi eğitim çalışmalarına katılım sıklığınız hakkında bilgi verir misiniz?

(): son bir yılda kaç kez

<i>Yayın Faaliyetleri</i>	<i>YD</i>	<i>Hangi yıl? Nerede? Kim tarafından? Konusu?</i>
()Köy toplantıları		
()Çiftçi grup toplantıları		
()Alan ziyareti		
()Demonstrasyonlar		
()Ev ziyaretleri		
()Alan eğitimi		
()Sınıf eğitimi		
()Seminerler ya da çalıştaylar		
()Diğer		
()Diğer		

Herhangi bir yayın faaliyetine katılmadı iseniz lütfen sebebini açıkla mısınız?

- 1.
- 2.
- 3.

5. Çiftlik ile İlgili Kararlar

5.1. Son 3 yıl boyunca, uzun dönemde çiftlik işlerindeki canlılığı ya da çiftlik faaliyetlerine etki eden önemli kararlarınızı (arazi satışı, makine satın alma vb. gibi) tanımlayabilir misiniz?

Evet () Hayır ()

- Evet ise, bu kararlar nelerdir?
 - Bu karar/ları vermenizdeki amacınız nedir?
- 1.
 - 2.
 - 3.

Az Önemli

Çok Önemli

- Bu kararlarınız sizce ne kadar önemlidir? Neden?

- Bu kararların uygulanmasında kimler önemli bir oynar?
☐ Hane halkı reisi
☐ Eşim
☐ Çocuklar
☐ Diğerleri
- Bu kararları verirken herhangi bir zorluk yaşadınız mı?
- Kararlarınızın sonucu hakkında ne düşünüyorsunuz?
☐ Beklediğimden daha iyi, çok iyi
☐ Beklediğim gibi, iyi
☐ Sadece tatmin edici
☐ Kötü
☐ Çok kötü

5.2. Her yıl düzenli olarak verdiğiniz kararlarınızı (işgücü/makine kiralama, ürün seçimi vb.) tanımlayabilir misiniz?

Evet () Hayır ()

- Son yıllarda verdiğiniz bu kararlarda işlerinizi başarmak için hangisi en önemli ya da en zordur?
 - Bu kararlarınızın amacı nedir?
- 1.
 - 2.
 - 3.

Az Önemli

Çok Önemli

- Bu kararlarınız sizce ne kadar önemlidir?
- Uygulaması neden önemli ya da zordur?
- Bu kararların uygulanmasında kimler önemli bir rol oynar?
☐ Hane halkı reisi
☐ Eşim
☐ Çocuklar
☐ Diğerleri
- Kararlarınızın sonucu hakkında ne düşünüyorsunuz?
☐ Beklediğimden daha iyi, çok iyi
☐ Beklediğim gibi, iyi
☐ Sadece tatmin edici
☐ Kötü
☐ Çok kötü

6. Çiftçilerin Karar Verme Stilleri

6.1. Aşağıda bireylerin önemli kararları nasıl aldıklarını tanımlayan ifadeler verilmiştir. Lütfen her ifade için, o ifadeye ne düzeyde katıldığınızı aşağıdaki cetveli işaretleyerek belirtiniz ve lütfen maddelerin tümünü yanıtlayınız. (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=kararsızım, 4=katılıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum)

<u>ACIKLAMALAR</u>	1	2	3	4	5
K1.Karar vermeden önce emin olmak için bilgi kaynaklarımı iki kere kontrol ederim.					
K2.Karar vermeden önce doğru gerekçelerim vardır.					
K3.Mantıklı ve sistematik bir yolla karar veririm.					
K4.Karar vermem dikkatli düşünmemi gerektirir.					
K5.Karar verirken belirli bir amaca yönelik değişik seçenekleri göz önünde bulundururum.					
K6.Kararlarımı verirken içgüdülerime güvenirim.					
K7.Bir karar verirken sezgilerime güvenme eğilimindeyimdir.					
K8.Genellikle doğruluğunu hissettiğim kararlar veririm.					
K9.Kararlarımı verirken benim için akılcı bir nedenden daha çok, verdiğim kararın doğruluğunu hissetmem daha önemlidir.					
K10.Karar verirken içimden gelen duygu ve tepkilere güvenirim.					
K11.Önemli kararlar alırken başkalarının yardımına sık sık ihtiyaç duyarım.					
K12.Eğer başkalarının desteğine sahipsem önemli kararları almak benim için daha kolaydır.					
K13.Önemli kararlarımı alırken başkalarının tavsiyelerinden yararlanırım.					
K14.Önemli kararlar ile yüzleştiğim zaman birinin bana doğru yolu göstermesi hoşuma gider.					
K15.Önemli kararlarımı başka insanlara danışmadan verdiğim nadirdir					
K16.Üzerimde baskı hissetmediğim sürece önemli kararlarımı almaktan kaçınırım.					
K17.Mümkün olduğunca kararlarımı vermeyi geciktiririm.					
K18.Önemli kararları alma aşamasına gelinceye kadar karar vermeyi sık sık ertelerim.					
K19.Önemli kararlarımı, genellikle son dakikada veririm.					
K20.Üzerinde düşünmek beni rahatsız ettiği için pek çok kararı ertelerim.					
K21.Genellikle ani kararlar veririm.					
K22.Kararlarımı, çoğunlukla o anda veririm.					
K23.Çabuk karar veririm.					
K24.Kararlarımı, sıklıkla düşünmeden veririm.					
K25.Kararlarımı verirken, o anda olması gereken ne ise onu yaparım.					

6.2. Bir sonraki yıl için üretim deseninizi planlarken dikkate aldığımız faktörler hakkındaki düşüncenizi aşağıdaki cetveli işaretleyerek belirtebilir misiniz?

<i>ACIKLAMALAR</i>	Hiç	Az	Kararsız	Biraz	Çok
<i>SOSYO-KİŞİSEL FAKTÖRLER</i>					
Üretilmesi düşünülen ürünlerin yetiştirilmesi ile ilgili ön bilgiye sahip olup olmadığımı düşünürüm					
Diğer çiftçilerin yetiştirdikleri ürünler ürün seçimimi etkiler					
Üretim desenine karar vermemde kişisel deneyimlerim önemlidir					
Diğer aile üyelerimin düşünceleri ürün seçimimi etkiler					
Bölgede kanıtlanmış bir tarım tipinin olması ürün seçimimi etkiler					
Her sene aynı ürünü yetiştirme alışkanlığım ürün seçimimi etkiler					
Hane halkının ihtiyaç durumu ürün seçimimi etkiler					
Bu yılki kazancımızın yaşamımızı sürdürmek için yeterli olduğu düşüncesi gelecek yıl için ürün seçimimi etkiler					
Risk almayı sevmemem değişik ürün üretme seçimimi etkiler					
Daha önce yaşadığım üretim başarısızlığı ürün seçimimi etkiler					
Son zamanlarda herkesin aynı ürünü üretmeleri ürün seçimimi etkiler					
Üretim amacım ürün seçimimi etkiler					
Çiftlik dışındaki işlerim ürün seçimimi etkiler					
Yetiştirmek istediğim ürünlerin bana ilave iş getirip getirmeyeceği düşüncesi ürün seçimimi etkiler					
Ek işgücü gerektirecek ürünler yetiştirmeyi tercih etmem					
İşletmemi büyütmek /ürün çeşitliliğini arttırmak isteme düşüncem ürün seçimimi etkiler					
Yetiştirmek istediğim ürünlerdeki olası risklerden endişe duymam ürün seçimimi etkiler					
Bilgi kaynaklarım (tarım danışmanı, ilçe müd. personelleri, kooperatif vb.) ürün seçimimi etkiler (+,-)					
Köyde nadiren kalmam ürün seçimimi etkiler					
Arazi hazırlığı, tohum ya da fide yetiştirmek için yeterli zamanımın olup olmama düşüncesi ürün seçimimi etkiler					
Tarım sigortasına güvensizliğim ürün seçimimi etkiler					
Halde yaşadığım problemler ürün seçimimi etkiler					

EKONOMİK FAKTÖRLER	Hiç	Az	Kararsız	Biraz	Çok
Arazimin mülkiyet durumu ürün seçimimi etkiler					
Mevcut çiftlik gelirim ürün seçimimi etkiler					
Yetiştireceğim ürünlerin pazarlama durumu ürün seçimimi etkiler					
Ürünleri yetiştirebilmek için yeterli paramın olup olması ürün seçimimi etkiler					
Ürünlerin üretim maliyetleri ürün seçimimi etkiler					
Bu yıl talep edilen ürünleri gelecek yıl daha fazla yetiştiririm					
Daha çok gelir elde etmemi sağlayacak ürünler yetiştiririm					
Karı yüksek ürünler yetiştiririm					
Verimi yüksek olan ürünler seçmeye dikkat ederim					
Tohumu kolay bulunabilecek ürünleri tercih ederim					
Araziye ulaşım maliyetleri (benzin masrafı vb.) ürün seçimimi etkiler					
İşletmemdeki aile işgücü varlığı ürün seçimimi etkiler					
Tarım işçilerinin maliyetleri ürün seçimimi etkiler					
Kullanılacak gübrenin fiyatı ürün seçimimi etkiler					
Tarım işçilerinin çalışma bilgisi ve becerileri ürün seçimimi etkiler					
Yabancı tarım işçilerinin eksikliği ürün seçimimi etkiler					
İşletmemdeki alet-ekipman varlığı ürün seçimimi etkiler					
Ürün yetiştirmede kullanacağım alet-ekipman kiralari ürün seçimimi etkiler					
Uygulanan hükümet politikaları ürün seçimimi etkiler					
Uygulanan tarımsal desteklemeler ürün seçimimi etkiler					
Üyesi bulunduğum kooperatif politikaları ürün seçimimi etkiler					

FİZİKSEL FAKTÖRLER	Hiç	Az	Kararsız	Biraz	Çok
Arazimdeki toprak tipi (kumlu, killi, tınlı vb.) ürün seçimimi etkiler					
Arazimdeki toprağın drenajı ürün seçimimi etkiler					
Arazimdeki toprak koşulları (ph, ıslak toprak vb.) ürün seçimimi etkiler					
Gübre kullanım miktarının az olması ürün seçimimi etkiler					
Kullanılacak gübre tipi ürün seçimimi etkiler					
Arazimin büyüklüğü ürün seçimimi etkiler					
Arazimin yapısı (şekli) ürün seçimimi etkiler					
Arazi toplulaştırması durumu ürün seçimimi etkiler					
Arazimin çok parçalı olması ürün seçimimi etkiler					
Arazi komşuluğu durumu ürün seçimimi etkiler					
Ürünlerin yetiştirilmesi boyunca yeterli suyun olup olmayacağını düşüncesi ürün seçimimi etkiler					
Sulama kanalına ya da su kaynaklarına erişim durumum ürün seçimimi etkiler					
Sulama sistemleri (damlama, yağmurlama vb.) ürün seçimimi etkiler					
Ürünleri saklama/depolama koşullarım ürün seçimimi etkiler					
Ürün çeşitliliğinin fazla olması ürün seçimimi etkiler					
Ürünlerin yetiştirilme süresinin uzun olması ürün seçimimi etkiler					
Ekim nöbeti üretmek için seçeceğim ürünleri sınırlar					
Ürünlerin erken hasat edilmesi ürün seçimimi etkiler					
DOĞAL FAKTÖRLER	Hiç	Az	Kararsız	Biraz	Çok
Havanın belirsizliği ürün seçimimi etkiler					
Üretim desenimi planlarken kuraklık olup olmayacağı düşünmem ürün seçimimi etkiler					
Sıcaklık değişimleri ürün seçimimi etkiler					
Yetiştirmek istediğim ürünlerdeki hastalık ve zararlıların çok olması ürün seçimimi etkiler					
Yetiştirmek istediğim ürünlerin hastalık ve zararlılara karşı dayanıksız olması ürün seçimimi etkiler					
Doğal afet belirsizliği düşüncesi ürün seçimimi etkiler					

Ek 2. Görüşme Soruları

Çiftçi Karar Sürecinin Değerlendirilmesi Konusunda Yapılan Doktora Tez Araştırmasında Kullanılacak Çiftçi Görüşme Formu

***Araştırma Sorusu:** Sebze yetiştiren çiftçiler bir sonraki yıl üretecekleri ürünlere nasıl karar vermektedirler?*

Tarih: / /2015

Saat (Başlangıç/Bitiş): /

GİRİŞ

Merhaba, adım Nur İlkay ABACI. OMÜ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda hem doktora öğrencisi hem de aynı anabilim dalında araştırma görevlisiyim. Sebze üreten çiftçilerin üretim desenlerine karar verme süreci ve kararlarını verirken etkilendikleri faktörler konusunda bir araştırma yapmaktayım. Özellikle çiftçilerin karar sürecinin ortaya çıkması ve anlaşılır hale gelmesi için sizin görüşlerinizin önemli olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle görüştüğümüz süre içerisinde bana detaylı olarak bilgi vererseniz çok memnun olurum. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Görüşmemize geçmeden önce, görüşmemizin gizli olduğunu ve görüşmede konuşulanların yalnızca benim ve bazı araştırmacıların bileceğini belirtmek isterim. Diğer çiftçiler ve de Bakanlık/İlçe Müdürlüğü personelleri konuşulanları hiçbir şekilde duymayacak ve okumayacaklardır. Bunun yanında araştırma raporunda isminiz kesinlikle yer almayacak, bunun yerine takma isimler kullanılacak ya da isimleriniz şifrelenecektir.

Görüşmemize başlamadan önce sormak istediğiniz soru ya da belirtmek istediğiniz herhangi bir düşünceniz var mıdır?

Konuşmalarınızın kaydedilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Görüşme sonunda istemediğiniz bazı bilgileri söylebiliriz.

Görüşmemizin yaklaşık bir buçuk saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin vererseniz sorulara başlamak istiyorum.

Çiftçi Görüşme Formu

1. İşletmeniz ilk olarak ne zaman ve kim tarafından kurulmuştur? Hangi tarımsal faaliyetler yapılmış anlatabilir misiniz? (Köy ve çiftçilikle ilk tanışma hikayesi)
2. Bu işletmede yönetici olmaya başladığınızda ne tür tarımsal faaliyetler yaptığınıza dair tüm süreci kapsamlı bir şekilde bana aktarabilir misiniz?
3. Bu güne kadar ki işletmenizde verdiğiniz en önemli/büyük kararınızın ne/neler olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu kararınızı/kararlarınızı verirken tek başınıza mı yoksa başkalarıyla birlikte mi vermiştiniz? Kararınızı gerçekleştirebildiniz mi? Bu kararınızı gerçekleştirebilmeyi neden istediniz?
4. İşletmenizin amaçları nelerdir? Bunlar için neler yaptığınızı anlatabilir misiniz?
5. İşletmenizde karar vericiler kimlerdir? İşletmenizde bir sonraki yıl üreteceğiniz ürünleri planlarken yazılı bir plan yapar mısınız? Üreteceğiniz ürünlere neye göre karar verirsiniz? Bu konudaki düşüncelerinizi detaylı olarak bana aktarabilir misiniz?
6. Karar verme sürecini nasıl tanımlarsınız? Ne tür kararlar sizin bir sonraki yıl üretmeyi düşündüğünüz ürünleri yönlendirmektedir?
7. Yazlık ve kışlık olarak üreteceğiniz ürünleriniz için karar verme süreciniz aynı şekilde olmaktadır? Farklılıklar varsa neden kaynaklanmaktadır?
8. Örneğin 3 ürün yetiştirmek istediniz, karpuz, kavun ve domates.... Ya da başka ürünler.... Hangi ürünün kaç dönüme ekileceğine nasıl karar verirsiniz? Neler düşünür ya da hesaplarsınız?
9. Sizden daha etkili kararlar veren diğer çiftçileri dikkate aldığınızda, sizce bu çiftçiler neden daha iyi karar verebilmektedir? Bu çiftçiler ne tür özelliklere sahiptir?

Ek 3. Etik Kurul Belgesi

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Sayı: B.30.2.ODM.0.20.08/1870

11.09.2015

Sayın Doç. Dr. Kürşat DEMİRYÜREK

Etik Kurulumuza sunmuş olduğunuz **Çiftçilerin Üretim Desenine Karar Verme Süreci: Samsun İli Bafra İlçesi Sebze Üreticileri Örneği** başlıklı OMÜ KAEK 2015/340 Karar nolu Anket çalışması nitelikli araştırma projeniz amaç , gerekçe, yaklaşım ve yöntemle ilgili açıklamaları, Klinik Araştırmalar Etik kurulu yönergesine göre 10.09.2015 tarihli Etik Kurulumuzda incelenmiş etik açıdan uygun bulunmuştur. Ancak araştırma bütçesinin maddi desteği henüz sağlanamadığından projeye bütçe desteği sağlanıp, tarafımıza bildirilmesinden sonra başlanmasına oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgilerinize arz/rica ederim.

Prof.Dr.Dursun Aygün
Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanı